

Република Северна Македонија
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје
Правен Факултет „Јустинијан Први“ – Скопје

м-р Дритан Себаедин Даути

ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ ВО ПОЗИТИВНО-ПРАВНИТЕ
ПРОПИСИ И ПРАКТИКАТА

(докторска дисертација)

Ментор: Проф. Д-р Александар Климовски

Докторанд: м-р Дритан Даути

Скопје, 2026

Комисија за оценка и одбрана:

1. **Проф. д-р Димитар Гелев**, Правен факултет „Јустинијан Први” – Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј”
2. **Проф. д-р Горан Коевски**, Правен факултет „Јустинијан Први” – Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј”
3. **Проф д-р Александар Климовски**, ментор, Правен факултет „Јустинијан Први”
– Скопје Универзитет „Св. Кирил и Методиј”
4. **Проф. д-р Дарко Спасевски**, Правен факултет „Јустинијан Први” – Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј”
5. **Проф. д-р Биљана Петревска**, Правен факултет „Јустинијан Први” – Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј”

Датум на одбрана: _____

Датум на промоција: _____

ПОСВЕТА

На моето семејство, кои ми го овозможиле образованието и ме поддржаа на секој чекор,

На мојата сопруга и моите деца, кои со трпение и љубов ме инспирираа да истрајам,

И на сите кои веруваат дека правото е моќно средство за заштита на граѓаните и изградба на праведно општество.

Ви го посветувам овој труд

АПСТРАКТ

ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ ВО ПОЗИТИВНО-ПРАВНИТЕ ПРОПИСИ И ПРАКТИКАТА

Вовед во истражувањето

Оваа докторска дисертација претставува сеопфатна, систематска и споредбено-правна анализа на договорот за осигурување во позитивно-правните прописи на Република Северна Македонија и неговата практична примена. Договорот за осигурување е една од најзначајните правни институции во современото граѓанско и стопанско право, бидејќи претставува основен механизам за управување со ризик, заштита на имот и лица, и обезбедување на економска сигурност во случај на несакани настани.

Предмет на истражувањето

Предмет на истражувањето е договорот за осигурување како посебен вид договор регулиран во Законот за облигационите односи на Република Северна Македонија (ЗОО), со посебен осврт на заедничките одредби за имотни осигурувања и осигурувања на лица, како и на специфичните правила за осигурување на имот и животно осигурување. Анализата опфаќа и поврзаната регулатива, пред сè Законот за супервизија на осигурување и општите и посебните услови утврдени од друштвата за осигурување.

Истражувањето има три главни фокуси:

1. **Нормативна анализа** – детална правна анализа на одредбите од македонското законодавство што го регулираат договорот за осигурување, вклучително и утврдување на правните празнини и недостатоци во позитивното право.
2. **Споредбено-правна анализа** – систематска компарација на македонското право за договорот за осигурување со правните системи на соседните држави (Србија, Хрватска, Албанија, Косово, Црна Гора) и со европското право (Европска Унија), со цел идентификување на сличностите, разликите, добрите практики и насоки за хармонизација.
3. **Практична примена** – анализа на примената на прописите во практиката преку судска пракса, регулаторни извештаи на Агенцијата за супервизија на осигурување (АСО), и евиденција за заштита на потрошувачи.

Интегрирани примарни извори

Дисертацијата се потпира на сеопфатен корпус на примарни извори: ЕУ Директивата 2009/138/ЕЗ (Солвентност II) со превод на македонски јазик, која обезбедува детална анализа на тристолбниот систем (квантитативни барања, супервизорски преглед, јавна објава), Solvency Capital Requirements (SCR), Own Risk and Solvency Assessment (ORSA) и управувањето со ризик; националните закони и литература на земјите од Западниот Балкан (Република Северна Македонија, Србија, Хрватска, Албанија, Косово, Црна Гора); подзаконски акти и годишни извештаи на Агенцијата за супервизија на осигурување (АСО); и меѓународните регулаторни рамки на EIOPA и IAIS.

Главни наоди на истражувањето

Истражувањето дојде до следните централни заклучоци:

1. Солидна општа рамка, но недостатоци во деталната регулација

Законот за облигационите односи на Република Северна Македонија обезбедува солидна општа правна рамка за договорот за осигурување, со дефинирање на основните елементи, страни, права и обврски. Интеграцијата на новите македонски извори откри дека додека општата рамка е адекватна, недостатокот на детална регулација на посебните услови за различни видови осигурување (сите 23 класи) создава правна несигурност и остава премногу простор за дискреција на осигурителните компании.

2. Проблем со адхезиони договори и неурамнотежена моќ

Договорот за осигурување во македонското право е типичен адхезионен договор, каде општите и посебните услови се унапред подготвени од страна на осигурителните компании, а договарачот на осигурување нема можност за преговарање. Оваа неурамнотежена моќ меѓу страните создава ризик од неправични клаузули, нејасни исклучоци и недоволна заштита на потрошувачите.

3. Солвентност II усогласеност - делумна имплементација

Детална споредба на македонскиот Закон за супервизија на осигурување со ЕУ Солвентност II директивата покажува делумна имплементација. Македонија имплементираше основните барања за солвентноста (гарантен фонд, технички резерви), но сè уште не имплементираше целосно тристолбната структура, особено Столб II (ORSA, управување со ризик, fit and proper критериуми за раковоство) и Столб III (јавна објава, Solvency and Financial Condition Report).

4. 23 класи на осигурување - сеопфатна класификација

Македонското законодавство вклучува сеопфатна класификација на осигурувањето во 23 класи (19 неживотни, 4 животни), усогласени со ЕУ директивите. Меѓутоа, анализата покажува дека некои класи се недоволно развиени на пазарот (кредитно осигурување, гаранциско осигурување, финансиски загуби), што укажува на потребата за регулаторна поддршка и развој на пазарот.

5. Либерализација - позитивен напредок, но предизвици оставаат

Македонскиот осигурителен пазар помина значителна либерализација од 1991 година (од државен монопол до конкурентен пазар). Меѓутоа, споредбата со регионалните пазари (Србија, Хрватска, Албанија) покажува дека Македонија има ниска пенетрација на осигурувањето (~1,5% од ДДП наспроти ЕУ просек од 7-8%) и ниска густина (~€50-60 премија по глава на жител наспроти ЕУ просек од €1.500-2.000), што укажува на неискористен потенцијал на пазарот.

6. ЕИОРА и меѓународна соработка - клучни за ЕУ пристапување

Анализата на европската институционална рамка (ЕИОРА, IAIS) покажува дека Македонија активно соработува со меѓународните тела, но нема статус на набљудувач во ЕИОРА (за разлика од Србија). Целосната интеграција во европската регулаторна рамка ќе бара зајакнување на АСО капацитетите, имплементација на ЕИОРА насоките, и регуларно супервизорско известување.

Научен придонес на дисертацијата

Оваа докторска дисертација претставува првото систематско и сеопфатно научно истражување на договорот за осигурување во македонското право со споредбено-правна димензија. Научниот придонес се состои во:

- **Критичка евалуација** на позитивно-правната регулација на договорот за осигурување во Република Северна Македонија, со идентификување на правни празнини и проблеми.
- **Интеграција на македонска правна доктрина** - Првата дисертација која систематски интегрира македонски извори во кирилица (726 страници) за развој на домашната правна терминологија и доктрина.

- **Споредбено-правна анализа** со соседните држави и Европската Унија, што овозможува контекстуализација на македонското право и идентификување на можности за усогласување.
- **Солвентност II споредбена анализа** - Прва детална споредба на македонските барања за солвентност со ЕУ Солвентност II директивата.
- **Анализа на либерализација на пазарот** - Прва систематска анализа на процесот на либерализација на македонскиот осигурителен пазар во регионален контекст.
- **Конкретни препораки за реформи** базирани на компаративната анализа и меѓународните стандарди, кои можат да послужат како основа за идни законодавни иницијативи.

СОДРЖИНА

ПОСВЕТА	3
АПСТРАКТ	4
ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ ВО ПОЗИТИВНО-ПРАВНИТЕ ПРОПИСИ И ПРАКТИКАТА	4
Вовед во истражувањето	4
Предмет на истражувањето	4
Интегрирани примарни извори	5
Главни наоди на истражувањето	5
Научен придонес на дисертацијата	6
СОДРЖИНА	8
КРАТЕНКИ	21
ПОЈМОВНИК	26
Клучни термини и дефиниции (македонски – англиски)	26
ГЛАВА 1: ВОВЕД И ТЕОРИСКА РАМКА	33
1.1 ВОВЕД ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО	33
1.1.1 Предмет на истражувањето	33
1.1.2 Значење на истражувањето	34
1.1.3 Цели на истражувањето	37
1.1.4 Истражувачки прашања и хипотези	38
1.2 КОНЦЕПТУАЛНИ ОСНОВИ	40
1.2.1 Определување на поимот осигурување	40
1.2.2 Определување на договорот за осигурување	45
1.2.3 Реосигурување	51
1.2.4 Клучни разлики	52
1.3 ИСТОРИСКА ЕВОЛУЦИЈА НА ОСИГУРУВАЊЕТО	54
1.3.1 Потекло и раниот развој на осигурувањето	54

1.3.2 Развој на современото осигурување	55
1.3.3 Осигурувањето во Македонија	56
1.4 КЛАСИФИКАЦИЈА НА ОСИГУРУВАЊАТА	58
1.4.1 Животно наспроти неживотно осигурување	58
1.4.2 Доброволно наспроти задолжително осигурување	59
1.4.3 Индивидуално наспроти групно осигурување	59
1.4.4 Класи на осигурување според европската класификација	59
1.5 МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	60
1.5.1 Теориска рамка	60
1.5.2 Методи на истражување	61
ЗАКЛУЧОК НА ГЛАВА 1	62
ГЛАВА 2: ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ ВО МАКЕДОНСКОТО ПРАВО	62
2.1 Правна рамка на договорот за осигурување во македонското право	62
2.1.1 Правни извори на договорот за осигурување	62
2.1.2 Хармонизација со европското право	67
2.1.3 Институционална рамка: Агенцијата за супервизија на осигурувањето (АСО)	69
2.2 Општи одредби за договорот за осигурување	70
2.2.1 Поим и правна природа на договорот за осигурување	70
2.2.2 Странки на договорот за осигурување	73
2.2.3 Осигурителен случај и осигурени ризици	75
2.2.4 Предмет на осигурувањето	77
2.2.5 Склучување и форма на договорот за осигурување	77
2.2.6 Премија на осигурувањето	78
2.2.7 Осигурена сума	79
2.2.8 Траење и престанок на договорот за осигурување	80
2.3 Имотно осигурување	80

2.3.1 Поим, цел и интерес за осигурување на имот	80
2.3.2 Осигурување на имот од пожар	81
2.3.3 Осигурување на имот од елементарни непогоди	81
2.3.4 Осигурување на стоки во поморскиот транспорт	82
2.3.5 Осигурување од кражба	83
2.3.6 Осигурување на моторни возила	86
2.3.7 Осигурување од одговорност	86
2.3.8 Транспортно осигурување	87
2.3.9 Осигурување на кредити	87
2.3.10 Земјоделско осигурување	88
2.3.11 Повеќекратно осигурување и соосигурување	88
2.3.12 Суброгација	89
2.3.13 Подосигурување и преосигурување	90
2.4 Осигурување на лица (Животно осигурување)	90
2.4.1 Поим и карактеристики на животното осигурување	90
2.4.2 Видови животно осигурување	91
2.4.3 Договор за животно осигурување во македонското законодавство	91
2.4.4 Животно осигурување на македонскиот пазар – состојба и предизвици	92
2.5 Законодавни празнини и недостатоци во македонската регулатива на договорот за осигурување	93
2.5.1 Фрагментарност и несистематичност на регулативата	93
2.5.2 Празнини во регулативата на предуговорниот однос	94
2.5.3 Недоречености во регулативата на имотното осигурување	95
2.5.4 Празнини во регулативата на животното осигурување	95
2.5.5 Недостатоци во регулативата на осигурувањето од одговорност	95
2.5.6 Процедурални недостатоци – ликвидација на штети	96
2.5.7 Предлог-решенија за надминување на законодавните празнини	96

2.6 Заклучок	97
ГЛАВА 3: СУПЕРВИЗИЈА И РЕГУЛАТИВА НА ПАЗАРОТ НА ОСИГУРУВАЊЕ	99
3.1 Законот за супервизија на осигурувањето	101
3.1.1 Предмет и цели на законот	101
3.1.2 Друштва за осигурување: правна форма, капитал и дозволи	102
3.1.3 Агенција за супервизија на осигурувањето (АСО): правна рамка	106
3.1.4 Технички резерви и солвентност	109
3.1.5 Актуарска функција и професионални стандарди	114
3.1.6 Внатрешна контрола и управување со ризици	115
3.2 Организација и работење на АСО	116
3.2.1 Историски развој и основање	116
3.2.2 Организацииска структура	117
3.2.3 Супервизорски алатки и овластувања	119
3.2.4 Супервизорски пристап и методологија	120
3.3 Заштита на потрошувачите	121
3.3.1 Предоговорни информации и транспарентност	121
3.3.2 Рок за откажување (Cooling-off Period)	122
3.3.3 Постапка за жалби и решавање на спорови	123
3.3.4 Стандарди за постапување со штети	124
3.3.5 Осигурителни посредници и заштита на потрошувачите	124
3.4 Статистика и трендови на пазарот	126
3.4.1 Либерализација на македонскиот осигурителен пазар (2005–2023)	126
3.4.2 Компаративни регионални податоци	128
3.4.3 Статистика на македонскиот пазар (2020–2023)	128
3.4.4 Нови трендови и иден преглед	130
3.5 Усогласување со Директива Solvency II	131
3.5.1 Преглед на Solvency II	131

3.5.2 Капитални барања (Столб I): SCR и MCR	134
3.5.3 Барања за управување (Столб II): ORSA и системот на управување	136
3.5.4 Барања за транспарентност и известување (Столб III)	138
3.5.5 Патоказ за хармонизација	139
3.6 Заклучок	143
ГЛАВА 4: КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА – ПРАВНИ СИСТЕМИ ВО РЕГИОНОТ	145
4.1 ВОВЕД ВО КОМПАРАТИВНАТА АНАЛИЗА	145
4.1.1 Значење на регионалната споредба	145
4.1.2 Селектирани јурисдикции за споредба	146
4.1.3 Критериуми за споредба	147
4.1.4 Методолошки приод	148
4.1.5 Извори на податоци	149
4.1.6 Ограничувања	150
4.2 СРБИЈА: ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ	151
4.2.1 Општи карактеристики на правниот систем	151
4.2.2 Извори на осигурителното право	152
4.2.3 Дефиниција и правна природа на договорот за осигурување	153
4.2.4 Страни во договорот	155
4.2.5 Преддоговорни обврски и обелоденување	155
4.2.6 Полиса и општи услови	156
4.2.7 Премија	157
4.2.8 Имотно осигурување	158
4.2.9 Осигурување од одговорност	159
4.2.10 Лично осигурување	159
4.2.11 Траење и прекин	160
4.2.12 Регулаторна рамка и супервизија	160
4.2.13 Компарација со македонскиот модел	160

4.3 ХРВАТСКА: ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ	161
4.3.1 Општа карактеристика на правниот систем	161
4.3.2 Извори на осигурителното право	162
4.3.3 Европеизација на хрватското осигурително право	163
4.3.4 Договорно осигурително право: суштински одредби	164
4.3.5 Дистинктивни карактеристики на хрватската осигурителна регулатива	165
4.3.6 Компарација со македонскиот и српскиот модел	167
4.4 АЛБАНИЈА: ГРАЃАНСКИ КОДЕКС И ОСИГУРУВАЊЕ	168
4.4.1 Општа карактеристика на правниот систем	168
4.4.2 Извори на осигурителното право	169
4.4.3 Дефиниција, правна природа и формалност	169
4.4.4 Преддоговорни обврски	170
4.4.5 Имотно осигурување	171
4.4.6 Лично осигурување	171
4.4.7 Регулаторна рамка и пазарни предизвици	172
4.4.8 Компарација со македонскиот модел	173
4.5 КОСОВО: ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ	173
4.5.1 Општа карактеристика на правниот систем	173
4.5.2 Извори на осигурителното право	174
4.5.3 Договорно осигурително право: наследството на ЗОО	175
4.5.4 Дистинктивни карактеристики на косовскиот пазар	175
4.5.5 Компарација со македонскиот и српскиот модел	177
4.6 ЦРНА ГОРА: ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ	178
4.6.1 Општа карактеристика на правниот систем	178
4.6.2 Извори на осигурителното право	178
4.6.3 Договорно осигурително право: рамката на ЗОО	179
4.6.4 ЕУ апроксимација: амбиција и ограничување	180

4.6.5 Компарација со македонскиот модел	181
4.7 КОМПАРАТИВНА СИНТЕЗА И НАЈДОБРИ ПРАКТИКИ	182
4.7.1 Компаративна табела – клучни одредби	182
4.7.2 Конвергенции	184
4.7.3 Дивергенции	185
4.7.4 Либерализациски траектории	186
4.7.5 Најдобри практики	187
4.7.6 Реосигурителна димензија во компаративна перспектива	188
4.7.7 Препораки за Северна Македонија	188
4.8 КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА РЕОСИГУРИТЕЛНАТА РЕГУЛАТИВА	191
4.8.1 Основи на реосигурувањето	191
4.8.2 Регионални реосигурителни пазари	192
4.8.3 Реосигурителни treaty структури во регионален контекст	197
4.8.4 Регулаторни празнини и препораки	198
4.8.5 Улогата на глобалните реосигурители во регионалните пазари	200
4.8.6 Заклучок на реосигурителната анализа	201
ЗАКЛУЧОК НА ГЛАВАТА	202
ГЛАВА 5: ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ ВО ПРАВОТО НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА	205
5.1 Правна рамка на Европската унија за осигурување	205
5.1.1 Еволуција на европското право за осигурување	205
5.1.2 Solvency II Директива - Фундаментална реформа	206
5.1.3 Начело на пропорционалност	210
5.1.4 Директива за дистрибуција на осигурување (IDD)	210
5.2 Транспарентност во договорите за осигурување	212
5.2.1 Концептот на транспарентност	212
5.2.2 Правна основа за транспарентност	213

5.2.3 Претдоговорни информациски барања	213
5.2.4 Јазик и форма на осигурителни полиси	214
5.3 Solvency II – Детална анализа на официјалниот македонски текст	215
5.3.1 Технички одредби и пресметка на резерви	215
5.3.2 Сопствени средства и класификација	217
5.3.3 Посебни структури на средства	219
5.3.4 Инвестициски правила и принципот на „разумно лице”	220
5.4 Надзор и улога на ЕИОРА	221
5.4.1 Принципи на супервизија	221
5.4.2 Премија на капитал	222
5.4.3 Размена на информации	223
5.4.4 Улога на ЕИОРА	224
5.4.5 Соработка со статистички органи	225
5.5 Групна супервизија и специјални категории друштва	226
5.5.1 Композитни друштва	226
5.5.2 Интерни осигурители (каптиви)	226
5.5.3 Реосигурување	227
5.5.4 Надзор на групи осигурители	227
5.5.5 Заштита на личните податоци и осигурување	229
5.5.6 Борба против перење пари	231
5.5.7 Кон европско договорно право на осигурување	231
5.6 Споредба со македонското законодавство	233
5.6.1 Актуелна состојба на македонското осигурително законодавство	233
5.6.2 Анализа на усогласеност со <i>acquis</i>	235
5.6.3 Клучни недостатоци и предизвици	239
5.7 Патоказ за усогласување на македонското со европското право	241
5.7.1 Стратешка рамка за усогласување	241

5.7.2	Временска рамка за имплементација	243
5.7.3	Институционални и кадровски потреби	245
5.7.4	Финансирање на хармонизацијата	247
5.7.5	Предизвици при имплементација и стратегии за ублажување	247
5.7.6	Очекувани ефекти од хармонизацијата	249
5.7.7	Поуки од земјите што пристапија кон Европската унија	251
5.8	Заклучок на Глава 5	252
ГЛАВА 6: ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ		255
6.1	РЕЗИМЕ НА ГЛАВНИТЕ НАОДИ	255
6.1.1	Македонската доктринарна база: Силни основи, критични празнини	255
6.1.2	Типологијата на осигурувањето: Од концепт до пазарна реалност	256
6.1.3	Компаративна перспектива: Регионот како огледало	257
6.1.4	Европската рамка: Solvency II како парадигма	257
6.1.5	Либерализацијата на пазарот: Од монопол кон конкуренција	258
6.1.6	Синтеза на наодите: Македонското право во европски контекст	259
6.2	ОДГОВОРИ НА ИСТРАЖУВАЧКИТЕ ПРАШАЊА	260
	Прашање 1: Дали ЗОО обезбедува адекватна правна рамка за регулација на договорите за осигурување?	261
	Прашање 2: Како се позиционира Македонија во однос на регионалните компаративни системи?	261
	Прашање 3: Кои се приоритетните области за хармонизација со ЕУ правото?	262
	Прашање 4: Какви реформи се потребни за зајакнување на потрошувачката заштита?	263
	Потврда на истражувачките хипотези	263
6.3	ПРЕПОРАКИ ЗА ЗАКОНОДАВНИ, РЕГУЛАТОРНИ И ПАЗАРНИ РЕФОРМИ	265
6.3.1	Законодавни препораки (15 препораки)	265
6.3.2	Регулаторни препораки (15 препораки)	269

6.3.3 Препораки за развој на пазарот (12 препораки)	272
6.3.4 Препораки за хармонизација со ЕУ (10 препораки)	274
6.4 ОГРАНИЧУВАЊА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	276
6.4.1 Ограничена емпириска база	276
6.4.2 Динамичка природа на регулативата на Европската Унија	277
6.4.3 Ограничена географска покриеност на компаративната анализа	277
6.4.4 Временски хоризонт на податоците	278
6.5 НАСОКИ ЗА ИДНИ ИСТРАЖУВАЊА	278
6.5.1 Емпириска анализа на судска пракса	278
6.5.2 Потрошувачка перспектива за осигурувањето	279
6.5.3 Дигитализација и осигурително право	280
6.5.4 Климатски промени и катастрофичен ризик	281
6.5.5 Компаративни студии за имплементација на директивите на Европската Унија	282
6.5.6 Регионална хармонизација — Западен Балкан	282
6.6 НАУЧЕН ПРИДОНЕС НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	283
6.6.1 Прва сеопфатна доктринарна анализа на македонското осигурително договорно право	283
6.6.2 Идентификација на критични празнини во македонското право	283
6.6.3 Методолошки придонес: Интеграција на доктрина, компарација и европеизација	284
6.6.4 Оперативни препораки за законодавни реформи	285
6.6.5 Импликации за правна едукација	286
6.7 ЗАКЛУЧНИ РАЗМИСЛУВАЊА	286
ДОДАТОЦИ	290
ДОДАТОК А: Компаративна табела на дефиниции	290
Дефиниција на договор за осигурување - регионално споредбено право	290
Споредба на клучни институти во регионалното право	292

ДОДАТОК Б: Организациона структура на АСО	294
Агенција за супервизија на осигурување (АСО)	294
Организациска хиерархија	294
БРОЈ НА ВРАБОТЕНИ ВО АСО (проценка 2024)	295
ДОДАТОК В: Статистика на пазарот на осигурување	295
Македонски пазар на осигурување: Клучни показатели (2015-2024)	295
ТАБЕЛА 1: Број на осигурителни друштва и структура	295
ТАБЕЛА 2: Регионална споредба (2023)	296
ДОДАТОК Г: Преглед на директиви на ЕУ	297
Развој на ЕУ правна рамка за осигурување (1973-2024)	297
ВРЕМЕНСКА ЛИНИЈА НА ЕУ ДИРЕКТИВИ ЗА ОСИГУРУВАЊЕ	297
СТАТУС НА ХАРМОНИЗАЦИЈА ВО МАКЕДОНИЈА	297
ДОДАТОК Д: Класи на осигурување	298
Класификација на осигурување според ЕУ и македонски правен систем	298
НЕЖИВОТНО ОСИГУРУВАЊЕ (18 класи)	298
ЖИВОТНО ОСИГУРУВАЊЕ (9 класи)	299
ДОДАТОК Е: Појмовник (Македонски-Англиски)	300
Билингвален термиолошки речник на осигурителни и правни термини	300
ДОДАТОК Ѓ: Класи на осигурување според македонски правен систем	305
23 класи на осигурување (Закон за супервизија, Член 5)	305
НЕЖИВОТНО ОСИГУРУВАЊЕ (Класи 1-18)	305
ЖИВОТНО ОСИГУРУВАЊЕ (Класи 19-23)	306
ДОДАТОК Ж: Европска правна рамка - Solvency II	307
Solvency II: Директива 2009/138/ЕЗ	307
Вовед во Solvency II	307
ДОДАТОК З: Клучни Одредби од Solvency II	307
1. Член 100 - Општи одредби за Условот за солвентност на капиталот (SCR)	307

2. Член 129 - Пресметување на Условот за минимален капитал (MCR)	308
3. Членови 44-46 - Систем на управување (ORSA и внатрешна контрола)	311
4. Член 51 - Извештај за солвентност и финансиски услов (SFCR)	314
Заклучок за Solvency II	316
ДОДАТОК X: Споредбена Табела - Реосигурителна Регулатива	316
Компаративна анализа на реосигурителна регулатива во регионот	316
Вовед во реосигурување	316
Споредбена табела: Реосигурителна регулатива	317
Заклучоци од споредбената анализа	320
1. Правна основа	320
2. Задолжително реосигурување	321
3. Капитални барања	321
4. Известување до супервизор	321
5. Квалификација на реосигурители	321
6. Ретенција (задржан ризик)	322
7. Активни реосигурителни друштва	322
8. Меѓународни реосигурители	322
9. Влијание на ЕУ регулација	322
Препораки за Македонија	323
БИБЛИОГРАФИЈА	324
I. ЗАКОНОДАВСТВО И РЕГУЛАТИВА	324
А. Македонско законодавство	324
Б. Регионално законодавство (Западен Балкан)	324
В. Законодавство на Европската Унија	325
II. АКАДЕМСКА ЛИТЕРАТУРА	326
III. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ИЗВЕШТАИ	328
IV. СУДСКА ПРАКСА	331

V. ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ И ВЕБ-СТРАНИЦИ	331
VI. ДОПОЛНИТЕЛНИ ИЗВОРИ	334

КРАТЕНКИ

А

АСО – Агенција за супервизија на осигурување (Република Северна Македонија)

AMFSH – Агенција за финансиски надзор (Албанија) / *Autoriteti i Mbikëqyrjes Financiare të Shqipërisë*

ACPR – Autorité de Contrôle Prudentiel et de Résolution (Франција) / Француска пруденцијална контролна власт

AI – Artificial Intelligence / Вештачка интелигенција

IAIS – Меѓународна асоцијација на супервизори на осигурување / *International Association of Insurance Supervisors*

В

BaFin – Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht (Германија) / Федерална агенција за финансиски надзор

BGB – Граѓански законик (Германија) / *Bürgerliches Gesetzbuch*

Big Data – Големи податоци

Blockchain – Блокчејн (технологија)

BS – Basic Solvency Capital Requirement / Основен капитален услов за солвентност

Г

ГВП – Бруто написана премија / *Gross Written Premium (GWP)*

ГК – Граѓански кодекс (Албанија) / *Civil Code*

GDPR – General Data Protection Regulation / Општа регулатива за заштита на податоците (ЕУ) 2016/679

Д

ДЗО – Договор за осигурување

ДДО – Директива за дистрибуција на осигурување / *Insurance Distribution Directive (IDD)*

ДО – Друштво за осигурување

ДРО – Друштво за реосигурување

93/13/ЕЕС – Директива за неправични одредби во договори со потрошувачи / *Unfair Contract Terms Directive*

1973/239/ЕЕС – Прва директива за неживотно осигурување (1-ва генерација)

1979/267/ЕЕС – Прва директива за животно осигурување (1-ва генерација)

1988/357/ЕЕС – Втора директива за неживотно осигурување (2-ра генерација)

1990/619/ЕЕС – Втора директива за животно осигурување (2-ра генерација)

1992/49/ЕЕС – Трета директива за неживотно осигурување (3-та генерација)

1992/96/ЕЕС – Трета директива за животно осигурување (3-та генерација)

2002/65/ЕС – Директива за маркетинг на далечина на финансиски услуги / *Distance Marketing Directive*

2002/83/ЕС – Директива за животно осигурување (консолидирана)

2009/138/ЕС – Директива за солвентност II / *Solvency II Directive*

2011/83/EU – Директива за права на потрошувачи / *Consumer Rights Directive*

2016/97 – Директива за дистрибуција на осигурување / *Insurance Distribution Directive (IDD)*

2016/679 – Општа регулатива за заштита на податоците / *General Data Protection Regulation (GDPR)*

Е

ЕК – Европска комисија / *European Commission*

ЕИ – Европска интеграција

ЕИОРА – Европска агенција за осигурување и пензии / *European Insurance and Occupational Pensions Authority*

ЕУ – Европска Унија / *European Union*

EUR – Евро (валута)

З

ЗОО – Закон за облигационите односи (Република Северна Македонија, Србија, Хрватска, Црна Гора, Косово)

ЗСО – Закон за супервизија на осигурување (Република Северна Македонија)

ЗЗОС – Закон за задолжително осигурување во сообраќајот (Република Северна Македонија)

И

IDD – Insurance Distribution Directive / Директива за дистрибуција на осигурување (ЕУ) 2016/97

IFRS 17 – International Financial Reporting Standard 17 – Insurance Contracts / Меѓународен стандард за финансиско известување 17 – Договори за осигурување

IMD – Insurance Mediation Directive / Директива за посредување во осигурување (ЕУ)

ISA – Insurance Supervision Agency / Агенција за супервизија на осигурување (АСО)

М

МАТ. РЕЗ. – Математичка резерва

MCR – Minimum Capital Requirement / Минимален капитален услов (Солвентност II)

МКД – Македонски денар (валута)

Н

НБРСМ – Народна банка на Република Северна Македонија

НБС – Народна банка на Србија

О

ОУ – Општи услови (на друштво за осигурување)

ОБ – Осигурителен брокер

ОА – Осигурителен агент

ОС – Осигурителен случај

ОСУ – Осигурена сума

ORSA – Own Risk and Solvency Assessment / Сопствена проценка на ризик и солвентност (Солвентност II)

OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development / Организација за економска соработка и развој

П

ПУ – Посебни услови (на друштво за осигурување)

ПРЕМ – Премија на осигурување

PRA – Prudential Regulation Authority (Велика Британија) / Пруденцијална регулаторна власт

P&I – Protection and Indemnity / Заштита и обештетување (поморско осигурување)

Р

РА – Република Албанија

РК – Република Косово

РСМ – Република Северна Македонија / Република Македонија

РС – Република Србија

РХ – Република Хрватска

РЦГ – Република Црна Гора

С

СФРЈ – Социјалистичка Федеративна Република Југославија

SCR – Solvency Capital Requirement / Капитален услов за солвентност (Солвентност II)

SFCR – Solvency and Financial Condition Report / Извештај за солвентност и финансиска состојба (Солвентност II Столб III)

SRP – Supervisory Review Process / Супервизорски процес на преглед (Солвентност II Столб II)

Т

ТР – Технички резерви

У

УС – Уставен суд

Ф

FSA – Агенција за финансиски надзор / *Financial Supervisory Authority*

FOB – Free On Board / Франко брод (Incoterms)

FAS – Free Alongside Ship / Франко покрај брод (Incoterms)

X

HANFA – Хрватска агенција за надзор на финансиските услуги / *Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga*

HHI – Herfindahl-Hirschman Index / Херфиндал-Хиршман индекс (концентрација на пазарот)

Ч

ЧЛ. – Член (на закон)

С (странски појмови)

CAGR – Compound Annual Growth Rate / Сложена годишна стапка на раст

CEA – Comité Européen des Assurances / Европски комитет на осигурувачи (сега Insurance Europe)

CIRC – China Insurance Regulatory Commission / Кинеска регулаторна комисија за осигурување

CIF – Cost, Insurance and Freight / Трошоци, осигурување и превоз (Incoterms)

I (странски појмови)

ICS – Insurance Capital Standard / Меѓународен капитален стандард за осигурување (IAIS)

L (странски појмови)

Lloyd's – Lloyd's of London / Лојдс (Лондон)

N (странски појмови)

NAIC – National Association of Insurance Commissioners (САД) / Национална асоцијација на комесари за осигурување

O (странски појмови)

OG – Official Gazette / Службен гласник

S (странски појмови)

SCR – Solvency Capital Requirement / Капитален услов за солвентност

SFCR – Solvency and Financial Condition Report / Извештај за солвентност и финансиска состојба

SII – Solvency II / Солвентност II

V (странски појмови)

VaR – Value at Risk / Вредност под ризик

VS – Врховен суд

ПОЈМОВНИК

Клучни термини и дефиниции (македонски – англиски)

A

Адхезионен договор (*Adhesion Contract*) – Договор чии услови се однапред подготвени од една страна (осигурувач), а другата страна (договарач на осигурување) ги прифаќа во целост без можност за преговарање. Договорот за осигурување е типичен адхезионен договор.

Актуар (*Actuary*) – Лице со соодветна стручна квалификација кое врши актуарски пресметки за осигурувањето, технички резерви, премии и солвентност.

Актуарска функција (*Actuarial Function*) – Клучна функција во рамките на друштвото за осигурување (барање на Солвентност II) која координира пресметка на технички резерви, осигурува адекватност на премиите, и дава мислење за андеррајтинг политиката и реосигурувањето.

Аванс од полиса (*Policy Loan*) – Право на договарачот на животно осигурување да земе заем од осигурувачот во висина на математичката резерва на полисата.

B

Бенефициент – види **Корисник на осигурувањето**.

Брокер (*Broker*) – Осигурителен посредник кој дејствува во интерес на договарачот на осигурување, а не на осигурувачот.

Бруто написана премија (ГВП) (*Gross Written Premium - GWP*) – Вкупен износ на премии што осигурувачот ги наплатил или има право да ги наплати за издадени полиси во даден период.

В

Вистинска вредност (*Actual Value*) – Вредност на осигурениот имот во моментот на настанувањето на осигурителниот случај, земајќи ја предвид амортизацијата.

Г

Гаранција (*Guarantee*) – Правен инструмент различен од осигурувањето, со кој едно лице се обврзува да исполни обврска на друго лице доколку тоа не го стори.

Гарантен фонд (*Guarantee Fund*) – Минимален капитал што друштвото за осигурување мора да го поседува за да добие лиценца за работа, утврден со Законот за супервизија на осигурување.

Граѓански кодекс (*Civil Code*) – Систематизиран правен акт кој го регулира граѓанското право во некои држави (на пр., Албанија), вклучително и договорот за осигурување.

Густина на осигурување (*Insurance Density*) – Премија на осигурување по глава на жител (премија/население), индикатор за развој на пазарот.

Д

Договарач на осигурување (*Policyholder*) – Лице кое склучува договор за осигурување со осигурувачот и е должно да ја плати премијата.

Договор за осигурување (*Insurance Contract*) – Договор со кој договарачот на осигурувањето се обврзува да плати премија, а осигурувачот се обврзува, доколку настане осигурителниот случај, да исплати надомест или осигурена сума.

Доброволно осигурување (*Voluntary Insurance*) – Осигурување што се склучува по слободна волја на договарачот, за разлика од задолжителното осигурување.

Друштво за осигурување (*Insurance Company*) – Правно лице основано за вршење на дејност осигурување, со лиценца од надлежен орган.

Друштво за реосигурување (*Reinsurance Company*) – Правно лице кое врши дејност реосигурување (осигурување на осигурувачот).

Ж

Животно осигурување (*Life Insurance*) – Осигурување на лица, каде осигурителниот случај е поврзан со животот или смртта на осигуреникот.

З

Задолжително осигурување (*Compulsory Insurance*) – Осигурување кое е наложено со закон (на пр., задолжително осигурување во сообраќајот).

Закон за облигационите односи (ЗОО) (*Law on Obligations*) – Основен закон кој ги регулира облигационите односи, вклучително и договорот за осигурување, во Македонија и поранешните југословенски републики.

Закон за супервизија на осигурување (ЗСО) (*Law on Insurance Supervision*) – Посебен закон кој ги регулира условите за работа, надзорот и престанокот на друштвата за осигурување во Македонија.

И

Имотно осигурување (*Property Insurance*) – Осигурување на имот (неживотно осигурување), каде осигурителниот случај е поврзан со штета на имот.

Индивидуално осигурување (*Individual Insurance*) – Осигурување склучено за едно лице, за разлика од групното осигурување.

Исклучени ризици (*Excluded Risks*) – Ризици за кои осигурувачот не одговара според договорот за осигурување (на пр., намерно предизвикани штети, војна).

К

Капитален услов за солвентност (SCR) (*Solvency Capital Requirement*) – Капиталот што друштво за осигурување мора да го поседува за да покрие неочекувани загуби (барање на Солвентност II). Одговара на VaR 99,5% за период од 1 година.

Класи на осигурување (*Classes of Insurance*) – Класификација на видовите осигурување според ЕУ директиви (животно: I-IX; неживотно: 1-18). Македонското законодавство предвидува 23 класи (19 неживотни + 4 животни).

Корисник на осигурувањето (*Beneficiary*) – Лице кое има право да го прими надоместот или осигурената сума доколку настане осигурителниот случај.

Квотно реосигурување (*Quota Share Reinsurance*) – Вид пропорционално реосигурување каде реосигурувачот прифаќа фиксен процент од секој ризик (на пр., 30%) и добива ист процент од премијата.

Л

Либерализација на пазарот (*Market Liberalization*) – Процес на отстранување на државни бариери, отворање на пазарот за конкуренција, слобода на воспоставување и слобода на услуги во осигурителниот сектор.

М

Математичка резерва (*Mathematical Reserve*) – Резерва формирана од дел од премијата во животното осигурување, што претставува вредност на полисата.

Минимален капитален услов (MCR) (*Minimum Capital Requirement*) – Минималниот капитал што друштво за осигурување мора да го поседува (барање на Солвентност II). Ако капиталот падне под MCR, регулаторот презема итни мерки.

Моторно осигурување (*Motor Insurance*) – Осигурување на моторни возила, вклучувајќи задолжително осигурување (одговорност) и каско осигурување (штета на возило).

Н

Надомест (*Indemnity*) – Износ што осигурувачот го плаќа на осигуреникот за покривање на штетата во имотното осигурување, ограничен на висината на реалната штета.

Начело на надомест (*Principle of Indemnity*) – Основно начело во имотното осигурување според кое осигуреникот не смее да добие повеќе од вистинската вредност на штетата.

Неживотно осигурување (*Non-Life Insurance*) – Сите видови осигурување освен животното осигурување (имот, одговорност, сообраќај, итн.).

Национален биро за осигурување (*National Insurance Bureau*) – Институција која управува со гарантниот фонд за задолжително осигурување во сообраќајот (покрива штети од ненајдени возила, ненадзирани возила).

О

Општи услови (*General Conditions*) – Унапред подготвени договорни одредби од страна на осигурувачот, кои важат за сите договори на одреден вид осигурување.

Осигурена сума (*Insured Sum / Sum Insured*) – Максимален износ кој осигурувачот се обврзува да го исплати доколку настане осигурителниот случај.

Осигуреник (*Insured Person*) – Лице на чиј живот, здравје или имот се однесува осигурувањето.

Осигурителен агент (*Insurance Agent*) – Посредник кој дејствува во име и за сметка на осигурувачот.

Осигурителен брокер (*Insurance Broker*) – Посредник кој дејствува во име и за сметка на договарачот на осигурувањето.

Осигурителен интерес (*Insurable Interest*) – Материјален интерес на лице да не настане осигурителниот случај, што е услов за валидност на договорот за осигурување.

Осигурителен случај (*Insured Event*) – Иден, неизвестен настан, независен од волјата на договарачот, чие настанување предизвикува обврска на осигурувачот да исплати надомест или осигурена сума.

Осигурувач (*Insurer*) – Друштво за осигурување кое се обврзува да исплати надомест или осигурена сума доколку настане осигурителниот случај.

Откуп на полиса (*Surrender Value*) – Право на договарачот на животно осигурување да го раскине договорот и да ја земе математичката резерва.

ORSA (Сопствена проценка на ризик и солвентност) (*Own Risk and Solvency Assessment*) – Интерна процена на ризик и солвентност што друштвата за осигурување мора да ја вршат согласно Солвентност II. Вклучува идентификација на сите ризици, квантификација на капиталните потреби, и планови за управување со ризик.

II

Пасош на осигурување (*Insurance Passport*) – Механизам во ЕУ кој овозможува друштво за осигурување лиценцирано во една членка да врши дејност во сите членки без дополнително лиценцирање (слобода на воспоставување и слобода на услуги).

Пенетрација на осигурување (*Insurance Penetration*) – Премија на осигурување како процент од БДП (премија/ДДП), индикатор за развој на пазарот.

Полиса на осигурување (*Insurance Policy*) – Писмен документ со кој се потврдува склучувањето на договорот за осигурување и се утврдуваат неговите услови.

Посебни услови (*Special Conditions*) – Дополнителни договорни одредби за специфични видови осигурување или специфични ситуации.

Преддоговорни обврски (*Pre-Contractual Duties*) – Обврски на договарачот да го извести осигурувачот за сите релевантни околности и обврски на осигурувачот да го информира договарачот за условите на осигурување.

Премија (*Premium*) – Паричен износ што договарачот на осигурувањето е должен да го плати на осигурувачот за покривање на ризикот.

Превентивен фонд (*Preventive Fund*) – Дел од премијата што се користи за превентивни мерки за намалување на ризик.

Принцип на највисока добра волја (*Principle of Utmost Good Faith / Uberrima Fides*) – Основно начело во осигурувањето според кое двете страни мора да постапуваат со највисока честност и транспарентност (особено важно во поморско осигурување).

Проксимална причина (*Proximate Cause*) – Непосредната и доминантна причина што предизвикала штета, релевантна за утврдување дали штетата е покриена со осигурувањето.

Р

Реосигурување (*Reinsurance*) – Осигурување на осигурувачот, со кое дел од ризикот се пренесува на друг осигурувач (реосигурувач).

Ретроцесија (*Retrocession*) – Реосигурување на реосигурувачот (реосигурувачот пренесува дел од ризикот на друг реосигурувач).

Ризик (*Risk*) – Неизвестен настан од кој зависи обврската на осигурувачот.

С

Слобода на воспоставување (*Freedom of Establishment*) – Право на друштво за осигурување лиценцирано во една ЕУ членка да отвори подружница во друга членка без дополнително лиценцирање.

Слобода на услуги (*Freedom of Services*) – Право на друштво за осигурување лиценцирано во една ЕУ членка да врши дејност во друга членка без физичко присуство (cross-border).

Солвентност (*Solvency*) – Способност на друштвото за осигурување да ги исполни своите обврски кон осигурениците.

Солвентност II (*Solvency II*) – Директива на ЕУ (2009/138/EC) која утврдува сеопфатна регулаторна рамка за капитал, управување со ризик и известување на осигурувачи. Вклучува три столба: Столб I (квантитативни барања - SCR, MCR, технички резерви), Столб II (супервизорски преглед - ORSA, управување со ризик, fit and proper), Столб III (јавна објава - SFCR, транспарентност).

Социјално осигурување (*Social Insurance*) – Задолжително осигурување организирано од државата (пензиско, инвалидско, здравствено осигурување).

Суброгација (*Subrogation*) – Премин на правото на осигуреникот кон осигурувачот да бара надомест од третото лице што ја предизвикало штетата, откако осигурувачот ќе ја исплати штетата.

Супервизорски процес на преглед (SRP) (*Supervisory Review Process*) – Столб II од Солвентност II кој го регулира супервизорскиот надзор, вклучувајќи ORSA, fit and proper критериуми, и управување со ризик.

Т

Технички резерви (*Technical Provisions*) – Средства што осигурувачот ги формира за да ги покрие идните обврски кон осигурениците. Солвентност II бара вреднување на технички резерви како збир на best estimate + risk margin.

Транспарентност (*Transparency*) – Јасност и разбирливост на информациите што осигурувачот му ги обезбедува на договарачот на осигурување.

Х

Хармонизација (*Harmonization*) – Процес на усогласување на националното законодавство со европското право (EU *acquis*).

Херфиндал-Хиршман индекс (HHI) (*Herfindahl-Hirschman Index*) – Мерка за концентрација на пазарот. $HHI < 1.500$ = ниска концентрација (конкурентен пазар), $HHI 1.500-2.500$ = умерена концентрација, $HHI > 2.500$ = висока концентрација (доминантни играчи).

Ч

Член (чл.) (*Article*) – Основна единица на структурирање на закон.

ГЛАВА 1: ВОВЕД И ТЕОРИСКА РАМКА

1.1 ВОВЕД ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО

1.1.1 Предмет на истражувањето

Договорот за осигурување претставува една од централните институции на современото граѓанско и трговско право, која ги посредува односите помеѓу субјектите кои бараат заштита од ризик и оние кои таа заштита можат да ја обезбедат. Без оглед дали станува збор за задолжителното осигурување од автоодговорност, здравственото покритие или полисата за животното осигурување, договорот за осигурување директно влијае врз правната сигурност и економската стабилност на поединците, деловните субјекти и општеството во целина. Кога се споменуваат поимите ризик, штета или обештетување, сите тие непосредно упатуваат на нивната тесна поврзаност со осигурувањето и договорната архитектура која го одржува.

Осигурувањето како општествена институција ги надоместува настанатите штети под дејство на природни сили или несреќни случаи, распределувајќи го нивниот финансиски товар врз широка заедница на учесници. Неговото основно значење лежи во обезбедувањето заштита од ризик — заштита која се протега врз сопствениците, третите лица и целокупното општество. Поимот може да се дефинира најшироко како гаранција или заштита од некој иден неизвесен настан ¹. Меѓутоа, оваа едноставна формулација прикрива институција со извонредна правна, економска и општествена комплексност.

Предметот на ова истражување е **договорот за осигурување во позитивно-правните прописи и практиката**, со посебен акцент на македонското законодавство, компаративната анализа со законодавствата на соседните земји и усогласеноста со правото на Европската Унија. Истражувањето ќе го анализира договорот за осигурување како правна институција во граѓанското право, неговата природа како адхезионен договор, правата и обврските на договорните страни и механизмите за заштита на потрошувачите. Овие теми конвергираат кон едно централно прашање: колку адекватно постоечката правна рамка ги опслужува сите учесници во осигурителниот однос.

¹ Georges Dionne (yp.), *Handbook of Insurance*, Kluwer Academic Publishers, Boston, 2000, стр. 833.

Законот за облигационите односи (ЗОО) на Република Северна Македонија му посветува Глава XXX на договорот за осигурување ². Оваа глава ги содржи трите основни оддели: Заеднички одредби за имотно и животно осигурување (Оддел I), Имотно осигурување (Оддел II) и Животно осигурување (Оддел III). Меѓутоа, централното прашање кое го иницира ова истражување е дали овие одредби се доволни за сеопфатна регулација.

ЗОО ги уредува само заедничките и општите одредби, додека посебните услови се препуштени на осигурителните компании. Ова создава фундаментален дисбаланс. Основната цел на осигурителите е профитот, а не заштитата на осигуреникот. Кога силната страна (осигурителот) целосно ги контролира договорните услови, а слабата страна (осигуреникот, особено кога е физичко лице — потрошувач) има само можност да прифати или одбие, се создава простор за неправедни клаузули, нејасности и спорови. Ова структурно делегирање е особено проблематично затоа што ЗОО не предвидува механизам за задолжително одобрување на општите и посебните услови од страна на регулаторот, ниту пропишува стандарди за јасност и разбирливост на полисите — елементи кои се стандард во земјите со поразвиено осигурително законодавство.

Истражувањето нема да се ограничи само на македонското законодавство. Компаративната димензија е критична — ќе се анализираат законодавствата на Република Србија, Република Хрватска, Република Албанија, Република Косово и Република Црна Гора. Овие земји споделуваат заедничко правно наследство од периодот на СФРЈ, но по независноста тргнаа по различни патеки на правен развој. Притоа, Европската Унија останува референтна рамка за хармонизација, особено во светлото на процесот на евроинтеграција на Северна Македонија.

1.1.2 Значење на истражувањето

Значењето на ова истражување се протега на неколку меѓусебно поврзани нивоа — теоретско, практично и компаративно.

Теоретско значење

Од теоретска перспектива, ова истражување претставува прв сеопфатен академски труд кој го анализира договорот за осигурување во македонското право на облигациони

² Закон за облигационите односи, чл.953, Сл. Весник. 18/2001; 78/2001; 4/2002; 59/2002; 5/2003; 84/2008; 81/2009; 23/2013; 123/2013; 215/2021; 154/2023; 220/2023; 209/2024.

односи како централен предмет. Ова тврдење се поткрепува со систематски преглед на постоечката достапна литература кои се фокусираат на одделни аспекти на осигурувањето (правни елементи, класификација, либерализација, супервизија), но ниту еден не го третира договорот за осигурување во целина како централен предмет на анализа. Поголемиот дел од останатата академска литература се фокусира на регулаторниот аспект — супервизија, солвентност, капитални барања — додека договорно-правните аспекти останувале занемарени или третирани фрагментарно.

Ова истражување ќе придонесе кон развојот на македонската доктрина во областа на договорното право, особено во делот на адхезионите договори и заштитата на послабата договорна страна. Договорот за осигурување е *par excellence* пример на адхезионен договор. Осигурителот го подготвува целиот текст — полисата, општите услови, посебните услови. Осигуреникот има само можност да го прифати или одбие, без простор за преговарање. Оваа карактеристика бара посебно внимание од страна на законодавецот и судската пракса.

Воедно, истражувањето ќе ја артикулира врската помеѓу економската логика на осигурувањето (ризик, премија, солидарност) и неговата правна форма (договорот како инструмент). Како актуарските пресметки се трансформираат во правни обврски? Како економскиот принцип на диверзификација на ризик наоѓа израз во правните норми?

Практично значење

Практичното значење произлегува од неколку димензии. Прво, анализата на постоечките одредби од ЗОО ќе ги идентификува празнините и недоследностите во регулацијата на договорот за осигурување. Како што ќе покаже ова истражување, ЗОО содржи рамковни одредби, додека конкретните услови за различните видови осигурување (пожарно, автомобилско, здравствено, животно) се препуштени на осигурителите. Ова отсуство на детална законска регулација создава простор за злоупотреби.

Второ, истражувањето ќе даде конкретни препоруки за подобрување на законската регулација, земајќи ги предвид најдобрите практики од соседните земји и од правото на ЕУ. Република Северна Македонија е кандидат за членство во Европската Унија. Усогласувањето на националното законодавство со европските стандарди (*acquis communautaire*) не е само технички процес — тоа е обврска која произлегува од процесот на европска интеграција.

Трето, истражувањето ќе биде од непосредна корист за практичарите. Судиите кои треба да решаваат спорови произлезени од договори за осигурување, адвокатите кои ги застапуваат странките, осигурителните компании кои ги дизајнираат полисите, брокерите и агентите кои ги продаваат производите — сите тие ќе најдат практични насоки за толкување на спорните одредби.

Четврто, истражувањето има директно значење за **заштитата на потрошувачите**. Осигурениците кои се физички лица често не ги разбираат комплексните услови на полисите. Немаат ниту преговарачка моќ, ниту експертиза. Анализата на механизмите за заштита на потрошувачите во ЕУ — Директива за непоштени услови во договорите, Директива за дистрибуција на осигурување (IDD), барања за транспарентност — ќе понуди основа за подобрување на заштитата на македонските потрошувачи.

Компаративно значење

Компаративната димензија заслужува посебно внимание. Република Северна Македонија, како и соседните земји (Србија, Хрватска, Албанија, Косово, Црна Гора), споделува заедничко правно наследство. За време на Социјалистичка Федеративна Република Југославија, сите тие републики имаа идентичен или многу сличен Закон за облигационите односи. Оваа заедничка основа создава одлична можност за компаративна анализа.

Меѓутоа, откако станаа независни држави, овие земји тргнаа по различни патеки на правен развој. Хрватска стана членка на ЕУ во 2013 година и целосно го хармонизираше своето законодавство со европското право. Србија и Црна Гора се во процес на пристапување кон ЕУ. Албанија има Граѓански кодекс, додека Косово има Закон за облигационите односи. Компаративната анализа ќе покаже: кои одредби од заедничкото наследство се задржани, а кои се модифицирани? Како различните земји ги регулираат специфичните прашања? Каков е ефектот на членството во ЕУ врз регулацијата на договорот за осигурување?

Оваа компаративна анализа не е само академско упражнување. Таа има директна практична вредност за законодавецот кој работи на хармонизација со европското право. Кои се најдобрите практики кои Македонија може да ги преземе? Кои грешки треба да се избегнат? Одговорите лежат во споредбата.

1.1.3 Цели на истражувањето

Истражувањето има неколку меѓусебно поврзани цели.

Примарна цел

Примарната цел на ова истражување е **да се направи сеопфатна правна анализа на договорот за осигурување во Законот за облигационите односи на Република Северна Македонија**. Оваа анализа ќе опфати: правна природа на договорот за осигурување (дефиниција, елементи, карактеристики); страни во договорот (осигурител, осигуреник, договарач, корисник); осигуран настан и осигурителен ризик; осигурителен интерес; формирање на договорот (понуда и прифаќање, форма, влегување во сила); премија (пресметка, плаќање, последици од неплаќање); траење и престанок на договорот; имотно осигурување (начело на обештетување, пречек, подосигурување, коосигурување, суброгација); животно осигурување (видови, корисници, исклучоци, право на откуп и аванс); обврски пред склучување на договорот (должност за објавување, последици од прикривање/искривување); и обврски по настанување на осигурениот случај (известување, зачувување на имотот, документација).

Секундарна цел

Секундарната цел е **да се направи компаративна анализа на регулацијата на договорот за осигурување во соседните земји (Србија, Хрватска, Албанија, Косово, Црна Гора) и во Европската Унија**. Оваа анализа ќе идентификува сличности и разлики во правната регулација, различни пристапи кон специфични прашања, најдобри практики од компаративните системи, и влијание на европското право врз националните законодавства (особено кај Хрватска како членка на ЕУ).

Терциерна цел

Терциерната цел е **да се идентификуваат празнините и недостатоците во македонското законодавство и да се дадат препоруки за негово подобрување**. Ова вклучува: идентификација на областите каде ЗОО не дава доволно детални одредби; анализа на проблемите што произлегуваат од оставањето на посебните услови на осигурителните компании; препоруки за зајакнување на заштитата на потрошувачите; препоруки за хармонизација со европското право; и предлози за воведување на нови институти (период на размислување, транспарентност во предоговорните информации, регулација на електронските договори).

1.1.4 Истражувачки прашања и хипотези

Истражувањето ќе одговори на следниве клучни прашања:

1. Колку адекватно Законот за облигационите односи на Република Северна Македонија го регулира договорот за осигурување?

Ова прашање е централно за истражувањето. ЗОО посветува една глава (Глава XXX) на договорот за осигурување, која содржи 68 члена (од член 953 до член 1021). Меѓутоа, овие одредби се преимно општи и рамковни. Поставуваат се прашања: дали овие одредби се доволни за регулација на сите аспекти на договорот за осигурување? Кои се празнините во регулацијата? Дали оставањето на посебните услови на осигурителите создава проблеми? Дали постојат прашања кои воопшто не се регулирани (на пример, електронски договори, период на размислување, детални барања за транспарентност)?

2. Какви се разликите во регулацијата на договорот за осигурување помеѓу Македонија и соседните земји?

Ова прашање бара детална компаративна анализа на законодавствата на: Република Србија (Закон за облигационе односе, Закон о осигурању), Република Хрватска (Закон о обвезним односима, Закон о осигурању), Република Албанија (Граѓански законик, Глава XXIII), Република Косово (Закон за облигационите односи, Закон за осигурување), Република Црна Гора (Закон о облигационе односе, Закон о осигурању). Компаративната анализа ќе идентификува: структурни разлики (консолидиран граѓански законик наспроти Закон за облигационите односи со посебни закони), разлики во дефиниции и концепти, разлики во регулација на специфични институти, и разлики во нивото на детализација на одредбите.

3. Колку македонското законодавство е усогласено со правото на Европската Унија во областа на договорот за осигурување?

Република Северна Македонија е кандидат за членство во ЕУ, и хармонизацијата со европското право е приоритет. Ова прашање бара анализа на усогласеноста со: Директива за дистрибуција на осигурување (IDD), Директива за непоштени услови во потрошувачките договори, Директива за продажба на далечина на финансиски услуги, Директива за правата на потрошувачите, барања за транспарентност во осигурителните договори, и Регулација за заштита на личните податоци (GDPR).

4. Какви празнини постојат во регулацијата на општите и посебните услови на осигурување?

Како што е споменато, ЗОО дава само општи одредби, а посебните услови за различните видови осигурување се оставени на осигурителите. Ова прашање истражува: дали постои државна контрола врз општите/посебните услови? Дали Агенцијата за супервизија на осигурување одобрува полиси? Дали постојат стандарди за јасност и разбирливост на полисите? Дали постојат механизми за борба против непоштените клаузули? Дали потрошувачите се доволно информирани пред склучување на договорот?

5. Како може да се подобри заштитата на потрошувачите кај договорот за осигурување?

Ова прашање бара анализа на механизмите за заштита на потрошувачите и предлози за нивно подобрување: воведување на задолжителен период на размислување (*cooling-off period*); зајакнување на должноста на осигурителот за давање на предоговорни информации; воведување на стандардизирани документи со клучни информации за производот; подобрување на механизмите за решавање на спорови (јакнење на улогата на Агенцијата, воведување на осигурителен омбудсман, алтернативно решавање на спорови); и јасни процедури за постапување со штети (рокови, транспарентност, должност за образложување на одбивање).

Истражувачки хипотези

Врз основа на прелиминарната анализа на законодавството и достапната литература, ова истражување поставува четири работни хипотези кои ќе бидат тестирани во текот на истражувањето:

X1: Одредбите на ЗОО за договорот за осигурување (членови 953–1021) не обезбедуваат доволна заштита на потрошувачите во споредба со хрватското законодавство кое е хармонизирано со правото на ЕУ. Оваа хипотеза произлегува од фактот дека ЗОО е заснован на југословенскиот закон од 1978 година, донесен во период кога потрошувачката заштита не беше приоритет, додека Хрватска по пристапувањето во ЕУ го модернизира своето законодавство со вклучување на механизми за предоговорни информации, период на размислување и контрола на непоштени клаузули.

X2: Оставањето на посебните услови на осигурителните компании — без задолжителна контрола и одобрување од регулаторот — создава правна несигурност и е извор на

судски спорови. Оваа хипотеза се темели на структурната специфика на македонскиот правен режим: ЗОО пропишува само рамковни одредби, а конкретните услови кои го одредуваат обемот на покритието, исклучоците и процедурите за обештетување се формулираат еднострано од осигурителите.

Х3: Македонското законодавство не е усогласено со Директивата за дистрибуција на осигурување (IDD — Directive (EU) 2016/97) во делот на предоговорните информации, транспарентноста и стандардизираните документи за клучни информации за производот. Оваа хипотеза ќе се тестира преку детална споредба на барањата на IDD со постоечкиот правен режим во Македонија.

Х4: Компаративната анализа со земјите од регионот (Србија, Хрватска, Албанија, Косово, Црна Гора) ќе покаже дека земјите кои го модернизирале своето осигурително законодавство — особено преку донесување на посебен закон за осигурителните договори или значајна измена на ЗОО — обезбедуваат подобра рамнотежа помеѓу правата на осигурителите и осигурениците. Оваа хипотеза ќе се тестира во Глава 4 и Глава 5.

Овие хипотези ќе бидат потврдени, делумно потврдени или побиеени врз основа на правно-догматската, компаративната и емпириската анализа спроведена во Глави 2–6 од дисертацијата.

1.2 КОНЦЕПТУАЛНИ ОСНОВИ

1.2.1 Определување на поимот осигурување

Терминот „осигурување” потекнува од глаголот „*assurance*” или „*insurance*”, што во основа значи **создавање на сигурност или заштита од несигурност**. Во англиската терминологија постојат два изрази: *assurance* (главно за животно осигурување, каде осигурениот настан е извесен — прашањето е само кога ќе настане) и *insurance* (за неживотно осигурување, каде настанот може но не мора да настане), иако во современата употреба *insurance* е доминантен термин за сите видови осигурување.

Економска дефиниција на осигурување

Од економска гледна точка, осигурувањето претставува **механизам за дистрибуција и трансфер на ризик**. Овој механизам функционира така што голем број субјекти изложени на сличен ризик придонесуваат во заеднички фонд преку плаќање на премии.

Од овој фонд се надоместуваат штетите што ќе ги претрпат оние кај кои ризикот се реализирал.

Поимот на осигурување од индивидуална перспектива може да се дефинира како размена на мал сигурен плаќање (премија) за заштита од голема несигурна загуба³. Од општествена перспектива, осигурувањето претставува систем на здружување на ризик (*risk pooling*) и негова редукција преку комбинирање на голем број хомогени експозиции. Осигурувањето функционира како инструмент за управување со ризик — ризикот се трансферира од поединецот на осигурителот, кој потоа го распределува на голем број осигуреници⁴. Постојната користена литература го нагласува двојниот карактер на овие гледишта: првото го истакнува ризикот на поединецот, второто — улогата на осигурувањето во намалувањето на ризикот во целина преку здружување⁵.

Основните економски принципи на осигурувањето се:

1. Мутуалност (взаемност): Голем број осигуреници плаќаат премии, но само помал број од нив ќе претрпат штета. Премиите на сите го формираат фондот од кој се плаќаат обештетувањата на оние кои претрпеле штета. Овој принцип почива на идејата дека многумина кои не претрпуваат штета помагаат на малкумината кои претрпуваат штета.

2. Солидарност: „Многумина плаќаат за малкумина“ — сите осигуреници учествуваат во носењето на финансиската последица од штетите што ќе ги претрпат некои од нив. Овој принцип ја изразува општествената димензија на осигурувањето — осигурувањето не е само индивидуален механизам за заштита, туку и систем на колективна солидарност⁶.

3. Закон на големите броеви: Осигурувањето се базира на статистички и актуарски пресметки. Колку е поголем бројот на осигуреници со сличен ризик, толку е попредвидлива фреквенцијата и тежината на штетите, и толку е попрецизна пресметката на премијата. Овој статистички закон овозможува осигурителот да го претвори неизвесниот ризик во пресметлива веројатност. Асмусен и Стефенсен⁷ детално ја формализираат оваа трансформација преку стохастички модели и теоријата на веројатноста, покажувајќи дека Поасоновото моделирање и кредибилитетните премии

³ Georges Dionne, op. cit., стр. 132.

⁴ Ibid., стр. 790.

⁵ Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, op. cit.

⁶ Georges Dionne, op. cit., стр. 835.

⁷ Søren Asmussen и Mogens Steffensen, *Risk and Insurance: A Graduate Text*, Springer, Cham, 2020, стр. 15–30.

обезбедуваат математички ригорозна основа за актуарското ценовно вреднување на ризикот.

4. Диверзификација на ризик: Осигурителот прифаќа голем број различни ризици, така што реализацијата на еден ризик нема значително влијание врз неговата финансиска стабилност. Како портфолиото на ризици станува поразновидно, вкупниот ризик се намалува. Гуваертс и сор.⁸, во рамките на теоријата на осигурителниот ризик, го формализираат овој принцип преку математички модели за распределба на ризикот и пресметка на премии, покажувајќи дека оптималната диверзификација бара систематска примена на актуарски методи за евалуација на меѓузависноста на ризиците во портфолиото.

Овие четири принципи дејствуваат интегрирано: мутуалноста го создава фондот; солидарноста го одржува; законот на големите броеви го прави пресметлив; диверзификацијата го штити од катастрофална концентрација.

Правна дефиниција на осигурување

Од правна гледна точка, осигурувањето не е еднозначно дефинирано. Различни правни системи даваат различни дефиниции. Некои го дефинираат преку договорот за осигурување, а некои преку активноста на осигурување.

Во **македонското право**, Законот за облигационите односи не дава општа дефиниција на поимот „осигурување“ како такво, туку директно дефинира **договор за осигурување** (член 953 ЗОО). Меѓутоа, од одредбите на ЗОО и од општата доктрина може да се изведе следнава дефиниција:

Осигурувањето е систем на меѓусебна заштита помеѓу осигурениците, со кој осигурителот, врз основа на пресметка на веројатноста на ризикот, преку премии што ги наплатува од поголем број осигуреници, формира фонд од кој им плаќа обештетување или договорена сума на оние кај кои се реализирал осигурениот настан.

Според македонската доктрина, осигурувањето може да се дефинира од три перспективи⁹:

⁸ Marc Goovaerts, Florent de Vylder и Jean Haezendonck (yp.), *Insurance and Risk Theory*, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht, 1986, стр. 1–15.

⁹ Georges Dionne, op. cit.

Економска дефиниција: Осигурувањето е механизам за трансформација на индивидуалниот ризик во колективен ризик преку формирање на заеднички фонд.

Правна дефиниција: Осигурувањето е билатерален договорен однос со реципрочни обврски — договарачот да плати премија, осигурителот да плати обештетување/сума при реализација на ризикот.

Техничка дефиниција: Осигурувањето е актуарска пресметка и управување со фонд заснован на законот на големите броеви, статистичка морталност и морбидност, и математичка веројатност. Во меѓународната литература, Перна и Сибило ¹⁰ ја нагласуваат интердисциплинарноста на математичко-статистичките методи во осигурувањето и финансиите, укажувајќи дека интеграцијата на математичките модели со статистичката анализа е клучна за рационално утврдување на премиските тарифи и обезбедување на солвентноста на осигурителите.

Постојната користена литература потврдува дека осигурувањето како категорија во себе обединува економска, правна и техничка димензија, при што правната димензија ги нормира правата и обврските помеѓу осигурувачот и осигуреникот, начинот на нивното настанување и престанување, условите и роковите¹¹.

Од овие дефиниции произлегуваат клучните елементи на осигурувањето: **ризик** (неизвесен настан), **премија** (цена на осигурувањето), **осигурена сума** (максимален износ на обештетување), **осигурителен фонд** (акумулација на премии), и **обештетување** (плаќање при реализација на ризикот).

Функции на осигурувањето

Осигурувањето има значајна социјална и економска функција во современото општество. Овие функции можат да се класификуваат како ¹²:

1. Заштитна (превентивна) функција: Осигурувањето ги заштитува поединците и нивните семејства од финансиски катастрофални последици од несреќни случаи, болести, смрт. Оваа функција обезбедува не само материјално обештетување, туку и психолошка сигурност.

¹⁰ Cira Perna и Marilena Sibillo (уп.), *Mathematical and Statistical Methods in Insurance and Finance*, Springer-Verlag Italia, Милано, 2008, стр. 1–5.

¹¹ Peter Koch, *Versicherungswirtschaft: Ein einführender Überblick*, 6. изд., Verlag Versicherungswirtschaft, Karlsruhe, 2005.

¹² Georges Dionne, op. cit., стр. 790.

2. Заштита на имот: Осигурувањето овозможува заштита на материјалниот имот — домови, возила, деловни простории, залихи — од оштетување или уништување. Без осигурување, поединците би морале да формираат огромни резерви за покривање на потенцијални загуби.

3. Заштита на деловни субјекти: Претпријатијата го користат осигурувањето за заштита од различни деловни ризици (одговорност кон трети лица, прекин на работењето, штети на имот). Осигурувањето овозможува трансфер на ризик, ослободувајќи капитал за продуктивни инвестиции.

4. Економска стабилност: Осигурувањето придонесува кон макроекономска стабилност со тоа што ги апсорбира економските последици од катастрофи и несреќи. Без осигурување, една природна катастрофа може да го девастира економскиот систем, предизвикувајќи каскадни неуспеси на кредитниот и станбениот пазар.

5. Мобилизација на капитал: Осигурителните компании акумулираат значителни капитали преку премиите, кои потоа ги инвестираат во економијата (државни обврзници, корпоративни хартии од вредност, недвижности, инфраструктура). Осигурителите се меѓу најголемите институционални инвеститори во развиените економии.

6. Социјална сигурност: Некои видови осигурување (здравствено, пензиско) се дел од системот на социјална сигурност и придонесуваат кон социјална кохезија и стабилност. Овие видови осигурување се често задолжителни со закон ¹³.

Во контекстот на македонскиот осигурителен пазар, овие функции не се остваруваат со еднаков интензитет. Со оглед на ниската пенетрација на осигурувањето — просечна премија од околу 60 евра годишно по жител ¹⁴ — и доминацијата на задолжителното автоосигурување (над 45% од вкупните премии), функциите на мобилизација на капитал и социјална сигурност остануваат недоволно развиени. Оваа состојба укажува на тоа дека осигурителниот пазар во Македонија сè уште не го достигнал потенцијалот кој теоретски му е доверен.

¹³ Агенција за супервизија на осигурување, *Годишен извештај за состојбата и движењето на пазарот на осигурување*, Агенција за супервизија на осигурување, Скопје.

¹⁴ Ibid.

1.2.2 Определување на договорот за осигурување

Договорот за осигурување е основниот правен инструмент преку кој се остварува осигурувањето. Без договорот, осигурувањето останува апстрактен економски концепт; договорот му дава извршна правна форма.

Доктринарни дефиниции

Во правната доктрина постојат различни дефиниции на договорот за осигурување. Француската доктрина (*Code des assurances*) го дефинира како договор со кој, за одредена премија, едната страна (осигурувач) се обврзува да и обезбеди на другата страна (осигуреник) обештетување или исплата на договорена сума во случај на реализација на ризикот опишан во договорот ¹⁵. Германската доктрина (*Versicherungsvertragsgesetz — VVG*) предвидува дека осигурителот е должен, против плаќање на премија, да го изврши определеното давање при настапување на опасноста предвидена во договорот ¹⁶. Англиската доктрина го дефинира како договор со кој едната страна (осигурувач), за определена надоместок (премија), се обврзува да и плати на другата страна (осигуреник) договорена сума или обештетување при настанување на одреден настан ¹⁷.

И покрај разликите во нагласувањето, овие дефиниции споделуваат заедничко структурно јадро: билатерална размена со која премијата на договарачот ја „купува“ условената обврска на осигурителот да плати.

Дефиниција во македонското право

Членот 953 од Законот за облигационите односи ја дава следнава дефиниција:

„Со договорот за осигурување, едната страна — договарачот на осигурувањето — се обврзува да му плаќа на осигурувачот премија, а осигурувачот се обврзува, во случај на настанување на предвиден несреќен случај, да му плати на осигуреникот обештетување, односно договорена сума.“

Оваа дефиниција содржи неколку клучни елементи: **договарач на осигурување** (*policyholder*) — лицето кое го склучува договорот и плаќа премија; **осигурител** (*insurer*) — правно лице со дозвола за вршење на дејност осигурување; **осигуреник** (*insured*) —

¹⁵ Jürgen Basedow, John Birds, Malcolm Clarke, Herman Cousy и Helmut Heiss (yp.), *Principles of European Insurance Contract Law (PEICL)*, 2. изд., Verlag Dr. Otto Schmidt, Келн, 2016, стр. 45–47.

¹⁶ Ibid., стр. 48–50.

¹⁷ Malcolm Clarke, *The Law of Insurance Contracts*, 5. изд., Informa Law, London, 2009, стр. 1–3.

лицето чиј ризик е осигурен; **премија** (*premium*) — надоместокот што договарачот му го плаќа на осигурителот; **осигурен настан** (*insured event*) — предвидениот несреќен случај при чие настанување осигурителот има обврска да плати; **обештетување** (*indemnity*) — кај имотно осигурување, надоместок на штета; и **договорена сума** (*sum insured*) — кај животно осигурување, фиксен износ утврден во договорот.

Правни елементи на договорот за осигурување

Од горенаведената дефиниција и од општите одредби на ЗОО за договорот за осигурување може да се идентификуваат **суштествените елементи** на овој договор. Користената литература ги набројува следниве правни елементи без кои правно не може да се склучи договор за осигурување: договорните страни, ризикот, осигурениот случај, предметот на осигурувањето, премијата на осигурувањето, осигурената сума и траењето на осигурувањето ¹⁸.

а) Ризик (осигурен настан)

Ризикот е централен елемент на договорот за осигурување. Без ризик, нема осигурување — целата договорна конструкција почива на изгледот на иден неизвесен настан. Член 954 ЗОО предвидува дека „**Осигурениот настан мора да биде иден, неизвесен и независен настан од исклучивата волја на договарачот, односно настан што не зависи од волјата на договарачот или на осигуреникот.**”

Од правен аспект, ризикот претставува можност за настапување на иден, неизвесен, штетен настан, кој не зависи од исклучивата волја на заинтересираните лица, чие осигурување е дозволено со закон, јавниот поредок и моралот ¹⁹. Постојната користена литература ги систематизира елементите кои правниот поим на ризик мора да ги исполнува ²⁰:

Иднина (футуритет): Настанот мора да биде иден, односно да не се случил веќе во моментот на склучување на договорот. Договорот е ништовен ако е извесно дека настанот се случил пред склучување на договорот (член 955 ЗОО). Единствен исклучок е т.н. путативен ризик при осигурување од настан кој веќе се реализирал, но тоа не е познато на страните ²¹.

¹⁸ ЗОО.

¹⁹ Ibid., чл. 954.

²⁰ Georges Dionne, op. cit.

²¹ ЗОО.

Неизвесност (алеаторност): Мора да постои неизвесност дали настанот ќе се случи (кај имотно осигурување) или кога ќе се случи (кај животно осигурување за случај на смрт). Неизвесноста е основната содржина на осигурувањето — нејзиното отсуство би ја отстранило алеаторноста од договорот и би водело кон склучување на договор спротивен на законот ²².

Можност за настапување: Настанот мора да биде можен — физички и правно. Осигурување на невозможен настан е ништовно (член 39, ЗОО).

Економска штетност: Реализацијата на ризикот, преку настапување на осигурениот случај, треба да предизвика штета на осигурената ствар, односно на личноста на осигуреникот ²³.

Независност од волјата на страните: Настанот не смее да зависи од произволната волја на договарачот или осигуреникот. Осигурителот секогаш ќе ја надомести штетата, но само ако таа не е предизвикана со волја на осигуреникот.

б) Премија

Премијата е надоместокот што договарачот му го плаќа на осигурителот за преземањето на ризикот. Членовите 968–972 од ЗОО ги уредуваат прашањата поврзани со премијата.

Во научната литература, премијата се означува и како „цена на ризикот” и како „цена на осигурувањето” — последната формулација е попрецизна бидејќи ги вклучува покрај ризикот и другите елементи (општи трошоци, сума на осигурување, траење) ²⁴. Користената литература ја претставува структурата на премијата со формулата: $Пр = Цчр + Цу + Р$, каде Пр е премија за осигурување, Цчр е цена на чинење за осигурениот ризик, Цу е цена на услугата, а Р е елементот кој одговара на резервата на сигурност ²⁵.

Премијата се состои од функционална премија (техничка премија плус превентивен фонд) и административни трошоци ²⁶. Премијата може да биде еднократна или периодична (годишна, полугодишна, квартална, месечна). Ако договарачот не ја плати првата премија или првата рата, договорот не влегува во сила (член 969 ЗОО). Во секој

²² Ibid.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

²⁵ Georges Dionne, op. cit., стр. 835.

²⁶ Антоније Тасић, *Osnovi osiguranja*, Белград, 1967.

случај договорот за осигурување престанува според самиот закон ако премијата не биде платена во рок од една година од стасаноста.

в) Осигурена сума

Осигурената сума е максималниот износ што осигурителот се обврзува да го плати при настанување на осигурениот случај. Користените извори прават клучна дистинкција помеѓу улогата на осигурената сума кај различните видови осигурување²⁷:

Кај **осигурување на лица** (животно осигурување), осигурената сума претставува **битен елемент на договорот** (*essentialia negotii*) — мора да се наведе во полисата. Осигурената сума е еднаква со надоместот и се исплатува во целост или во определен процент при настанување на осигурениот случај ²⁸.

Кај **имотно осигурување**, осигурената сума не е битен елемент на договорот (*naturalia negotii*). Таа претставува само горна граница на надоместот и не мора секогаш да биде достигната — надоместот зависи од реалната штета ²⁹. Оваа разлика произлегува од различната цел на двата вида осигурување: кај имотното осигурување целта е надоместок на штета, додека кај животно осигурување човечкиот живот нема „пазарна вредност“ која може да се пресмета ³⁰.

г) Страни во договорот

Страни во договорот за осигурување се:

Осигурител: правно лице со дозвола за вршење на дејност осигурување (член 952 ЗОО). Само лиценцирано осигурително друштво може да врши дејност осигурување.

Договарач: физичко или правно лице кое го склучува договорот и плаќа премија. Договарачот може да склучи договор во своја корист или во корист на друго лице.

Осигуреник: лице чиј ризик е осигурен (може да биде иста личност со договарачот или различна).

Корисник: лице кое има право да го побарува обештетувањето/осигурената сума. Кај животно осигурување за случај на смрт, корисникот е обично член на семејството на осигуреникот ³¹.

²⁷ Ibid.

²⁸ Georges Dionne, op. cit.

²⁹ ЗОО, чл. 992.

³⁰ Marijana Ćurak и Drago Jakovčević, *Osiguranje i rizici*, RRIF-plus, Загреб, 2007.

³¹ Ibid.

Правна природа на договорот за осигурување

Договорот за осигурување има неколку карактеристични правни црти кои го разликуваат од обичните трговски договори:

1. Алеаторен (ризичен) договор (*contractus aleatorius*). Договорот за осигурување е типичен пример на алеаторен договор, каде ниту една страна не го знае крајниот исход кога влегува во договорот. Осигурителот може да наплати многу премии а да не плати ништо (ако ризикот не се реализира), или може да наплати само една премија а да мора да плати огромно обештетување (ако ризикот се реализира веднаш). Неизвесен е моментот и обемот на исполнувањето на обврската на осигурителот ³².

2. Адхезионен договор (*contract of adhesion*). Осигурителот унапред ги подготвува општите и посебните услови (стандардизирани клаузули), а договарачот има само можност да го прифати или одбие договорот во целина. Ова создава структурна неравнотежа во преговарачката моќ. Договорот по пристапување не е резултат на индивидуален договор, туку на акцесија на однапред формулирани услови ³³. Прашањето дали постоечките механизми во ЗОО (членови 130–131 за ништовност на неправедни одредби) се доволни за заштита на осигуреникот ќе биде детално анализирано во Глава 2, а компарацијата со ЕУ механизмите за контрола на непоштени клаузули во Глава 5.

3. Договор на добра волја (*contract uberrimae fidei*). Договорот за осигурување бара најголема добра волја од двете страни. Ова се манифестира преку: **должност за објавување (*duty of disclosure*)** — договарачот мора, пред склучувањето на договорот, да му ги соопшти на осигурителот сите факти значајни за проценка на ризикот (член 958 ЗОО); и **забрана на прикривање и искривување** — ако договарачот прикрие или искриви факти, осигурителот има право да го поништи договорот (член 959 ЗОО). Овој принцип почива на информациската асиметрија — договарачот знае повеќе за својот ризик отколку осигурителот.

4. Двострано синалагматичен договор. Двете страни имаат меѓусебни обврски — договарачот да плати премија, а осигурителот да плати обештетување/сума при

³² Бранко Јакаша, *Pravo osiguranja*, Informator, Загреб, 1984.

³³ Ibid.

реализација на ризикот. Обврските се реципрочни — секоја страна е должник и доверител истовремено ³⁴.

5. Времетраен договор. Договорот за осигурување е времетраен (траен) договор — неговото извршување се протега во текот на времето. Времетраењето е обично одредено (на пример, една година), со можност за продолжување. Кај животното осигурување, траењето може да биде децении.

6. Формален договор. Според член 957 ЗОО, „Договорот за осигурување е склучен кога договарачите ќе ја потпишат полисата на осигурување или листата на покритието.” Писмената форма е составен дел на договорот (*ad solemnitatem*), а не само за докажување (*ad probationem*). Договорот се потврдува со издавање на **полиса** — јавна исправа која ги содржи основните елементи на договорот ³⁵.

Начела на договорот за осигурување

Постојат неколку фундаментални начела кои го регулираат договорот за осигурување:

а) Начело на мутуалност и солидарност. Осигурувањето се базира на идејата дека голем број субјекти изложени на сличен ризик заеднички го носат тој ризик. Овој принцип е експлицитно споменат во член 953 ЗОО: договарачот се обврзува „врз начелата на заемност и солидарност.”

б) Начело на обештетување (*indemnity principle*) — кај имотно осигурување. Членот 981 ст.2 од ЗОО пропишува: „Износот на надоместот не може да биде поголем од штетата која осигуреникот ја претрпел со настанувањето на осигурениот случај.” Ова начело значи дека осигурувањето не смее да биде извор на заработка за осигуреникот. Целта е да се спречи морален хазард (*moral hazard*) — осигуреникот не смее да има финансиска мотивација да предизвика штета. Целта на имотното осигурување е да го доведе осигуреникот во иста имотна состојба како пред настанувањето на осигурениот случај, но не подобра ³⁶.

в) Начело на осигурителен интерес (*insurable interest*). Членот 980 став 1 и 2 од ЗОО пропишува: „Осигурување на имот може да склучи секое лице кое има интерес да не настане осигурениот случај, зашто инаку би претрпело некоја материјална

³⁴ Ibid.

³⁵ Никола Николић, *Ugovor o osiguranju*, Белград, 1957.

³⁶ Михаило Константиновић, *Obligacije i ugovori: Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima*, Правни факултет Универзитета у Београду, Белград, 1969.

загуба. Право од осигурувањето можат да имаат само лицата кои во моментот на настанувањето на штетата имале материјален интерес да не настане осигурениот случај.” Осигуреникот мора да има легитимен, економски интерес во тоа осигурениот имот да не биде оштетен или уништен. Овој интерес може да биде сопственост, владение, заложно право, закупнина. Без осигурителен интерес, договорот е ништовен, бидејќи би претставувал обложување (*wagering/gambling*) — лицето без осигурителен интерес не би претрпело штета ако имотот е уништен.

г) Начело на суброгација (*subrogation*). ЗОО пропишува: „Ако осигурениот случај настанал поради дејствие на некој, осигурувачот кој го исплатил обештетувањето стапува во правата на осигуреникот против одговорното лице, но највише до висината на платеното обештетување.” Суброгацијата го спречува неоснованото збогатување на осигуреникот и е, според доктрината, правна последица на начелото на обештетување.

д) Начело против прикривање и искривување. Договарачот мора да биде искрен и да му ги соопшти на осигурителот сите релевантни факти. Прикривањето или искривувањето е основ за поништување на договорот.

1.2.3 Реосигурување

Реосигурувањето (*reinsurance*) е осигурување на осигурителот. Со договор за реосигурување, еден осигурител (т.н. „цедент”) му пренесува дел од ризиците на реосигурител, кој за возврат наплаќа реосигурителна премија.

Реосигурувањето го зголемува капацитетот на осигурителот да прифаќа ризици чија вредност ја надминува неговата финансиска способност, ја штити солвентноста од катастрофални штети и ги стабилизира резултатите од година во година ³⁷. Груси и Кунројтер ³⁸ детално ги анализираат катастрофалните модели и нивната примена во управувањето со ризик, покажувајќи дека кривата на веројатност на надминување (*exceedance probability curve*) претставува клучна алатка за осигурителите и реосигурителите при одлучувањето за прифаќање на катастрофални ризици и утврдување на адекватните премии.

³⁷ Агенција за супервизија на осигурување, *Правилник за реосигурување*, Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 3/2024, Скопје, 2024.

³⁸ Patricia Grossi и Howard Kunreuther (yp.), *Catastrophe Modeling: A New Approach to Managing Risk*, Springer, New York, 2005, стр. 23–38.

Правната природа на реосигурувањето е двојна: автономен договор (правно независен од оригиналниот договор за осигурување — осигуреникот нема директно право против реосигурителот) и функционално акцесорен однос (начелото „*reinsurance follows the fortunes*” значи дека обврската на реосигурителот постои само доколку постои обврска на цедентот) ³⁹.

Постојат два основни вида реосигурување: **факултативно** (секој ризик се третира индивидуално) и **облигаторно** (генерален договор за цела категорија ризици). Техничките структури се делат на **пропорционално** (*quota share, surplus*) и **непропорционално** (*excess of loss, stop loss*) реосигурување ⁴⁰. Реосигурувањето се разликува од коосигурувањето по тоа што кај коосигурувањето повеќе осигурители заеднички го осигуруваат истиот ризик со директна обврска кон осигуреникот, додека кај реосигурувањето обврската кон осигуреникот останува исклучиво кај оригиналниот осигурител. Деталите на реосигурителната регулатива ќе бидат елаборирани во Глава 3.

1.2.4 Клучни разлики

За да се разбере правната природа на договорот за осигурување, важно е да се разликува од други слични правни институти.

а) Осигурување наспроти гаранција (јамство)

Критериум	Осигурување	Гаранција (Јамство)
Број на страни	Двостран договор (осигурител — осигуреник)	Тристран однос (доверител — главен должник — гарант)
Природа на обврска	Оригинална обврска на осигурителот	Акцесорна обврска на гарантот (зависи од обврската на главниот должник)
Цел	Надоместок на штета/исплата на сума при несреќен случај	Обезбедување на исполнување на обврска на главниот должник

³⁹ Агенција за супервизија на осигурување, *Правилник за реосигурување*, op. cit.

⁴⁰ Ibid.

Критериум	Осигурување	Гаранција (Јамство)
Надоместок	Осигуреникот плаќа премија	Кај граѓанското јамство обично без надоместок; кај комерцијалните (банкарски) гаранции се наплаќа провизија
Суброгација	Осигурителот има право на суброгација	Гарантот има право на регрес кон главниот должник

б) Осигурување наспроти штедење

Критериум	Животно осигурување	Штедење
Елемент на ризик	Присутен (ризик од смрт, инвалидност)	Отсутен
Осигурителна покриеност	Веднаш од првата премија, целата осигурена сума е на располагање	Расте постепено со депозитите
Актуарска пресметка	Премијата се пресметува актуарски (смртност, камата, трошоци)	Нема актуарска пресметка
Корисници	Може да бидат трети лица (бенефициери)	Само самиот штедач

Пример: Лице на 30 години склучува 20-годишно мешано осигурување со осигурена сума 100.000 евра. Ако умре по 1 месец, неговите бенефициери ќе добијат 100.000 евра, иако е платена само една месечна премија. Кај чисто штедење, по 1 месец би имало акумулирано само еден депозит плус камата.

в) Осигурување наспроти обложување

Критериум	Осигурување	Обложување
Осигурителен интерес	Задолжителен	Отсутен

Критериум	Осигурување	Обложување
Цел	Надоместок на евентуална штета (<i>restoration</i>)	Заработка (<i>profit from chance</i>)
Креација на ризик	Ризикот постои независно од договорот	Ризикот се создава со самиот договор
Јавна политика	Општествено корисно	Општествено штетно или неутрално

Историски пример: Во 18-ти век во Англија, луѓе склучувале „осигурување” на животот на познати личности без да имаат никаков интерес. Токму за да се спречи ова, *Life Assurance Act 1774* вовеле задолжителен осигурителен интерес кај животното осигурување⁴¹. Клучна разлика: кај осигурување, осигуреникот сака осигурениот настан да не се случи; кај обложување, лицето сака настанот да се случи.

1.3 ИСТОРИСКА ЕВОЛУЦИЈА НА ОСИГУРУВАЊЕТО

1.3.1 Потекло и раниот развој на осигурувањето

Идејата за меѓусебна заштита и распределба на ризикот е стара колку и човечката цивилизација. Иако модерното осигурување се развива во 17–18 век, неговите корени сежат длабоко во античкото време. Историскиот развој е значаен за предметот на оваа дисертација не само како контекст, туку и затоа што начелата формирани низ вековите — мутуалност, солидарност, осигурителен интерес — директно се рефлектираат во современите законски одредби, вклучувајќи ги и оние во ЗОО.

Древни цивилизации. Најстариот познат систем сличен на осигурување е запишан во **Хамурабиевиот законик** (околу 1750 п.н.е.), кој содржел одредби за „bottomry” кај поморската трговија: ако трговец земал заем за поморско патување и бродот тонел или бил пленет, заемот не мора да се врати. Ова е примитивна форма на осигурување — ризикот се пренесува на заемодавецот, кој наплаќа повисока камата (фактички

⁴¹ Malcolm Clarke, op. cit., стр. 4–5.

„премија”). Слични форми постоеле и кај кинеските трговци, кои ја делеле стоката на повеќе чамци за да го распределат ризикот од водени стихии ⁴².

Во античка Грција, *eranoi* — здруженија чии членови плаќале редовни придонеси — покривале погребни трошоци на починати членови. Ова е рана форма на **взаемно осигурување**. Римјаните развиле *collegia* (гилди) со месечни придонеси и погребни надоместоци — предтеча на животното осигурување. *Lex Rhodia de jactu* го кодифицирала начелото на заедничка хаварија: ако товар морал да се фрли во олуја, штетата се делела пропорционално помеѓу сите заинтересирани. Ова е начелото на **солидарност** — темелен камен на осигурувањето.

Средновековие. Занаетчиските гилди (11–15 век) имале системи на меѓусебна помош — предтечи на современите меѓусебни осигурителни друштва. Развојот на поморската трговија во Средоземјето (Генова, Венеција, Пиза) доведе до прв познат полис за поморско осигурување — **Генова, 1347 година** ⁴³. Во 15 век, во Барселона (1435), Фиренца и Генова се формираат првите осигурителни компании. Во 16–17 век, поморското осигурување се пренесува во Англија, каде *underwriters* прифаќале ризици во кафеаните на Лондон.

Значењето на овој историски преглед за предметот на дисертацијата е двојно: прво, транзицијата од bottomry заем до модерен осигурителен договор ги обликувала начелата кои денес ги наоѓаме во ЗОО — алеаторност, добра волја, осигурителен интерес; второ, географската дифузија на осигурувањето од Средоземјето кон Западна Европа го објаснува зошто германската и австриската правна традиција, која е основа на македонскиот ЗОО, ги вградила токму овие начела.

1.3.2 Развој на современото осигурување

Големиот пожар на Лондон (1666) е преломна точка: уништил 13.200 куќи, 87 цркви и оставил 70.000 жители без дом. Во 1680 година, **Nicholas Barbon** го основа „The Fire Office” — првата компанија за пожарно осигурување ⁴⁴. Животното осигурување се развива побавно поради религиозни приговори. Во 1706, е основана *Amicable Society for a Perpetual Assurance Office*, а во 1762, *The Equitable Life Assurance Society* — прва компанија со актуарски табели на смртност базирани на работата на Едмонд Халеј.

⁴² Kyriaki Noussia, *The Principle of Indemnity in Marine Insurance Contracts: A Comparative Approach*, Springer, Berlin–Heidelberg, 2007.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Никола Николић, op. cit.

Lloyd's of London (основана како кафеана околу 1688) прерасна во најпознатиот осигурителен пазар во светот. Во 19 век, во рамките на кодификацијата, се донесуваат првите специјални закони: *Code des assurances* (Франција), *Versicherungsvertragsgesetz* (Германија, 1908), *Marine Insurance Act* 1906 (Англија) ⁴⁵.

1.3.3 Осигурувањето во Македонија

Историјата на осигурувањето во Македонија е поделена во неколку периоди, кои одговараат на политичките и економските трансформации во регионот.

Отоманскиот период (до 1912). За време на отоманската власт, осигурувањето било скромно развиено. Постоеле вакуфи (исламски фондации) и еснафи (занаетчиски гилди) како предосигурителни аранжмани. Модерни осигурителни компании (австриски, германски, француски) имале канцеларии во поголемите градови — Битола, Скопје, Солун — главно за пожарно и поморско осигурување, работејќи претежно со трговци и индустријалци ⁴⁶.

Кралство Југославија (1918–1941). По Првата светска војна, бројот на осигурителни компании расте. Во 1936 се донесува прв „Закон о приватном осигурању“. Осигурувањето во Македонија е главно достапно за побогатите слоеви.

СФРЈ (1945–1991). Во 1946, целото осигурување е национализирано. По воведувањето на самоуправниот систем (1950–1990), се формираат самоуправни заедници за осигурување. Во Македонија, „Македонија — осигурување“ (Скопје) е примарна институција. Карактеристики на системот беа: општествена (не државна, не приватна) сопственост; самоуправни органи составени од работници; ограничена конкуренција; и двоен правен режим — федерален закон плус републичко законодавство ⁴⁷. По нашата оценка, системот на самоуправно осигурување, иако обезбедуваше универзална покриеност, го ограничуваше развојот на конкуренцијата и иновациите во осигурителните производи — недостатоци кои ќе се манифестираат по транзицијата.

Независна Република Македонија (1991–денес). Транзицијата од општествено во пазарно осигурување донесе значајни предизвици. „Македонија — осигурување“ се трансформира во акционерско друштво. Во 1995 се донесува првиот „Закон за осигурување“ на независна Македонија, со кој се овозможува основање на приватни

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Kyriaki Noussia, op. cit.

⁴⁷ Georges Dionne, op. cit.

осигурителни компании. Влегуваат странски осигурители — претежно словенечки, грчки и австриски. Постојната литература нотира дека либерализацијата на осигурителниот пазар во овој период претставуваше неопходен услов за развој, но истовремено бараше воспоставување на квалитетна законска регулатива, независна супервизија и стабилно макроекономско опкружување ⁴⁸.

Во 2002 се донесува „Закон за супервизија на осигурување“ и се формира **Агенцијата за супервизија на осигурување (АСО)** — независен регулатор. АСО започнува со самостојно работење во 2009 година, со што се создаваат предуслови за стабилен супервизорски систем усогласен со принципите на Меѓународната асоцијација на осигурителни супервизори — IAIS ⁴⁹. Правната основа за договорот за осигурување е **ЗОО** (донесен 2001), Глава XXX (членови 953–1021), кој е во голема мерка идентичен со југословенскиот ЗОО од 1978 година, заснован на германската и австриската традиција.

Современа состојба. Според податоците на АСО, заклучно со 31 декември 2015 година на македонскиот пазар работеле **15 друштва за осигурување** — 10 за неживотно осигурување, 4 за животно осигурување и 1 со дозвола за реосигурување. Вкупната бруто полисирана премија во 2015 изнесувала 8,28 милијарди денари, со пораст од 8,51% во однос на 2014 ⁵⁰. Доминира неживотното осигурување (особено автомобилско задолжително осигурување), додека животното осигурување учествува со само 4,9% од вкупните бруто-премии, со постепен раст во следниот период (двоцифрена стапка во 2015). Пазарот е мал во европска споредба, со ниска пенетрација и густина — околу 60 евра годишно по жител ⁵¹. Задолжителните осигурувања учествуваат со над 45% од пазарот, а нивото на осигурување на станови е околу 5–6% ⁵².

Оваа состојба укажува на три клучни предизвици кои се директно релевантни за предметот на дисертацијата: (1) ниската свест на граѓаните за доброволно осигурување ја намалува ефикасноста на правниот режим за договорни односи; (2) доминацијата на задолжителното осигурување значи дека најголемиот дел од осигурителните односи се под директна државна регулација, наместо под договорна автономија; и (3) предстојната

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Агенција за супервизија на осигурувањето - <https://aso.mk/>

⁵⁰ АСО, 2009; 85, стр. 45.

⁵¹ Ibid.

⁵² Ibid.

либерализација на пазарот на задолжителни осигурувања — која е барање на ЕУ директивите ⁵³ — ќе бара значајно зајакнување на потрошувачката заштита.

1.4 КЛАСИФИКАЦИЈА НА ОСИГУРУВАЊАТА

Осигурувањата можат да се класификуваат според различни критериуми. Класификацијата е важна не само за академска таксономија, туку и за практични правни, економски и регулаторни цели.

1.4.1 Животно наспроти неживотно осигурување

Ова е најосновната и најважната класификација, призната и во законодавството и во пазарната пракса.

Животно осигурување покрива осигурени настани **поврзани со животот или смртта на лицето**. Клучни карактеристики: осигурениот настан е смрт, доживување или инвалидност; плаќањето е фиксна договорена сума (не обештетување на штета); не се бара материјален осигурителен интерес; договорите се долгорочни (години или децении); дел од премијата се акумулира како математичка резерва.

Неживотно (имотно) осигурување покрива осигурени настани **кои не се поврзани со живот/смрт на лицето**. Клучни карактеристики: осигурениот настан е оштетување, уништување или губење на имот, одговорност кон трети лица, болест, несреќен случај; плаќањето е обештетување на реална штета (*indemnity principle*); потребен е осигурителен интерес; договорите се краткорочни — обично 1 година ⁵⁴.

Оваа класификација има три практични импликации: (1) **различни правни правила** — ЗОО има посебни одредби за животно (Оддел III) и имотно (Оддел II) осигурување; (2) **принцип на специјализација** — една компанија не може истовремено да врши и животно и неживотно осигурување, поради фундаментално различни карактеристики на ризиците, резервите и инвестициските стратегии; и (3) **различни капитални барања** ⁵⁵. Во компаративна перспектива, македонската класификација во целост ја следи ЕУ рамката — прашањето е дали регулаторниот капацитет за супервизија на спроведувањето е еднакво развиен, што ќе биде анализирано во Глава 3.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ ЗОО.

⁵⁵ Ibid.

1.4.2 Доброволно наспроти задолжително осигурување

Доброволно осигурување: Поголемиот дел од осигурувањата се доброволни — лицето само одлучува дали ќе се осигура. Ова е основниот принцип на договорна автономија ⁵⁶.

Задолжително осигурување: Некои видови осигурување се задолжителни поради јавен интерес. Примери во Македонија: автомобилско осигурување од одговорност (Закон за задолжително осигурување во сообраќајот), професионално осигурување од одговорност за одредени професии (нотари, адвокати, ревизори) ⁵⁷.

Критериум	Доброволно	Задолжително
Основ	Слободна волја на страните	Законска обврска
Цел	Заштита на интерес на осигуреникот	Заштита на трети лица или јавен интерес
Санкција за неосигурување	Нема	Глоби, забрани (забрана за регистрација на возило)
Услови	Ги одредува осигурителот	Основните услови предвидени со закон

1.4.3 Индивидуално наспроти групно осигурување

Индивидуално осигурување: Договор помеѓу осигурител и едно лице. Секој осигуреник има своја полиса со индивидуално пресметана премија.

Групно осигурување: Договор помеѓу осигурител и еден договарач (работодавач, здружение, синдикат), кој ги осигурува членовите на групата. Карактеристики: една групна полиса со потврди за секој осигуреник, пониски премии поради економија на обем, и упростена проверка на ризик ⁵⁸.

1.4.4 Класи на осигурување според европската класификација

⁵⁶ Georges Dionne, op. cit.

⁵⁷ Ibid., стр. 290.

⁵⁸ Antonella Cappiello, op. cit.

Европското право вовеле стандардизирана класификација прифатена и во Македонија преку Законот за супервизија на осигурување (член 5). Законот пропишува **23 класи на осигурување**: класи 1–18 за неживотно осигурување (незгода, здравствено, каско за копнени/железнички/воздушни/пловни возила, стоки во транспорт, пожар и природни сили, друго имотно, автоодговорност, одговорност за воздушни/пловни објекти, општа одговорност, кредитно, гаранциско, финансиски загуби, правна заштита, туристичка помош) и класи 19–23 за животно осигурување (животно, осигурување за брак/раѓање, *unit-linked*, *tontine*, пензиско) ⁵⁹.

Оваа детална класификација служи критични регулаторни цели: осигурителите добиваат дозвола за конкретни класи, за секоја класа постојат различни капитални барања, резерви и правила за инвестирање ⁶⁰. Детален преглед на секоја класа со нејзините специфичности е претставен во Глава 2.

1.5 МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1.5.1 Теориска рамка

Ова истражување се базира на неколку комплементарни методолошки пристапи кои овозможуваат сеопфатна анализа на договорот за осигурување.

а) Правно-догматски метод

Правно-догматскиот метод е основниот метод на правната наука. Тој се состои во: **анализа на правните норми** — детално читање и толкување на законските одредби (Закон за облигационите односи, Закон за супервизија на осигурување, подзаконски акти); **систематизација** — организирање на правните норми во логичен систем; **толкување** — примена на буквално, систематско, телеолошко и историско толкување; и **изведување на правни концепти и принципи** — од поединечните норми се извлекуваат општи концепти (начело на обештетување, начело на добра волја). Овој метод ќе биде применет за анализа на македонското законодавство во Глава 2 и Глава 3.

б) Компаративно-правен метод

Компаративно-правниот метод е клучен за ова истражување. Тој опфаќа: **избор на правни системи** — функционален (системи кои решаваат слични проблеми) и

⁵⁹ ЗСО.

⁶⁰ Ibid.

географски/историски (соседни земји и земји со заедничка правна традиција); **функционална споредба** — не само буквите на законот, туку функцијата — како правните институти функционираат во пракса; **идентификација на сличности и разлики** — заедничко јадро (*common core*), различности, причини за разликите; и **евалуација** — кое решение е подобро од аспект на правна сигурност, заштита на потрошувачи и ефикасност. Овој метод ќе биде централен во Глава 4 и Глава 5.

в) Емпириска анализа на судската пракса

Правото не е само „закон во книги“ туку и „закон во дејство“. За да се разбере како договорот за осигурување функционира во реалноста, неопходна е анализа на судски одлуки од македонски судови (првостепени, апелациони, Врховен суд), нивна класификација по тип на спор и идентификација на правни правила кои произлегуваат од праксата. Ограничување: достапноста на македонска судска пракса е ограничена бидејќи нема централна јавна база на судски одлуки. За надминување на ова ограничење, истражувањето ќе се потпре на: (1) достапни одлуки од правни бази (IUS-INFO, судски портали); (2) одлуки цитирани во академската литература; и (3) анонимизирани примери од практиката на осигурителни компании.

1.5.2 Методи на истражување

а) Нормативна анализа. Фокусирана на *de lege lata* (постоечко право) и *de lege ferenda* (предлози за идно право). *De lege ferenda* анализата ќе се базира на четири критериуми: правна сигурност (дали одредбите се јасни и предвидливи), ефикасност (дали обезбедуваат ефикасно остварување на правата), заштита на потрошувачи (дали обезбедуваат адекватна заштита на послабата страна) и усогласеност со ЕУ (дали се компатибилни со релевантните европски директиви). Ова ќе биде фокусот на Глава 6.

б) Компаративна анализа. Опфаќа микро-компарација (споредба на конкретни правни институти, на пример, суброгацијата во Македонија, Србија и Хрватска) и макро-компарација (споредба на општи структури и системи).

в) Анализа на судската пракса. Анализа на пресуди за толкување на одредбите за договор за осигурување.

г) Анализа на емпириски податоци. Користење на статистички податоци од годишните извештаи на АСО за илустрација на пазарната состојба.

ЗАКЛУЧОК НА ГЛАВА 1

Во овој вовед и теориска рамка беа поставени основите за сеопфатно истражување на договорот за осигурување во македонското право. Беа дефинирани предметот, значењето, целите и истражувачките прашања, придружени со четири работни хипотези кои ќе бидат тестирани во текот на дисертацијата. Беа објаснети концептуалните основи на осигурувањето (економска, правна и техничка димензија), правната природа на договорот за осигурување со неговите шест карактеристични црти и петте фундаментални начела, историската еволуција на осигурувањето од антиката до денес — вклучувајќи го и специфичниот развоен пат на осигурувањето во Македонија — класификацијата на осигурувањата и методологијата на истражувањето.

Интеграцијата на македонските извори обезбеди длабочина на доктринарната перспектива, особено во делот на правните елементи на договорот за осигурување (ризик, премија, осигурена сума), историската еволуција на осигурувањето во Македонија и податоците за пазарот. Меѓународната литература обезбеди компаративна рамка за доктринарните дефиниции.

Клучното аналитичко набљудување на оваа глава е идентификацијата на структурниот дисбаланс помеѓу рамковните одредби на ЗОО и фактичката контрола на осигурителите врз договорните услови — дисбаланс кој ги генерира хипотезите X1 и X2. Овој дисбаланс ќе биде детално анализиран во Глава 2 (анализа на македонското законодавство), Глава 3 (регулаторна рамка), Глава 4 и 5 (компаративна анализа) и Глава 6 (заклучоци и препораки).

ГЛАВА 2: ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ ВО МАКЕДОНСКОТО ПРАВО

2.1 Правна рамка на договорот за осигурување во македонското право

2.1.1 Правни извори на договорот за осигурување

Правната регулатива на договорот за осигурување во Република Северна Македонија почнува на сложен систем од нормативни акти, кои можат да се категоризираат на примарно и секундарно законодавство. Оваа регулатива е резултат на долгогодишен развој на правната мисла и практика, истовремено адаптирајќи ги принципите од

меѓународното право и европското *acquis communautaire*. Постојните истражувања укажуваат дека осигурувањето има витална улога во одржувањето и развојот на поединецот, а со тоа и на економијата во целост, обезбедувајќи смалување на несигурноста поврзана со неизвесните настани кои може да се случат во иднината ⁶¹.

Примарно законодавство:

Централно место во системот на извори на договорот за осигурување зазема **Законот за облигационите односи** ⁶². Овој закон, во својата Глава XXX, содржи шеесетисум члена (член 953 до член 1021) кои ги регулираат заедничките одредби за договорот за осигурување, независно од видот на осигурувањето.

Структурата на оваа глава е систематски организирана во три основни оддели:

1. **Прв оддел: Заеднички одредби** (член 953-979) – содржи општи правила применливи на сите видови договори за осигурување, вклучувајќи: дефиниција на договорот за осигурување, осигурителен случај, странки на договорот, склучување и траење на договорот, плаќање на премија, и права и обврски на страните.
2. **Втор оддел: Осигурување на имот** (член 980-997) – детално уредува имотното осигурување, вклучувајќи: интерес за осигурување, цел на имотното осигурување, ограничување на осигурените ризици, осигурување на исти ризици кај повеќе осигурувачи, суброгација, осигурување на кредитни ризици, транспортно осигурување, и осигурување од одговорност.
3. **Трет оддел: Осигурување на лица** (член 998-1021) – регулира животното осигурување и осигурувањето од несреќен случај, вклучувајќи: видови на договори, определување на корисник, право на откуп, аванс и заем, како и право на промена на корисник.

Иако оваа тристепенa структура обезбедува основна систематика, мора да се констатира дека триесет и пет члена се манифестно недоволни за регулирање на толку комплексна правна материја. За споредба, германскиот *Versicherungsvertragsgesetz (VVG)* содржи повеќе од 200 параграфи, а францускиот *Code des assurances* уште повеќе. Оваа

⁶¹ Antonella Cappiello, *The European Insurance Industry: Regulation, Risk Management, and Internal Control*, Palgrave Macmillan, Cham, 2020, стр. 8.

⁶² Закон за облигационите односи, Сл. Весник. 18/2001; 78/2001; 4/2002; 59/2002; 5/2003; 84/2008; 81/2009; 23/2013; 123/2013; 215/2021; 154/2023; 220/2023; 209/2024.

диспропорција укажува на потребата од посеопфатна нормативна елаборација во македонското право.

Покрај Законот за облигационите односи, од суштинско значење е и **Законот за супервизија на осигурувањето** ⁶³. Овој закон го уредува:

- Условите под кои можат да се вршат работи на осигурување на живот, неживотно осигурување и реосигурување
- Осигурително брокерски работи
- Основање, работење, супервизија и престанок со работи на трговските друштва за осигурување и реосигурување
- Работата на осигурителните брокерски друштва
- Националното биро за осигурување
- Надлежностите на Агенцијата за супервизија на осигурувањето (АСО)

Согласно членот 2 од Законот за супервизија на осигурувањето, правните лица и физичките лица кои вршат дејност и граѓаните на Република Северна Македонија имаат право да се осигурат во друштвата за осигурување основани согласно со овој закон ⁶⁴. Научната литература нагласува дека членот 5 од овој закон утврдува дваесет и три класи на осигурување (осумнаесет неживотни и пет животни), што ја дава основната класификациска рамка за осигурителната дејност во земјата ⁶⁵.

Од исклучително значење за имотното осигурување е и **Законот за задолжително осигурување во сообраќајот** ⁶⁶, кој детално ги уредува правилата за задолжителното осигурување од одговорност за штети причинети со моторни возила, како и работата на Националното биро за осигурување.

Значајни измени и дополнувања на општиот облигационоправен режим настанаа со усвојувањето на **Законот за измени и дополнувања на Законот за облигациони односи** (Службен весник на РСМ од 20 јули 2023 година). Овие измени донесоа промени

⁶³ Закон за супервизија на осигурување, сл. Весник, 27/2002; 84/2002; 98/2002; 33/2004; 88/2005; 79/2007; 8/2008; 88/2008; 56/2009; 67/2010; 44/2011; 112/2011; 7/2012; 45/2012; 60/2012; 64/2012; 23/2013; 188/2013; 30/2014; 43/2014; 112/2014; 153/2015; 192/2015; 23/2016; 83/2018; 198/2018; 101/2019; 31/2020; 173/2022; 3/2025; 170/2026.

⁶⁴ ЗСО, чл.2.

⁶⁵ Ibid, чл.5.

⁶⁶ Закон за задолжително осигурување во сообраќајот, сл.Весник, 88/2005; 70/2006; 26/2008; 81/2008; 47/2011; 135/2011; 112/2014; 145/2015; 220/2019.

во застареноста на побарувањата и затезната камата, што има директни импликации за осигурителното право – особено во поглед на рокот за побарување на надомест од осигурувач и пресметката на затезна камата при задоцнета исплата на осигурителни побарувања.

Секундарно законодавство:

Подзаконските акти донесени од Агенцијата за супервизија на осигурувањето (АСО) имаат клучна улога во деталзирањето на законските одредби. Меѓу најважните спаѓаат:

- **Правилник за реосигурување** (Службен весник бр. 3 од 4 јануари 2024) – го дефинира реосигурувањето, коосигурувањето и условите за ангажирање на осигурителните друштва во овие трансакции ⁶⁷.
- **Циркулар за усогласеност со Меѓународниот стандард за финансиско извештување 17 (IFRS 17)** (издаден на 11 јануари 2024) – регулира сметководствените и извештајните обврски на осигурителните друштва.

Покрај ова, АСО редовно издава насоки, упатства и препораки кои, иако формално немаат правна обврзувачка сила, во практиката имаат значително влијание врз работењето на осигурителните друштва.

Општи и посебни услови на осигурителните друштва:

Правната специфичност на договорот за осигурување се согледува во фактот дека Законот за облигационите односи уредува само заедничките и општите одредби, додека посебните услови за конкретни видови осигурување се оставени да ги пропишуваат самите осигурителни друштва преку нивните **општи и посебни услови за осигурување**.

Оваа пракса, иако правно дозволена, предизвикува сериозни прашања од аспект на заштитата на договарачот на осигурувањето. Осигурителните друштва, водени од комерцијална логика, тенденциозно ги формулираат условите во своја полза. Договорот за осигурување типично има карактер на **адхезионен договор** (договор по пристапување), каде што слабата договорна страна (осигуреникот) нема можност за индивидуално преговарање околу клучните елементи на договорот ⁶⁸. Постојните досегашни извори потврдува дека договорот за осигурување е „договор по

⁶⁷ Агенција за супервизија на осигурување, *Правилник за реосигурување*, Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 3/2024, Скопје, 2024, стр. 232–237.

⁶⁸ Peter Koch, *Versicherungswirtschaft: Ein einführender Überblick*, 6. изд., Verlag Versicherungswirtschaft, Karlsruhe, 2005.

пристапување” затоа што условите ги утврдува осигурувачот однапред, а договарачот може само да ги прифати или да не го склучи договорот ⁶⁹. Оваа двојна потврда од различни автори го засилува аргументот за потреба од посилна регулаторна заштита на потрошувачите.

Според податоците на Агенцијата за супервизија на осигурувањето, во 2025 година на македонскиот пазар активно работеле 17 осигурителни друштва, од кои повеќето нудат различни општи и посебни услови за исти видови осигурување, што дополнително ја комплицира правната ситуација за потрошувачите.⁷⁰

Судска практика и правна доктрина:

Иако не се формален извор на право во континенталниот правен систем, судската практика игра значајна улога во толкувањето и применувањето на одредбите за договорот за осигурување. Врховниот суд на Република Северна Македонија, преку своите одлуки, постепено формира правна пракса која влијае врз усогласувањето на применувањето на законските одредби низ земјата.

Правната доктрина, претставена преку коментарите на Законот за облигационите односи, обезбедува теориско разработување на клучните правни институти. Релевантните извори укажуваат дека во правната литература постои разногласие околу тоа кои се и што претставуваат правните елементи на осигурувањето, но општо се прифаќа дека елементите без кои правно не може да се склучи договорот за осигурување (полиса и листа на покритието) се: договорните страни, ризикот, осигурениот случај, предметот на осигурувањето, премијата на осигурувањето, осигурената сума и траењето на осигурувањето ⁷¹. Изворите, пак, даваат нешто поинаква систематизација, групирајќи ги битните елементи на: осигурен предмет, осигурен ризик, премија за осигурување и обврска за исплата на надомест или осигурена сума ⁷². Оваа разлика во класификацијата укажува на потребата од законодавна интервенција која прецизно би ги дефинирала есенцијалните елементи на договорот.

⁶⁹ Бранко Јакаша, *Pravo osiguranja*, Informator, Загреб, 1984.

⁷⁰ <https://aso.mk/wp-content/uploads/2026/08/godishen-izveshtaj-za-sostojbata-i-dvizhenjata-na-osiguritelniot-pazar-vo-2025-godina.pdf>

⁷¹ ЗОО, чл.958.

⁷² Marijana Ćurak и Drago Jakovčević, *Osiguranje i rizici*, RRI-F-plus, Загреб, 2007.

2.1.2 Хармонизација со европското право

Република Северна Македонија, како кандидат за членство во Европската Унија, поминува низ процес на усогласување на националното законодавство со европското *acquis communautaire*. Овој процес особено е интензивен во областа на финансиските услуги, вклучувајќи го и осигурувањето. Македонија, „како земја која се стреми кон влез во Европската Унија со доближување на нејзиното законодавство кон европското, не изостанува и на ова подрачје, особено со почетокот на либерализацијата на пазарот на осигурување” ⁷³.

Процес на скрининг и усогласување:

Европската комисија, во својот **Screening Report за Северна Македонија – Cluster 2: Internal Market** (презентиран пред Советот во мај 2024), ја оцени состојбата на усогласеност на македонското законодавство со европските директиви во областа на осигурувањето. Овој извештај покрива:

- Глава 9: Финансиски услуги (вклучувајќи го осигурувањето)
- Слобода на движење на услуги
- Заштита на потрошувачите и здравјето
- Конкурентска политика

Клучните области каде што е неопходна хармонизација се: 1. Усогласеност со режимот **Solvency II** (Директива 2009/138/EC) 2. Имплементација на принципите од **Директивата за дистрибуција на осигурување (IDD)** (Директива EU 2016/97) 3. Заштита на лични податоци во согласност со **GDPR** (Регулатива EU 2016/679) 4. Спречување на перење пари (4AMLD и 5AMLD)

Во **North Macedonia Report 2024** (SWD(2024) 693 final, 30 октомври 2024), Европската комисија укажа дека напредокот на Северна Македонија во финансискиот сектор е умерен, со посочување на потребата за подобрување на капацитетите на АСО, зајакнување на заштитата на потрошувачите и понатамошна хармонизација на пруденцијалните барања. Сметам дека овој „умерен” напредок е индикативен за поширокиот проблем на бавната легислативна реформа: и покрај политичката волја за

⁷³ Директива 2009/138/EЗ на Европскиот парламент и на Советот од 25 ноември 2009 година за преземање и вршење дејност на осигурување и реосигурување (Solvency II), Службен весник на ЕУ, L 335, 17 декември 2009.

евроинтеграција, практичното усогласување на осигурителното право заостанува зад декларираните цели.

Клучни директиви и нивна релевантност за Македонија:

1. Solvency II (Директива 2009/138/EC):

Режимот Solvency II претставува модерен пруденцијален режим за осигурување во ЕУ, заснован на три столба. Македонското законодавство делумно е усогласено со овие принципи преку Законот за супервизија на осигурувањето, но сè уште не е постигната целосна хармонизација, особено во делот на пресметка на Solvency Capital Requirement (SCR) според стандардна формула, Own Risk and Solvency Assessment (ORSA) процес, и квалитетот на сопствените средства ⁷⁴. Оваа материја детално ќе биде обработена во Глава 3 (Супервизија и регулатива).

2. Директива за дистрибуција на осигурување (IDD – Директива EU 2016/97):

Оваа директива ги уредува условите за дистрибуција на осигурување, вклучувајќи барања за професионална компетентност на посредниците, транспарентност на провизиите, принцип на „клиентот на прво место“, и посебни барања за Insurance-Based Investment Products (IBIPs). Македонското законодавство го регулира брокерството преку Законот за супервизија на осигурувањето, но сè уште недостасуваат детални правила за континуирана обука, конфликт на интереси и Insurance Product Information Document (IPID) ⁷⁵.

3. GDPR (Регулатива EU 2016/679):

Македонскиот Закон за заштита на личните податоци⁷⁶ делумно е усогласен со GDPR, но практичната имплементација во осигурителниот сектор сè уште е во почетна фаза ⁷⁷.

⁷⁴ Ibid., стр. 95–98.

⁷⁵ ЗСО.

⁷⁶ Закон за заштита на личните податоци, сл. Весник 42/2020, измени 294/2021; 101/2025.

⁷⁷ Antonella Cappiello, op. cit., стр. 91–95.

2.1.3 Институционална рамка: Агенцијата за супервизија на осигурувањето (АСО)

Агенцијата за супервизија на осигурувањето (АСО) е основана во 2009 година како независен регулаторен орган задолжен за супервизија на осигурителниот пазар во Република Северна Македонија. Седиштето на АСО е во Скопје.

Надлежности на АСО:

Согласно Законот за супервизија на осигурувањето, АСО има следните клучни надлежности:

1. **Издавање и одземање на дозволи за работа** на осигурителни друштва и брокери
2. **Давање согласности** за: статут, општи и посебни услови, премиски тарифи, членови на управен и надзорен одбор, стекнување квалификувано учество
3. **Супервизија на финансиското работење** преку редовни и вонредни инспекции
4. **Изрекување на мерки и санкции** против осигурителни друштва кои не ги исполнуваат пруденцијалните барања
5. **Донесување на подзаконски акти** (правилници, упатства, препораки)
6. **Иницирање на измени на законодавството**

Постојната литература детално ја опишува организациската структура на АСО и нејзината улога во контролата на осигурителниот пазар, укажувајќи дека агенцијата е одговорна за обезбедување на стабилност и доверба на осигурителниот систем ⁷⁸.

Заштита на потрошувачите:

Според Годишниот извештај за работењето на АСО во 2023 година (објавен 2 јули 2024)⁷⁹, Агенцијата обработила 247 поплаки од осигуреници, од кои 68% поврзани со неживотно осигурување (главно моторни возила), 22% поврзани со животно осигурување и 10% општи прашања. АСО решила 91% од поплаките во рок од 30 дена. Иако овој процент делува високо, мора да се имаат предвид два квалитативни аспекти: прво, не е познато колку од решените поплаки завршиле во корист на осигуреникот; и второ, бројот на поплаки (247) е веројатно многу понизок од реалниот број на незадоволни осигуреници, со оглед на ниското ниво на информираност на граѓаните за постоењето на овој механизам.

⁷⁸ ЗСО.

⁷⁹ <https://aso.mk/wp-content/uploads/2024/07/20240701150623027.pdf>

2.2 Општи одредби за договорот за осигурување

2.2.1 Поим и правна природа на договорот за осигурување

Според членот 953 од Законот за облигационите односи:

„Со договорот за осигурување договарачот на осигурувањето се обврзува, врз начелата на заемност и солидарност, да здружи определен износ во друштвото за осигурување, односно во друштвото за ризици (осигурувач), а осигурувачот се обврзува, ако дојде до настан кој претставува осигурен случај, на осигуреникот или на некое трето лице да му исплати надомест, односно осигурената сума или да направи нешто друго” (ЗОО, член 953).

Оваа дефиниција ги содржи следните клучни елементи:

1. **Двострана обврзувачка природа** – двете странки преземаат взаемни обврски
2. **Начела на заемност и солидарност** – премиите од сите осигуреници се здружуваат за да се покријат загубите на оние кај кои настанал осигурениот случај
3. **Плаќање на премија** – договарачот на осигурувањето ја плаќа договорената сума (премија)
4. **Исплата на надомест/осигурена сума** – осигурувачот исплаќа надомест при настанување на осигурениот случај

Заслужува внимание критичкиот осврт на литературата кон оваа дефиниција. Таа смета дека дефиницијата е „стара во определена мерка и неточна од правна, економска и содржинска гледна точка” бидејќи начелата на заемност и солидарност веќе се „видео изменети и модернизирани со нови принципи на кои работат друштвата за осигурување”⁸⁰. Конкретно, литературата ја критикува и завршната клаузула „да направи нешто друго” како непотребна, аргументирајќи дека „нема вид на осигурување каде осигурувачот треба да направи нешто друго освен да исплати надомест или да исплати осигурена сума”⁸¹. Овие критики заслужуваат сериозно внимание при идна ревизија на ЗОО и се компатибилни со модерните законодавни тенденции во регионот.

⁸⁰ Михаило Константиновиќ, *Obligacije i ugovori: Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima*, Правни факултет Универзитета у Београду, Белград, 1969.

⁸¹ Ibid.

За споредба, хрватскиот Закон за облигационите односи од 2005 година (член 921) веќе ја има модернизирано дефиницијата, отстранувајќи ги начелата на заемност и солидарност и клаузулата „да направи нешто друго” ⁸². Словенечкиот Облигациски закон (член 921) и српскиот Закон за облигационите односи (член 897) исто така понудија свои верзии, при што е евидентно дека поранешните југословенски републики по осамостојувањето направија значајни измени во дефиницијата на договорот за осигурување, додека Македонија ја задржа практично идентичната формулација од поранешниот сојузен ЗОО.

Тривидовската дефиниција на осигурувањето:

Правната доктрина укажува дека осигурувањето не може да се дефинира единствено од економска, правна или техничка перспектива, туку треба да се набљудува во сите три аспекти истовремено. Научната литература нагласува дека „поимот осигурување може да се разбере како економска, правна и техничка категорија” ⁸³.

Економска дефиниција: Осигурувањето претставува механизам за распределба на ризик, при што голем број субјекти изложени на сличен ризик придонесуваат во заеднички фонд (преку плаќање на премии), од кои средства се компензираат штетите за оние кај кои ризикот се материјализирал ⁸⁴. Научната литература дополнува дека осигурувањето е институција која „ги надоместува штетите настанати во општеството, во стопанството и кај луѓето, како последица на деструктивните дејства на природните сили и несреќни случаи” ⁸⁵.

Правна дефиниција: Осигурувањето е билатерален договор со реципрочни обврски, при што едната страна (осигурувачот) се обврзува на исплата на надомест или осигурена сума доколку настане осигурен случај, а другата страна (договарачот) се обврзува на плаќање на премија ⁸⁶.

Техничка дефиниција: Осигурувањето опфаќа актуарска пресметка и управување со фондови, засновани на статистички податоци за зачестеност и интензитет на штетни

⁸² Ibid.

⁸³ Georges Dionne (yp.), *Handbook of Insurance*, Kluwer Academic Publishers, Boston, 2000.

⁸⁴ Ibid., стр. 132.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Peter Koch, op. cit.

настани, со цел рационално одредување на премиски тарифи и обезбедување солвентност на осигурувачот ⁸⁷.

Научната литература ги надополнува овие три дефиниции со мешовитата теорија, која ги комбинира сите три пристапи и ја нуди најсеопфатната рамка за разбирање на осигурувањето.

Правна природа:

Договорот за осигурување е:

- **Консензуален договор** – склучен со согласност на волјата на двете странки (член 954)
- **Двострано обврзувачки договор** – двете странки имаат обврски
- **Теретен договор** – и двете странки добиваат спротивна престација (премија за осигурителна заштита)
- **Алеаторен договор** – неизвесен е моментот и обемот на исполнувањето на обврската на осигурувачот ⁸⁸
- **Формален договор** – литературата нагласува дека согласно ЗОО „договорот е склучен дури кога договарачот и осигурувачот ја потпишат полисата” ⁸⁹, иако постои и можност за склучување со плаќање на премија без полиса (член 959 ЗОО)
- **Договор во корист на трето лице** – може да се одреди трето лице (корисник) кое ќе го прими надоместот
- **Адхезионен договор** – условите се утврдени однапред од осигурувачот, договарачот нема простор за преговарање

Алеаторната природа на договорот за осигурување претставува негова фундаментална карактеристика. Перформансот на осигурителната обврска е предмет на двојна контингенција: временска (дали и кога ќе настане осигурениот случај) и квантитативна (колкав ќе биде обемот на штетата). Постојната литература укажува дека токму поради

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Бранко Јакаша, op. cit.

елементот на несигурност, „секој осигурителен договор претставува алеаторна трансакција”⁹⁰.

Разграничување од сродни правни институти:

1. **Разлика од гаранцијата:** Кај гаранцијата гарантот се обврзува да ја исполни туѓата обврска доколку должникот не ја исполни, додека кај осигурувањето осигурувачот исплаќа надомест за настаната штета, без оглед на постоење на примарен должник.
2. **Разлика од шпекулативните игри (коцкање):** Кај коцкањето се создава ризик за цел на играта, додека кај осигурувањето веќе постои објективен ризик кој се покрива. Осигурувањето е насочено кон елиминирање на постоечки ризик, додека коцкањето го креира ризикот *ad hoc*⁹¹. Литературата потврдува дека „осигурувањето не може да се изедначи со игри на среќа, бидејќи научно е дефинирано” како механизам за управување со веќе постоечки ризици⁹².
3. **Разлика од договорот за доживотна рента:** Кај рентата се плаќа периодичен износ во замена за еднократна исплата, додека кај животното осигурување исплатата зависи од осигурениот случај (смрт, доживување).

2.2.2 Странки на договорот за осигурување

Правните елементи на договорот за осигурување го вклучуваат прецизното определување на договорните страни како есенцијален елемент без кој правно не може да се склучи договорот⁹³. Македонското право разликува четири категории учесници во осигурителниот однос: осигурувач, договарач на осигурувањето, осигуреник и корисник. Литературата дополнително разјаснува дека разликата помеѓу договарачот и осигуреникот „се јавува кај осигурувањата склучени за туѓа сметка”, при што „корисник на осигурувањето е бенефицијарот од договорот во корист на трет”⁹⁴.

⁹⁰ ЗОО чл. 953.

⁹¹ Georges Dionne, *op. cit.*

⁹² Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, *Osnovi osiguranja – upravljanje rizicima*, Mate, Загреб, 2000.

⁹³ Georges Dionne, *op. cit.*

⁹⁴ Marijana Ćurak и Drago Jakovčević, *op. cit.*

Осигурувач:

Осигурувач може да биде само **правно лице кое врши дејност на осигурување**, односно трговско друштво за осигурување основано согласно Законот за супервизија на осигурувањето. Физичко лице не може да биде осигурувач.

Според податоците на АСО, во 2023 година на македонскиот пазар работеле следните осигурителни друштва:

Осигурително друштво	Видови осигурување	Пазарен удел (2023)
Триглав осигурување	Неживотно + Животно	22.3%
Еуролинк осигурување	Неживотно + Животно	18.7%
Граве осигурување	Неживотно + Животно	15.2%
Винер осигурување	Неживотно	12.8%
Македонија осигурување	Неживотно + Животно	10.4%
Останати (6 друштва)	Различни	20.6%

Научната литература укажува дека осигурителните друштва во Македонија подлежат на строг регулаторен режим, при што секое друштво може да врши работи на осигурување во една или во повеќе класи на осигурување, но само во рамките на една од двете групи: неживотно осигурување или животно осигурување ⁹⁵.

Гарантен фонд на осигурителните друштва:

Законот за супервизија на осигурувањето (членови 75, 76, 77) утврдува минимални износи на гарантниот фонд:

- **Неживотно осигурување:** минимум 2.000.000 евра
- **Животно осигурување:** минимум 3.000.000 евра
- **Реосигурување:** минимум 4.500.000 евра

Висината на гарантниот фонд го определува обемот на дозволени активности на друштвото за осигурување ⁹⁶.

⁹⁵ ЗСО.

⁹⁶ ЗСО чл.75-77.

Договарач на осигурувањето:

Договарач на осигурувањето може да биде секое физичко или правно лице кое има **полна правна и деловна способност** согласно општите правила за склучување договори од Законот за облигационите односи ⁹⁷.

Осигуреник и корисник:

Осигуреник е лицето чиј имот или чие лице е покриено со осигурување. Корисник е лицето кое има право да го прими надоместот/осигурената сума. Согласно член 982 од ЗОО, **корисникот стекнува право директно од договорот**, а не од договарачот. Правната природа на правото на корисникот претставува самостојно право кое настанува директно од договорот за осигурување, а не како деривативно право од договарачот ⁹⁸.

2.2.3 Осигурителен случај и осигурени ризици

Ризик како правен елемент:

Ризикот претставува централен правен елемент на договорот за осигурување. Постојните извори го дефинираат ризикот како иден, неизвестен настан, независен од исклучивата волја на договарачот, кој може да предизвика материјална штета или загуба ⁹⁹. Ризикот мора да ги задоволува следните правни барања: идност, неизвесност, можност, независност од волја, економска штетливост и законитост ¹⁰⁰.

Класификација на ризиците:

Правната наука ги класификува ризиците според неколку критериуми:

1. **Финансиски наспроти нефинансиски ризици**
2. **Чисти наспроти шпекулативни ризици** – осигурувањето покрива исклучиво чисти ризици
3. **Основни наспроти посебни ризици**
4. **Апсолутни наспроти релативни ризици**

⁹⁷ ЗОО.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ ЗОО.

¹⁰⁰ Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, op. cit.

Постојните извори посебно нагласуваат дека осигурителниот поим на ризик има три различни значења: ризикот како опасност (материјална димензија), ризикот како правна основа за склучување на договорот (правна димензија), и ризикот како актуарска мерка за опасност (техничка димензија) ¹⁰¹. Овие три димензии конвергираат во договорот за осигурување, кој истовремено ја адресира материјалната опасност, обезбедува правен механизам за управување со неа, и се потпира на технички алатки за нејзино квантифицирање и ценовно вреднување. Постојните извори нагласуваат дека класификацијата на ризикот претставува фундаментален проблем во осигурувањето, бидејќи неправилната класификација води кон антиселекција (*adverse selection*) — феномен при кој лицата со повисок ризик доминираат во осигурителниот фонд, а лицата со понизок ризик се повлекуваат поради неадекватно утврдените премии ¹⁰².

Управување со ризик:

Идентификувани се неколку методи за управување со ризик: идентификација, проценка, мерење и третман – при што третманот вклучува избегнување, намалување, задржување или трансфер на ризикот ¹⁰³.

Осигурителен случај:

Согласно член 954 став 1 од ЗОО, осигурителен случај мора да биде иден, неизвестен и независен од исклучивата волја на договарачот. Ако во моментот на склучувањето на договорот веќе настанал осигурениот случај или бил во настапување, или било извесно дека ќе настапи, или ако веќе престанала можноста тој да настане, **договорот е ништовен** (член 954 став 2). Научната литература нагласува дека „додека не настане осигурениот случај, осигурувачот не е во обврска спрема осигуреникот“, и дека „осигуран е само оној случај што е предизвикан од осигурен ризик“ стриктно наведен во договорот ¹⁰⁴.

Исклучени ризици:

Член 955 од ЗОО утврдува дека осигурувачот не одговара за штета причинета со **намерно дејствие** на договарачот, осигуреникот или корисникот. Дополнителни

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² J. David Cummins, Barry D. Smith, R. Neil Vance и Jack L. VanDerhei, *Risk Classification in Life Insurance*, Kluwer-Nijhoff Publishing, Boston, 1983, стр. 1–7.

¹⁰³ ЗОО.

¹⁰⁴ Marijana Ćurak и Drago Jakovčević, op. cit.

исклучени ризици обично се пропишуваат во општите и посебните услови (воени дејствија, нуклеарна опасност, терористички акти и сл.).

2.2.4 Предмет на осигурувањето

Предметот на осигурувањето претставува еден од суштинските правни елементи на договорот. Литературата ги идентификува четири теориски пристапи: теорија на работите, теорија на интересот, теорија на ризикот, и теорија на престацијата ¹⁰⁵.

Македонското право го прифаќа **теоријата на интересот**, според која предмет на осигурувањето е материјалниот интерес кој осигуреникот го има да не настане штетата ¹⁰⁶. Се потврдува дека теоријата на интересот доминира и во правниот поредок на Македонија, укажувајќи дека осигурителниот интерес претставува правна врска помеѓу осигуреникот и предметот на осигурување ¹⁰⁷.

Интерес за осигурување:

Членот 980 утврдува:

„Осигурување на имот може да склучи секое лице кое има интерес да не настане осигурениот случај, зашто инаку би претрпело некоја материјална загуба.”

Интересот за осигурување мора да биде материјален, законит и постоечки. Постоењето на осигурителен интерес е *conditio sine qua non* за валидност на договорот за осигурување ¹⁰⁸.

2.2.5 Склучување и форма на договорот за осигурување

Договорот за осигурување е **консензуален договор** (член 954), но во практиката редовно се издава **писмена потврда – полиса на осигурување** ¹⁰⁹. Полисата има двојна функција: доказна и декларативна ¹¹⁰.

Научната литература укажува дека иако ЗОО предвидува и можност за склучување на договор без полиса (со плаќање на премија), овој начин „во пракса не е многу развиен” и е соодветен само за „типизирани, едноставни и масовни осигурувања” ¹¹¹.

¹⁰⁵ Georges Dionne, op. cit.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Marijana Ćurak и Drago Jakovčević, op. cit.

¹⁰⁸ ЗОО.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Бранко Јакаша, op. cit.

Предоговорни обврски – објавување:

Согласно член 958, договарачот е **должен точно и целосно да одговори на сите прашања од осигурувачот** кои се однесуваат на проценка на ризикот при склучувањето на договорот. Оваа обврска за објавување (disclosure duty) претставува манифестација на начелото на најстрога добра волја (uberrima fides) ¹¹². Недостатоците во регулацијата на оваа обврска ќе бидат детално анализирани во секцијата 2.5.

2.2.6 Премија на осигурувањето

Премијата е **паричниот износ што договарачот го плаќа на осигурувачот** како наспротна престација за осигурителната заштита и претставува есенцијален правен елемент на договорот ¹¹³. Научната литература нагласува дека „плаќањето на премијата е битен елемент на договорот за осигурувањето бидејќи нема бесплатно осигурување” и дека „износот на премијата е фиксен износ кој се определува при склучувањето на договорот” ¹¹⁴.

Правната доктрина разликува неколку компоненти на премијата ¹¹⁵:

Функционална премија = Техничка премија + Превентивен фонд

Членот 968 од ЗОО утврдува дека премијата се плаќа **однапред за целото време на траењето на осигурувањето**, освен ако договорот поинаку не предвидува. Доколку договарачот не ја плати првата премија, договорот не почнува да произведува правно дејство. Доколку не ја плати наредната рата по првата, осигурувачот може да го раскине договорот ¹¹⁶.

Контроверзии околу премиските тарифи – Случај на задолжително сообраќајно осигурување (2024):

Во 2024 година, македонската јавност беше потресена од **ненајавено зголемување на премиите за задолжително моторно осигурување за 15,4%**. Оваа одлука, донесена од осигурителните друштва без јавна најава и без менување на тарифите одобрени од АСО, предизвика огромно незадоволство меѓу граѓаните. Клучниот проблем беше што **премиските стапки за задолжително моторно осигурување не беа менувани од 2008**

¹¹² ЗОО.

¹¹³ Georges Dionne, op. cit., стр. 691.

¹¹⁴ Бранко Јакаша, op. cit.

¹¹⁵ Антоније Тасић, *Osnovi osiguranja*, Белград, 1967.

¹¹⁶ ЗОО.

година (повеќе од 15 години), што создаде нереална ситуација каде осигурителите не можеа профитабилно да работат на ова осигурување. Сепак, начинот на кој беше спроведено зголемувањето (без транспарентност и без јавна дискусија) укажа на сериозни недостатоци во регулаторниот механизам.

Овој случај ја илустрира потребата од поцврста регулаторна контрола врз формирањето на премиските тарифи, особено кај задолжителните видови осигурување каде потрошувачите немаат избор. Хасон ¹¹⁷ во своето истражување на судскиот третман на осигурителните тарифи нагласува дека регулаторните стандарди за утврдување на стапките мора да обезбедат рамнотежа помеѓу актуарската адекватност и заштитата на потрошувачите, при што класификацијата на ризик и методологијата за ревизија на тарифите претставуваат клучни елементи на правичното ценовно формирање. Од компаративен аспект, во повеќето земји-членки на ЕУ постојат механизми за редовна актуарска ревизија на задолжителните тарифи, со обврска за транспарентност и јавна консултација – нешто што целосно недостасува во македонскиот регулаторен систем.

2.2.7 Осигурена сума

Осигурената сума претставува максималниот износ кој осигурувачот се обврзува да го исплати во случај на реализација на осигурениот случај ¹¹⁸.

Кај **животното осигурување**, осигурената сума се определува слободно бидејќи не се применува принципот на индемнитет ¹¹⁹.

Кај **имотното осигурување**, осигурената сума подлежи на принципот на индемнитет: целосно осигурување, подосигурување (пропорционална исплата) и преосигурување (исплата само до реална штета) ¹²⁰. Научната литература детално објаснува дека кај подосигурување „надоместокот се намалува сразмерно“, а дека „со договорот или условите можат да се договорат и различни облици на учество на осигуреникот во штета во вид на франшиза или самопридржај“ ¹²¹.

¹¹⁷ Judith K. Mintel, *Insurance Rate Litigation: A Survey of Judicial Treatment of Insurance Ratemaking and Insurance Rate Regulation*, Kluwer-Nijhoff Publishing, Boston, 1983, стр. 113–140.

¹¹⁸ Georges Dionne, *op. cit.*, стр. 650.

¹¹⁹ Агенција за супервизија на осигурување, *Правилник за реосигурување*, *op. cit.*

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ Marijana Ćurak и Drago Jakovčević, *op. cit.*

Кај **осигурувањето од одговорност**, осигурената сума претставува максимален лимит, кој може да биде определен *per occurrence*, *per person* или *aggregate* ¹²².

2.2.8 Траење и престанок на договорот за осигурување

Според член 978, времетраењето и моментот на започнување се определуваат со договорот. Договорот престанува да важи по истекот на договореното време, со отказ, со смртта или пропаѓањето на осигурениот предмет, со исплата на целокупната осигурена сума, или со раскин поради неплаќање на премија, невистинити податоци или зголемување на ризикот ¹²³.

Правната доктрина критикува клаузулите за автоматско обновување на договорот (*tacit reconduction*) од аспект на заштитата на потрошувачите, бидејќи договарачите честопати не се свесни за овие клаузули ¹²⁴.

2.3 Имотно осигурување

2.3.1 Поим, цел и интерес за осигурување на имот

Според членот 980 од ЗОО:

„Осигурување на имот може да склучи секое лице кое има интерес да не настане осигурениот случај, зашто инаку би претрпело некоја материјална загуба. Право од осигурувањето можат да имаат само лицата кои во моментот на настанувањето на штетата имале материјален интерес да не настане осигурениот случај.”

Имотното осигурување е индемнитетно осигурување, што значи дека неговата цел е **надоместување на штетата**, а не збогатување на осигуреникот (член 98 став 2). Индемнитетниот принцип претставува краеуголен камен на имотното осигурување бидејќи спречува трансформација на осигурувањето во механизам за неоправдано збогатување ¹²⁵.

Постојната литература утврдува основните премиси: износот на надоместот не може да ја надмине претрпената штета; договорни одредби за ограничување на надоместот се валидни; доколку повеќе осигурени случаи настанат, секој се определува и исплатува целосно во однос на вкупната осигурена сума; доколку договорот ја утврдува вредноста

¹²² ЗОО.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Ibid.

на осигурената работа со заемна согласност, надоместот се определува според таа вредност ¹²⁶.

Начини на осигурување:

Во практиката, имотот може да се осигура на два начина ¹²⁷: преку **полиса на сите ризици** (all-risks) каде се покриваат сите можни причини за штета освен експлицитно исклучените, или преку **полиса на именувани ризици** (named-perils) каде се покриваат само специфично наведените причини. Овој избор има значајни правни последици: кај all-risks покритието терет на докажување лежи на осигурувачот (дека штетата спаѓа во исклучување), додека кај named-perils терет на докажување лежи на осигуреникот (дека штетата е предизвикана од именуван ризик).

2.3.2 Осигурување на имот од пожар

Осигурувањето од пожар е еден од најстарите и најраспространетите видови имотно осигурување. Досегашните истражувања нагласуваат дека „ризикот од пожар се смета за основен ризик не само во имотното осигурување, туку во осигурувањето воопшто” ¹²⁸. Право од осигурувањето можат да имаат само лицата кои во моментот на настанувањето на штетата имале материјален интерес да не настане осигурениот случај¹²⁹.

Според податоците на АСО, во 2025 година бруто премијата од осигурување од пожар изнесувала 1.387.454 илјади денари, со 748.933 илјади денари, исплатени штети и просечна исплатена штета од 10.666 денари¹³⁰.

Согласно член 972 од ЗОО, договарачот е должен да ги преземе потребните мерки за спречување или намалување на штетата, да постапува по упатствата на осигурувачот за заштита и да го известува осигурувачот за секое зголемување на ризикот.

2.3.3 Осигурување на имот од елементарни непогоди

Елементарните непогоди (поплава, земјотрес, бура, град, свлечиште) претставуваат **катастрофални ризици** кои може истовремено да засегнат голем број осигуреници ¹³¹.

¹²⁶ Ibid., чл. 981.

¹²⁷ Georges Dionne, op. cit.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ ЗОО чл.980.

¹³⁰ <https://aso.mk/wp-content/uploads/2026/08/godishen-izveshtaj-za-sostojbata-i-dvizhenjata-na-osiguritelniot-pazar-vo-2025-godina.pdf>

¹³¹ Антоније Тасић, op. cit.

Во Р. Македонија, особено релевантни се земјотресот (Скопје 1963, Дебар 1967, Вранештица 2016) и поплавите (Скопје 2016, Тетово, Гостивар).

Според податоците на АСО за 2023 година, исплатени штети од поплави изнесувале 127 милиони денари, од земјотрес 43 милиони денари, и од град 89 милиони денари.

Досегашните научни истражувања нагласуваат дека во управувањето со катастрофални ризици, реосигурувањето игра незаменлива улога: „секое добро осигурување е претходено од реосигурување – нема осигурување без реосигурување” ¹³². Примарната распределба на ризикот му припаѓа на соосигурувањето, а секундарната на реосигурувањето ¹³³.

2.3.4 Осигурување на стоки во поморскиот транспорт

Вовед: Македонија како земја без излез на море

Република Северна Македонија, како земја без излез на море (landlocked country), е во специфична позиција во контекст на поморското осигурување. Иако Македонија нема поморска граница, македонските компании интензивно користат поморски транспорт за увоз и извоз на стоки, што ја прави областа на осигурување на стоки во поморскиот транспорт правно и економски релевантна ¹³⁴. Научната литература укажува дека историски гледано, поморското осигурување е „првиот вид кој се појавил и кој има најголем развој”, но дека „тоа не е случај и кај нас поради географската положба на нашата држава – немаме излез на море и немаме развиено бродски сообраќај” ¹³⁵.

Основни принципи на поморското осигурување:

Референтните извори ги идентификуваат основните принципи ¹³⁶:

1. **Осигурителен интерес** – договарањот мора да има легитимен финансиски интерес
2. **Најстрога добра волја (uberrima fides)** – обврска за објавување на сите материјални факти
3. **Индемнитет** – осигурувањето надоместува реална загуба

¹³² Ibid.

¹³³ Kyriaki Noussia, *The Principle of Indemnity in Marine Insurance Contracts: A Comparative Approach*, Springer, Berlin–Heidelberg, 2007.

¹³⁴ Ibid., стр. 85.

¹³⁵ Никола Николић, *Ugovor o osiguranju*, Белград, 1957.

¹³⁶ Kyriaki Noussia, op. cit., стр. 191–194.

4. **Блиска причина (proximate cause)** – штетата мора да биде директна последица на осигурениот ризик
5. **Суброгација** – по исплатата на надоместот, осигурувачот се суброгира во правата на осигуреникот против трети лица одговорни за штетата

Овие принципи, иако развиени во англосаксонското право (особено UK Marine Insurance Act 1906), се општоприфатени универзални стандарди ¹³⁷.

Incoterms и распределба на ризикот:

Клучните Incoterms релевантни за поморско осигурување се CIF (продавачот осигурува за минимум 110% од вредноста), FOB (купувачот презема обврска за осигурување од моментот кога стоката ја поминала релингата), и FAS (купувачот осигурува откако стоката е поставена покрај бродот) ¹³⁸.

Institute Cargo Clauses (ICC):

Научната литература детално ги анализира трите стандардни типа: ICC (A) – најширока покрите (all risks), ICC (B) – среден опфат (именувани ризици), и ICC (C) – минимална покрите ¹³⁹

Македонска регулатива:

Македонија нема посебен закон за поморско осигурување. Правната регулатива се потпира на ЗОО (членови 975-976), Законот за супервизија (Класа 7 од член 5), и општите услови на осигурителните друштва. Научната литература критикува дека ова одсуство на детално законско регулирање создава правна несигурност ¹⁴⁰.

2.3.5 Осигурување од кражба

Осигурувањето од кражба претставува вид имотно осигурување кое обезбедува осигурителна заштита од опасностите од провална кражба и разбојништво, кои како последица можат да предизвикаат оштетување, уништување или исчезнување на предмети односно работи ¹⁴¹. Иако ЗОО не содржи посебни одредби посветени на осигурувањето од кражба — регулацијата произлегува од општите одредби за имотно

¹³⁷ Ibid., стр. 191.

¹³⁸ Ibid., стр. 194–199.

¹³⁹ Ibid., стр. 221–223.

¹⁴⁰ Antonella Cappiello, op. cit., стр. 131.

¹⁴¹ ЗОО.

осигурување (членови 962–979) — овој вид осигурување има значајна практична примена и специфична правна архитектура која заслужува детална анализа.

Правна дефиниција и видови покритие

Македонската осигурителна практика разликува три основни категории: **провална кражба** (*burglary*) — влегување во затворен простор со примена на сила, обивање или користење на лажни клучеви; **грабеж** (*robbery*) — одземање на предмети со примена на насилство или со сериозна закана; и **обична кражба** (*theft*) — одземање на туѓа подвижна работа без согласност на сопственикот и без употреба на сила. Научните извори ја класификуваат оваа класа на осигурување во рамките на цивилните видови осигурувања на имоти, заедно со осигурувањето од пожар и од некои други опасности ¹⁴².

Осигурувањето според оваа класа може да се склучи со неколку облици на осигурително покритие: на сума на осигурување (вкупна вредност на работите што се осигуруваат), на сума на осигурување со месечно процентно верижно зголемување, на прв ризик, и на таксирана вредност ¹⁴³. Кога се склучува осигурување по оваа класа, во полисата или во списокот договорената сума на осигурување се искажува посебно за секој објект, односно за секој организационен дел од објектот.

Проценка на ризик и класирање

Проценката на ризикот кај осигурувањето од кражба зависи од неколку критериуми: класата на заштитни мерки (автоматски алармни постројки, чуварска служба), класата на опасност на стоката кај осигурување на резервите — која се определува според степенот на изложеноста на опасност на стоките, полупроизводите и готовите производи — и локацијата на осигурениот објект ¹⁴⁴. Тарифата на премии содржи пет тарифни групи, секоја осигурувајќи определен предмет: подвижни работи во згради (тарифна група 1), готови пари и скапоцености (тарифна група 2), залихи на стока и суровини (тарифна група 3), пари и вредности за време на пренесување и превезување (тарифна група 4), и работи во музеи, изложби и јавни библиотеки (тарифна група 5). Литературата укажува дека осигурувањето на имот од кражба спаѓа во Класа 9 од

¹⁴² 300.

¹⁴³ Georges Dionne, op. cit.

¹⁴⁴ Ibid.

Законот за супервизија на осигурувањето — „други осигурувања на имот“ кои покриваат штети и губитоци на имот, меѓу другото и во случај на кражба ¹⁴⁵.

Обврски на осигуреникот и исклучоци

Осигуреникот е должен да применува договорени заштитни мерки — вградување на аларми, ангажирање на чуварска служба, користење на сефови за скапоцености. Неисполнувањето на овие обврски може да доведе до намалување или одбивање на надоместот. Тарифата предвидува попуст на премијата доколку се исполнети посебни безбедносни услови, а доплатна премија се пресметува за проширување на покритието над лимитите утврдени со стандардните услови ¹⁴⁶.

Пазарно значење и компаративна перспектива

Според податоците на АСО за 2023 година, Класа 9 (други имотни осигурувања, вклучувајќи кражба) учествува со околу 3–4% од вкупната бруто премија на неживотното осигурување — релативно мал удел кој одразува ниска свест кај граѓаните и деловните субјекти за потребата од ваков вид заштита. Во регионална споредба, хрватскиот Закон за обвезним односима (член 949) содржи посебни одредби за осигурувањето од кражба, вклучувајќи детални правила за обврските на осигуреникот во поглед на превентивните мерки. Слично, српскиот Закон за облигационе односе предвидува поконкретни одредби за ризиците од кражба, со што се обезбедува поголема правна сигурност во споредба со македонскиот пристап.

ЗОО не содржи посебни одредби посветени на осигурувањето од кражба, оставајќи ја оваа област во голема мера на општите и посебните услови на осигурителните друштва. Ваквиот регулаторен пристап, иако обезбедува флексибилност, создава неконзистентност во условите на покритие помеѓу различни осигурители и отежнува споредба на производи за потрошувачите. Научните извори, во контекстот на транспортното осигурување, идентификуваат дека кражбата и неиспораката претставуваат дополнителни транспортни ризици кои се исклучени од стандардното покритие доколку не се договараат посебно со пресметување на дополнителна премија ¹⁴⁷. Од моја гледна точка, ова претставува уште еден аргумент за потребата од посебен Закон за договорот за осигурување кој би содржел барем основни одредби за секој вид

¹⁴⁵ ЗСО.

¹⁴⁶ Georges Dionne, op. cit.

¹⁴⁷ Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, op. cit., стр. 228.

имотно осигурување — вклучувајќи и минимални стандарди за покритие од кражба, обврски за превентивни мерки и јасни правила за исклучоци.

2.3.6 Осигурување на моторни возила

Осигурувањето на моторни возила претставува најголемиот сегмент од македонскиот пазар на неживотно осигурување. Тоа опфаќа неколку различни видови:

Задолжително осигурување од автоодговорност е најраспространетата форма. Законот за задолжително осигурување во сообраќајот предвидува секој сопственик или корисник на возило да одржува осигурување од одговорност, покривајќи телесни повреди и смрт на трети лица, имотна штета на трети лица, и правни трошоци поврзани со побарувања за одговорност.

Доброволно каско осигурување обезбедува покритие за штета на сопственото возило, вклучувајќи судир, пожар, кражба, елементарни непогоди и вандализам. Каско осигурувањето во Македонија е значително помалку распространето од задолжителното осигурување, одразувајќи ги и трошковните ограничувања и пониската потрошувачка свест за неговите придобивки.

Бонус-малус систем: Македонското моторно осигурување применува бонус-малус систем кој ги приспособува премиите врз основа на историјата на штети. Ова е механизам за ценовна диференцијација заснована на ризик.

Систем на зелена карта: За меѓународно патување, македонските сопственици на возила мора да обезбедат зелена карта (меѓународна карта за моторно осигурување) како доказ за валидно осигурување. Северна Македонија е членка на овој систем.

2.3.7 Осигурување од одговорност

Членот 985 од ЗОО предвидува:

„Осигурувачот е должен да ги надомести штетите настанати случајно или по вина на договарачот на осигурувањето, на осигуреникот или на корисникот на осигурувањето, освен ако во поглед на определена штета оваа негова обврска изречно е исклучена со договорот за осигурување.”

Осигурувањето од одговорност претставува еден од најкомплексните и најдинамички развиени видови осигурување, опфаќајќи:

- **Општо осигурување од одговорност** – покрива побарувања од трети лица поради активности на осигуреникот.
- **Осигурување од професионална одговорност** – заштитува професионалци од побарувања поради грешки или пропусти.
- **Осигурување од одговорност за производ** – покрива производители и дистрибутери.
- **Осигурување од одговорност на работодавач** – заштитува од побарувања на вработени.
- **Осигурување на директори и менаџери (D&O)** – заштитува од лична одговорност за одлуки.

Како што ќе биде елаборирано во секцијата 2.5, регулаторната рамка за осигурување од одговорност во Македонија содржи значајни празнини, особено во поглед на дистинкцијата помеѓу occurrence-based и claims-made покритие.

2.3.8 Транспортно осигурување

ЗОО предвидува дека осигурувачот му ја надоместува на осигуреникот штетата на стоката настаната за време на транспортот, без оглед на начинот на транспорт.

Македонските осигурителни друштва нудат полиси за транспортно осигурување кои типично ги инкорпорираат меѓународните стандарди, особено Institute Cargo Clauses за поморски транспорт и CMR Конвенцијата (Конвенција за меѓународен копнен транспорт на стоки) за копнен транспорт. Научната литература нагласува дека Класа 7 од Законот за супервизија на осигурувањето покрива „осигурување на стока во превоз (карго)” кое ги покрива штетите на стоката „без оглед на видот на транспортот”¹⁴⁸.

2.3.9 Осигурување на кредити

Осигурувањето на кредити го покрива ризикот од неплаќање од страна на должниците. Оваа класа на осигурување покрива: „ризик од неплаќање (ненавремено плаќање) поради неликвидност или други околности; извозни кредити и други ризици во врска со извозот, трговијата и инвестирањето; кредити со отплата на рати; хипотекарни и ломбардни кредити; земјоделски кредити”¹⁴⁹.

¹⁴⁸ ЗСО.

¹⁴⁹ Georges Dionne, op. cit.

Кај кредитното осигурување, „доверителот го склучува договорот со осигурувачот, плаќајќи ја премијата и имајќи статус на осигуреник со право да поднесе побарување кај осигурувачот во случај на осигурен случај. Должникот, по правило, не знае дека доверителот го осигурал побарувањето против него”¹⁵⁰. Ова непознавање на должникот покренува интересни правни прашања: обврската на должникот за отплата кон доверителот постои независно од осигурувањето, а доколку осигурувачот му го исплати побарувањето на доверителот, осигурувачот се суброгира во правата на доверителот кон должникот.

2.3.10 Земјоделско осигурување

Земјоделското осигурување покрива ризици специфични за земјоделското производство, вклучувајќи осигурување на култури од град, пожар, поплава и пролетен мраз, и осигурување на добиток од болест, несреќа и елементарни непогоди.

Референтните извори укажуваат дека „земјоделските култури и плодови кои веќе се оштетени од осигурените ризици пред склучувањето на договорот не можат да бидат осигурани, и доколку таквата претходна штета се открие по склучувањето, осигурувачот има право да го раскине договорот”¹⁵¹.

Развојот на модерни инструменти за земјоделско осигурување, како индексно-базираното осигурување (каде исплатата се активира со мерлив индекс, на пример количество на врнежи или температура, наместо индивидуална штета на нива), е во почетна фаза во Македонија. Со оглед на значењето на земјоделскиот сектор (приближно 10% од БДП) и неговата ранливост на климатските промени, проширувањето на пристапот до земјоделско осигурување претставува и комерцијална можност и императив за безбедност на храната.

2.3.11 Повеќекратно осигурување и соосигурување

Повеќекратно осигурување (двојно осигурување):

Членот 990 од ЗОО ја регулира ситуацијата кога истиот имот е осигуран од исти ризици кај повеќе осигурувачи. Вкупниот надомест од сите осигурувачи не може да ја надмине реалната штета, во согласност со принципот на индемнитет. Секој осигурувач е

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Ibid.

одговорен пропорционално на својата осигурена сума во однос на вкупниот осигурен износ.

Соосигурување:

Соосигурувањето подразбира повеќе осигурувачи заеднички да покриваат еден ризик, секој преземајќи одреден процент. Научната литературата укажува дека „соосигурувањето претставува хоризонтална распределба на ризикот помеѓу осигурувачите”, за разлика од реосигурувањето кое претставува вертикална распределба ¹⁵². Релевантните извори потврдуваат дека „примарната распределба на ризикот му припаѓа на соосигурувањето, а секундарната распределба на ризикот му припаѓа на реосигурувањето” ¹⁵³.

Разликата помеѓу соосигурување и реосигурување е структурно важна: кај соосигурувањето, секој осигурувач е во директен договорен однос со осигуреникот; кај реосигурувањето, договорниот однос е помеѓу примарниот осигурувач и реосигурувачот, а осигуреникот нема директно побарување кон реосигурувачот.

2.3.12 Суброгација

Членот 995 од ЗОО го утврдува правото на суброгација:

„Со исплатата на надоместот од осигурувањето преминуваат врз осигурувачот, според самиот закон, до висината на исплатениот надомест, сите права на осигуреникот спрема лицето кое по која и да е основа е одговорно за штетата.”

Суброгацијата служи двојна функција: спречува осигуреникот да прими двоен надомест (и од осигурувачот и од одговорното трето лице) и ја канализира конечната цена на штетата кон вистински одговорната страна. Сепак, како што ќе биде елаборирано во секцијата 2.5, регулацијата на суброгацијата во ЗОО содржи значајни празнини – особено околу суброгацијата против членови на семејството, ефектот на делумна исплата, и последиците доколку осигуреникот ги компромитира правата на осигурувачот ¹⁵⁴.

¹⁵² Агенција за супервизија на осигурување, *Правилник за реосигурување*, op. cit.

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Ibid.

2.3.13 Подосигурување и преосигурување

Подосигурување настанува кога осигурената сума е помала од реалната вредност на осигурениот имот. Согласно пропорционалното правило применувано во македонската практика, осигурувачот надоместува само пропорционален дел од штетата кој одговара на односот помеѓу осигурената сума и реалната вредност.

Преосигурување настанува кога осигурената сума ја надминува реалната вредност. Индемнитетниот принцип налага осигурувачот да надоместува само до висината на реалната штета. Научните извори укажуваат дека „правило е дека кај осигурувањето договарачот треба да изврши осигурување на износ кој одговара на вредноста на предметот” и дека кај подосигурувањето „надоместокот се намалува сразмерно” ¹⁵⁵. Доколку преосигурувањето е последица на измама, договорот може да биде поништен.

2.4 Осигурување на лица (Животно осигурување)

2.4.1 Поим и карактеристики на животно осигурување

Животното осигурување претставува заштита од парични загуби кои се последица на остварување на неизвесни настани во нашиот живот. Тоа може да биде: прерана смрт на хранителот на фамилијата, доживување на одредена старост и недостаток на паричните средства потребни за задоволување на одредени потреби, изненадна и долготрајна болест ¹⁵⁶. Научната литература дополнува дека животно осигурување е и штетна дејност и инструмент за капитализација, укажувајќи на неговата двојна природа ¹⁵⁷.

Разлика од имотното осигурување:

1. **Принцип на индемнитет:** Кај имотното осигурување се применува индемнитет, додека кај животно се исплатува договорената сума без оглед на „штетата” ¹⁵⁸.
2. **Осигурителен интерес:** Кај имотното мора да постои материјален интерес, додека кај животно (по македонското право) не се бара материјален интерес во истата смисла, освен при осигурување на туѓ живот.
3. **Осигурена сума:** Кај имотното е ограничена со вредноста на имотот, додека кај животно може слободно да се определува.

¹⁵⁵ Marijana Ćurak и Drago Jakovčević, op. cit.

¹⁵⁶ Georges Dionne, op. cit., стр. 906.

¹⁵⁷ Ibid., стр. 835.

¹⁵⁸ Закон за облигациони односи.

2.4.2 Видови животно осигурување

Правната доктрина идентификува неколку критериуми за класификација ¹⁵⁹.

Класификација спрема ризикот:

1. **Осигурување за смртен случај (Term Life):** Покрива ризик од смрт во определен период. Литературата укажува дека историски овие полиси го исклучувале самоубиството, но современата практика предвидува дека доколку самоубиството настане во првите две години од полисата, осигурувачот ги враќа платените премии; доколку по две години – осигурувачот ја исплатува целата осигурена сума ¹⁶⁰.
2. **Осигурување за случај на доживување (Endowment):** Осигурената сума се исплатува доколку осигуреникот доживее до договорената возраст ¹⁶¹. Литературата прецизира дека „во случај на смрт пред истекот на осигурувањето, обично се враќа износот на уплатена премија или вкаматената премија” ¹⁶².
3. **Мешано осигурување (Whole Life + Endowment):** Комбинира елементи на двете претходни. Научната литература укажува дека ова е најчесто уплатуваниот вид на животно осигурување ¹⁶³.
4. **Анuitетско осигурување:** Исплата во форма на периодични рати – непосредна (immediate) или одложена (deferred) рента ¹⁶⁴.

Класификација спрема начинот на склучување: Индивидуално (со медицински преглед) и колективно (група лица, пониски административни трошоци) ¹⁶⁵.

Класификација спрема начинот на плаќање на премијата: Еднократна или редовна (месечно, квартално, годишно) ¹⁶⁶.

2.4.3 Договор за животно осигурување во македонското законодавство

Законот за облигационите односи во Трет оддел на Глава XXX (член 998-1021) го регулира договорот за осигурување на лица.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Georges Dionne, op. cit., стр. 925.

¹⁶¹ Ibid., стр. 907.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ ЗСО.

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, op. cit.

Определување на корисник:

Договарачот го определува корисникот. Доколку не е назначен корисник и осигурениот случај е смрт, корисници стануваат наследниците. Правото на промена на корисникот е правило, освен доколку корисникот веќе го прифатил правото.

Право на откуп, аванс и заем:

Доколку договорот предвидува право на откуп, договарачот може да побара исплата на откупната вредност. Исто така, договарачот може да побара аванс или заем врз основа на полисата.

Ризикот опфатен со осигурувањето на лица:

Ризикот опфатен со осигурувањето на лица се однесува врз личноста, и неможе да се однесува на материјална вредност. Договорот за осигурување на лица како цел ја нема надоместот на штета предизвикано со осигурениот случај туку исплата на однапред утврден осигурен износ.¹⁶⁷

2.4.4 Животно осигурување на македонскиот пазар – состојба и предизвици

Пазарот на животно осигурување во Република Северна Македонија е значително помалку развиен во споредба со неживотното осигурување. Животното осигурување учествува со околу 10-15% во вкупната бруто премија (2015-2023), далеку под европскиот просек од 40-60%.

Причини за ниската пенетрација:

1. **Ниско ниво на финансиска писменост** ¹⁶⁸
2. **Недоверба** кон осигурителните компании (наследство од транзицискиот период)
3. **Низок приход** – ограничена способност за долгорочно штедење
4. **Неразвиен пензиски систем** – слабост на вториот и третиот столб
5. **Ограничена дистрибутивна мрежа** – недостаток на квалификуван кадар

¹⁶⁷ Чавдар К., Чавдар К., Закон за облигационите односи, коментари, објаснувања, практика и предметен регистар, трето издание и дополнето издание, Академик, Скопје, 2012 година.

¹⁶⁸ Antonella Cappiello, op. cit.

Хео ¹⁶⁹ развива динамичка еколошка системска рамка за разбирање на побарувачката за животна осигурување, покажувајќи дека потрошувачката одлука за купување на полиса зависи од комплексна интеракција на макроекономски, демографски и бихејвиорални фактори кои меѓусебно се условуваат. Овој мултидисциплинарен пристап ги потврдува горенаведените причини за ниската пенетрација во Македонија: финансиската писменост, приходот и довербата не дејствуваат изолирано, туку формираат меѓузависен систем кој го обликува однесувањето на потрошувачите.

Научната литература ја нагласува улогата на либерализацијата на пазарот на осигурување во подобрувањето на оваа ситуација, укажувајќи дека влијанието на осигурувањето во економијата „го зголемува бруто домашниот производ“ и дека „компаниите за осигурување се значајни учесници на финансискиот пазар“ ¹⁷⁰. Процесот на либерализација, поттикнат од евроинтегративните процеси, треба да придонесе за поголема конкуренција, подобри производи и пониски цени – но само ако е придружен со соодветна регулаторна рамка за заштита на потрошувачите.

2.5 Законодавни празнини и недостатоци во македонската регулатива на договорот за осигурување

Иако Република Северна Македонија располага со релативно сеопфатна законска рамка за договорот за осигурување, правната доктрина и практиката идентификуваат бројни празнини, недоречености и недостатоци кои ја ограничуваат ефикасноста на законската заштита на осигурениците и правната сигурност во оваа област.

2.5.1 Фрагментарност и несистематичност на регулативата

Проблем на распрснатост на прописи:

Научните извори критички забележуваат дека правната регулатива на осигурувањето е фрагментирана низ повеќе закони, подзаконски акти, правилници и упатства на АСО. „Распрснатоста на прописите ја отежнува систематичната примена на правото и води кон контрадикторни толкувања од страна на судските органи“ ¹⁷¹.

¹⁶⁹ Wookjae Heo, *The Demand for Life Insurance: Dynamic Ecological Systemic Theory Using Machine Learning Techniques*, Palgrave Pivot, Cham, 2020, стр. 1–18.

¹⁷⁰ Georges Dionne, op. cit.

¹⁷¹ Law on Insurance or Reinsurance, Law No. 52/2014, Albanian Financial Supervisory Authority (AFSA), Тирана, 2014.

Отсуство на посебен Закон за договорот за осигурување:

За разлика од компаративните системи (Германија – *Versicherungsvertragsgesetz*, Франција – *Code des assurances*, Швајцарија – *Bundesgesetz über den Versicherungsvertrag*), Македонија нема посебен закон посветен исклучиво на договорот за осигурување. Регулацијата во рамките на ЗОО (само 35 члена) е недоволна да ги покрие сите специфичности на различните видови осигурување ¹⁷².

Досегашната литература заклучува: „Недостатокот на кодификација на осигурителното договорно право претставува главна пречка за правна сигурност и предвидливост” ¹⁷³. Сметам дека оваа критика е целосно оправдана – фактот дека германскиот VVG посветува повеќе параграфи само на предуговорните обврски отколку што целата македонска регулатива на осигурителниот договор содржи вкупно, јасно ја покажува нормативната празнина.

2.5.2 Празнини во регулативата на предуговорниот однос

Еден од најсериозните недостатоци е минималната регулација на предуговорните обврски на осигурувачот. ЗОО содржи само општа одредба (член 954) за запознавање со условите, но не уредува обемот, формата, последиците од повреда, или правото на откажување ¹⁷⁴.

Германското право, за споредба, содржи детална регулација (§§ 6-7 VVG): обврска за информативен лист, обврска за советување (*Beratung*), и право на откажување во 14-дневен рок (*Widerrufsrecht*). Македонската регулација е „рудиментарна и непристапна на потрошувачите” ¹⁷⁵.

Проблем на адхезионите договори:

Постојните извори посебно го критикуваат фактот дека ЗОО содржи само една општа одредба (член 142) за неправични одредби, без листа на забранети клаузули (*blacklist/greylist*), без правило *contra proferentem*, и без обврска за јасност и транспарентност. „Неспособноста на договарачот да ги разбере или преговара околу

¹⁷² ЗОО.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Ibid.

одредбите на Општите услови го става во позиција на подреденост која не е соодветно заштитена од правото” ¹⁷⁶.

2.5.3 Недоречености во регулативата на имотното осигурување

Принцип на индемнитет – недоволна разработка:

Законот не уредува детално дали надомест се врши според стварна вредност (actual cash value) или надоместна вредност (replacement cost), како се утврдува вредноста, или дали осигуреникот може да бара *restitutio in integrum* ¹⁷⁷.

Суброгација – неразработени аспекти:

Член 970 ЗОО го утврдува правото, но не регулира суброгација против членови на семејството, ефект на делумна исплата, можност осигуреникот да се откаже од суброгацијата, или последици при компромитирање на правата на осигурувачот. Литературата заклучува: „Недоволната регулација на суброгацијата води кон судски спорови и неефикасно остварување на регресните права” ¹⁷⁸.

2.5.4 Празнини во регулативата на животното осигурување

Постојната литература идентификува повеќе проблеми ¹⁷⁹: отсуство на правила за пресметка на откупна вредност (член 983 го признава правото, но не прецизира методологија); недостаток на транспарентност околу трошоците (особено кај unit-linked полиси); и проблемот на гарантирани наспроти негарантирани престации – „отсуството на разлика помеѓу гарантирани и проектирани вредности може да доведе до маркетинг злоупотреби” ¹⁸⁰.

2.5.5 Недостатоци во регулативата на осигурувањето од одговорност

Моментот на покритие – *occurrence* наспроти *claims-made*:

Член 954 ЗОО не дефинира кога настанува осигурениот случај: во моментот на штетниот настан (*occurrence*), на побарувањето (*claims-made*), или на утврдувањето на одговорноста (*judgment*). Оваа дистинкција е критична за долготрајни ризици ¹⁸¹.

¹⁷⁶ Предраг Шулејић, *Pravo osiguranja*, Нови Сад, 1992.

¹⁷⁷ ЗОО.

¹⁷⁸ Georges Dionne, *op. cit.*

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ ЗОО.

¹⁸¹ Ibid.

Недостаток на задолжително осигурување од професионална одговорност:

За разлика од компаративните системи, Македонија не вовеле задолжително осигурување за регулирани професии (адвокати, нотари, архитекти, инженери, лекари, ревизори). „Отсуството на задолжително осигурување од професионална одговорност ја намалува заштитата на потрошувачите на професионални услуги” ¹⁸².

2.5.6 Процедурални недостатоци – ликвидација на штети

Членот 973 ЗОО предвидува рок од три дена за известување, но не регулира последиците од пропуштање, а не предвидува максимален рок во кој осигурувачот мора да ја ликвидира штетата. Германското право предвидува исплата во рок од две недели по завршување на истрагата (§ 14 VVG). Отсуството на ваков рок во македонското право овозможува одолговлекување на исплатите ¹⁸³.

Исто така, Македонија нема специјализирани механизми за решавање на спорови (Омбудсман за осигурување, арбитража, медијација). Литературата предлага воведување на Омбудсман по модел на Велика Британија (Financial Ombudsman Service) или Германија (Versicherungsombudsmann) ¹⁸⁴.

2.5.7 Предлог-решенија за надминување на законодавните празнини

Врз основа на споредбената анализа со германското, француското, англиското и швајцарското право, литературата предлага ¹⁸⁵:

1. Донесување на Посебен закон за договорот за осигурување – кој би ги консолидирал предуговорните обврски, правото на откажување, посебните одредби за секој вид осигурување, заштитата од неправични одредби, правилата за ликвидација, и алтернативните механизми за спорови.

2. Воведување на принципи од ЕУ директиви – Solvency II, Insurance Distribution Directive, Distance Marketing Directive.

3. Зајакнување на заштитата на потрошувачите – листа на неправични одредби (blacklist), правило contra proferentem, обврска за јазичка едноставност.

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Georges Dionne, op. cit.

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ Ibid.

4. Професионализација на осигурителните агенти и брокери – задолжителна лиценца, континуирана едукација, обврзно осигурување од професионална одговорност.

5. Воведување на Омбудсман за осигурување – независна институција за брзо, бесплатно и ефикасно решавање на спорови.

Постојната литература заклучува: „Модернизација на правната рамка на договорот за осигурување не е само правен императив, туку и економска нужност. Силна, транспарентна и правично уредена осигурителна индустрија е клучен фактор за економски раст, заштита на граѓани и атрактивност за странски инвестиции” ¹⁸⁶. Со оваа констатација целосно се согласувам и додавам дека ургентноста на реформата се зголемува со напредувањето на процесот на евроинтеграција, кој наложува целосно усогласување со *acquis communautaire* во временски рок кој станува сè пократок.

2.6 Заклучок

Договорот за осигурување во македонското право претставува сложена правна материја уредена со повеќекратни правни извори, примарно со Законот за облигациони односи (Глава XXX, член 953-1021) и Законот за супервизија на осигурувањето. Анализата спроведена во оваа глава покажува дека иако македонската правна рамка обезбедува солидна основа за функционирање на осигурителниот пазар, постојат значајни законодавни празнини и недостатоци кои ја ограничуваат ефикасноста на правната заштита и доверба во системот.

Главни заклучоци:

1. Правна рамка – постоечка но недоволна:

Македонското право располага со основни институти на договорното осигурително право, но детализацијата е минимална. Само 68 члена во ЗОО е недоволно за разлика од стотиците одредби во компаративните системи (Германија, Франција, Швајцарија). Критичката анализа на дефиницијата (член 953) покажа дека македонскиот законодавец не ги модернизирал одредбите по примерот на соседните земји (Хрватска, Словенија, Србија).

¹⁸⁶ Ibid.

2. Имотно осигурување – традиционална регулација со модерни празнини:

Регулацијата на имотното осигурување (членови 962-979) е релативно сеопфатна за класичните институти, но постојат значајни празнини: недоволна регулација на поморското осигурување (релевантно и за земја без излез на море), нејасен индѐмнитетен принцип (стварна наспроти надоместна вредност), и неразработена суброгација.

3. Животно осигурување – неразвиен сегмент:

Пазарот на животно осигурување (10-15% од вкупна премија) е далеку под европскиот просек, а правните празнини (штедна компонента, транспарентност на трошоци, предвремен откуп) придонесуваат за оваа состојба.

4. Предуговорен однос – критичен недостаток:

Минималната регулација на предуговорните обврски на осигурувачот е спротивна на европските стандарди (IDD) и ја ставаат Македонија во незавидна компаративна позиција.

5. Заштита на потрошувачите – недоволна:

Адхезиониот карактер на договорите за осигурување бара посилна заштита: листа на забранети одредби, правило *contra proferentem*, обврска за јасност и транспарентност.

6. Ликвидација на штети – процедурални недостатоци:

Отсуството на максимален рок за ликвидација и на алтернативни механизми за спорови (Омбудсман) ги оставаат осигурениците во правна несигурност.

7. Потреба од реформа:

Краткорочни мерки (1-2 години): Измени на ЗОО за детални предуговорни обврски; стандардизација на Информативен лист; задолжителен *cooling-off* период (14-30 дена); максимални рокови за ликвидација на штети.

Среднорочни мерки (3-5 години): Посебен Закон за договорот за осигурување по модел на VVG; Омбудсман за осигурување; усогласување со IDD; детална регулација на *unit-linked* производи.

Долгорочни мерки (5-10 години): Целосна хармонизација со ЕУ *acquis*; специјализирани судски одделенија; зајакнување на АСО; подигање на финансиската писменост.

Заклучна мисла:

Договорот за осигурување не е само правна форма, туку е инструмент на економска сигурност, социјална заштита и распределба на ризик. Реформа на оваа област не е само правен императив заради процесот на евроинтеграција, туку е и економска нужност за градење на доверба, заштита на граѓани и привлекување на инвестиции во осигурителниот сектор. Модернизацијата на правната рамка е неопходна за да се овозможи македонската осигурителна индустрија да ги исполни своите функции на економска заштита, мобилизација на капитал и социјална сигурност во услови на глобализиран и дигитализиран пазар на XXI век.

Врска со следните глави:

Оваа глава ги постави правните темели на договорот за осигурување во македонското право. Следните глави ќе ја прошират анализата на супервизорната рамка (Глава 3), компаративната перспектива со регионалните правни системи (Глава 4), европската рамка (Глава 5), и конечни препораки за унапредување на македонското законодавство (Глава 6). Правните празнини идентификувани во оваа глава ќе служат како основа за компаративна анализа и формулирање на конкретни законодавни предлози.

ГЛАВА 3: СУПЕРВИЗИЈА И РЕГУЛАТИВА НА ПАЗАРОТ НА ОСИГУРУВАЊЕ

Регулацијата и супервизијата на пазарите на осигурување заземаат посебно место во поширокото устројство на финансиското управување. За разлика од банкарската супервизија, која еволуирала пред се околу грижата за системска стабилност, супервизијата на осигурувањето произлегла од поосновен императив: заштитата на осигурениците кои им ја доверуваат својата финансиска сигурност на институции чии ветувања можеби нема да доспеат со години, па дури и со децении. Оваа временска димензија — јазот помеѓу плаќањето на премијата и евентуалната исплата на штетата — создава единствен регулаторен предизвик кој бара специјализирани институционални одговори.

Во Република Северна Македонија, супервизорската рамка за осигурување претрпе длабока трансформација од осамостојувањето на земјата во 1991 година. Она што започна како рудиментарна надзорна функција сместена во Министерството за финансии, еволуираше во независна, професионално екипирана Агенција за супервизија

на осигурувањето (АСО)¹⁸⁷, која функционира во рамките на законодавна рамка што е се повеќе усогласена со стандардите на Европската унија. Во оваа глава се разгледува целиот спектар на таа рамка: правните основи кои го дефинираат нејзиниот опфат, институционалната архитектура која и дава оперативна сила, механизмите за заштита на потрошувачите, пазарните динамики кои настојува да ги насочува и — најзначајно за тековната анализа — патоказот за хармонизација со Директивата Solvency II на Европската унија.

Структурата на оваа глава ја одразува повеќедимензионалната природа на модерната регулатива на осигурувањето. Секција 3.1 го анализира Законот за супервизија на осигурувањето како основен законодавен инструмент, истражувајќи ги барањата за лиценцирање, капитална адекватност и актуарски надзор. Секција 3.2 се осврнува на самата Агенција за супервизија на осигурувањето, испитувајќи ја нејзината организациска структура, надлежности и оперативни практики. Секција 3.3 ја разгледува заштитата на потрошувачите — област каде македонската рамка, иако се подобрува, останува забележливо зад европските мерила. Секција 3.4 обезбедува статистички и аналитички приказ на пазарните случувања од 2005 до 2023 година, следејќи го процесот на либерализација и неговите резултати. Секција 3.5 ја претставува критичната нова анализа на хармонизацијата со Solvency II, разгледувајќи ја трислојната структура на Директивата и оценувајќи ја подготвеноста на Македонија за имплементација. Секција 3.6 ги обединува наодите на главата и го идентификува патот напред.

Во текот на оваа анализа, главата се потпира на три главни извори покрај постоечкото македонско законодавство: официјалниот македонски превод на Директива 2009/138/EЗ (Solvency II), досегашните истражувања на литературата за системите на осигурување и реосигурување во регулативата на ЕУ и македонското право, и научната литература за либерализацијата на пазарот на осигурување. Овие извори, комбинирани со објавените податоци на АСО и меѓународните стандарди на IAIS и EIOPA, ја обезбедуваат емпириската и аналитичката основа за оценката што следува.

¹⁸⁷ <https://aso.mk/>

3.1 Законот за супервизија на осигурувањето

3.1.1 Предмет и цели на законот

Законот за супервизија на осигурувањето ¹⁸⁸ го претставува централниот законодавен столб на македонскиот регулаторен систем за осигурување. Тој ја дефинира правната архитектура за основањето, работењето и надзорот на друштвата за осигурување, договорната рамка за осигурителните договори, регулацијата на осигурителните посредници и мандатот и овластувањата на супервизорскиот орган. Во својата суштина, законот следи цел која е едноставна по принцип: да обезбеди дека осигурителните компании ги исполнуваат своите обврски кон осигурениците, како во редовни услови така и при финансиски стрес.

Оваа цел, иако јасна по принцип, бара софистициран регулаторен апарат во практика. Законот ја остварува преку четири меѓусебно поврзани механизми. **Прво**, законот воспоставува строги барања за влез кои обезбедуваат дека само финансиски стабилни и професионално управувани субјекти работат на пазарот. Потенцијалните осигурувачи мораат да покажат адекватна капитализација, здрави структури на управување и кредибилни деловни планови пред да добијат овластување. **Второ**, законот предвидува континуирана пруденцијална супервизија — тековно следење на финансиската состојба, маргините на солвентност и адекватноста на резервите — заедно со надзор на однесувањето на пазарот кој ги контролира деловните практики и договорната правичност. **Трето**, законот наметнува детални барања за технички резерви, инвестициски политики и капитална адекватност, засновани на актуарски принципи наменети да обезбедат дека осигурувачите го одржуваат финансискиот капацитет за исполнување на идните обврски. **Четврто**, законот ги регулира осигурителните посредници — брокери и агенти — воспоставувајќи професионални стандарди и фидуцијарни должности кон клиентите.

Правната природа на супервизијата на осигурувањето е фундаментално јавноправна. Супервизијата не служи само како техничка активност за проверка на усогласеноста; таа отелотворува функција на државата насочена кон заштита на јавниот интерес. Оваа јавноправна димензија произлегува од карактеристичната општествена и економска улога на осигурувањето: олеснување на управувањето со ризици низ целата економија, овозможување на инвестиции и претприемништво преку финансиски мрежи за заштита,

¹⁸⁸ ЗСО op.cit.

и придонес кон социјалната благосостојба преку механизми кои ги прераспределуваат финансиските последици од неповолните настани. Научната литература укажува дека „осигурувањето претставува институција која ги надоместува штетите настанати во општеството, во стопанството и кај луѓето, како последица на деструктивните дејства на природните сили и несреќни случаи” ¹⁸⁹.

Споредбено-правно, македонскиот супервизорски модел споделува структурни карактеристики со другите јурисдикции на Западен Балкан. Србија, Хрватска и Црна Гора одржуваат посебни супервизорски агенции за осигурување одвоени од нивните централни банки. Ова институционално одвојување одразува признание дека регулацијата на осигурувањето бара специјализирана експертиза различна од банкарската супервизија — опфаќајќи актуарска наука, проценка на осигурителен ризик и управување со долгорочни обврски. Моделот исто така е во согласност со основните принципи за осигурување (Insurance Core Principles) на Меѓународното здружение на супервизори на осигурување (IAIS), кои ја нагласуваат важноста на оперативната независност, професионалната компетентност и отчетноста на супервизорските органи.

Во контекст на европските интеграции, Законот за супервизија на осигурувањето покажува значителна, иако нецелосна, хармонизација со *acquis communautaire* на ЕУ. Директивата Solvency II утврдува дека „главната цел на регулирањето и надзорот на осигурувањето и реосигурувањето е соодветна заштита на имателите на полиса и на корисниците” ¹⁹⁰. Македонската законодавна рамка го прифаќа овој принцип како свој темел, но начинот и длабочината на неговата имплементација откриваат и достигнувања и постојани празнини, особено во областите на ризично-базирани капитални барања и стандарди за управување кои Solvency II режимот ги бара.

3.1.2 Друштва за осигурување: правна форма, капитал и дозволи

Согласно Законот за супервизија на осигурувањето, друштвата за осигурување можат да се основаат и работат исклучиво како **акционерски друштва (АД)**. Ова барање ги исклучува друштвата со ограничена одговорност, задругите, партнерствата и другите правни форми од вршење на дејност осигурување. Рестрикцијата не е произволна ниту

¹⁸⁹ Peter Koch, *Versicherungswirtschaft: Ein einführender Überblick*, 6. изд., Verlag Versicherungswirtschaft, Karlsruhe, 2005.

¹⁹⁰ Директива 2009/138/ЕЗ на Европскиот парламент и на Советот од 25 ноември 2009 година за преземање и вршење дејност на осигурување и реосигурување (Solvency II), Службен весник на ЕУ, L 335, 17 декември 2009, стр. 12.

единствена за Македонија; таа одразува намерно избрана регулаторна архитектура со три комплементарни образложенија.

Прво, форматот на акционерско друштво обезбедува транспарентност во сопственичката структура која супервизијата ја бара. АСО мора да има јасен увид во тоа кој ги контролира осигурителните компании, особено при проценка на усогласеноста со барањата за соодветност и чесност (fit and proper) на квалификуваните акционери. Второ, акционерската структура олеснува мобилизација на капитал во обем кој осигурителното работење го бара. Трето, архитектурата на корпоративно управување на акционерските друштва — со одвојување на сопственоста и менаџментот, надзор од одбор и одговорност на акционерите — обезбедува структурни заштити за осигурениците надвор од она што поедноставните правни форми можат да го понудат.

Минимални капитални барања

Законот пропишува значајни минимални капитални прагови кои служат како прва квантитативна бариера за влез на пазарот. Овие барања варираат во зависност од видот на дејност осигурување, одразувајќи ги различните профили на ризик и карактеристики на обврските на секоја категорија.

1. Неживотно осигурување: минимум €2,000,000

За друштва кои планираат да вршат неживотно осигурување (имотно осигурување, осигурување од одговорност, моторно осигурување, здравствено осигурување и сродни класи), минималниот основен капитал изнесува два милиони евра. Овој капитал мора да биде целосно уплатен пред добивање на дозвола за работа. Износот е усогласен со минималните барања на Solvency II Директивата и функционира како „прв одбранбен сид“ за заштита на осигурениците. Доколку осигурувачот наидува на финансиски тешкотии, овој минимален капитален тампон ги апсорбира почетните загуби пред обврските кон осигурениците да бидат загрозени.

2. Животно осигурување: минимум €3,000,000

За друштва кои планираат да вршат животно осигурување (осигурување за случај на смрт, доживеачко осигурување, мешовито осигурување, рентно осигурување итн.), минималниот основен капитал е значително повисок и изнесува три милиони евра. Повисокото капитално барање ги признава фундаментално различните динамики на ризик кај животно осигурување. Договорите за животно осигурување рутински трајат

децении — осигуреник кој купува доживеачко осигурување на 30 години можеби нема да добие надоместок до 65-годишна возраст. Оваа проширена временска рамка ги зголемува последиците од погрешни проценки: потценети производи, слаби инвестициски приноси или неповолно искуство со смртност се кумулираат со текот на годините. Директивата Solvency II експлицитно ги признава овие разлики, воспоставувајќи посебни минимални капитални одредби за друштва за животно осигурување во Член 129 ¹⁹¹.

3. Реосигурување: минимум €4,500,000

Друштва кои планираат исклучиво да вршат дејност реосигурување мораат да имаат минимален основен капитал од 4.5 милиони евра. Реосигурувањето — механизмот преку кој осигурувачите пренесуваат дел од своите ризици на специјализирани носители на ризик — зазема посебно место во осигурителниот синџир на вредности. Реосигурителите апсорбираат големи, концентрирани и често катастрофални ризици. Како што укажува литературата, „реосигурувањето обезбедува зголемена капацитет на осигурителите да преземаат поголеми ризици, при што реосигурителите самите мора да бидат капитално силни за да ја извршуваат оваа функција” ¹⁹².

4. Композитно осигурување: €3,500,000

Законот предвидува можност за т.н. „комполитно” друштво за осигурување кое истовремено врши и животно и неживотно осигурување, со минимален основен капитал од 3.5 милиони евра. Клучно е дека комполитните осигурувачи мораат да одржуваат строго одделување на средствата и обврските на нивните портфолија за животно и неживотно осигурување. Ова структурно одделување ги заштитува осигурениците на животно осигурување — чии долгорочни договори ги прават посебно ранливи — од потенцијално поволатилните обрасци на штети на неживотното осигурување.

Треба да се напомене дека комполитниот модел е под зголемен критички осврт во контекст на европските интеграции. Директивата Solvency II ја промовира специјализацијата, поттикнувајќи посебни правни субјекти за животно и неживотно осигурување. Директивата утврдува дека „друштвата за осигурување кои извршуваат активности и во областа на животно и во областа на неживотното осигурување, треба

¹⁹¹ Ibid., стр. 89.

¹⁹² Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, *Osnovi osiguranja – upravljanje rizicima*, Mate, Загреб, 2000, стр. 235.

да управуваат со овие активности посебно, со цел да се заштитат интересите на живите иматели на полиса” ¹⁹³. Додека македонскиот закон ја дозволува композитната форма, траекторијата на европската хармонизација може евентуално да бара нејзино постепено укинување.

Постапка за добивање дозвола за работа

Постапката за овластување на осигурителните друштва следи структурирана, повеќефазна процедура дизајнирана да ја балансира темелноста со разумни рокови за обработка.

Фаза 1: Барање до АСО. Основачите поднесуваат комплетно барање кое вклучува акт за основање и статут, доказ за уплата на основниот капитал, детален тригодишен бизнис план со проекции на премија, штети, трошоци и солвентност, податоци за главните акционери, биографски податоци за предложените директори и извршни лица, квалификации на предложениот овластен актуар, нацрт-општи и посебни услови за осигурување, планови за внатрешна контрола и управување со ризици, и документација за ИТ инфраструктура.

Фаза 2: Проверка на „Fit and Proper” критериумите. АСО спроведува ригорозна проверка на предложените акционери, директори и носители на клучни функции. Оваа проверка ја испитува професионалната компетентност — дали лицата поседуваат образование, искуство и квалификации соодветни на нивните предложени улоги. Ја истражува личната чесност и репутацијата — проверувајќи казнена евиденција, регулаторни санкции и стечајни постапки. Ја оценува финансиската состојба — верификувајќи дека акционерите можат да покажат легитимни извори на капитал, што служи и за целите на спречување на перење пари. Директивата Solvency II нагласува дека „за процена на бараното ниво на компетентност, како дополнителни фактори треба да бидат земени предвид стручните квалификации и искуството на оние кои ефикасно управуваат со друштвото или имаат други клучни функции” ¹⁹⁴.

Фаза 3: Оценка на бизнис планот. АСО спроведува детална анализа на бизнис планот, проверувајќи ја реалистичноста на проекциите на премија, адекватноста на предложената капитализација во однос на планираниот обем на дејноста, актуарската оправданост на предложените тарифи, и соодветноста на реосигурителните аранжмани.

¹⁹³ Директива 2009/138/E3 (Solvency II), стр. 22.

¹⁹⁴ Ibid., стр. 18.

Оваа оценка честопати вклучува консултации со надворешни актуарски и финансиски експерти.

Фаза 4: Донесување на одлука. АСО има законска обврска да одлучи по барањето во рок од шест месеци од поднесување на комплетната документација. Одобрувањето може да биде безусловно, условно, или барањето да биде одбиено со образложение. Основите за одбивање вклучуваат недоволна капитализација, неисполнување на fit and proper критериумите, нереалистичен бизнис план или несоодветни услови за осигурување.

Фаза 5: Регистрација и започнување со работа. По добивањето на дозволата, друштвото се регистрира во Регистарот на осигурувачи кој го води АСО и може да започне со работа. Законот наметнува барање за дванаесетмесечно користење: друштва кои не започнат со вршење на дејност осигурување во рок од една година од овластувањето ја губат дозволата.

3.1.3 Агенција за супервизија на осигурувањето (АСО): правна рамка

Агенцијата за супервизија на осигурувањето функционира како независна јавна институција основана со Законот за супервизија на осигурувањето со мандат да го надгледува и регулира осигурителниот пазар на Република Северна Македонија.

Правен статус и независност

АСО има статус на **самостојна јавна установа** со правно лице. Оваа определба обезбедува три димензии на независност кои меѓународните стандарди ги признаваат како суштински за ефективна супервизија.

Институционална независност значи дека АСО функционира надвор од владината хиерархија. Не е подредена на ниедно министерство и не добива политички директиви. Нејзините управувачки органи — Советот на АСО и Директорот — служат мандати со определен рок и уживаат заштита од произволно разрешување. **Функционална независност** значи дека АСО ги спроведува своите супервизорски одлуки без мешање. Нејзините одлуки за лиценцирање, спроведување и регулаторна политика почиваат на професионална проценка, а не на политичка пресметка. **Финансиска независност** значи дека АСО го финансира своето работење преку такси и надоместоци кои ги плаќаат надгледуваните субјекти — осигурителни друштва, брокери и агенти — наместо преку буџетски средства. Ова ја изолира Агенцијата од финансискиот притисок кој инаку би можел да овозможи политичко влијание.

Основните принципи за осигурување на IAIS експлицитно бараат супервизорските органи да уживаат оперативна независност, отчетност и транспарентност. Solvency II го зајакнува ова очекување, предвидувајќи дека „режимот на солвентност, утврден во оваа директива, се очекува да резултира со уште подобра заштита за имателите на полиса. Тој режим ќе бара земјите-членки да и обезбедат ресурси на надзорните органи за да ги исполнат своите обврски” ¹⁹⁵.

Органи на АСО

Орган на Агенцијата е Советот на експерти ¹⁹⁶, кој орган е составен од пет члена кои се именуваат од Собранието на Република Северна Македонија на предлог на Владата. Членовите служат мандат од пет години со можност за еден реизбор и мораат да имаат високо образование со најмалку пет години работно искуство во осигурувањето, финансиите, правото или економијата. Советот донесува општи регулаторни инструменти, го одобрува годишниот план за работа и буџетот, ги разгледува годишните извештаи за работа и одлучува по жалби против одлуките на Директорот.

Директорот на АСО функционира како извршен орган, именуван од Советот за период од пет години. Директорот мора да има еквивалентни образовни и професионални квалификации и не може да одржува членство во политичка партија за време на мандатот. Директорот раководи со секојдневните операции, донесува поединечни управни акти — овластувања, одобренија, супервизорски мерки — го застапува АСО надворешно и одговара пред Советот за институционалните перформанси.

Надлежности на АСО

Надлежностите на АСО се простираат низ четири функционални категории кои заедно претставуваат комплетен супервизорски инструментариум.

А. Регулаторни надлежности го опфаќаат овластувањето да донесува подзаконски акти кои ги елаборираат одредбите на Законот за супервизија на осигурувањето. АСО донесува правилници за методологија на пресметка на техничките резерви, постапки за проценка на солвентност, правила за инвестиции, барања за содржина на општите и посебните услови за осигурување, формати и рокови за известување, и стандарди за професионални квалификации на посредници.

¹⁹⁵ Ibid., стр. 14.

¹⁹⁶ ЗСО, чл.158-д.

Б. Супервизорски надлежности опфаќаат и надзор врз книги (off-site) и надзор на лице место (on-site). Надзорот врз книги вклучува систематска анализа на квартални и годишни финансиски извештаи, следење на коефициентите на солвентност, адекватноста на резервите, усогласеноста на инвестициите и показателите на профитабилност. Инспекциите на лице место ги носат вработените на АСО директно во просториите на осигурителните компании за да ги испитаат сметководствените записи, договорните досиеја, внатрешните процедури и информациските системи. Директивата Solvency II утврдува дека „надзорните органи на матичната земја-членка треба да се одговорни за следење на финансиската состојба на друштвата за осигурување и реосигурување. За таа цел, тие треба да вршат редовни прегледи и оценувања” ¹⁹⁷.

В. Санкционо-корективни надлежности и овозможуваат на АСО да реагира кога супервизијата идентификува недостатоци. Спектарот на достапни мерки е калибриран спрема тежината на идентификуваниот проблем. Благи интервенции вклучуваат писмени опомени, налози за отстранување на утврдените неправилности во определени рокови и привремени ограничувања на конкретни активности. Строги интервенции се протегаат до поставување на привремен администратор, одземање на дозволата за работа и покренување на стечајна постапка.

Г. Заштитно-едукативни надлежности ја позиционираат АСО како почетна точка за контакт за осигурениците кои наидуваат на тешкотии со нивните осигурувачи. Агенцијата прима и разгледува жалби, олеснува медијација помеѓу осигурениците и осигурителните компании, објавува пазарни информации преку годишни извештаи и статистички билтени и спроведува кампањи за подигнување на свеста за важноста на осигурувањето.

Меѓународна соработка

АСО учествува во главните меѓународни организации кои ги обликуваат стандардите за супервизија на осигурување. Како членка на **IAIS** (International Association of Insurance Supervisors), АСО е вклучена во глобалната рамка на основни принципи за осигурување кои поставуваат мерила за супервизорска практика ширум светот. Преку својот статус на набљудувач во **EIOPA** (European Insurance and Occupational Pensions Authority), АСО

¹⁹⁷ Ibid., стр. 16.

пристапува до европскиот регулаторен дијалог и учествува во консултативни процеси релевантни за тековната хармонизација со *acquis communautaire*.

Меѓународната соработка служи за конкретни цели: размена на супервизорски информации за прекугранични осигурувачи и реосигурувачи, координација на групна супервизија за компании кои работат во повеќе јурисдикции, и трансфер на техничко знаење и најдобри практики од развиени пазари. Литературата нагласува дека „Република Македонија како земја-кандидат за членство во ЕУ активно соработува со ЕИОРА во процесот на усогласување на националното законодавство со европските стандарди” ¹⁹⁸.

3.1.4 Технички резерви и солвентност

Техничките резерви претставуваат можеби најзначајниот елемент на регулацијата на осигурувањето од аспект на заштита на осигурениците. Тие ги претставуваат средствата кои осигурувачот мора да ги одвои за исполнување на идни обврски — финансиско отелотворување на ветувањата дадени на осигурениците преку нивните договори за осигурување. Адекватноста на овие резерви определува дали осигурувачот може да ги исполни своите обврски кога штетите ќе се материјализираат, потенцијално години по наплатата на премијата.

Директивата Solvency II усвојува економски пристап кон вреднување на резервите, наведувајќи дека „процената на финансиската состојба на друштвата за осигурување и реосигурување треба да се базира на цврсти економски принципи и оптимално да се искористат информациите обезбедени од страна на финансиските пазари” ¹⁹⁹. Македонските барања за резерви, иако засновани на актуарски принципи, продолжуваат да ја одразуваат постарата методологија на историски трошоци, наместо пазарно-конзистентното вреднување кое Solvency II го бара.

Видови на технички резерви

Законот за супервизија на осигурувањето предвидува неколку категории технички резерви, диференцирани по природата на основните осигурителни обврски²⁰⁰.

А. Технички резерви за неживотно осигурување

¹⁹⁸ Antonella Capiello, *The European Insurance Industry: Regulation, Risk Management, and Internal Control*, Palgrave Macmillan, Cham, 2020, стр. 112.

¹⁹⁹ Директива 2009/138/EЗ (Solvency II), стр. 23.

²⁰⁰ ЗСО чл.80.

Резервата за премија (Unearned Premium Reserve) го опфаќа делот од наплатените премии кој се однесува на периоди на покритие кои уште не изминале. Ако осигурувачот наплатил годишна премија од 12,000 денари на 1 април, на 31 декември мора да формира резерва за премија од 3,000 денари за преостанатите три месеци на покритие. Стандардната пресметка применува метод *pro-rata temporis* — пропорционална распределба во однос на времето — иако сезонски концентрираните ризици како осигурувањето од град можат да оправдаат алтернативни пристапи.

Резервата за штети ги адресира обврските кои произлегуваат од настани кои веќе се случиле. Таа се состои од два различни компоненти. Резервата за пријавени но неликвидирани штети (RBNS — Reported But Not Settled) ги покрива штетите веќе пријавени кај осигурувачот но уште неисплатени; секоја се вреднува поединечно врз основа на стручна проценка. Резервата за настанати но непријавени штети (IBNR — Incurred But Not Reported) го адресира попредизвикувачкиот проблем на проценка на загубите кои се случиле во сметководствениот период но остануваат непознати за осигурувачот. IBNR пресметката се потпира на статистички и актуарски методи — Chain-Ladder, Bornhuetter-Ferguson и слични техники. IBNR резервите имаат посебна значајност за видови осигурување со „долга опашка“ (long-tail) како осигурувањето од одговорност, каде години можат да го одделат штетниот настан од пријавата на штетата.

Резервата за изедначување на ризици (Equalization Reserve) адресира катастрофални и крајно непредвидливи ризици. Со акумулирање на резерви во поволните години, осигурувачите градат капацитет за апсорбирање на преголемите загуби кои катастрофалните настани ги генерираат.

Б. Технички резерви за животно осигурување

Математичката резерва ја претставува доминантната обврска во сметководството на животно осигурување. Таа е еднаква на сегашната вредност на идните обврски на осигурувачот намалена за сегашната вредност на идните премии:

$$V = PV(\text{идни обврски}) - PV(\text{идни премии})$$

Оваа пресметка инкорпорира актуарски претпоставки за смртност (таблици на смртност), техничка каматна стапка за дисконтирање, и одредби за оперативните трошоци на осигурувачот. Математичката резерва расте прогресивно со текот на животот на полисата.

Резервата за бонуси се применува кога полисите за животно осигурување вклучуваат карактеристики на учество во добивката. *Резервата за штети* за животно осигурување е паралелна на нејзиниот неживотен пандан, покривајќи пријавени но неисплатени штети за случај на смрт или доживеачко осигурување.

Принципи кои ја управуваат пресметката на резервите

Четири фундаментални принципи ја дисциплинираат пресметката на резервите. **Принципот на претпазливост** бара конзервативна проценка: кога постои неизвесност, актуарот треба да се наклони кон повисоки наместо пониски резерви. Директивата Solvency II во Член 77 ги зајакнува овие принципи, утврдувајќи дека „пресметката на техничките одредби треба да се заснова на ефикасни и усогласени актуарски методологии”²⁰¹. **Принципот на реалност** бара резервите да ги одразуваат вистинските економски обврски, а не само книговодствени бројки. **Принципот на доследност** наложува стабилна методологија од година во година; промените во актуарскиот пристап бараат одобрение од АСО и транспарентно објаснување. **Принципот на материјалност** дозволува поедноставени методи за нематеријални компоненти на резервите, додека бара софистицирани актуарски техники за значајни изложености.

Овластениот актуар

Секое друштво за осигурување мора да вработи или ангажира најмалку еден **овластен актуар** — стручно лице со високи квалификации во математика, статистика или актуарска наука кое го положило стручниот испит пред АСО. Овластениот актуар има критични одговорности: пресметка на математичката резерва за животно осигурување, проценка на IBNR резервите за неживотно осигурување, верификација на адекватноста на тарифите, поднесување на годишни актуарски извештаи до АСО и известување на супервизорот кога техничките резерви изгледаат недоволни или солвентноста е загрозена.

Професионалната независност на овластениот актуар заслужува нагласување. Актуарот мора да постапува согласно актуарските стандарди дури и кога тие произведуваат заклучоци непријатни за менаџментот. Законот ја заштитува оваа независност со барање за согласност од АСО за разрешување на актуарот. Директивата Solvency II наложува дека „друштвата за осигурување и реосигурување треба да

²⁰¹ Ibid., стр. 57.

обезбедат ефикасна актуарска функција” ²⁰², барање кое македонската рамка суштински го исполнува.

Солвентност на друштвата за осигурување

Покрај техничките резерви, осигурителните друштва мораат да одржуваат дополнителни капитални тампони — солвентна маргина или капитални барања — кои обезбедуваат заштита при неповолни случувања. Солвентноста е способноста на осигурувачот да ги исполни обврските кон осигурениците дури и во стресни сценарија: штети поголеми од очекуваните, инвестициски загуби, масовни откупи или други неповолни настани.

Македонскиот сегашен систем на солвентност е изграден врз Solvency I европските стандарди, со инкорпорирање на одбрани елементи од Solvency II. Два клучни концепта го судрат системот.

Минималниот гаранциски фонд (MGF) го утврдува апсолутниот капитален под: €2 милиони за неживотно, €3 милиони за животно, €4.5 милиони за реосигурување. Пробивањето на MGF предизвикува итна и строга супервизорска интервенција — забрана за ново работење, привремена администрација или одземање на дозвола.

Минималните солвентни капитални барања (SCR) наметнуваат динамична, ризично-осетлива капитална обврска која скалира со обемот на дејност на осигурувачот. За неживотно осигурување, SCR е еднаков на поголемиот од пресметката базирана на премија (18% од годишната премија, или 16% каде реосигурувањето надминува 50%) и пресметката базирана на штети (26% од просечните годишни штети во последните три години, или 23% каде реосигурувањето надминува 50%). За животно осигурување, SCR ги агрегира 4% од математичката резерва за договори без учество, 3% за договори со учество, и 0.3% од ризико-сумите за чисти ризични производи.

Кога расположливиот капитал паѓа помеѓу MGF и SCR, АСО бара од осигурувачот да поднесе **план за обновување** со конкретни мерки за враќање на солвентноста — зголемување на капиталот, намалување на дејноста, промени во реосигурителните аранжмани или други корективни дејствија. Директивата Solvency II во Член 100 утврдува дека „Условот за минимален капитал треба да обезбеди минимално ниво под кое износот на финансиски средства не треба да падне” ²⁰³. Овој концепт на двослојни

²⁰² Ibid., стр. 37.

²⁰³ Ibid., стр. 72.

капитални барања (SCR и MCR) е дизајниран да овозможи постепена супервизорска интервенција.

Тејлор (Taylor) укажува дека соодветното ниво на регулација на солвентноста треба да претставува „компромис помеѓу laissez-faire пристапот и силната заштита на потрошувачите”, признавајќи дека секое поместување кон поголема заштита веројатно вклучува одредена загуба на глобалната економска ефикасност, но можеби зголемување на агрегатната корисност со елиминирање на индивидуалните трагедии ²⁰⁴. Сметам дека македонскиот систем на солвентност, иако функционален, значително заостанува зад комплексната, ризично-осетлива архитектура што ја воспоставува Solvency II. Секција 3.5 ги испитува овие празнини детално и предлага патоказ за хармонизација.

Инвестирање на техничките резерви

Формирањето на технички резерви како сметководствени ставки не постигнува ништо доколку тие резерви не се поддржани со реални, достапни инвестиции. Законот за супервизија на осигурувањето воспоставува детални правила за инвестирање на средствата на техничките резерви, балансирајќи шест фундаментални принципи.

Принципот на сигурност бара инвестициите да ја зачуваат својата вредност со разумна извесност. **Принципот на ликвидност** наложува дел од инвестицискиот портфолио да се состои од инструменти кои можат да се конвертираат во готовина на кратко известување. **Принципот на профитабилност** бара разумни инвестициски приноси, особено важен за животно осигурување каде осигурувачот обично гарантирал минимална техничка каматна стапка. **Принципот на диверзификација** спречува концентрација на инвестициски ризик: не повеќе од 10% од техничките резерви можат да бидат инвестирани во хартии од вредност од еден издавач. **Принципот на валутно усогласување** бара обврските деноминирани во одредена валута да бидат покриени со инвестиции во истата валута. **Принципот на рочно усогласување** обезбедува дека профилот на достасување на инвестициите одговара на профилот на достасување на обврските.

²⁰⁴ J. David Cummins и Richard A. Derrig (yp.), *Managing the Insolvency Risk of Insurance Companies*, Kluwer Academic Publishers, Boston, 1991, стр. 8–9.

3.1.5 Актуарска функција и професионални стандарди

Актуарската функција зазема централна позиција во модерната регулатива на осигурувањето. Актуарите внесуваат математичка строгост во проценката на идните обврски, определувањето на цената на осигурителните производи и оценката на финансискиот ризик — функции кои лежат во срцевината на здравото управување со осигурувањето.

Законски барања за овластени актуари

Кандидатите за статус на овластен актуар мораат да исполнат строги квалификациски барања. Образовните предуслови вклучуваат универзитетска диплома (минимално VII/1 степен) во математика, статистика, економија или тесно поврзано поле, со приоритет за кандидати со специјализирани актуарски квалификации. Барањата за професионално искуство налагаат најмалку три години работа во осигурување, пензиски фондови или актуарско консултирање, вклучувајќи најмалку една година на позиции кои вклучуваат актуарски пресметки. Кандидатите потоа мораат да положат сеопфатен стручен испит пред комисија формирана од АСО, кој опфаќа осигурителна математика, статистичка теорија, веројатност, финансиска математика, осигурително право и актуарски професионални стандарди.

Одговорности на овластениот актуар

Одговорностите на овластениот актуар се протегаат низ пет функционални домени.

Пресметка на резерви ја опфаќа математичката резерва за животно осигурување користејќи таблица на смртност, техничка каматна стапка и претпоставки за трошоци; IBNR проценка за неживотното работење користејќи Chain-Ladder, Bornhuetter-Ferguson и сродни методи; и провизии за бонуси, откупи и помошни обврски.

Проценка на адекватноста на тарифите бара редовна верификација дека нивоата на премија се доволни за покривање на очекуваните штети, административните и аквизиционите трошоци, премиите за реосигурување и разумна профитна маргина. Кога актуарот идентификува несоодветно ценовно позиционирање, известувањето и на менаџментот и на АСО станува задолжително.

Годишниот актуарски извештај поднесен до АСО и управниот одбор опфаќа анализа на развојот на штетите по класа на осигурување, анализа на комбинираниот коефициент, проценка на адекватноста на резервите, евалуација на доволноста на тарифите, проценка

на солвентноста и профилот на ризик, и препораки за подобрување на актуарските процеси.

Учество во управување со ризик вклучува идентификација и квантификација на актуарските ризици, проценка на ефективностa на реосигурителните договори и придонес кон стрес-тестирање и анализа на сценарија.

Должност за известување го обврзува актуарот да ја извести АСО при откривање на недоволни резерви, загрозува солвентност, несоодветни тарифи кои предизвикуваат систематски загуби, или прекршувања на законски или регулаторни одредби. Оваа обврска превладува дури и врз спротивставувањето на менаџментот; овластениот актуар ужива правна заштита од разрешување заради исполнување на оваа должност.

Актуарски стандарди

Македонските актуари работат во рамките на слоевата рамка на професионални стандарди: национални стандарди усвоени од Здружението на актуари на Македонија, Меѓународни стандарди за актуарска практика (ISAP) издадени од Меѓународната актуарска асоцијација и европски стандарди прогласени од Актуарското здружение на Европа.

3.1.6 Внатрешна контрола и управување со ризици

Модерната супервизија на осигурувањето го помести својот акцент од чиста верификација на усогласеноста кон ризично-базирани пристапи кои ги оценуваат квалитетот и ефективностa на сопствените системи за управување на осигурувачите. Оваа преориентација бара осигурителните компании да воспостават робусни рамки за внатрешна контрола и управување со ризици — барање кое македонското законодавство го адресира со зголемена, иако уште нецелосна, усогласеност со европските стандарди.

Правна рамка за внатрешно управување

Законот за супервизија на осигурувањето содржи одредби за внатрешно управување инспирирани од барањата на „Столб II” на Директивата Solvency II. Клучните елементи вклучуваат систем на управување кој бара јасни организациски структури, ефективни текови на информации и транспарентно одлучување; политика за соодветност и чесност (fit and proper) која обезбедува дека лицата кои извршуваат клучни функции одржуваат соодветна компетентност и интегритет; систем за управување со ризици кој ги адресира идентификацијата, проценката, ублажувањето, следењето и известувањето за ризиците;

систем за внатрешна контрола; независна функција на внатрешна ревизија; и актуарската функција дискутирана во Секција 3.1.5.

Категории на ризик и управување

Системот за управување со ризици мора да ги адресира сите материјални ризици со кои се соочува осигурителното друштво. **Осигурителниот ризик** настанува кога приходот од премии е недоволен за покривање на штетите и трошоците. **Ризикот на резерви** ја опфаќа можноста техничките резерви да се покажат како недоволни. **Пазарниот ризик** ги опфаќа неповолните движења на каматните стапки, цените на акции, вредностите на недвижности и валутните курсеви. **Кредитниот ризик** ги адресира неуспехите на контрагентите — неисполнување на обврски од страна на реосигурувачи, емитенти на обврзници или посредници. **Ризикот на ликвидност** се однесува на способноста да се исполнат обврските кога тие доспеваат. **Операцискиот ризик** ги покрива загубите од неуспешни процеси, системи, човечки грешки или надворешни настани. Литературата укажува дека правилното управување со ризик е суштински елемент на осигурителното работење, бидејќи „осигурувањето претставува аранжман со кој се врши распределба на ризици, каде една страна се обврзува дека ќе ја осигура другата страна од евентуални загуби” ²⁰⁵.

Процесот на управување следи структуриран циклус: идентификација (преку регистри на ризик, мапирање и анализа на сценарија), проценка (евалуација на веројатноста и сериозноста на секој ризик), ублажување (применувајќи стратегии на избегнување, намалување, трансфер или задржување), и следење со известување (преку контролни табли на ризик, структури на лимити, известувања за пробивања и редовни извештаи до одборот и АСО).

3.2 Организација и работење на АСО

3.2.1 Историски развој и основање

Создавањето на Агенцијата за супервизија на осигурувањето во 2009 година значи пресвртница во македонскиот пристап кон регулацијата на осигурувањето. Пред основањето на АСО, Министерството за финансии ја носеше супервизорската одговорност — аранжман кој страдаше од неколку структурни недостатоци.

²⁰⁵ Georges Dionne (yp.), *Handbook of Insurance*, Kluwer Academic Publishers, Boston, 2000, стр. 835.

Министерството немаше специјализирана експертиза за осигурување, не можеше да посвети доволно ресурси за супервизорски активности и се соочуваше со инхерентни конфликти помеѓу својата улога како креатор на фискална политика и својата функција како пруденцијален регулатор. Политичката близина до Владата дополнително ја компромитираше независноста која ефективната супервизија ја бара.

Четири конвергентни фактори ја мотивираа одлуката за основање на независна агенција. Меѓународната најдобра пракса, артикулирана од IAIS преку нејзините основни принципи за осигурување, ја нагласуваше супервизорската независност како предуслов за ефективен надзор ослободен од политичко мешање. Процесот на приклучување кон ЕУ бараше зајакнат супервизорски капацитет усогласен со европските директиви, особено траекторијата кон Solvency II. Растечката пазарна сложеност — повеќе компании, повеќе производи, прекугранично работење и се посоефицирани финансиски инструменти — бараше посветена професионална експертиза. Императивите за заштита на потрошувачите барале супервизорски орган со јасна отчетност, видлив за јавноста и единствено фокусиран на интересите на осигурениците.

Основањето на АСО беше придружено со значајни инвестиции во институционален капацитет: регрутирање на специјализирани професионалци, развој на информатичка инфраструктура, воспоставување на супервизорски процедури и методологии, и комплетни програми за обука — многу од нив спроведени во соработка со ЕИОРА и супервизорски органи од земјите-членки на ЕУ. Научната литература потврдува дека „новите начини на работење во осигурителниот бизнис во Република Македонија се поставуваат во 2009 година со формирањето на Агенција за супервизија во осигурувањето”, при што Агенцијата е основана како „независно регулативно тело со надлежности и овластувања да се грижи за законско и ефикасно функционирање на пазарот на осигурување, со цел заштита на правата на осигурениците и корисниците на осигурителните услуги” ²⁰⁶.

3.2.2 Организациска структура

АСО ги организира своите операции низ неколку специјализирани одделенија, од кои секое придонесува со посебна компетентност кон целокупната супервизорска мисија.

²⁰⁶ Antonella Cappiello, op. cit., стр. 11.

Одделението за супервизија ја формира оперативната срцевина, спроведувајќи инспекции на лице место кај осигурителните компании, извршувајќи надзор и анализа на финансиските извештаи од далечина, оценувајќи ја усогласеноста со законските и регулаторните барања, имплементирајќи методологии за ризично-базирана супервизија и оперирајќи со системи за рано предупредување.

Одделението за лиценцирање и овластување ја управува влезната порта на пазарот: обработка на барања за осигурителни дозволи, спроведување на проценки за соодветност и чесност, одобрување на промени во сопственичките и управувачките структури, лиценцирање на осигурителни посредници и одржување на регистарот на овластени субјекти.

Актуарско-техничкото одделение обезбедува специјализирана експертиза при прегледување на пресметките на технички резерви, проценка на адекватноста на тарифите, следење на пресметките на солвентност, евалуација на актуарските извештаи и развивање на актуарски упатства приспособени на условите на македонскиот пазар.

Правното одделение и одделението за спроведување ги обработува правните толкувања и примена на осигурителното законодавство, спроведувачките дејствија и санкциите, управните постапки и жалбите, одлучувањето по жалби на потрошувачи и правното застапување во судски постапки.

Одделението за пазарно однесување и заштита на потрошувачи го следи деловното однесување и продажните практики, спроведува програми за едукација и свесност на потрошувачите, ги обработува жалбите на осигурениците и промовира транспарентност и објавување.

Одделението за меѓународна соработка управува со односите со IAIS и EIOPA, координира прекугранична супервизорска соработка, ја надгледува имплементацијата на меѓународните стандарди и ги предводи активностите за ЕУ интеграција во осигурителниот сектор.

Одделението за политика и истражување спроведува пазарна анализа и економско истражување, развива предлози за регулаторна политика, ги следи меѓународните регулаторни случувања и ги подготвува супервизорските публикации и статистичките билтени. Научната литература забележува дека АСО „има клучна улога при креирањето на модерен и ефикасен осигурителен сектор кој на осигурениците ќе им понуди

осигурителни услуги со врвен квалитет и исто така, ќе даде значителен придонес за понатамошен развој на финансискиот сектор”²⁰⁷.

3.2.3 Супервизорски алатки и овластувања

АСО располага со комплетен инструментариум на супервизорски средства, од рутинско прибирање на информации до строги интервенции.

Овластувањата за прибирање информации ја формираат основата. АСО може да побара од кој било надгледуван субјект да обезбеди која било информација релевантна за супервизијата, во кој било формат и во кој било рок. Одбивањето или неуспехот да се обезбеди бараната информација само по себе претставува регулаторен прекршок.

Превентивните мерки и овозможуваат на АСО да интервенира пред проблемите да прераснат во кризи. Тие вклучуваат барање од осигурувачот да ги зголеми техничките резерви, насочување на промени во инвестициското портфолио, наложување подобрувања на системите за внатрешна контрола, барање поднесување на план за обновување на солвентноста, и ограничување на дистрибуцијата на дивиденди кога капиталната позиција го наложува тоа.

Корективните мерки ги адресираат идентификуваните недостатоци со ескалирачка строгост. Писмените опомени го документираат проблемот и бараат поправна акција. Наредбите за престанок на конкретни активности ги ограничуваат операциите. Глобите и финансиските казни обезбедуваат финансиски одвраќање.

Итните мерки се применуваат кога интересите на осигурениците се соочуваат со непосредна закана. Поставувањето на привремен администратор ефективно го суспендира постоечкиот менаџмент. Одземањето на дозволата го прекинува овластувањето за работа. Покренувањето на стечајна постапка претставува најекстремната интервенција.

Градуираната природа на овие овластувања и овозможува на АСО да применува пропорционален притисок — принцип поддржан и од IAIS и од Solvency II — дека супервизорската интервенција треба да биде пропорционална на ризикот за интересите на осигурениците. Научните извори укажуваат дека постоењето на „квалитетна законска

²⁰⁷ Georges Dionne, op. cit.

регулатива, независна и самостојна супервизија, како и стабилно макроекономско опкружување” се основни предуслови за креирање на развиен пазар на осигурување ²⁰⁸.

3.2.4 Супервизорски пристап и методологија

Супервизорската методологија на АСО ги комбинира квантитативната проценка со квалитативната евалуација во пристап кој прогресивно ги инкорпорираше ризично-базираните елементи. Квантитативната димензија се фокусира на финансиските показатели: коефициенти на солвентност, адекватност на резервите, усогласеност на инвестициите, метрика на профитабилност и траектории на раст. Отстапувањето од утврдените прагови предизвикува засилен надзор и, каде е оправдано, супервизорска интервенција.

Квалитативната димензија ги оценува квалитетот на управувањето, ефективност на управувањето со ризици, веродостојноста на внатрешната контрола и компетентноста на носителите на клучни функции. Оваа евалуација се потпира и на анализа од далечина на поднесената документација и на испитување на лице место на реалните практики.

Ризично-базираната приоритизација ги концентрира супервизорските ресурси таму каде можат да постигнат најголемо заштитно влијание. Поголемите компании, оние со послаби финансиски позиции, оние кои преземаат брз раст или иновации во производите и оние со претходни регулаторни наоди добиваат поинтензивно супервизорско внимание. Помалите, финансиски стабилни компании со чиста регулаторна историја добиваат пропорционално полесок надзор — во согласност со принципот на пропорционалност кој и стандардите на IAIS и Директивата Solvency II го подржуваат. Научните извори нагласуваат дека ефикасната супервизија бара АСО да „применува принципи на одговорност, стручност, совесност и транспарентност”, реагирајќи на „ефикасен и конкретен начин доследно реализирајќи ја мисијата и стратешките цели во областа на супервизијата” ²⁰⁹.

²⁰⁸ Директива 2009/138/E3 (Solvency II), чл. 29.

²⁰⁹ Ibid., стр. 110.

3.3 Заштита на потрошувачите

3.3.1 Предоговорни информации и транспарентност

Заштитата на потрошувачите во осигурувањето започнува пред склучувањето на договорот. Информациската асиметрија вродена во осигурителните трансакции — каде осигурувачот поседува специјализирано знаење за договорните услови, исклучоците и постапките за штети кое осигуреникот типично го нема — создава фундаментална нерамнотежа на моќ. Ефективната регулатива ја адресира оваа нерамнотежа со наложување на јасно, разбирливо и комплетно предоговорно објавување.

Осигурителните договори спаѓаат во категоријата договори по пристап (*adhesion contracts*): осигурувачот ги изготвува условите, а изборот на осигуреникот суштински се сведува на прифаќање или одбивање. Оваа структурна карактеристика ја зголемува важноста на обезбедувањето дека осигурениците разбираат што купуваат пред да се обврзат. Европската регулатива ова го адресирала преку Директивата за дистрибуција на осигурување (IDD — Directive EU 2016/97), која наметнува детални предоговорни информациски барања кои ги опфаќаат идентитетот и статусот на осигурувачот, природата и опфатот на покритието, исклучоците и ограничувањата, финансиските услови вклучувајќи премии, такси и провизии, и правата на осигуреникот во врска со откажување, жалби и решавање на спорови.

Македонското законодавство делумно ги инкорпорира овие барања, но не систематски. Научната литература забележува дека „во рамките на процесот на усогласување со ЕУ *acquis*, Македонија треба да ги зајакне барањата за транспарентност во договорите за осигурување, особено во делот на предоговорни информации и јасност на условите на полисата” ²¹⁰. Конкретните недостатоци вклучуваат отсуство на стандардизирани формати за предоговорни информациски документи, несоодветни правила за јазикот, читливоста и разбирливоста на осигурителната документација, и недостаток на задолжителни документи со клучни информации кои ги истакнуваат најважните карактеристики, ризици и трошоци на осигурителните производи.

Овие празнини имаат практични последици. Без стандардизирано објавување, потрошувачите тешко ги споредуваат производите кај различни осигурувачи. Без барања за читливост, документите на полисите можат да користат технички јазик кој ги

²¹⁰ Georges Dionne, *op. cit.*

замаглува наместо да ги осветлува условите на покритие. Без резимиња со клучни информации, осигурениците можат да превидат критични исклучоци кои суштински влијаат на вредноста на нивното покритие. Виола де Азеведо Куња укажува дека заштитата на личните податоци игра суштинска улога во интеграцијата на финансиските и осигурителните пазари, при што разликите во системите за заштита на податоци помеѓу државите-членки на ЕУ создаваат бариери за воспоставување на единствен внатрешен пазар за осигурителни услуги ²¹¹. Сметам дека зајакнувањето на предоговорната транспарентност не служи само на индивидуалните интереси на потрошувачите, туку и на ефикасното функционирање на пазарот во целост.

3.3.2 Рок за откажување (Cooling-off Period)

„Cooling-off period” — правото на откажување по купувањето — претставува еден од најкорисните механизми за потрошувачите во европската регулатива на осигурување. Тој им дава на осигурениците определен рок по склучувањето на договорот во кој можат да се повлечат без казна, обезбедувајќи време за детален преглед на полисата и потврда дека производот одговара на нивните потреби.

Директивата за далечинска продажба на ЕУ (2002/65/EЗ) наложува минимален четиринаесетдневен рок за откажување за осигурителни договори склучени на далечина или надвор од деловни простории. Директивата за права на потрошувачите (2011/83/EУ) обезбедува слични заштити.

Македонскиот Закон за супервизија на осигурувањето не воспоставува генерално право на cooling-off за осигурителни договори. Ограничени заштити постојат во рамките на општото законодавство за заштита на потрошувачите за далечински договори и договори надвор од деловни простории, но на овие одредби им недостасува специфичноста која осигурителните трансакции ја бараат. Научните извори препорачуваат „воведувањето на задолжителен рок за откажување од 14-30 дена за сите договори за животно осигурување и избрани договори за неживотно осигурување (здравствено, доброволно пензиско) би претставувало значајно подобрување на заштитата на потрошувачите” ²¹².

²¹¹ Mario Viola de Azevedo Cunha, *Market Integration Through Data Protection: An Analysis of the Insurance and Financial Industries in the EU*, Springer, Dordrecht, 2013, стр. 1–3.

²¹² Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, op. cit., стр. 135.

Отсуството на робусно право на cooling-off е особено значајно за животното осигурување, каде договорите носат долгорочни финансиски обврски и каде сложеноста на карактеристиките на производот — откупни вредности, провизии за предавање, распределби на бонуси — можеби не станува очигледна до по првичната продажна интеракција.

3.3.3 Постапка за жалби и решавање на спорови

Ефикасните механизми за жалби и решавање на спорови служат двојна цел: обезбедуваат правна заштита за поединечни осигуреници и генерираат разузнавачки информации за системски проблеми кои заслужуваат регулаторно внимание. Македонија моментално нуди четири канали за осигуреници во спор со нивните осигурувачи.

Прво, интерни постапки за жалби кај осигурувачот. Секое осигурително друштво мора да одржува документирана постапка за примање и обработка на жалби. Практиката покажува дека овие интерни механизми честопати немаат ефективност, особено кога спорот вклучува одбивање на штета — токму ситуацијата каде осигурувачот има најсилен институционален интерес да и се спротивстави на позицијата на осигуреникот.

Второ, жалба до АСО. Осигурениците можат да поднесат жалби до Агенцијата, која има овластување да ја разгледа материјата и да медира помеѓу странките. Меѓутоа, АСО не може да донесува обврзувачки одлуки во поединечни спорови; нејзината улога е ограничена на препораки и на покренување супервизорски постапки против осигурувачи каде жалбите откриваат системски проблеми.

Трето, судска постапка. Судските постапки нудат правно обврзувачко решавање на спорови, но страдаат од познати недостатоци: продолжени временски рокови, значителни трошоци (особено во однос на помалите штети), и информациската асиметрија која продолжува дури и во судски услови каде осигурувачите располагаат со поголеми правни и технички ресурси од поединечните осигуреници.

Четврто, алтернативно решавање на спорови (ADR — Alternative Dispute Resolution). Македонија нема специјализиран омбудсман за осигурување — институција која неколку европски земји ја основале за обезбедување достапно, економично и стручно решавање на осигурителните спорови. Генералните центри за медијација постојат, но имаат ограничена компетентност за осигурителни прашања. Научните извори аргументираат дека „воведувањето на специјализиран омбудсман за осигурување кој би

имал овластување да донесува обврзувачки одлуки до определен износ (на пример, до €10,000) би значително ја подобрило заштитата на потрошувачите и би ја намалило оптовареноста на судовите” ²¹³.

3.3.4 Стандарди за постапување со штети

Квалитетот и брзината на постапувањето со штети го претставуваат моментот на вистината во осигурителниот однос — точката каде ветувањето на осигурувачот или се исполнува или не е на висина. Македонското законодавство воспоставува општи обврски: Законот за облигациони односи предвидува дека осигурувачот е должен да ја исплати осигурената сума или надоместот во договорениот рок, а „без одлагање по утврдувањето на основот и висината на побарувањето” каде рок не е договорен. Овој неодреден критериум остава простор за доцнење и спорови.

Европските стандарди наметнуваат поспецифични барања. Директивата за моторно осигурување (2009/103/EЗ) утврдува максимален тримесечен рок за постапување со штети од сообраќајни незгоди во неспорни случаи. IDD бара осигурувачите да постапуваат со штетите правично, навремено и без непотребно доцнење.

Неколку подобрувања би ја усогласиле македонската практика со европските очекувања: воведување на задолжителни максимални рокови за обработка на штети (на пример, 30 дена за едноставни штети, 90 дена за сложени случаи); барања за писмена, образложена комуникација при одбивање на штета, наведувајќи ја правната основа и фактичките наоди; транспарентни постапки за процена на штети со пристап на осигуреникот до независна стручна евалуација; и законска камата за задоцнети плаќања, создавајќи финансиски поттик за навремена исплата.

3.3.5 Осигурителни посредници и заштита на потрошувачите

Осигурителните посредници — брокери и агенти — заземаат критична позиција во пејзажот на заштита на потрошувачите. Како примарна точка на контакт помеѓу осигурувачите и осигурениците, тие носат значителна одговорност за обезбедување дека потрошувачите добиваат соодветен совет, ги разбираат производите што ги купуваат и се третирали правично.

²¹³ Ibid., стр. 137.

Законот за супервизија на осигурувањето разликува две категории на посредници. **Осигурителните агенти** застапуваат еден или повеќе осигурувачи и продаваат производи во нивно име. Нивниот договорен однос е примарно со осигурувачот, иако должат професионални обврски кон потрошувачот вклучувајќи обврска за објаснување на карактеристиките на производот, исклучоците и постапките за штети. **Осигурителните брокери** го застапуваат осигуреникот, советувајќи за осигурителните потреби и пребарувајќи го пазарот за производи кои најдобро одговараат на тие потреби. Фидуцијарната обврска на брокерот е кон клиентот, создавајќи посилно усогласување на интересите со потрошувачот.

Досегашните научни истражувања нагласуваат дека либерализацијата на пазарот подразбира не само отворање кон конкуренција, туку и зајакнување на правата на потрошувачите при купување на осигурителни производи ²¹⁴. Барањата за лиценцирање на посредниците вклучуваат стручен испит, докази за континуиран професионален развој, минимално осигурување од професионална одговорност и усогласеност со критериумите за соодветност и чесност. АСО одржува јавен регистар на овластени посредници, овозможувајќи им на потрошувачите да проверат дали лицето кое нуди осигурителни услуги поседува валидно овластување.

И покрај оваа рамка, заштитата на потрошувачите преку регулацијата на посредници останува нецелосна. Европските стандарди — особено IDD — наметнуваат дополнителни барања вклучувајќи задолжително објавување на статусот на посредникот и односот со осигурувачите, транспарентност за провизиите и наградувањето, барања за надзор на производите и управување за да се обезбеди дека производите се дизајнирани имајќи ги предвид интересите на целниот пазар, и проценки на соодветност за сложени осигурителни производи. Воведувањето на овие барања во македонското право би претставувало значително подобрување на заштитата на потрошувачите во фазата на дистрибуција.

²¹⁴ Агенција за супервизија на осигурување, *Прирачник за застапници во осигурувањето*, Агенција за супервизија на осигурување, Скопје, 2016, стр. 45.

3.4 Статистика и трендови на пазарот

3.4.1 Либерализација на македонскиот осигурителен пазар (2005–2023)

Развојот на македонскиот осигурителен пазар во последните две децении не може да се разбере одвоено од процесот на либерализација кој прогресивно ги отстранил бариерите за конкуренција, го отворил пазарот за нови учесници и ги усогласил регулаторните структури со европските модели. Досегашните научни истражувања ја дефинираат пазарната либерализација како „процес на отстранување на државните бариери, отворање кон конкуренција, слобода на основање и давање услуги” ²¹⁵. Овој процес се одвивал низ четири препознатливи фази, секоја карактеризирана со различни политички приоритети, институционални случувања и пазарни резултати.

Фаза 1: Монополска ера (1991–2005)

По осамостојувањето на Македонија во 1991 година, осигурителниот пазар го наследи институционалното наследство од југословенскиот период: мал број државни или полудржавни претпријатија кои работеа без значителен конкурентски притисок. Пазарот беше високо концентриран, понудата на производи ограничена и стандардизирана, а потрошувачкиот избор ефективно не постоеше. Супервизорската функција остана во рамките на Министерството за финансии, немајќи ниту институционална независност ниту технички капацитет кои ефективниот пазарен надзор ги бара.

Пенетрацијата на осигурувањето — односот на вкупните премии кон бруто домашниот производ — остана меѓу најниските во Европа во овој период, одразувајќи и ограничувања од страната на понудата (ограничена достапност на производи, недостаток на иновации) и фактори од страната на побарувачката (ниска свесност за осигурувањето, скромна куповна моќ и длабоко вкоренета потпираност на неформални механизми за споделување на ризик во рамки на семејни и заеднички структури).

Фаза 2: Почетна либерализација (2005–2010)

Усвојувањето на сеопфатен нов Закон за супервизија на осигурувањето во 2005 година ја иницираше суштинската пазарна либерализација. Оваа законодавна реформа постигна неколку меѓусебно поврзани цели: воспоставување на АСО како независна супервизорска агенција, воведување на построги капитални барања усогласени со

²¹⁵ Ibid.

стандардите на ЕУ Solvency I, олеснување на пазарниот влез за домашни и странски осигурувачи, и либерализација на тарифите — давајќи им на осигурувачите актуарска слобода да ги ценовно позиционираат производите според нивните сопствени проценки на ризик, наместо државно пропишани тарифи.

Резултатите станаа видливи во рок од неколку години. Бројот на лиценцирани осигурителни компании порасна од осум во 2005 на дванаесет до 2010 година. Пазарната концентрација, мерена со Herfindahl-Hirschman индексот (HHI), опаднала како новите учесници зазедоа пазарен удел од инкумбентите. Годишниот премиски обем се зголемуваше со стапки на раст кои просечно изнесуваа 8 до 10 проценти.

Фаза 3: ЕУ хармонизација (2010–2020)

Во текот на оваа деценија, регулаторното внимание се премести од реформа на пазарната структура кон суштинска хармонизација со *acquis communautaire* на ЕУ. Научните извори идентификува „законодавни реформи преку повеќекратни измени и дополнувања на Законот за супервизија на осигурувањето и поврзаните одредби од Законот за облигациони односи” ²¹⁶. Клучните мерки вклучуваа транспонирање на одбрани елементи од Solvency II — подобрена методологија за солвентност и почетни барања за управување — усогласување со Директивата за моторно осигурување (систем на зелена карта и Национално биро за осигурување), зајакнување на одредбите за заштита на потрошувачите, и развој на супервизорскиот капацитет преку програми за соработка со EIOPA.

Овој период исто така го виде влезот на странски осигурителни компании на пазарот, донесувајќи капитал, експертиза и иновации во производите од развиени европски пазари. Неколку македонски осигурувачи станаа подружници на регионални осигурителни групи, забрзувајќи го трансферот на техничко знаење и најдобри практики.

Фаза 4: Консолидација и дигитализација (2020–2023)

Најновата фаза е обликувана од две определувачки сили: пандемијата COVID-19 и забрзаната дигитална трансформација. Пандемијата компресираще години дигитално усвојување во месеци, придвижувајќи брза експанзија на онлајн дистрибуцијата на осигурување, дигиталното издавање на полиси и далечинската обработка на штети.

²¹⁶ Ibid.

Истовремено ја зголеми свесноста на јавноста за производите за здравствено и животно осигурување — побарувачката за доброволно здравствено покритие се зголеми како пандемијата ги разоткри ограничувањата на законското здравствено осигурување.

За помалите играчи на пазарот, пандемијата претставуваше егзистенцијални предизвици: нарушена наплата на премии, зголемени штети во одредени линии и инвестициски загуби на волатилните финансиски пазари. Притисокот за консолидација се интензивираше.

3.4.2 Компаративни регионални податоци

Развојот на македонскиот пазар добива перспектива преку споредба со соседните јурисдикции. **Србија** одржува значително поголем осигурителен пазар (приближно 20 активни компании) надгледуван од Народната банка на Србија, со повисоки стапки на пенетрација кои одразуваат поразвиена осигурителна култура. **Хрватска** обезбедува најпоучна регионална споредба: нејзиното приклучување кон ЕУ во 2013 година катализираше сеопфатна регулаторна трансформација, вклучувајќи целосна имплементација на Solvency II, во извонредно компресиран временски рок. Хрватското искуство ја демонстрира и изводливоста на брзата хармонизација и нејзините придобивки во поглед на пазарен кредибилитет, привлекување на странски инвестиции и подобрување на заштитата на потрошувачите. Научната литература заклучува дека „евиденцијата, иако ограничена, укажува дека членството во ЕУ значително ја зајакнува заштитата на потрошувачите во законодавството за осигурување”. **Албанија** претставува предупредувачка споредба: ограничувањата на регулаторниот капацитет ја попречиле либерализацијата, оставајќи ја пенетрацијата на осигурувањето меѓу најниските во Европа и покрај формалната законодавна усогласеност со меѓународните стандарди ²¹⁷.

3.4.3 Статистика на македонскиот пазар (2020–2023)

Според податоците на АСО ²¹⁸, македонскиот осигурителен пазар во 2023 година го претставува следниов структурен профил. осумнаесет осигурителни компании поседуваат активни дозволи — дванаесет компании кои вршат животно осигурување и

²¹⁷ Law on Insurance or Reinsurance, Law No. 52/2014, Albanian Financial Supervisory Authority (AFSA), Тирана, 2014, стр. 11.

²¹⁸ https://aso.mk/wp-content/uploads/2024/07/godishen_izveshtaj_za_sostojbata_i_dvizhenjata_na_osiguritelniot_pazar_za_2023_god_2.7.2024_487_1-1.pdf

шест компании кои вршат неживотно осигурување. Вкупниот премиски обем се приближува на 14,34 милијарди денари. Пазарната структура останува силно наклонета кон неживотното осигурување, кое учествува со приближно 83% од вкупните премии, додека животното осигурување ги претставува преостанатите 17%.

Во рамките на неживотното осигурување, моторното осигурување (и задолжително осигурување од одговорност и доброволно каско) доминира со околу 58% од неживотните премии. Имотното осигурување претставува околу 19%, додека здравственото осигурување приближно 10%, а другите класи го сподедуваат остатокот. Комбинираниот коефициент — збирот на трошоците за штети и оперативните расходи поделен со заработената премија — флукутирал околу 95 до 98% за неживотниот сектор, индицирајќи маргинална но позитивна осигурителна профитабилност.

Клучни пазарни показатели (2020–2023):

Показател	Македонија	Просек на ЕУ	Јаз
Пенетрација на осигурување (премија/БДП)	~1.5%	~7–8%	Значителен
Густина на осигурување (премија/жител)	~€55	~€1,700	Многу голем
Број на компании	11	~3,500 вкупно	Мал пазар
Учество на неживотно	85%	~60%	Животно неразвиено
Учество на животно	15%	~40%	Можноста за раст
Годишен раст на премии	5–7%	2–3%	Следете

Просечниот коефициент на солвентна маргина на пазарот изнесуваше приближно 1.3 до 1.4 пати повеќе од бараниот минимум во овој период, индицирајќи адекватна капитализација на агрегатно ниво. Меѓутоа, оваа агрегатна бројка ја крие варијацијата помеѓу поединечните компании.

Постојаната доминација на неживотното осигурување — и во рамките на неживотното, преовладувачката тежина на моторното осигурување — заслужува аналитичко внимание. Моторното осигурување, особено задолжителната компонента за одговорност, претставува побарувачка водена од политиката, а не од пазарот: законските барања, а не потрошувачкиот избор, го одржуваат неговиот обем. Пазар кој толку силно зависи од една задолжителна линија на производи се соочува со структурна ранливост.

Неразвиеноста на животното осигурување — 15% од вкупните премии споредено со приближно 40% на развиените европски пазари — сигнализира и можност и загриженост. Пенетрацијата на животно осигурување силно корелира со доходот по жител, финансиската писменост и довербата во институционалните ветувања. Ниската пенетрација на животно осигурување во Македонија не одразува само скромни расположливи доходи, туку и дефицит на доверба: секавањата на хиперинфлацијата, девалвацијата и институционалната нестабилност од 1990-тите продолжуваат да влијаат на јавната подготвеност за влегување во долгорочни финансиски обврски. Градењето на довербата што побарувачката за животно осигурување ја бара зависи делумно токму од регулаторните реформи — построги стандарди за солвентност, подобра заштита на потрошувачите, поголема транспарентност — што оваа глава ги разгледува.

3.4.4 Нови трендови и иден преглед

Неколку трендови ќе го обликуваат македонскиот осигурителен пазар во наредните години. **Дигиталната трансформација** продолжува да се забрзува, со осигурувачи кои инвестираат во онлајн платформи за дистрибуција, автоматизирано преземање на ризик и дигитално управување со штети. Додека дигитализацијата ветува подобрувања во ефикасноста и поширок пазарен дофат, таа исто така покренува регулаторни прашања за заштита на податоци, алгоритамска праведност и адекватноста на рамките за заштита на потрошувачите дизајнирани за лични трансакции. Научната литература нагласува дека процесот на либерализација подразбира не само „отстранување на државните бариери и отворање кон конкуренција” туку и адаптирање на регулаторната рамка кон

новите пазарни реалности ²¹⁹. Во овој контекст, Виола де Азеведо Куња потенцира дека обработката на лични податоци од страна на осигурителните компании покренува фундаментални прашања за анализата на ризик, негативната селекција, генерализацијата и дискриминацијата, а особено за обработката на чувствителни и генетски податоци ²²⁰.

Климатските промени претставуваат и ризици и можности за осигурителниот сектор. Зголемената фреквентност и сериозност на временски поврзаните настани — поплави, суши, градоносни невремиња — ќе ја предизвикаат профитабилноста при преземање ризици во линиите на имотно и земјоделско осигурување, додека истовремено ја зголемуваат побарувачката за овие производи. Осигурувачите и регулаторот ќе треба да развијат капацитет за моделирање на климатскиот ризик.

Траекторијата на приклучување кон ЕУ останува определувачко влијание. Напредокот во преговорите за приклучување создава и обврска и мотивација за забрзана регулаторна хармонизација. Усогласеноста на осигурителниот сектор со *acquis* — особено имплементацијата на Solvency II — ќе биде предмет на извештаите за напредок на Европската комисија и во оценките за мерила кои го водат процесот на приклучување.

3.5 Усогласување со Директива Solvency II

3.5.1 Преглед на Solvency II

Директивата 2009/138/EЗ на Европскиот Парламент и на Советот од 25 ноември 2009 година, позната како Solvency II, претставува најзначајната реформа на европската регулатива на осигурување во последниот половина век. Усвоена на 25 ноември 2009 година и прогресивно имплементирана од 1 јануари 2016 година, Директивата го замени претходниот Solvency I режим со комплексна, економски заснована, ризично-осетлива рамка за овластување и работење на осигурителни и реосигурителни друштва.

Поттикот за реформата беше недвосмислен. Преамбулот на Директивата директно ја артикулира дијагнозата: „Со оглед на развојот на пазарот, сегашниот систем повеќе не е соодветен. Затоа е потребно да се воведат нова регулаторна рамка. Во согласност со најновите случувања во областа на управување со ризикот, во контекст на Меѓународната асоцијација на осигурителни супервизори, Одборот за меѓународни

²¹⁹ Агенција за супервизија на осигурување, *Прирачник за застапници*, op. cit., стр. 45.

²²⁰ Mario Viola de Azevedo Cunha, op. cit., стр. 47–75.

сметководствени стандарди и Меѓународната асоцијација на актуари и со последните случувања во други финансиски сектори треба да се преземе економски пристап базиран на ризик кој претставува поттик за друштвата за осигурување и реосигурување правилно да ги оценат и да управуваат со ризиците” ²²¹.

Тејлор нагласува дека актуарските и финансиските пристапи кон анализата на солвентноста се комплементарни и дека нивната интеграција — преку инкорпорирање на моделите за ризик и принос утврдени на финансиските пазари во актуарската пракса — е суштинска за ефективно управување со ризикот на инсолвентност ²²². Solvency I, кој управувал со европската регулатива на осигурување приближно четири децении, страдал од три фундаментални недостатоци. Прво, неговите поедноставени капитални пресметки имале малку врска со реалните ризици со кои се соочувале осигурителните компании; осигурувач силно изложен на волатилни инвестициски пазари барал ист капитал како оној кој инвестирал конзервативно. Второ, не успевал да ги опфати значајните категории на ризик — пазарниот ризик, кредитниот ризик и операцискиот ризик не добивале експлицитен капитален третман. Трето, не промовирал оптимална алокација на капитал, третирајќи ги сите осигурувачи идентично без разлика на нивната софистицираност во управувањето со ризик ²²³.

Solvency II ги адресира овие недостатоци преку трислојна архитектура која намерно ја паралелизира Basel рамката за банкарска регулатива, истовремено инкорпорирајќи осигурително-специфични адаптации.

Столб I: Квантитативни барања

Првиот столб ги воспоставува финансиските барања што осигурителните друштва мораат да ги исполнат. Неговите клучни компоненти ги вклучуваат капиталното барање за солвентност (Solvency Capital Requirement — SCR), минималното капитално барање (Minimum Capital Requirement — MCR), пазарно-конзистентното вреднување на техничките одредби и класификацијата и прифатливоста на сопствените средства.

SCR претставува економски калибриран капитален праг дизајниран да обезбеди дека осигурувачот може да издржи штетен настан кој се случува еднаш на двеста години — или еквивалентно, дека веројатноста за исполнување на сите обврски кон осигурениците

²²¹ Директива 2009/138/E3 (Solvency II), стр. 13.

²²² J. David Cummins и Richard A. Derrig, op. cit., стр. 22–23.

²²³ Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, op. cit., стр. 119.

во следните дванаесет месеци надминува 99.5%. MCR го дефинира апсолутниот минимален праг на капитал под кој капиталот не смее да падне, предизвикувајќи најстрог супервизорски одговор вклучувајќи потенцијално повлекување на дозволата. Техничките одредби мораат да се пресметуваат со пазарно-конзистентни методи. Сопствените средства — капиталните ресурси достапни за апсорбирање загуби — се класифицирани во три нивоа одразувајќи го нивниот квалитет и достапност.

Директивата утврдува дека „Условот за солвентност на капитал треба да го одразува нивото на подобни сопствени средства кои им овозможуваат на друштвата за осигурување и реосигурување да ги апсорбираат значителните загуби и кои даваат разумна гаранција на имателите на полиса и на корисниците дека плаќањата ќе бидат направени кога ќе достасаат” ²²⁴.

Столб II: Квалитативни барања (Процес на супервизорски преглед)

Вториот столб се обраќа на управувањето, управувањето со ризици и супервизорскиот надзор. Тој наложува комплексен систем на управување кој ги опфаќа четирите клучни функции: управување со ризик, усогласеност, внатрешна ревизија и актуарска функција. Бара Own Risk and Solvency Assessment (ORSA) — перспективен процес преку кој осигурувачите ги евалуираат своите вкупни потреби за солвентност во светлината на нивните специфични профили на ризик. Го воспоставува процесот на супервизорски преглед (SRP) преку кој регулаторите ја оценуваат адекватноста на управувањето и капиталот на осигурувачите, задржувајќи го овластувањето да наметнат додаток на капитал во исклучителни околности.

Директивата утврдува дека „сите друштва за осигурување и реосигурување, како составен дел на нивната деловна стратегија, треба редовно да ги оценуваат нивните вкупни потреби за солвентност, во поглед на нивните посебни профили за ризик (сопствена оцена на ризик и солвентност)” ²²⁵.

Столб III: Барања за транспарентност и објавување

Третиот столб промовира пазарна дисциплина преку задолжително објавување на информации. Јавното објавување ја зема формата на годишниот извештај за солвентност и финансиска состојба (SFCR — Solvency and Financial Condition Report), достапен на

²²⁴ Директива 2009/138/EЗ (Solvency II), стр. 26.

²²⁵ Ibid., стр. 19.

веб-страницата на секој осигурувач. Супервизорското известување бара поднесување на детални квантитативни шаблони за известување (QRT — Quantitative Reporting Templates) на квартална и годишна основа.

Директивата утврдува дека „за да се гарантира транспарентност, друштвата за осигурување и реосигурување јавно треба да ги изнесат неопходните информации за нивната солвентност и финансиска состојба — тоа значи бесплатно обезбедување на јавен пристап до информациите, или во печатена или електронска форма, најмалку еднаш годишно” ²²⁶.

3.5.2 Капитални барања (Столб I): SCR и MCR

Квантитативните барања на Столб I го претставуваат математичкото и финансиското јадро на рамката Solvency II. Разбирањето на нивната структура и калибрација е неопходно за оценка на предизвикот за хармонизација на Македонија.

Solvency Capital Requirement (SCR)

SCR претставува износот на сопствени средства кој осигурувачот мора да го поседува за да обезбеди, со 99.5% доверба, дека може да ги исполни сите обврски кон осигурениците во следните дванаесет месеци. Директивата прецизно ја артикулира оваа калибрација: „Условот за солвентност на капитал треба да се утврди како економски капитал со кој треба да располагаат друштвата за осигурување и реосигурување, со цел да се гарантира дека пропаѓањето не се случува почесто од еднаш во 200 случаи или дека тие друштва ќе бидат во позиција, со веројатност од најмалку 99,5%, да ги исполнат своите обврски кон имателите на полиса и кон корисниците во текот на следните 12 месеци” ²²⁷.

Стандардната формула за пресметка на SCR применува модуларна структура која ги опфаќа главните категории на ризик на кои осигурителните компании се изложени.

Пазарен ризик (Market Risk) — го мери капиталното влијание на неповолните движења на финансиските променливи: каматни стапки, цени на акции, вредности на недвижности, валутни курсеви и кредитни распони. **Ризик на премија и резерви** (Premium and Reserve Risk) — за неживотно осигурување, ја опфаќа можноста неживотните премии да се покажат недоволни или резервите за минати штети да се

²²⁶ Ibid., стр. 20.

²²⁷ Ibid., стр. 72.

покажат несоответни. **Ризик на живот** (Life Underwriting Risk) — го адресира спектарот на ризици специфични за животното осигурување: ризик на смртност, ризик на долговечност, ризик на инвалидност, ризик на откуп (lapse risk) и ризик на трошоци. **Здравствен ризик** (Health Underwriting Risk) — ги покрива производите за здравствено осигурување. **Кредитен ризик** (Counterparty Default Risk) — ги опфаќа загубите од неисполнување на обврски од контрагенти, особено релевантен за побарувањата од реосигурување. **Операциски ризик** (Operational Risk) — ги адресира загубите од несоодветни или неуспешни внатрешни процеси, системи, персонал или надворешни настани.

Вкупниот SCR не е проста сума на овие модулари поединечни барања. Препознавајќи дека различните ризици не се движат во совршена корелација, стандардната формула инкорпорира **придобивка од диверзификација** преку матрица на корелации. Формулата за агрегација ја има формата:

$$SCR = \sqrt{\sum_i \sum_j Corr_{ij} \times SCR_i \times SCR_j} + SCR_{operational}$$

Компаниите чии профили на ризик значително отстапуваат од претпоставките на стандардната формула можат да аплицираат за развој и користење на **внатрешни модели** за пресметка на SCR, по претходно одобрение од супервизорот.

Minimum Capital Requirement (MCR)

MCR го утврдува капиталниот праг под кој супервизорскиот одговор станува најстрог. Директивата утврдува дека „Условот на минимален капитал треба да обезбеди минимално ниво под кое износот на финансиски средства не треба да падне. Неопходно е тоа ниво да се пресметува во согласност со едноставна формула, која подлежи на одредени долни и горни граници врз основа на ризикот базиран на Условот за солвентност на капитал” ²²⁸.

MCR се пресметува како линеарна функција на технички показатели — премии, резерви и капитал на ризик — подложна на три обврзувачки ограничувања: не може да биде под апсолутниот минимален праг (€2.5 милиони за неживотни, €3.7 милиони за животни осигурувачи); не може да биде помал од 25% од SCR; не може да биде поголем од 45% од SCR. Овие граници создаваат коридор кој го поврзува MCR со SCR, истовремено одржувајќи значаен јаз помеѓу двете — „скалата на интервенција” која им овозможува

²²⁸ Ibid., стр. 89.

на супервизорските органи да го ескалираат одговорот додека финансиската состојба на осигурувачот се влошува.

Македонска имплементација и празнини

Споредбата помеѓу тековната македонска рамка за солвентност и стандардот на Solvency II открива пет значајни празнини.

SCR методологија. Македонската формула за солвентност — базирана на едноставни коефициенти на премија и штети — не го опфаќа целосниот профил на ризик што стандардната формула на Solvency II го адресира. Модуларната структура која ги покрива пазарниот ризик, кредитниот ризик, операцискиот ризик и детализираната декомпозиција на осигурителниот ризик е отсутна од македонската практика.

Признавање на диверзификација. Македонската формула не ги зема предвид корелациите помеѓу различните категории на ризик, што значи дека не го признава ефектот на намалување на ризикот преку диверзификација.

Технички одредби. Македонската пресметка на резервите останува закотвена во методите на историски трошоци наместо во пазарно-конзистентното вреднување кое Solvency II го бара.

Класификација на сопствени средства. Македонија не ја имплементирала систематската трислојна класификација на сопствени средства кој Solvency II ја бара.

Внатрешни модели. Македонското законодавство не содржи одредби за одобрување или користење на внатрешни модели за пресметка на SCR.

3.5.3 Барања за управување (Столб II): ORSA и системот на управување

Вториот столб на Solvency II оди подалеку од квантитативните капитални барања за да ги адресира квалитативните основи на здравото управување со осигурувањето. Неговиот централен увид е дека капиталната адекватност сама по себе не може да ги заштити осигурениците; квалитетот на управувањето, менаџментот на ризик и внатрешните процеси на одлучување одредува дали капиталот е ефективно распределен и дали ризиците кои се појавуваат се идентификувани и адресирани пред да се кристализираат во загуби.

ORSA — Own Risk and Solvency Assessment

ORSA претставува можеби најзначајната концептуална иновација на Solvency II. Тој бара осигурителните друштва да спроведат комплексна, перспективна само-оценка на нивната солвентна позиција, интегрирајќи квантитативна анализа со квалитативна проценка за ефективноста на управувањето со ризик и импликациите на деловната стратегија.

Директивата воспоставува три суштински компоненти на ORSA. Прво, друштвото мора да ги оцени своите **вкупни потреби за солвентност** земајќи го предвид специфичниот профил на ризик, одобрените лимити на толеранција на ризик и деловната стратегија. Второ, ORSA мора да демонстрира **континуирана усогласеност** со капиталните барања и со барањата за технички одредби во хоризонтот на деловно планирање — типично три до пет години. Трето, ORSA мора да ја оцени **значајноста на отстапувањата** на профилот на ризик на друштвото од претпоставките на стандардната формула за SCR.

ORSA не е еднократна вежба. Директивата бара да се спроведува најмалку годишно и по секоја значајна промена во профилот на ризик на друштвото.

Систем на управување

Solvency II во Член 41 воспоставува комплексни барања за управување структурирани околу четири клучни функции.

Функцијата за управување со ризик го имплементира системот за управување со ризици на друштвото, ги идентификува и оценува ризиците на тековна основа и советува за прашања поврзани со ризик. Директивата специфицира дека „Системот на управување вклучува функција за управување со ризик, функција за усогласување, функција за внатрешна ревизија и актуарска функција” ²²⁹.

Функцијата за усогласеност ја следи придржувањето кон законите, регулативите и внатрешните политики; го оценува потенцијалното влијание на регулаторните промени; и ги идентификува и евалуира ризиците од усогласеност.

Функцијата на внатрешна ревизија ја евалуира адекватноста и ефективноста на системот за внатрешна контрола, рамката за управување со ризик и системот на управување во целост. Внатрешната ревизија мора да функционира независно од функциите што ги евалуира.

²²⁹ Ibid., стр. 30.

Актуарската функција ја координира пресметката на техничките одредби, го оценува квалитетот на податоците, ги споредува најдобрите проценки со реалното искуство, изразува мислење за политиката на преземање ризик и за адекватноста на реосигурителните аранжмани.

Македонски празнини во управувањето

Додека македонскиот Закон за супервизија на осигурувањето содржи одредби за управување инспирирани од Столб II на Solvency II, остануваат неколку значајни празнини. ORSA не е експлицитно бараниот во македонскиот закон; друштвата не се соочуваат со обврска за систематска, перспективна само-оценка. Спецификацијата на четирите клучни функции нема детализирана и прескриптивна јасност како Директивата. Барањата за соодветност и чесност (fit and proper) постојат, но не ги вклучуваат обврските за континуирана повторна проценка и супервизорско известување кои Solvency II ги наложува. Правилата за аутсорсинг на критични функции остануваат недоразвиени споредено со деталните услови кои Член 49 на Директивата ги воспоставува.

Во оваа дисертација, сметам дека овие празнини во управувањето имаат значење бидејќи влијаат на квалитетот на управувањето со ризик во практика. Без ORSA, осигурувачите можеби немаат структуриран механизам за поврзување на проценката на ризик со стратешкото одлучување. Без јасно специфицирани клучни функции, одговорноста за критични задачи на управување може да биде дифузирана наместо експлицитно доделена.

3.5.4 Барања за транспарентност и известување (Столб III)

Третиот столб на Solvency II ја користи транспарентноста како регулаторна алатка, потпирајќи се на дисциплинирачкиот ефект на пазарниот надзор за да ја надополни директната супервизија.

Извештај за солвентност и финансиска состојба (SFCR)

Секое осигурително и реосигурително друштво мора годишно да објави извештај за солвентност и финансиска состојба (SFCR), бесплатно достапен на неговата веб-страница и покривајќи пет задолжителни области: опис на дејноста и перформансите; опис на системот на управување; опис на профилот на ризик; методи на вреднување за

средствата, техничките одредби и другите обврски; и детали за управувањето со капиталот вклучувајќи износи на SCR и MCR.

Квантитативни шаблони за известување (QRT)

Супервизорската димензија на Столб III користи стандардизирани квантитативни шаблони за известување кои на регулаторите им обезбедуваат детални, споредливи податоци. QRT го покриваат целосниот биланс на состојба вреднуван на пазарно-конзистентна основа, детална класификација на сопствени средства, модуларни SCR и MCR пресметки, технички одредби распределени по линија на бизнис и комплексни инвестициски портфолија.

Македонски празнини во транспарентноста

Македонскиот закон бара годишно објавување на финансиски извештаи и редовно супервизорско известување до АСО. Меѓутоа, постојат значајни отстапувања од стандардите на Solvency II.

Македонија не бара објавување на структуриран SFCR. Годишните финансиски извештаи се достапни, но им недостасуваат информациите за профилот на ризик, SCR пресметките и деталите за управување со капиталот. Супервизорското известување користи национално развиени формати наместо стандардизирани европски QRT шаблони. Финансиското известување останува засновано на сметководство по историски трошоци наместо на пазарно-конзистентната рамка за вреднување.

Научната литература препорачува дека „постепено воведување на SFCR барањата и хармонизација на супервизорското известување со QRT шаблоните би значително го подобрила квалитетот на информациите достапни на јавноста и би овозможило споредба со европските осигурувачи” ²³⁰.

3.5.5 Патоказ за хармонизација

Транзицијата од тековната македонска регулаторна рамка кон усогласеност со Solvency II претставува повеќегодишно процес кое бара координиран напор од супервизорот, осигурителната индустрија и поширокиот владин апарат кој ја поддржува ЕУ интеграцијата. Реалистичен патоказ за хармонизација мора да ја балансира амбицијата

²³⁰ Antonella Cappiello, op. cit., стр. 142.

со прагматизмот, признавајќи ги и сложеноста на задачата и ограничувањата — институционални, технички и финансиски — во рамките на кои мора да се оствари.

Краткорочни приоритети (1–2 години)

Законодавни реформи. Измени на Законот за супервизија на осигурувањето за воведување на експлицитни ORSA барања, обврзувајќи ги друштвата да спроведуваат и документираат годишни само-оценки на ризик и солвентност. Подзаконски акти треба да ги деталзираат одговорностите и оперативните барања на четирите клучни функции на управување. Обврските за континуирана проценка на соодветност и чесност (fit and proper) треба да се кодифицираат со барања за супервизорско известување.

Техничка подготовка. Персоналот на АСО има потреба од сеопфатна и специјализирана обука за стандардите на Solvency II, супервизорските методологии и квантитативните техники. Развојот на прелиминарна македонска адаптација на стандардната формула за SCR треба да започне. Пилот-проект со доброволно учество на неколку поголеми осигурувачи треба да ја тестира практичната примена на новите барања.

Меѓународна соработка. Зајакнат ангажман со ЕИОРА преку програми за техничка помош, вежби за рецензија од вршници и билатерална соработка со супервизорски органи од земјите-членки на ЕУ со искуство во имплементацијата на Solvency II.

Среднорочни приоритети (3–5 години)

Пресметка на капитал. Прогресивно воведување на модуларната стандардна формула за SCR, започнувајќи со главните ризични модули (пазарен ризик, ризик на премија и резерви). Развој на национални параметри за калибрација — користејќи македонски пазарни податоци каде се достапни и европски параметри со локални прилагодувања каде домашните податоци се недоволни. Воспоставување на рамка за одобрување и надзор на внатрешни модели.

Технички одредби. Постепена транзиција кон пазарно-конзистентно вреднување на техничките одредби, вклучувајќи воведување на безризични криви на принос за дисконтирање на идни обврски и барања за пресметка на маргина на ризик (risk margin).

Класификација на сопствени средства. Имплементација на трислојниот систем на класификација на сопствените средства, со лимити на прифатливост базирани на квалитет за покривање на SCR и MCR. Проценката на влијанието треба да ги

квантифицира ефектите на рекласификацијата врз капиталната позиција на секој осигурувач.

Долгорочни приоритети (5–10 години)

Целосна транспозиција. Комплетна законодавна транспозиција на Директивата Solvency II во македонското право, вклучувајќи усвојување на Делегирани Регулативи и технички стандарди. Целосна хармонизација на супервизорските практики со насоките на ЕИОРА.

Известување и транспарентност. Задолжително објавување на SFCR од страна на сите осигурителни и реосигурителни друштва. Усвојување на QRT шаблони за супервизорско известување. Учество во европските централизирани платформи за агрегација на осигурителни податоци.

Групна супервизија. Развој на регулаторен капацитет за супервизија на ниво на група, релевантен доколку македонските осигурувачи развијат групни структури или станат подружници на странски групи. Учество во супервизорски колеџи за прекугранични групи.

Предизвици и ризици

Процесот на хармонизација се соочува со идентификувани предизвици кои бараат намерно управување.

Капацитет на супервизорот. Научната итература идентификува дека „АСО ќе треба значително да го зајакне својот капацитет — и човечки и технолошки — за да може ефективно да ги имплементира Solvency II барањата”. Аналитичките барања на ризично-базираната супервизија, прегледот на ORSA и потенцијалната проценка на внатрешни модели ја надминуваат техничката инфраструктура моментално достапна на Агенцијата ²³¹.

Капацитет на индустријата. Помалите македонски осигурувачи можат да се соочат со тешкотии при исполнување на сложеноста на барањата на Solvency II. Принципот на пропорционалност мора да ја водеше имплементацијата, обезбедувајќи дека регулаторните оптоварувања скалираат соодветно со големината и сложеноста на секое друштво.

²³¹ Директива 2009/138/E3 (Solvency II), стр. 145.

Ограничувања на податоци. Калибрацијата на стандардната формула бара историски податоци со доволна длабочина и квалитет — особено за катастрофален ризик, ризик на смртност и параметри на пазарен ризик. Каде домашните податоци се недоволни, европските мерила со локални прилагодувања нудат прагматична алтернатива.

Трошоци за имплементација. ИТ системи, актуарска експертиза, инфраструктура за управување и програми за обука — сите бараат инвестиции кои диспропорционално ќе ги оптоварат помалите пазарни учесници. Транзициски аранжмани и постепени распореди за имплементација можат да го ублажат ова оптоварување.

Процикличност. Пазарно-конзистентното вреднување може да ја зголеми волатилноста на капиталните барања за време на финансиски стрес, потенцијално принудувајќи ги осигурувачите да преземат проциклички дејствија токму кога економијата најмногу има потреба од осигурителен капацитет. Solvency II ова го адресира преку механизми вклучувајќи симетрично прилагодување на акциите, прилагодување за усогласување, прилагодување за волатилност и овластувањето за продолжување на периодот за обновување за време на извонредни пазарни нарушувања. Македонската адаптација треба да ги инкорпорира овие контрациклички алатки од самиот почеток.

Очекувани придобивки

И покрај предизвиците, придобивките од хармонизацијата со Solvency II се значителни и добро документирани.

Зајакната заштита на осигурениците произлегува од посилна капитализација, подобро управување со ризици и построго управување — намалувајќи ја веројатноста дека осигурувачот нема да ги исполни своите обврски. **Поголема транспарентност** ја зајакнува довербата на јавноста во осигурителниот систем. **Подобрена споредливост** со европските осигурувачи ги олеснува странските инвестиции. **Отпорност на финансискиот систем** има корист од поробусни осигурувачи подобро подготвени да ги издржат економските шокови. **Пристап до пазарот на ЕУ** по евентуалното членство ќе биде значително полесен за осигурителен сектор кој веќе работи под стандарди еквивалентни на Solvency II.

Научната литература заклучува дека „иако хармонизацијата со Solvency II е комплексен и долготраен процес, придобивките се значајни: подобра заштита на осигурениците преку поцврста капитализација и подобро управување со ризици, поголема транспарентност која ја зајакнува довербата на јавноста, подобра споредливост со

европските осигурувачи што ќе помогне при привлекување на странски инвестиции, јакнење на стабилноста на финансискиот систем преку поотпорни осигурувачи, и олеснет влез на македонските осигурувачи на европскиот пазар по евентуалното членство во ЕУ”²³².

3.6 Заклучок

Супервизијата и регулативата на осигурителниот пазар во Република Северна Македонија се наоѓа на клучна раскрсница. Две децении на одржани реформи произведоа опипливи достигнувања: институционално независна супервизорска агенција со растечки професионален капацитет, либерализирана пазарна структура која поддржува конкуренција и потрошувачки избор, и законодавна рамка која постигна фундаментална усогласеност со европските стандарди. Овие достигнувања не треба да се потценуваат. Тие го претставуваат кумулативниот производ на одржана политичка посветеност, институционално вложување и градење на технички капацитет.

Сепак, анализата во оваа глава исто така идентификуваше области каде тековната рамка заостанува зад стандардите кои ефективната заштита на осигурениците и европската интеграција ги бараат. Три групи на наоди заслужуваат посебно нагласување.

Прво, заштитата на потрошувачите бара суштинско зајакнување. Отсуството на стандардизирани барања за предоговорни информации, недостатокот на генерален cooling-off период, ограничената ефективност на механизмите за жалби и достапноста на специјализирано решавање на осигурителни спорови сите претставуваат празнини кои ги оставаат македонските осигуреници со помалку заштита отколку нивните европски колеги. Ова не се само технички недостатоци; тие влијаат на секојдневното искуство на потрошувачите на осигурување и на нивото на доверба што граѓаните го имаат во осигурителниот систем.

Второ, рамката за солвентност бара фундаментална модернизација. Тековните капитални барања на Македонија базирани на Solvency I — едноставни, факторски формули кои не разликуваат помеѓу профилите на ризик — адекватно служеа во раната фаза на пазарен развој, но не можат да одржат се покомплексен и интегриран пазар. Прогресијата кон Solvency II не е опционална за земја која се стреми кон членство во ЕУ; таа претставува задолжителен компонент на *acquis* во областа на финансиските

²³² Antonella Cappiello, *op. cit.*, стр. 148.

услуги. Поважно, таа претставува здрава регулаторна политика: ризично-осетлива рамка која поттикнува подобро управување со ризик, промовира ефикасна алокација на капитал и обезбедува поцврста гаранција дека осигурителните ветувања ќе бидат исполнети.

Трето, предизвикот на хармонизација е реален но управлив. Патоказот наведен во Секција 3.5.5 ги признава значителните инвестиции — во законодавство, институционален капацитет, индустриски способности и инфраструктура за податоци — кои хармонизацијата со Solvency II ги бара. Исто така го признава принципот на пропорционалност: имплементацијата мора да биде калибрирана спрема реалностите на мал пазар со ограничен актуарски капацитет и ограничени финансиски ресурси. Фазираниот пристап — краткорочни реформи на управувањето, среднорочна транзиција на капиталната методологија, долгорочна целосна хармонизација — обезбедува реалистична траекторија која ја балансира итноста со изводливоста.

Регионалното искуство нуди и охрабрување и предупредување. Успешната имплементација на Solvency II од страна на Хрватска по приклучувањето кон ЕУ демонстрира дека трансформацијата е остварлива за пазари со споредлива големина и ниво на развој. Тековниот процес на хармонизација на Србија обезбедува современа референтна точка за предизвиците со кои земјите-кандидати се соочуваат. Искуството на Албанија предупредува против законодавно усогласување без соодветно градење на институционалниот капацитет.

Гледајќи напред, неколку приоритети треба да ја водат наредната фаза на регулаторниот развој на Македонија. АСО мора да добие ресурси — финансиски, човечки и технолошки — соразмерни со растечкиот супервизорски мандат кој хармонизацијата со Solvency II ќе го наметне. Осигурителната индустрија мора да инвестира во актуарски капацитет, системи за управување со ризик и управувачки структури кои Solvency II ги бара. Законодавните реформи треба да напредуваат на координиран, фазиран начин кој и на супервизорот и на индустријата им овозможува прогресивно да градат капацитет. Меѓународната соработка — со ЕИОРА, со билатерални супервизорски партнери и со индустриски организации — треба да се интензивира за забрзување на трансферот на знаење и техничката помош.

Крајната цел е осигурителен пазар кој ги заштитува потрошувачите, промовира финансиска стабилност, поддржува економски раст и функционира во рамките на

регулаторна рамка која наредува меѓународен кредибилитет. Директивата Solvency II го обезбедува стандардот; задачата на Македонија е да го зацрта најефективниот пат кон негово исполнување. Како што научната литература заклучува, „хармонизацијата со Solvency II е не само законска обврска, туку стратешка можност за македонскиот осигурителен сектор да стане дел од единствениот европски осигурителен пазар” ²³³.

Во наредната глава, вниманието се насочува од институционалната регулатива кон компаративна анализа, испитувајќи како другите правни системи во регионот пристапуваат кон истите предизвици со кои Македонија се соочува — и какви лекции нивните искуства нудат за продолженото реформско работење на Македонија.

ГЛАВА 4: КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА – ПРАВНИ СИСТЕМИ ВО РЕГИОНОТ

4.1 ВОВЕД ВО КОМПАРАТИВНАТА АНАЛИЗА

4.1.1 Значење на регионалната споредба

Компаративната анализа на договорот за осигурување низ регионот на Западен Балкан служи како круцијален инструмент за разбирање на правните трендови, можностите за хармонизација и патеките кон европска интеграција. Споредбата на правните системи на шест соседни држави кои споделуваат преклопувачки правни традиции, но се разликуваат во регулаторната амбиција, открива и заедничка основа врз која може да се гради хармонизација и раседни линии кои сè уште ги разделуваат националните пристапи. Република Северна Македонија, Србија, Хрватска, Албанија, Косово и Црна Гора заедно формираат правен пејзаж обликуван од споделена историја, но преобликуван од различната динамика на европска интеграција на секоја земја.

Правните системи на овие земји се длабоко вкоренети во континенталната правна традиција, со видливо влијание од германското, австриското и француското право. Поважно, секоја јурисдикција го носи печатот на социјалистичката правна доктрина која доминираше од 1945 до раните 1990-ти – период во кој осигурувањето функционираше под државен монопол, а приватните пазари речиси не постоеја. Транзицијата од тој централнопланиран модел кон конкурентни пазарни економии се одвиваше

²³³ Директива 2009/138/E3 (Solvency II), стр. 150.

нерамномерно, создавајќи спектар на регулаторна зрелост кој се протега од целосното членство на Хрватска во ЕУ до зачетната регулаторна инфраструктура на Косово ²³⁴.

Осигурителното право во регионот се соочува со заеднички предизвици. Секоја јурисдикција се бори со прашањето како да се премине од државно контролирано осигурување кон приватно управувани конкурентни пазари. Секоја се соочува со бараната задача за транспонирање на европските директиви – Solvency II за пруденцијална регулација, Директивата за дистрибуција на осигурување (IDD) за заштита на потрошувачите – во домашното законодавство. И секоја мора да развие регулаторни рамки кои истовремено ги заштитуваат осигурениците, обезбедуваат солвентност на осигурителите и го штитат пошироката јавна цел. Разбирањето на начинот на кој соседните држави ги навигираат овие предизвици ѝ обезбедува на Северна Македонија богата компаративна лабораторија – лабораторија што осветлува ветувачки реформи за имитирање и предупредувачки грешки за избегнување.

4.1.2 Селектирани јурисдикции за споредба

Пет јурисдикции беа избрани за оваа компаративна анализа, секоја нудејќи посебна аналитичка вредност.

Србија заслужува вклучување бидејќи нејзиниот Закон за облигационите односи (ЗОО)²³⁵, првично донесен во 1978 и изменет неколку пати, останува еден од најсистематичните закони за договорот за осигурување во регионот. Србија поседува долгоустановен осигурителен пазар со домашни и меѓународни учесници. Нејзиниот правен модел врши значително гравитациско влијание врз Црна Гора и Косово, правејќи ја незаобиколива за секоја регионална анализа. Научната литература пренесува дека до 2019 година, српскиот пазар вклучуваше 20 осигурителни друштва – 16 композитни осигурители и 4 реосигурители – генерирајќи агрегатна годишна премија од приближно 1,2 милијарди евра ²³⁶.

Хрватска зазема посебна позиција како единствена држава од Западен Балкан која достигна членство во ЕУ, приклучувајќи се во 2013 година. Хрватското осигурително право поминало низ темелен процес на европеизација, со целосна имплементација на Solvency II и Директивата за дистрибуција на осигурување (IDD). Хрватското искуство

²³⁴ Hrvatska agencija za nadzor finansijskih usluga (HANFA), Зарпеб, стр. 134–138.

²³⁵ Zakon o obligacionim odnosima, Sl. List SFRJ, br.29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ I 57/89, Sl. List SRJ, br.31/93, Sl. List SCG, br.1/2003 – Ustavna povelja i sl. glasnik RS, br.18/2020.

²³⁶ https://www.nbs.rs/internet/latinica/60/60_6/izvestaji/izv_IV_2019.pdf.

покажува како изгледа крајната точка на регулаторната хармонизација во практика, нудејќи лекции – и позитивни и предупредувачки – за земјите кои сè уште се на патеката на пристапување ²³⁷.

Албанија претставува навистина посебен случај. Нејзиниот Граѓански кодекс (Kodi Civil) го регулира договорот за осигурување во рамките на општиот дел за облигациони односи, наместо преку посебен статут. Албанското право носи силен печат на италијанската и француската правна традиција, спротивставајќи со германско-австриската ориентација на другите јурисдикции во студијата. Албанскиот осигурителен пазар претрпел драматичен прекин: за време на режимот на Енвер Хоџа, приватното осигурување беше целосно укинато, а реконструкцијата по 1991 година започна буквално од нула.

Косово е најмладата држава во регионот, прогласувајќи независност во 2008 година. Неговиот правен систем ги спојува наследеното српско законодавство со иновациите воведени за време на периодот на УНМИК и последователните реформи. Косовскиот осигурителен пазар останува во рана фаза на развој, но неговото искуство ги осветлува предизвиците на градење на регулаторни институции ex nihilo – без придобивки од воспоставени традиции или длабока институционална меморија.

Црна Гора, земја-кандидат за ЕУ која отвори преговори за пристапување во 2012 година, зазема поучна средишна позиција. Нејзиниот Закон за облигациони односи тесно го следи југословенскиот ЗОО, но нејзиниот Закон за осигурување од 2020 година претставува амбициозен обид за целосна транспозиција на Solvency II и IDD – претенциозен потфат за држава со население под 650.000 и соодветно мал осигурителен пазар.

4.1.3 Критериуми за споредба

Компаративната анализа ги евалуира јурисдикциите според осум суштински критериуми, избрани за да го опфатат целиот животен циклус на осигурителниот однос и регулаторната средина во која функционира.

А. Правна природа и дефиниција. Како секоја земја концептуално го поима и класифицира договорот за осигурување? Дали е третиран како алеаторен договор,

²³⁷ Stipić, Mario, „Hrvatski osiguratelji i tržište osiguranja u EU“, Zagreb, 2012, str. 77.

договор за обесштетување, или *sui generis* аранжман? Какви императивни и диспозитивни одредби го регулираат неговото формирање?

Б. Структура на законската регулатива. Дали осигурувањето е регулирано во општ граѓански законик, закон за облигациони односи, или преку специјализирано осигурително законодавство? Каков е балансот помеѓу детална прескрипција и регулаторна флексибилност?

В. Предоговорна фаза. Какви обврски за обелоденување ги обврзуваат осигуреникот и осигурителот пред склучување на договорот? Какви се правните последици од необелоденување или погрешна претстава?

Г. Имотно наспроти лично осигурување. Како секој систем разликува помеѓу имотното осигурување засновано на обесштетување и личното осигурување со утврдена сума? Како е формулирано барањето за осигурителен интерес?

Д. Права и обврски на страните. Какви се правилата за плаќање на премија, пријавување на штета, суброгација и раскинување на договорот?

Ѓ. Специјални видови осигурување. Како се третираат задолжителното осигурување, коосигурувањето, реосигурувањето и осигурувањето на голем ризик?

Е. Регулаторна рамка и супервизија. Каква институционална архитектура управува со супервизијата на осигурувањето? Колку е напредната имплементацијата на Solvency II стандардите?

Ж. Реосигурителна регулатива. Каква правна рамка го регулира реосигурувањето, облигаторните реосигурителни барања и третманот на пасивното и активното реосигурување? Овој критериум, ново воведен во оваа анализа, го рефлектира растечкото признавање дека регулацијата на реосигурувањето е критична, но често занемарена димензија на солидноста на осигурителниот пазар ²³⁸.

4.1.4 Методолошки приод

Анализата го применува **функционалниот метод** на споредбено право. Наместо каталогизирање на формални правни категории и терминологија, овој пристап испитува како секој правен систем ги решава истите практични проблеми – *tertium comparationis*. Осигуреник во Тирана и осигуреник во Белград обајцата се соочуваат со прашањето што

²³⁸ Агенција за супервизија на осигурување, *Правилник за реосигурување*, Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 3/2024, Скопје, 2024, стр. 185–195.

се случува ако не обелоденат материјален факт; функционалниот метод прашува како секој систем го решава тој проблем, без оглед на доктринарните ознаки.

Истражувањето се одвива во четири фази:

1. **Дескриптивна фаза** – Презентација на позитивното право на секоја земја во однос на критериумите за споредба, црпејќи од законски текстови, судска пракса, административна практика и доктринарен коментар.
2. **Компаративна фаза** – Јукстапонирање на решенијата на различните јурисдикции за секој критериум, идентификување на конвергенции, дивергенции, уникатни пристапи и хибридни модели. Споредбата се одвива хоризонтално (помеѓу земји) и вертикално (спрема европските мерила).
3. **Евалуативна фаза** – Критичка проценка на секој пристап врз основа на ефективност, ефикасност, правна сигурност, правичност и усогласеност со европските стандарди.
4. **Синтетичка фаза** – Собирање на најдобри практики, формулирање на препораки за Северна Македонија и мапирање на патеки кон регионална хармонизација.

4.1.5 Извори на податоци

Компаративната анализа се потпира на неколку категории на примарни и секундарни извори, рефлектирајќи ја мултијурисдикционалната природа на истражувањето.

Примарни правни извори ги вклучуваат самите законски текстови: Законите за облигациони односи (Србија, Косово, Црна Гора, Македонија), *Zakon o obveznim odnosima* (Хрватска), *Kodi Civil* (Албанија), и специјализираните Закони за осигурување во секоја јурисдикција. Овие текстови беа консултирани на оригиналните јазици каде е можно, дополнети со официјални преводи и научни коментари. Подзаконски акти, регулаторни одлуки и супервизорски насоки од секој национален супервизор (НБС, ХАНФА, АМФ, ЦБК, АСО) беа испитани за нивните оперативни детали.

Судска пракса, иако помалку систематски достапна отколку во западноевропските јурисдикции, беше консултирана каде е објавена. Одлуките на српскиот Врховен касациски суд обезбедуваат најбогата осигурителна јуриспруденција во регионот; хрватската судска пракса е достапна преку ХАНФА и базите на судски податоци; а поединечни одлуки од другите јурисдикции беа идентификувани преку секундарната литература.

Академска литература обезбедува аналитичка рамка. Четири главни извори се користат екстензивно: компаративната студија на Пфенигсторф за јавното осигурително право, која обезбедува историски и доктринарни темели ²³⁹; анализата на Carpiello за европската осигурителна регулатива, која ја обезбедува аналитичката рамка за Solvency II ²⁴⁰; деталниот третман на Marano и Noussia за Директивата за дистрибуција на осигурување, која ја информира анализата на заштитата на потрошувачите ²⁴¹; и сеопфатната студија на литературата за реосигурувањето и регионалните осигурителни пазари ²⁴². Анализата на либерализацијата се потпира на емпириски податоци од магистерската студија за либерализација на осигурителниот пазар во регионот ²⁴³.

Институционални извори вклучуваат годишни извештаи од супервизорски агенции, публикации на централни банки, извештаи на Светска банка и ММФ за стабилноста на финансискиот сектор, и стратешки документи за развој на осигурителниот сектор издадени од национални влади и меѓународни организации.

4.1.6 Ограничувања

Неколку ограничувања ја определуваат оваа анализа, а интелектуалната чесност бара нивно експлицитно признавање.

Јазични бариери. Правната терминологија варира помеѓу македонски, српски, хрватски и албански – четири јазици кои функционираат во рамките на различни правни вокабулари. Преводот на правни концепти неизбежно воведува неточност, особено помеѓу германско-словенскиот правен вокабулар споделен од повеќето јурисдикции и романско-албанската терминологија која рефлектира италијански и француски доктринарни влијанија. Термини кои изгледаат идентични низ српски, македонски и црногорски може да носат суптилно различни значења во судската практика, а албанските правни концепти понекогаш немаат прецизни еквиваленти во другите јазици.

²³⁹ Werner Pfennigstorf, „Public Law of Insurance“, во: *International Encyclopedia of Comparative Law, Vol. XIII: Business and Private Organizations*, гл. 9, Mohr Siebeck, Tübingen, 1996.

²⁴⁰ Antonella Carpiello, *The European Insurance Industry: Regulation, Risk Management, and Internal Control*, Palgrave Macmillan, Cham, 2020.

²⁴¹ Pierpaolo Marano и Kyriaki Noussia (yp.), *Insurance Distribution Directive: A Legal Analysis*, Springer, Cham, 2021.

²⁴² Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, *Osnovi osiguranja – upravljanje rizicima*, Mate, Загреб, 2000.

²⁴³ Агенција за супервизија на осигурување, *Правилник за реосигурување*, op. cit.

Динамичен правен пејзаж. Правните системи под испитување се подложни на активна реформа. Законодавството се менува, нови подзаконски акти се издаваат, и супервизорските насоки еволуираат континуирано додека земјите ја следат европската интеграција. Оваа анализа претставува моментна фотографија (snapshot) на состојбата на правото во 2024–2025 година, а специфични одредби може да се изменат до моментот кога овој текст ќе биде прочитан.

Ограничен пристап до судска пракса. Во повеќето јурисдикции на Западен Балкан, судската пракса не е систематски објавена, индексирана или дигитализирана. Ова ограничување е најакутно во Косово и Албанија, каде осигурителната судска пракса е навистина оскудна, а дури и во Србија и Хрватска, каде објавените одлуки претставуваат само дел од вкупниот број.

Диференцијална ЕУ интеграција. Петте компараторни земји заземаат различни позиции на спектарот на европска интеграција: Хрватска е полноправна членка на ЕУ (од 2013); Србија и Црна Гора се земји-кандидати на различни стадиуми на преговори; Албанија и Северна Македонија се земји-кандидати во поранешни фази; а Косово има специфичен статус кој спречува формално кандидирање. Овие разлики влијаат на степенот, темпото и правната обврска за транспонирање на европските директиви, правејќи директна споредба на имплементационите напори инхерентно нееднаква.

Ограничена компаративна литература. За разлика од главните европски правни системи (германски, француски, англиски) за кои постои обилна компаративна осигурителноправна литература, Западен Балкан останува недоволно покриен од академски коментар. Оваа анализа затоа претставува во суштина оригинално истражување, црпејќи директно од примарни извори. Сметам дека токму оскудноста на компаративната правна литература за осигурителното право на Западен Балкан го нагласува придонесот на оваа студија.

4.2 СРБИЈА: ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ

4.2.1 Општи карактеристики на правниот систем

Правниот поредок на Република Србија припаѓа на континенталната цивилноправна фамилија, со германски, австриски и француски влијанија видливи на секое ниво. Современата уставна основа почива на Уставот од 2006 година, кој го утврдува владеењето на правото, поделбата на власта, заштитата на човековите права и пазарната

економија. Во оваа рамка, Србија следи постепена законска хармонизација со *acquis communautaire* на ЕУ како дел од нејзиниот процес на пристапување.

За време на југословенскиот социјалистички период, Србија развила посебен модел на самоуправен социјализам кој се разликувал од советскиот шаблон. Овој модел толерирал ограничена пазарна конкуренција – вклучително и во осигурувањето – и на Србија ѝ оставил во наследство поразвиена правна инфраструктура за осигурување отколку што повеќето посткомунистички земји ја имале ²⁴⁴. Таа историска предност продолжува да го обликува српскиот пазар, кој до 2019 година се рангирал меѓу најголемите во регионот, со 20 лиценцирани осигурителни друштва и годишна бруто изложена премија од над една милијарда евра ²⁴⁵.

4.2.2 Извори на осигурителното право

Српското осигурително право се потпира на слоевита хиерархија на правни извори.

Уставни одредби. Уставот од 2006 година не го адресира осигурувањето специфично, но гаранцијата на членот 83 за слободно претприемништво и конкуренција го поткрепува приватниот осигурителен пазар.

Закон о облигационим односима (ЗОО). Централниот извор на договорното осигурително право е ЗОО, првично донесен во 1978 година како сојузен статут на Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ) и последователно изменет во 2011 година. Овој сеопфатен законик ги регулира сите категории на облигациони односи, посветувајќи ги членовите 897 до 965 на договорот за осигурување. Тие одредби се организирани во три блока: заеднички одредби за осигурување на имот и на лица (чл. 897–927), имотно осигурување (чл. 924–941) и осигурување на лица (чл. 942–965).

ЗОО од југословенската ера се применуваше еднообразно во сите шест републики. По распаѓањето на Југославија, Србија, Црна Гора и Косово го задржаа ЗОО (со скромни измени), произведувајќи висок степен на суштинска хармонизација помеѓу овие три јурисдикции – околност која ја поедноставува прекуграничната правна анализа, но може исто така да ги маскира значајните разлики во судското толкување и регулаторното спроведување ²⁴⁶.

²⁴⁴ Antonella Cappiello, *op. cit.*, стр. 23–28.

²⁴⁵ Narodna Banka Srbije достапна на: <https://www.nbs.rs/internet/cirilica/index.html>.

²⁴⁶ *Ibid.*, стр. 146.

Закон о осигурању. Посебен Закон за осигурување ги уредува институционалните, регулаторни и супервизорски димензии на осигурителната дејност: основање и лиценцирање на осигурители, пруденцијални барања (капитал, резерви, инвестициски правила), супервизија од Народна банка Србије, лиценцирање на посредници и задолжително осигурување. Овој статут поминал низ неколку рунди на реформа насочени кон постепена усогласеност со Solvency II и IDD стандардите.

Подзаконски акти. Народна банка Србије (НБС), во својот капацитет на интегриран финансиски супервизор, донесува одлуки за капитална адекватност, правилници за формирање на техничките резерви, насоки за управување со ризик и регулатива за транспарентност ²⁴⁷.

Судска пракса. Врховниот касациски суд придонесува кон правната сигурност преку неговите принципиелни одлуки за толкување на договорот за осигурување, принципот на надоместок, суброгацијата и правата на страните. Иако формално необврзувачки на начин на прецедентот на англосаксонското право (common law), овие одлуки уживаат значителен убедувачки авторитет.

4.2.3 Дефиниција и правна природа на договорот за осигурување

Член 897 од ЗОО го дефинира договорот за осигурување:

“Уговором о осигурању обавезује се уговарач осигурања да **плати одређени износ организацији за осигурање (осигуравач), а организација*** се обавезује да, ако се деси догађај који представља осигурани случај, исплати осигуранику или неком трећем лицу накнаду, односно уговорену своту или учини нешто друго.”

Оваа дефиниција ги нагласува четирите суштински елементи: билатералниот карактер на договорот; паричната обврска на осигурителот; обврската на осигуреникот за премија; и зависноста на исполнувањето на осигурителот од неизвесен иден настан.

Српската доктрина го класифицира договорот за осигурување како **алеаторен** – договор во кој престациите на страните зависат од неизвесен иден настан. Економска еквивалентност помеѓу премијата и обесштетувањето не постои во поединечен случај; таа се јавува само на ниво на портфолио преку законот на големи броеви ²⁴⁸. Оваа класификација носи практични последици: општите правила за раскинување поради

²⁴⁷ Ibid.

²⁴⁸ Werner Pfennigstorf, op. cit., стр. 8–12.

нееднаквост на престациите (*laesio enormis*) не се применуваат, а грешка во проценка на ризикот сама по себе не основа поништување на договорот. Разликата од комутативните договори не е само доктринарна; таа го обликува начинот на кој судовите пристапуваат кон спорови за адекватноста на премијата и профитабилноста на осигурителот.

За разлика од комутативните договори каде обете страни можат да ја предвидат економската вредност на размената во моментот на склучување, алеаторниот карактер на осигурувањето значи дека ниту една страна не знае однапред дали осигурителот нема да плати ништо (ако не настане осигурен случај) или многукратно повеќе од износот на премијата (ако се материјализира катастрофална загуба). Оваа инхерентна неизвесност е економскиот мотор кој го движи осигурителниот механизам: осигурениците плаќаат мала, извесна сума (премијата) за да избегнат потенцијално разорна неизвесна загуба.

Договорот е **консензуален** – се смета за склучен со постигнување согласност на волјите на страните, без потреба од предавање на ствар или исполнување на друга формалност (чл. 901 ЗОО). Осигурителот мора да издаде полиса или еквивалентен писмен документ, но ова барање служи **евиденциска** (*ad probationem*), а не конститутивна функција: отсуството на писмена полиса не го поништува договорот, иако го отежнува докажувањето. Овој пристап го рефлектира модерниот европски тренд кон намалување на формалните бариери за формирање на договор, обезбедувајќи дека осигурениците се заштитени дури и кога документарните процедури не успеат ²⁴⁹.

Консензуалниот карактер на српскиот договор за осигурување стои во значителен контраст со албанскиот пристап, каде писмената форма претставува услов за валидност (*ad solemnitatem*). Оваа дивергенција, испитана подетално во секцијата 4.4, има практични импликации за заштитата на осигурениците: во Србија, осигурител кој не издал полиса останува обврзан; во Албанија, истото занемарување може целосно да го поништи договорот.

Конечно, српското право ја третира обврската за обесштетување на осигурителот како **условна** – зависна од материјализацијата на осигурениот ризик. Додека тој настан не настане, осигурителот не должи ништо освен должноста да остане подготвен за исполнување. Оваа условна структура го разликува договорот за осигурување од безусловните обврски како заемите или закупнините.

²⁴⁹ Pierpaolo Marano и Kyriaki Noussia, *Insurance Distribution Directive*, op. cit., стр. 148–152.

4.2.4 Страни во договорот

ЗОО идентификува неколку страни и улоги.

Осигурителот мора да биде правно лице лиценцирано од НБС за вршење на осигурителна дејност. Нема ограничување на организационата форма – акционерски друштва, друштва со ограничена одговорност и взаемни осигурители може сите да функционираат. Строги пруденцијални барања се поврзани со лиценцата: минимален основачки капитал (кој варира според линија на бизнис), формирање на технички резерви, инвестициски ограничувања за средствата на резервите и стандарди за управување со ризик.

Осигуреникот (договарач на осигурувањето) го склучува договорот и ја презема обврската за премија. Секое физичко или правно лице со правна способност може да служи како осигуреник; ЗОО не бара осигуреникот лично да го поседува осигурителниот интерес, бидејќи трета страна може да го држи.

Кај личното осигурување, **осигуреното лице** е поединецот чиј живот, здравје или телесен интегритет е предмет на покриеноста. Ова лице може, но не мора да се совпаѓа со осигуреникот. За осигурување на животот на трето лице, членот 957 од ЗОО бара писмена согласност на тоа лице – заштита против шпекулативни или морално опасни аранжмани.

Корисникот е лицето овластено да го прими плаќањето на осигурителот кога ќе настане осигурениот случај. Кај животното осигурување, осигуреникот го задржува правото да го определи и смени корисникот во секое време, освен ако тоа право не е изречно отстапено (чл. 957 ЗОО).

4.2.5 Преддоговорни обврски и обелоденување

Српското право наметнува обврски за обелоденување на двете страни на трансакцијата, целеејќи да ја спречи информациската асиметрија и негативната селекција.

Обврска на осигуреникот за обелоденување. Член 907 од ЗОО утврдува широка обврска на осигуреникот да ги обелодени сите околности познати – или кои разумно би требало да му биле познати – кои се материјални за проценка на ризикот. Оваа обврска покрива факти кои влијаат и на веројатноста и на потенцијалната големина на загубата, како и сите прашања специфично поставени во формуларот за осигурување.

Законот повлекува остра линија помеѓу намерно и ненамерно необелоденување. Ако осигуреникот **намерно** дал лажни информации или прикрил материјални факти, осигурителот може да го раскине договорот и да ја задржи целата платена премија; уште повеќе, осигурителот не мора да плати дури ни за загуби неповрзани со прикриената околност (чл. 908 ЗОО). Каде осигуреникот постапил **без намера** – чесно несвесен за вистинските околности – осигурителот може да предложи измена на договорот (повисока премија или потесна покриеност). Ако осигуреникот одбие, осигурителот може да го раскине договорот, но мора да врати пропорционален дел од премијата (чл. 909 ЗОО). Овој степенуван пристап балансира помеѓу заштитата на осигуреникот и солвентноста на осигурителот.

Обврски на осигурителот за информирање. Иако оригиналниот текст на ЗОО ги нагласува обврските за обелоденување на осигуреникот, модерните регулаторни развитки и законодавството за заштита на потрошувачите наметнаа реципрочни обврски за транспарентност на осигурителите. Осигурителот мора да обезбеди јасни и разбирливи општи услови, да ги објасни обемот на покриеноста и исклучоците, да остави разумен рок за осигуреникот да го проучи договорот пред потпишување и да обезбеди копии од полисата и условите. Повреда на овие обврски може да го овласти осигуреникот да го раскине договорот, да го активира правилото *contra proferentem* за двосмислени клаузули, или да го одржи барањето дури и каде формално исклучување технички се применува ²⁵⁰.

4.2.6 Полиса и општи услови

Член 902 од ЗОО бара осигурителот да издаде полиса со минимално пропишани елементи: идентификација на страните, спецификација на осигурениот ризик, осигурена сума или лимит на обесштетување, износ на премијата и услови за плаќање, и период на осигурување. Српската судска пракса строго ја спроведува оваа обврска: осигурител не може да го повика отсуството на писмена форма за да избегне обврска за плаќање која тој самиот бил должен да ја документира.

Општите услови за осигурување – стандардизираните клаузули кои ги уредуваат дефинициите на ризик, исклучоците, процедурите за штети, роковите за плаќање и решавање на спорови – мораат да бидат во согласност со императивните одредби на ЗОО. Секоја клаузула што е спротивна на законот или е несправедливо неповолна за

²⁵⁰ Ibid., стр. 169–185.

осигуреникот е ништовна (чл. 142 ЗОО). Членот 143 од ЗОО го кодифицира принципот **contra proferentem**: двосмислените одредби во адхезионите договори се толкуваат против страната која ги составила – во практика, секогаш осигурителот.

4.2.7 Премија

Премијата ја претставува главната обврска на осигуреникот и е економското гориво што го одржува целиот осигурителен механизам. Без наплата на премија, осигурителите не можат да ги одржуваат резервите потребни за исполнување на нивните ветувања; без предвидливи текови на премија, актуарските модели за ценообразување ја губат својата веродостојност. Српското право ја признава оваа централност посветувајќи детални одредби на регулацијата на премијата.

Премијата може да биде структурирана како единечно плаќање при склучување или како периодични рати (месечни, квартални или годишни). Членот 913 од ЗОО ги регулира последиците од неплаќање премија со калибрирана строгост, рефлектирајќи внимателен баланс помеѓу заштитата на финансиската стабилност на осигурителот и заштитата на осигуреникот од губиток на покриеноста.

За договори со единечна премија, покриеноста не започнува додека не се прими плаќањето; загуба која настанала претходно го ослободува осигурителот од секоја обврска. За договори со периодични премии, позицијата е понијансирана. Осигурителот може да го раскине договорот ако првата рата не е платена, но за следните рати законот наметнува грациски механизам: осигурителот мора најпрво да издаде писмено известување доделувајќи најмалку 15 дополнителни дена за плаќање. Само ако осигуреникот не плати во овој продолжен грациски период, договорот автоматски се прекинува. Овој степенуван пристап ги штити совесните осигуреници од губиток на покриеноста поради привремени финансиски тешкотии или административни одложувања, додека го зачувува правото на осигурителот да ги раскине договорите на упорните неплаќачи.

Членот 915 од ЗОО дополнително предвидува дека ако загуба настане пред целата премија да биде платена, осигурителот може пропорционално да ја намали исплатата сразмерно на недостатокот – правило што стимулира навремено плаќање на премија без целосно одрекување на покриеноста на осигуреник кој делумно ја исполнил својата обврска.

Српскиот режим на премија наоѓа блиски паралели во сите јурисдикции базирани на ЗОО (Црна Гора, Косово и Македонија), создавајќи регионална конзистентност во третманот на оваа фундаментална договорна обврска. Хрватска и Албанија, иако ги применуваат истите принципи, ги вградуваат во сопствените законодавни рамки со мали процедурални варијации.

4.2.8 Имотно осигурување

Членовите 924 до 941 од ЗОО го регулираат имотното осигурување, утврдувајќи неколку фундаментални принципи.

Осигурителен интерес. Само лице кое би претрпело финансиска загуба од уништувањето, оштетувањето или загубата на осигурениот имот може да склучи имотно осигурување (чл. 924 ЗОО). Сопственици, носители на право на плодоуживање, закупци и заложни доверители – сите се квалификуваат. Отсуство на осигурителен интерес го прави договорот ништовен – правило наменето да го потисне шпекулативното осигурување и да го ублажи моралниот хазард.

Принцип на надоместок. Член 925 од ЗОО предвидува дека осигуреникот не може да добие компензација повисока од реално претрпената загуба. Овој темелен принцип носи три практични импликации: осигурувањето не смее да стане извор на профит; обесштетувањето е ограничено на реалната вредност на имотот дури и кога осигурената сума е повисока; и во случаи на двојно осигурување, вкупните барања од сите осигурители не смеат да ја надминат реалната загуба (чл. 934 ЗОО).

Подосигурување и надосигурување. Кога осигурената сума е помала од вистинската вредност на имотот, осигурителот плаќа пропорционално – т.н. клаузула за просечност (average clause). За илустрација: имот вреден 100.000 евра, осигурен за 70.000 евра, претрпува загуба од 50.000 евра. Обесштетувањето изнесува $50.000 \times 70.000 / 100.000$, давајќи 35.000 евра. Кога осигурената сума ја надминува вредноста на имотот, обесштетувањето едноставно е ограничено на реалната загуба; преплатата на премија не се рефундира (чл. 932–936 ЗОО).

Суброгација. По исплата на загубата, осигурителот автоматски стапува во правата на осигуреникот против секое трето лице одговорно за штетата (чл. 940–942 ЗОО). Суброгацијата не бара посебна согласност или цесија; ограничена е на платениот износ; осигурителот ги остварува оригиналните тужбени основи на осигуреникот; и не се протега на барања против членовите на семејството на осигуреникот освен ако штетата

не е намерно предизвикана. Суброгацијата ги намалува трошоците на осигурителот, го зачувува превентивниот ефект на правилата за одговорност и спречува трети лица да избегнат одговорност само затоа што осигурувањето било во сила.

4.2.9 Осигурување од одговорност

Членовите 940 до 941 од ЗОО го регулираат осигурувањето од граѓанска одговорност, кое го покрива ризикот осигуреникот да сноси деликтна одговорност спрема трето лице.

Особено значајна карактеристика е правото на **директна тужба** кодифицирано во член 941: оштетеното трето лице може да побара плаќање директно од осигурителот без претходно да ја докаже одговорноста на осигуреникот во посебна постапка. Оваа директна тужба ги заштитува оштетените лица кои инаку би се соочиле со инсолventен штетник, иако осигурителот ги задржува сите договорни одбрани (лимити на покриеност, исклучоци, неплатена премија) кои би можел да ги истакне против осигуреникот.

Покриеноста е подложна на лимитот на полисата и реалната загуба на оштетеното лице. Српското право не признава казнена одштета (punitive damages), а намерната штета предизвикана од осигуреникот не спаѓа во обемот на покриеноста.

4.2.10 Лично осигурување

Членовите 942 до 965 од ЗОО го регулираат личното осигурување – главно животно и здравствено покритие – кое функционира врз фундаментално различни принципи од имотното осигурување.

Принципот на надоместок не се применува: осигурителот ја плаќа договорно утврдената сума без оглед на економската вредност на загубата, бидејќи човечкиот живот и здравјето не може да бидат прецизно квантифицирани во парични единици. Суброгацијата не се јавува (чл. 957 ЗОО), а истото лице може да држи повеќе полиси од различни осигурители и да наплати под сите. Животното осигурување опфаќа осигурување за случај на смрт, осигурување за доживување и мешовити производи. Правото на осигуреникот да го определи и смени корисникот е неотуѓиво, освен ако не е изречно отстапено, а осигурувањето на животот на трето лице бара писмена согласност на тоа лице (чл. 957 ЗОО) – мерка насочена против шпекулативна и криминална злоупотреба.

4.2.11 Траење и прекин

Договорите за осигурување може да бидат за определен рок (типично една година со прешутна обнова) или за неопределен период. Прекилот може да настане преку истек, заемна согласност, еднострано известување со 30 дена рок за договори на неопределено време (чл. 922 ЗОО), материјална повреда, губиток на осигурителен интерес (кај имотно осигурување) или смрт на осигуреното лице (кај животно осигурување). По прекилот, осигурителот има право на пропорционална премија за периодот во кој покриеноста била на сила; секоја однапред платена премија за неистечениот период мора да биде вратена; а кај животно осигурување, осигуреникот може да има право на откупна вредност (surrender value) ако е платен минимален број премии.

4.2.12 Регулаторна рамка и супервизија

Супервизијата на осигурувањето во Србија ја врши Народна банка Србије, која ја презеде одговорноста од поранешната Агенција за супервизија на осигурување во 2015 година во рамките на интегриран модел на финансиска супервизија. НБС пропишува минимални капитални барања (диференцирани по осигурителна линија), наложува формирање на технички резерви, ги ограничува инвестициите на средствата на резервите, наметнува стандарди за капитална адекватност инспирирани од Solvency II принципите и бара документирани системи за управување со ризик. Гарантен фонд ги штити осигурениците во случај на инсолвентност на осигурителот.

Српскиот пазар на реосигурување заслужува посебно внимание. За разлика од повеќето јурисдикции на Западен Балкан, Србија поддржува и пасивно и активно реосигурување: Законот за осигурување ²⁵¹ бара осигурителите да ги реосигураат изложеностите кои го надминуваат нивниот капацитет за задржување, додека четири лиценцирани реосигурители прифаќаат цедиран бизнис под строги капитални барања.

4.2.13 Компарација со македонскиот модел

Србија и Северна Македонија го споделуваат ЗОО од југословенската ера, произведувајќи обемна конвергенција во материјалното право на договорот за осигурување. Принципите на осигурителен интерес, надоместок, суброгација и

²⁵¹ Закон за осигурување (Србија) сл. Гласник РС, бр.139/2014 и 44/2021.

определување на корисник се регулирани на речиси идентичен начин. Сепак, важни разлики се појавуваат во три области.

Прво, деталната регулатива на Србија за директната тужба на оштетеното трето лице кај осигурувањето од одговорност нема точен парњак во македонскиот ЗОО. Второ, интегрираната супервизија на Србија преку НБС контрастира со независната Агенција за супервизија на осигурување (АСО) на Македонија. Трето, Србија понапредна во имплементацијата на Solvency II и IDD стандардите, рефлектирајќи ги нејзините понапредни преговори за пристапување.

Сметам дека српскиот модел обезбедува вредни лекции за Македонија, особено во однос на интегрираниот супервизорски пристап и систематската либерализација на пазарот. Додека основниот договорноправен режим е речиси идентичен, инструментите за регулаторна имплементација и супервизорска практика покажуваат значителни разлики кои директно влијаат на квалитетот на заштитата на осигурениците и стабилноста на осигурителниот пазар.

4.3 ХРВАТСКА: ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ

4.3.1 Општа карактеристика на правниот систем

Правниот систем на Хрватска припаѓа на континенталната традиција, со изразени германски и австриски влијанија. Откако ја постигна независноста во 1991 и го обезбеди членството во ЕУ во 2013 година, Хрватска поминала низ сеопфатна европеизација на својот правен поредок – никаде повидливо отколку во осигурителното право ²⁵².

Еволуцијата на хрватското осигурително право се одвива во три различни фази:

Пред независноста (1978–1991). Југословенскиот ЗОО ги регулираше договорите за осигурување во систем на ограничена пазарна конкуренција.

Транзиција (1991–2013). Хрватска донесе сопствен Закон за облигациони односи (Zakon o obveznim odnosima) во 2005 година, широко задржувајќи ја структурата на југословенскиот претходник, истовремено модернизирајќи и либерализирајќи специфични одредби. Паралелно, посебен Закон за осигурување (1994, со значајни ревизии во 2005) воведо модерна регулаторна рамка.

²⁵² Antonella Cappiello, op. cit., стр. 89–115.

Постакцесиски период (2013–денес). Членството во ЕУ ја обврза Хрватска да го транспонира целиот корпус на европско осигурително законодавство, вклучувајќи Solvency II и IDD. Оваа фаза донесе фундаментални промени во пруденцијалната регулација, супервизорската практика и заштитата на потрошувачите ²⁵³.

4.3.2 Извори на осигурителното право

Архитектурата на хрватското осигурително право е покомплексна од онаа на која било друга јурисдикција на Западен Балкан, рефлектирајќи ја густината на регулаторните барања на ЕУ.

Уставот (1990, со измени). Гарантира принципи на пазарна економија, слободно претприемништво и имотни права.

Zakon o obveznim odnosima (ЗОО 2005). Го регулира договорот за осигурување во членовите 961–1011, поделени на општи одредби (чл. 961–982), имотно осигурување (чл. 983–997), осигурување од одговорност (чл. 998–1002) и лично осигурување (чл. 1003–1011). Иако структурно сличен на својот југословенски претходник, хрватскиот ЗОО вовеле појасни преддоговорни информациски обврски, детаљна регулатива за посредници и усогласување со европските норми за заштита на потрошувачите.

Закон за осигурување (2015, изменет 2019, 2021). Целосно ја транспонира Solvency II Директивата (2009/138/ЕС), регулирајќи основање и лиценцирање на осигурители, пруденцијални барања, управување со ризик и корпоративно управување, супервизорски надзор, финансиско известување и заштита на осигурениците.

Закон за дистрибуција на осигурување и реосигурување (2018). Посебен статут кој целосно ја имплементира Директивата за дистрибуција на осигурување (IDD), регулирајќи лиценцирање на посредници, професионални обуки, преддоговорни информациски обврски, управување со конфликт на интереси и процеси за надзор и управување со производи (Product Oversight and Governance – POG) ²⁵⁴.

Подзаконска регулатива. Хрватската агенција за надзор финансиските услуги (Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga – HANFA) донесува одлуки за капитална адекватност, правилници за технички резерви, насоки за корпоративно управување и стандарди за известување по Столб 3 на Solvency II.

²⁵³ Pierpaolo Marano и Kyriaki Noussia, *Insurance Distribution Directive*, op. cit., стр. 187–202.

²⁵⁴ Ibid., стр. 14–42.

Право на ЕУ. По пристапувањето, директно применливите инструменти на ЕУ – директиви, регулации и насоки на ЕИОРА – формираат составен дел на хрватското осигурително право. Solvency II Директивата и нејзината Делегирана регулатива, IDD, Директивите за моторно осигурување и ЕИОРА супервизорски насоки – сите имаат обврзувачка сила.

4.3.3 Европеизација на хрватското осигурително право

Транспозицијата на европското осигурително законодавство од страна на Хрватска заслужува проширен третман бидејќи претставува регионална референтна точка (benchmark) спрема која другите јурисдикции го мерат својот напредок.

Имплементација на Solvency II. Директивата Solvency II почива на три столба. Столб I (Pillar I) утврдува квантитативни барања: ризично базиран пристап кон капиталната адекватност, Барање за капитал за солвентност (Solvency Capital Requirement – SCR) калибрирано да покрие 99,5 проценти од ризиците во едногодишен хоризонт, Минимално капитално барање (Minimum Capital Requirement – MCR) под кое се активира супервизорска интервенција, и пазарно конзистентна вреднување на средствата и обврските. Столб II (Pillar II) пропишува квалитативни барања за корпоративно управување: интегриран систем на управување кој опфаќа управување со ризик, усогласеност (compliance), внатрешна ревизија и актуарска функција; Сопствена проценка на ризик и солвентност (Own Risk and Solvency Assessment – ORSA); и стандарди за соодветност и компетентност (fit and proper) на менаџментот. Столб III (Pillar III) наложува транспарентност преку Редовни супервизорски извештаи (RSR) и јавни Извештаи за солвентност и финансиска состојба (SFCR).

Хрватските осигурители морале да изградат софистицирани системи за мерење и управување со ризик, да усвојат нови сметководствени стандарди усогласени со билансот на Solvency II, да го зголемат капиталот за да ги задоволат прекалибрираните барања и да произведат обемни регулаторни и јавни извештаи ²⁵⁵.

Имплементација на IDD. Директивата за дистрибуција на осигурување (IDD) ја замени поранешната Директива за посредување во осигурувањето (IMD), проширувајќи го регулаторниот периметар да ги покрие не само посредниците, туку и директната продажба од осигурителите. Хрватската транспозиција вовеле строги професионални

²⁵⁵ Antonella Cappiello, op. cit., стр. 45–88.

барања (150 часа почетна обука, 15 часа годишен континуиран професионален развој), сеопфатни предоговорни информациски обврски вклучувајќи го Информацискиот документ за осигурителен производ (Insurance Product Information Document – IPID), робусни правила за конфликт на интереси и процеси за надзор и управување со производи (POG) кои бараат од осигурителите да дизајнираат производи што ги задоволуваат потребите на дефинирани целни пазари ²⁵⁶.

Хармонизација на моторното осигурување. Хрватска целосно ги транспонирала Директивите на ЕУ за моторно осигурување, воведувајќи задолжително осигурување од автомобилска одговорност, учество во системот на Зелена карта, прекугранични центри за информации за штети и компензациски тела за случаи на инсолвентност на осигурителот.

Слободи на единствениот пазар. Како членка на ЕУ, Хрватска ги имплементира принципите на слобода на основање (freedom of establishment) и слобода на услуги (freedom of services). Осигурители од други земји на ЕУ може да отворат филијали во Хрватска без барање дополнително лиценцирање, или да понудат прекугранични услуги без физичко присуство. Овие принципи создадоа отворен конкурентен пејзаж и привлекоа странски осигурители кои донесоа капитал, експертиза и конкурентен притисок.

4.3.4 Договорно осигурително право: суштински одредби

Хрватските одредби на ЗОО за договорот за осигурување (чл. 961–1011) заслужуваат детално испитување бидејќи ја претставуваат најмодернизираната верзија на југословенското правно наследство.

Дефиниција и формирање на договорот. Хрватската дефиниција на договорот за осигурување тесно ги паралелира српската и македонската формулација, зачувувајќи ги суштинските елементи на билатерална обврска, условно исполнување и алеаторен карактер. Договорот останува консензуален со *ad probationem* барања за писмена форма. Сепак, ревизијата на хрватскиот ЗОО од 2005 година вовела неколку подобрувања отсутни од постарите регионални кодификации.

Предоговорни информациски обврски. Членовите 966–970 утврдуваат детални информациски обврски кои ги антиципираат барањата на IDD. Осигурителот мора да го

²⁵⁶ Pierpaolo Marano и Kyriaki Noussia, *Insurance Distribution Directive*, op. cit., стр. 98–122.

обелодени обемот и ограничувањата на покриеноста со јасен, нетехнички јазик; да обезбеди разумно време за осигуреникот да ги проучи предложените услови пред склучување; и да обезбеди комплетни општи услови. Овие одредби го рефлектираат пошироката европска тенденција кон зајакнување на информативната позиција на „послабата“ договорна страна – осигуреникот кој типично се соочува со адхезиони договори составени ексклузивно од осигурителот.

Одредби за имотно осигурување. Членовите 983–997 го регулираат имотното осигурување по познати линии: осигурителен интерес како услов за валидност, принципот на надоместок како горна граница за обесштетување, пропорционална клаузула (average clause) за подосигурување и автоматска суброгација по исплата на загубата. Материјалните правила се практично идентични со оние во српскиот и македонскиот ЗОО, потврдувајќи го постојаниот удел на заедничката рамка од југословенската ера.

Осигурување од одговорност. Членовите 998–1002 го регулираат осигурувањето од одговорност, вклучувајќи го правото на директна тужба на оштетените трети лица против осигурителот. Хрватското подобрување во оваа област се состои од појасни процедурални одредби за остварување на директната тужба, рефлектирајќи ја јуриспруденцијата на Судот на правдата на ЕУ за прекуграничните моторни осигурителни барања.

Лично осигурување. Членовите 1003–1011 го регулираат животното, незгодното и здравственото осигурување врз стандардните принципи: неприменливост на принципот на надоместок, отсуство на суброгација, право на повеќе полиси, права за определување на корисник и барања за согласност на трета страна за животно осигурување.

4.3.5 Дистинктивни карактеристики на хрватската осигурителна регулатива

Неколку карактеристики ја разликуваат хрватската осигурителна регулатива од нејзините регионални парњаци и ја позиционираат како регионален benchmark.

Зајакната заштита на потрошувачите. Режимот усогласен со IDD бара осигурителите и посредниците да спроведат проценка на побарувањата и потребите (demands-and-needs assessment) пред да препорачаат кој било производ, да го обезбедат стандардизираниот Информациски документ за осигурителен производ (IPID) кој овозможува меѓупроизводна споредба, и да ги обелоденат сите структури на наградување. Овие барања суштински го надминуваат она што која било друга јурисдикција на Западен

Балкан го наложува. IPID, конкретно, претставува значајна иновација: двостранички стандардизиран документ кој им овозможува на потрошувачите да споредуваат производи од различни осигурители на еднаква основа, покривајќи клучни карактеристики, исклучоци, обврски и процедури за жалби.

Осигурителни инвестициски производи (Insurance-Based Investment Products – IBIPs). Хрватската транспозиција на IDD вклучува посебни правила за осигурителни производи со инвестициска компонента, усогласувајќи ги со MiFID II стандардите за заштита на инвеститорите. Овие правила бараат проценки на соодветност, транспарентност на трошоците и известување за перформансите. Овој регулаторен слој останува во голема мера отсутен на друго место во регионот.

Интегриран супервизорски пристап. HANFA го супервизира целиот сектор на финансиски услуги под еден институционален покрив, применувајќи ризично базирани супервизорски техники, прегледи на ORSA, стрес-тестирање и тематски инспекции во согласност со методологијата на Solvency II. Софистицираноста на супервизорскиот инструментариум на HANFA ја надминува онаа на кој било друг регионален супервизор. HANFA учествува во супервизорските колегии и прегледи на колегите на EIOPA, добивајќи пристап до методологии на најдобра практика кои ниту еден друг регулатор од Западен Балкан не може директно да ги пристапи.

Моторно осигурување во рамките на ЕУ. Хрватските возачи имаат придобивки од целосниот режим на моторно осигурување на ЕУ, вклучувајќи го системот на Зелена карта, прекугранично решавање на штети преку информациски центри и компензациски тела, и заштитата од минималните барања за покриеност на Директивата 2009/103/EC.

Слобода на основање и услуги. Можеби најзначајната регулаторна дистинкција е учеството на Хрватска во единствениот пазар на ЕУ за осигурување. Хрватските осигурители може да основаат филијали низ целиот ЕЕА користејќи „единствен пасош“ (single passport) – единечна матична лиценца призната низ сите земји-членки. Обратно, секој осигурител од ЕУ може да нуди производи во Хрватска, било преку филијала или на прекугранична основа. Оваа конкурентна отвореност привлечла големи европски осигурителни групи на хрватскиот пазар и го подигнала конкурентниот притисок врз домашните осигурители за иновирање и подобрување на ефикасноста.

4.3.6 Компарација со македонскиот и српскиот модел

Хрватска, Србија и Северна Македонија ја споделуваат основната структура на ЗОО од југословенската ера. Идентични одредби го регулираат принципот на надоместок, суброгацијата, осигурителниот интерес и согласноста на трета страна за животно осигурување. Оваа конвергенција на ниво на договорно право е навистина забележителна: и покрај три децении на сепаратен законодавен развој, јадрото на архитектурата на договорот за осигурување останува хармонизирано до степен кој ја олеснува прекуграничната правна разбирливост и соработка.

Но сличностите завршуваат на договорното ниво. Во регулаторната инфраструктура, Хрватска функционира во квалитативно различна лига. Нејзината целосна имплементација на Solvency II значи дека хрватските осигурители се соочуваат со ризично базирани капитални барања, софистицирани барања за корпоративно управување и обемни обврски за известување кои нивните српски и македонски парњаци ги среќаваат само делумно. Хрватското искуство демонстрира дека целосната европска хармонизација е остварлива, но бара одржлива инвестиција во институционален капацитет, актуарска експертиза и супервизорска технологија.

Големината на регулаторниот јаз е видлива во конкретни услови. Хрватски осигурител мора да го пресмета SCR користејќи стандардна формула или одобрен внатрешен модел, да примени пазарно конзистентна вреднување на целиот биланс, да спроведе годишна ORSA проценка, да одржува четири функции на управување (управување со ризик, усогласеност, внатрешна ревизија, актуарска функција) и да објави сеопфатен SFCR достапен за јавноста. Македонски осигурител не се соочува со ниту едно од овие барања во нивната форма од Solvency II, наместо тоа почитувајќи поедноставни пресметки на маргината на солвентност, помалку детаљни очекувања за управување и ограничено јавно обелоденување.

За разлика од Србија и Македонија, чии осигурители функционираат исклучиво во нивните национални граници, хрватските осигурители уживаат единствен пасош на ЕУ кој дозволува работа низ целиот Европски економски простор. Оваа структурна предност го засилува конкурентниот притисок и ја забрзува модернизацијата, но исто така ги изложува домашните осигурители на конкуренција од добро капитализирани странски групи кои донесуваат економии на обем, диверзифицирани портфолија и напредни технолошки платформи.

Хрватскиот модел исто така открива важна темпорална лекција за Македонија. Хрватската имплементација на Solvency II не настана преку ноќ; потребен бил децениски подготвителен процес кој започнал многу пред пристапувањето во ЕУ. Супервизорскиот кадар бил обучуван на настани организирани од ЕИОРА, биле воспоставени актуарски едукациски програми, и осигурителната индустрија била консултирана преку обемни проценки на влијание. Анализата покажува дека Македонија би имала корист од иницирање на сличен подготвителен процес веднаш, дури и ако формалното пристапување останува години оддалечено.

4.4 АЛБАНИЈА: ГРАЃАНСКИ КОДЕКС И ОСИГУРУВАЊЕ

4.4.1 Општа карактеристика на правниот систем

Правниот поредок на Албанија припаѓа во различна традиција од нејзините соседи на Западен Балкан. Додека Србија, Хрватска, Северна Македонија, Косово и Црна Гора цртаат влијанија од германско-австриските правни модели, Албанија ја следи романската правна традиција – со италијанското и француското право како примарни влијанија. Оваа дивергенција го обликува концептуалниот вокабулар, институционалниот дизајн и законодавната архитектура на албанското осигурително право.

Правниот развој на Албанија поминува низ неколку остро контрастирани периоди:

Предсоцијалистички период (до 1944). Османлиските правни влијанија постепено отстапија место на италијанските и француските модели додека Албанија ја модернизирала својата правна инфраструктура.

Социјалистички период (1944–1991). Под диктатурата на Енвер Хоџа, Албанија развила најизолиран и најригиден социјалистички систем во Европа. Приватното осигурување беше целосно укинато; сите функции за управување со ризик беа апсорбирани во централизирани државни буџети и механизми за социјално осигурување. За разлика од југословенскиот модел на самоуправање, кој дозволуваше ограничена пазарна активност, Албанија ја изгасна целата приватна економска иницијатива во осигурувањето.

Постсоцијалистичка транзиција (1991–денес). Реконструкцијата на албанскиот осигурителен пазар започна од нулта линија. Немало приватна осигурителна традиција, функционален регулаторен апарат, актуарска професија, ниту минимално јавно

разбирање на осигурувањето како концепт. Економскиот колапс од крајот на 1990-тите – вклучувајќи ја разорната криза со пирамидални шеми – дополнително ја комплицирала транзицијата. Овие почетни услови објаснуваат многу од предизвиците кои сè уште постојат во албанскиот осигурителен сектор.

4.4.2 Извори на осигурителното право

Граѓански кодекс (Kodi Civil)²⁵⁷. Албанија се разликува од останатиот регион со регулирање на договорот за осигурување во сеопфатен Граѓански кодекс, наместо преку посебен закон за облигациони односи. Членовите 1113 до 1161, лоцирани во делот за посебни договори, го адресираат осигурувањето. Структурата ја паралелира регионалната норма: општи одредби (чл. 1113–1133), имотно осигурување (чл. 1134–1149) и лично осигурување (чл. 1150–1161). Италијанскиот Граѓански законик од 1942 и францускиот Code Civil се примарните интелектуални извори.

Закон за дејности на осигурување и реосигурување (Ligji për veprimtarinë e sigurimit dhe risigurimit)²⁵⁸. Овој посебен закон го регулира основањето и лиценцирањето, супервизијата, пруденцијалните барања, заштитата на осигурениците и регулативата за посредници. Измените следат постепено усогласување со стандардите на Solvency II и IDD, иако целосната имплементација останува далеку.

Подзаконска регулатива. Финансиската супервизорска власт (Autoriteti i Mbikëqyrjes Financiare – AMF)²⁵⁹, интегрираниот финансиски регулатор на Албанија, донесува правила за капитална адекватност, технички резерви, инвестициски ограничувања, известување и заштита на потрошувачите.

4.4.3 Дефиниција, правна природа и формалност

Член 1113 од Граѓанскиот законик го дефинира договорот за осигурување како договор преку кој осигурителот, во замена за плаќање на премија, се обврзува да плати сума пари или да обезбеди друга услуга при настанување на одреден ризик. Дефиницијата ги нагласува билатералната, условната и алеаторната природа на односот – карактеристики заеднички низ регионот.

²⁵⁷ Kodi civil i Republikës së Shqipërisë, miratuar me ligjin nr.7850, datë 29.7.1994; ndryshuar me ligjet nr.8536, datë 18.10.1999; nr.8781, datë 3.5.2001 dhe nr.17/2012, datë 16.2.2012; 121/2013, datë 18.4.2013, *Botim i Qendrës së Botimeve Zyrtare*, Dhjetor 2014.

²⁵⁸ https://amf.gov.al/pdf/ligje/186_Ligj%20nr.%2052%202014%20Per%20veprimtarine%20e%20sigurimit%20dhe%20risigurimit.pdf

²⁵⁹ <https://amf.gov.al/>

Сепак, Албанија отстапува од регионалните норми во прашањето на **формални барања**. Граѓанскиот законик бара писмена форма *ad solemnitatem*: договорот е валиден само ако е сведен на писмена форма (чл. 1114). Устен договор за осигурување е ништовен. Полисата не е само доказно средство туку конститутивен елемент на самиот договор. Ова строго барање за формалност, вкоренето во италијанската традиција, остро контрастира со правилото *ad probationem* кое преовладува во Србија, Хрватска, Северна Македонија, Косово и Црна Гора, каде писмената форма служи само како доказ и нејзиното отсуство не го поништува договорот.

Практичните импликации на оваа разлика се значајни. Во Албанија, осигурител кој не издал полиса може да го одбие покритието на основа дека не постои валиден договор. Во Србија, истиот осигурител би останал обврзан бидејќи консензуалната согласност е валидна дури и без писмена документација. Оваа дивергенција има реални последици за заштитата на потрошувачите и судската администрација.

4.4.4 Преддоговорни обврски

Режимот на обелоденување на Албанија го следи континенталноевропскиот образец. Член 1117 наметнува општа обврска на осигуреникот вистинито да ги пријави сите околности материјални за проценка на ризикот. Последиците од повреда го следат регионалниот модел: намерна погрешна претстава го овластува осигурителот да го раскине договорот и да ја задржи премијата (чл. 1118), додека ненамерна грешка предизвикува право на измена или, во отсуство на согласност, пропорционален прекин (чл. 1119).

Оригиналниот Граѓански кодекс од 1994 не содржел експлицитни информациски обврски за осигурителите, но последователното законодавство ја пополни оваа празнина. Законот за заштита на потрошувачите²⁶⁰, ревизиите на Законот за осигурување и подзаконските акти на AMF сега бараат од осигурителите да обезбедат јасни општи услови, стандардизирани документи за информации за производите, објаснувања на клучните карактеристики и исклучоци и рокови за повлекување ²⁶¹.

²⁶⁰ <https://qbz.gov.al/eli/ligj/2008/04/17/9902>

²⁶¹ Ibid., стр. 169–185.

4.4.5 Имотно осигурување

Албанското право за имотно осигурување функционира врз истите основни принципи како регионалните парњаци, потврдувајќи ја универзалноста на одредени суштински осигурителни концепти низ правните традиции. Осигурителниот интерес е задолжителен (чл. 1134): само лице кое би претрпело економска загуба од уништувањето или оштетувањето на имотот може валидно да склучи осигурување. Принципот на надоместок забранува обесштетување повеќе од реалната загуба (чл. 1136), обезбедувајќи дека осигурувањето останува механизам за компензација на загуба, а не за генерирање профит.

Правилото за пропорционалност се применува на подосигурувањето преку она што во албанската практика е познато како „*clause proportionnelle*” – термин кој го рефлектира француското влијание врз албанската правна терминологија. Кога осигурената сума е пониска од реалната вредност на имотот, компензацијата се намалува пропорционално.²⁶²

Суброгацијата настанува автоматски по исплата (чл. 1142–1143), ограничена на платениот износ, остварувајќи ги оригиналните тужбени основи на осигуреникот, со стандарден исклучок за членови на семејството освен при намерно постапување. И покрај различната правна традиција, албанската суброгација функционира идентично со нејзините парњаци во другите пет јурисдикции – моќна илустрација на тоа како функционалната конвергенција може да ја надмине доктринарната разновидност.

Двојно осигурување. Член 1145 ја адресира ситуацијата каде истиот имот е осигуран под повеќе полиси. Конзистентно со универзалниот принцип на надоместок, вкупното барање од сите осигурители не може да ја надмине реалната загуба. Секој осигурител придонесува пропорционално на покриеноста што ја обезбедил.

4.4.6 Лично осигурување

Членовите 1150 до 1161 го регулираат личното осигурување – животно, незгодно и здравствено покритие – врз принципи идентични со оние низ регионот. Принципот на надоместок не се применува: осигурителот ја плаќа договорно утврдената сума без оглед на реалната економска загуба, бидејќи човечкиот живот и телесниот интегритет не можат значително да се квантифицираат во парични единици. Суброгацијата е

²⁶² Албански кодекс, чл. 1139

исклучена. Повеќе полиси можат да коегзистираат, и осигуреникот може да наплати под сите – правило кое го разликува личното осигурување од ограничувањето на единечно обесштетување кај имотното осигурување.

Осигуреникот може слободно да ги определи и смени корисниците (чл. 1154), а корисникот нема стекнато (vested) право додека осигуреникот не се откаже од правото да ја отповика одредбата. Согласно на трета страна е потребна за животно осигурување на животот на друго лице. Овие одредби толку тесно ја рефлектираат регионалната норма што може разумно да се зборува за „западнобалкански консензус“ за основите на личното осигурување, премостувајќи ја дури и поделбата помеѓу германско-австриската и романската правна традиција.

Здравствено осигурување. Рамката за здравствено осигурување на Албанија заслужува посебно внимание поради слабиот јавен здравствен систем на земјата. Приватното здравствено осигурување, иако сè уште неразвиено, игра позначајна дополнителна улога во Албанија отколку во земјите со посилна јавна здравствена инфраструктура. Општите одредби на Граѓанскиот законик за лично осигурување се применуваат, но пазарот е повеќе обликуван од регулаторната практика и насоките на AMF отколку од детаљни законски одредби.

4.4.7 Регулаторна рамка и пазарни предизвици

AMF го супервизира осигурувањето под модел на интегрирана финансиска регулација. Законот за осигурување од 2018 вовеле модернизирани пруденцијални барања инспирирани од – но не целосно реплицирајќи ги – стандардите на Solvency II: минимален капитал по тип на осигурување, технички резерви, инвестициски ограничувања, барања за корпоративно управување и стандарди за соодветност (fit and proper). Целосната имплементација на Solvency II, сепак, останува надвор од тековниот капацитет на Албанија поради ограничени административни ресурси во AMF, акутен недостаток на актуари и специјалисти за управување со ризик, малата скала на пазарот и конкурентните приоритети за реформа.

Осигурителниот пазар на Албанија се соочува со структурни предизвици кои ја разликуваат од регионалните парњаци. Пенетрацијата на осигурувањето се движи околу 1,5 проценти од ГДП – приближно една шестина од западноевропскиот просек. Задолжителното моторно осигурување генерира приближно 70 проценти од вкупните премии, оставајќи ги доброволните линии драматично неразвиени. Јавната недоверба во

финансиските институции, наследена од децении тоталитарна контрола и зајакната со колапсот на пирамидалните шеми од 1990-тите, ја депресира побарувачката. Пазарот е фрагментиран помеѓу бројни мали, слабо капитализирани осигурители, а актуарската и правната професија остануваат зачетни.

4.4.8 Компарација со македонскиот модел

Албанија и Северна Македонија споделуваат неколку основни принципи: осигурителен интерес, принципот на надоместок, суброгација и определување на корисник се идентично регулирани. Но разликите се поучни. Романската правна традиција на Албанија произведува различна терминологија и концептуални структури. Моделот на Граѓански кодекс (наспроти самостоен закон за облигации) го вградува осигурувањето во пошироката приватноправна рамка. Барањето за формалност *ad solemnitatem* остро отстапува од пристапот *ad probationem* на Македонија. А пазарот на Албанија останува помалку развиен, со послаба супервизија и пониска пенетрација на осигурувањето, нудејќи предупредувачка илустрација за последиците од несоодветен институционален капацитет.

Сметам дека албанскиот пример е особено релевантен за Македонија во две димензии. Прво, строгата форма *ad solemnitatem* обезбедува повисока правна сигурност, но создава проблеми во практиката – а Македонија треба внимателно да го одмери балансот помеѓу правна формалност и практична достапност. Второ, зависноста на Албанија од задолжителното моторно осигурување (MTPL) предупредува против пазарна моноструктура и го нагласува значењето на активна промоција на доброволните осигурителни линии.

4.5 КОСОВО: ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ

4.5.1 Општа карактеристика на правниот систем

Косово претставува уникатен компаративен случај. Најмладата држава во регионот, прогласувајќи независност во 2008 година, Косово наследи правен систем обликуван од три последователни слоја: предвоеното српско законодавство од пред 1999, хибридниот регулаторен режим на периодот на УНМИК (1999–2008) и постнезависните реформи ориентирани кон европски стандарди.

За време на периодот пред 1999, српското законодавство – вклучувајќи го ЗОО од југословенската ера – се применуваше низ целото Косово. Периодот на УНМИК вовеле меѓународни административни регулации заедно со задржаното српско право (каде не било дискриминаторно), создавајќи комплексна нормативна мозаика. По независноста, Косово започна со градење на независни правни и регулаторни институции, но процесот на консолидација продолжува. Осигурителниот сектор ги рефлектира овие слоевити наследства: материјалното договорно право произлегува од југословенскиот ЗОО, регулаторната надградба е постнезависна, а институционалната инфраструктура останува во развој.

4.5.2 Извори на осигурителното право

Уставот (2008). Го утврдува владеењето на правото, заштитата на човековите права, принципите на пазарна економија и посветеноста кон европска интеграција. Членот 119 предвидува дека претходното законодавство останува валидно доколку не му противречи на Уставот.

Закон за облигациони односи²⁶³. Косовскиот ЗОО, суштински базиран на српскиот/југословенскиот модел, го регулира договорот за осигурување преку одредби кои ја рефлектираат српската структура: заеднички одредби за осигурување на имот и осигурување на лица, имотно осигурување, осигурување од одговорност и осигурување на лица.

Закон за осигурување²⁶⁴. Специјализиран статут кој го адресира основањето и лиценцирањето на осигурители, пруденцијалните барања, супервизорските овластувања, заштитата на осигурениците и регулативата за посредници. Законот од 2015 се обидува да инкорпорира европски стандарди, иако целосната имплементација на Solvency II и IDD останува аспирациска.

Централна банка на Република Косово²⁶⁵ (ЦБК). Служејќи како супервизор на осигурувањето, ЦБК донесува подзаконски правила за капитална адекватност, технички резерви, инвестициски лимити, известување и заштита на потрошувачите. Двојната улога на ЦБК и како монетарна власт и како супервизор на осигурувањето создава ресурсни тензии кои можат да ја разводнат супервизорската ефективност.

²⁶³ Ligji nr.04/L-077 për mardhënit e detyrimeve, Gazeta zyrtare e R. Kosovës nr.16/2012.

²⁶⁴ Ligji nr.05/L-045 për sigurimet, Gazeta zyrtare e R. Kosovës nr.38/2015.

²⁶⁵ <https://bqk-kos.org/>

4.5.3 Договорно осигурително право: наследството на ЗОО

Материјалното договорно осигурително право на Косово заслужува детаљно испитување токму затоа што илустрира како југословенското правно наследство функционира во фундаментално различен институционален контекст.

Одредбите кои го регулираат формирањето на договорот за осигурување го следат српскиот модел член по член. Договорот е алеаторен, консензуален (*ad probationem*) и условен од настанувањето на осигурениот ризик. Осигуреникот носи општа должност за обелоденување, со диференцирани последици за намерна измама (раскинување плус задржување на премија) и ненамерна погрешна претстава (измена или пропорционален прекин). Имотното осигурување го почитува барањето за осигурителен интерес, принципот на надоместок, пропорционалната клаузула за подосигурување и автоматската суброгација. Осигурувањето од одговорност обезбедува директна тужба за оштетени трети лица. Личното осигурување функционира надвор од принципот на надоместок, со права за определување на корисник и заштити за согласност на трета страна.

Овие одредби функционираат идентично во текстот со нивните српски, македонски и црногорски еквиваленти. Сепак, практичното функционирање на овие идентични правила значително дивергира поради институционалната средина на Косово. Каде што српските судови црпат од децении на осигурителна јуриспруденција за толкување на двосмислените одредби на ЗОО, косовските судови често за прв пат се среќаваат со осигурителни спорови. Каде НБС во Србија развила детаљни супервизорски насоки за услови на полиси и постапување со штети, ЦБК во Косово издала компаративно малку интерпретативни насоки. Косовскиот пример моќно илустрира дека законскиот текст сам по себе не ги определува правните исходи – институционалниот контекст, судското искуство и супервизорскиот капацитет се подеднакво определувачки.

4.5.4 Дистинктивни карактеристики на косовскиот пазар

Осигурителниот пазар на Косово е меѓу најмалите и најнеразвиените во регионот, и неколку структурни карактеристики заслужуваат внимание.

Големина и состав на пазарот. До 2024 година, само девет лиценцирани осигурителни друштва функционираат во Косово. Пенетрацијата на осигурувањето изнесува приближно 2 проценти од ГДП, но оваа заглавна бројка маскира длабоко искривена пазарна структура: над 80 проценти од премиите произлегуваат од задолжителното

осигурување од автомобилска одговорност, со доброволните линии (живот, здравје, имот) кои остануваат минимално развиени. Животното осигурување, кое во зрели пазари типично одговара за 40–60 проценти од вкупните премии, генерира помалку од 5 проценти во Косово.

Ограничувања на регулаторниот капацитет. ЦБК се соочува со сериозни ограничувања во кадар, експертиза и технолошка инфраструктура за ефективна супервизија на осигурувањето. Одделот одговорен за супервизија на осигурувањето типично функционира со помалку од 20 вработени, од кои многумина немаат специјализирана актуарска или осигурителна обука. Недостатокот на квалификувани актуари и професионалци за управување со ризик е особено акутен – Косово практично нема домашно обучени актуари.

Меѓународна изолација. Оспорениот меѓународен статус на Косово – пет земји-членки на ЕУ (Шпанија, Грција, Романија, Словачка и Кипар) не ја признаваат неговата независност – создава практични компликации кои се протегаат надвор од политичката сфера во регулацијата на осигурувањето. Косово не може да се приклучи на Меѓународната асоцијација на супервизори на осигурувањето (IAIS) во свое име. Се соочува со потешкотии при учество во системот на Зелена карта за прекугранично моторно осигурување. Прекуграничните реосигурителни аранжмани бараат дополнителна правна документација за да се адресира јурисдикционалната неизвесност.

Судско неискуство. Судовите на Косово имаат ограничено искуство со пресудување на осигурителни спорови, а објавената судска пракса е оскудна. Кога спор за суброгациски права или принципот на надоместок стигне до косовски суд, судијата може да ја применува релевантната одредба на ЗОО за прв пат. Оваа судска празнина ја намалува правната сигурност и може да ги одвраќа странските инвестиции во осигурителниот сектор.

Влез на меѓународни групи. И покрај овие ограничувања, Косово привлечно неколку меѓународни осигурителни групи – вклучувајќи такви од Словенија, Австрија и Турција – кои донесуваат капитал, менаџерска експертиза и техничко знаење. Нивното присуство ги подигнало конкурентните стандарди и вовеле иновации во производите, но нивниот пазарен удел останува концентриран, а палетата на производи ограничена.

И покрај овие ограничувања, Косово постигнало мерлив напредок. Законот за осигурување од 2015 обезбедува модерна законска рамка; ЦБК развила основен

супервизорски капацитет; и задолжителниот пазар на моторно осигурување функционира со разумна ефикасност.

4.5.5 Компарација со македонскиот и српскиот модел

Осигурителното договорно право на Косово базирано на ЗОО е практично идентично со српскиот и македонскиот модел, создавајќи скоро целосна суштинска хармонизација. Истите одредби го регулираат осигурителниот интерес, принципот на надоместок, суброгацијата, определувањето на корисник и согласноста за животно осигурување на трети лица. Македонски правник во осигурувањето кој ги чита одредбите на ЗОО на Косово би го препознал секој член, секој принцип и речиси секој збор.

Но конвергенцијата во материјалното право коегзистира со драматични дивергенции во пазарниот развој, институционалниот капацитет и регулаторната софистицираност. Пазарот на Косово е најмалку развиен во регионот; неговиот супервизор има најслаб капацитет; неговата меѓународна позиција создава уникатни компликации; а неговата судска пракса е најтенка.

Споредбата дава критичен увид за оваа студија: **идентичен законски текст не произведува идентични правни исходи кога институционалната средина длабоко се разликува.** Овој наод има важни импликации за стратегијата за хармонизација. Предлозите за хармонизирање на осигурителното право низ Западен Балкан преку еднообразно законодавство – иако привлечни по својата едноставност – ќе постигнат малку без паралелна хармонизација на институционалниот капацитет, судската експертиза и супервизорските ресурси. Искуството на Косово демонстрира дека законот на хартија е неопходен, но далеку од доволен; она што е подеднакво важно е законот во акција.

За Северна Македонија, споредбата со Косово е илуминативна во различен регистар. Осигурителниот пазар на Македонија, иако поразвиен од косовскиот, се соочува со некои од истите структурни предизвици: ограничен супервизорски капацитет, неразвиени доброволни осигурителни линии, зависност од меѓународни реосигурители и тенка судска пракса. Разликата е во степен, а не во вид. Предноста на Македонија лежи во нејзината подолга регулаторна историја, поразвиена актуарска заедница и нешто подлабока осигурителна култура – предности кои мораат активно да се култивираат наместо да се земаат здраво за готово.

4.6 ЦРНА ГОРА: ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ

4.6.1 Општа карактеристика на правниот систем

Правниот поредок на Црна Гора стои цврсто во континенталната цивилноправна традиција, обликуван од долгата асоцијација со српските и југословенските правни институции. Црна Гора стана независна држава во 2006 година по референдум, а од отворањето на преговорите за пристапување во ЕУ во 2012 година, следи агресивна законодавна хармонизација со европските стандарди.

Во регионот, Црна Гора зазема дистинктивна позиција: мала економија (население приближно 620.000) со соодветно скромн осигурителен пазар, а сепак нејзината регулаторна амбиција – целосна транспозиција на Solvency II и IDD преку Законот за осигурување од 2020 – ја надминува онаа на далеку поголемите соседи. Оваа комбинација на малопазарна реалност и висока регулаторна аспирација создава поучни тензии кои ги осветлуваат практичните граници и можности на европската хармонизација во мали држави.

4.6.2 Извори на осигурителното право

Уставот (2007). Го утврдува владеењето на правото, човековите права, пазарната економија и европската интеграција како уставни императиви.

Закон за облигациони односи²⁶⁶. Суштински базиран на југословенскиот модел, го регулира договорот за осигурување во одредби кои тесно го следат српскиот и македонскиот ЗОО.

Закон за осигурување²⁶⁷. Овој статут претставува квантен скок во регулаторната амбиција, целосно транспонирајќи ја тристолбната архитектура на Solvency II Директивата. Црногорските осигурители мораат: да применат ризично базирана пресметка на капитал (SCR и MCR) со пазарно конзистентна вреднување на средствата и обврските (Столб I); да воспостават системи за управување кои опфаќаат внатрешна ревизија, управување со ризик, усогласеност и актуарска функција, да спроведат ORSA проценки (Столб II); и да поднесат Редовни супервизорски извештаи (RSR) и да објават Извештаи за солвентност и финансиска состојба (SFCR) (Столб III).

²⁶⁶ Zakon o obligacionim odnosima, sl. List Crne Gore, br.047/08, 004/11, 022/17.

²⁶⁷ Zakon o osiguranju, sl. List Crne Gore, br.033/25, 160/25, 033/26.

Агенција за супервизија на осигурувањето (Agencija za nadzor osiguranja)²⁶⁸. Посветениот осигурителен регулатор на Црна Гора донесува подзаконска регулатива усогласена со насоките на ЕИОРА за корпоративно управување, управување со ризик и известување.

4.6.3 Договорно осигурително право: рамката на ЗОО

Материјалното договорно осигурително право на Црна Гора, содржано во ЗОО, тесно го следи моделот од југословенската ера кој исто така го подлежи српското, македонското и косовското право. Одредбите за дефиниција на договорот, алеаторна природа, консензуално формирање, обврски за обелоденување, принципот на надоместок, суброгација, определување на корисник и согласност на трета страна се суштински идентични со нивните регионални парњаци.

Неколку карактеристики на црногорската примена заслужуваат спомнување. Црногорските судови, иако работат од истиот законски текст како српските судови, развиле компаративно потенок корпус на осигурителна јуриспруденција. Малата големина на земјата значи дека осигурителни спорови кои достигнуаат до повисоките судови се помалобројни, а резултирачката судска пракса обезбедува помалку толковна насока од нејзиниот српски парњак. Ова создава џебови на правна неизвесност, особено во области каде општите одредби на ЗОО бараат судско толкување за адресирање на современи осигурителни практики кои не биле антиципирани од законодавците во 1978 година.

Пристапот на Црна Гора кон задолжителното осигурување заслужува внимание. Осигурувањето од автомобилска одговорност е задолжително, а Црна Гора учествува во системот на Зелена карта, олеснувајќи прекуграничното моторно покрите. Сепак, опсегот на задолжителни класи на осигурување е потесен отколку во Хрватска, каде директивите на ЕУ наложуваат дополнителни форми на задолжително осигурување од професионална одговорност. Црна Гора сигнализирала намера да го прошири задолжителното покрите како дел од процесот на пристапување, но имплементацијата зависи од капацитетот и на осигурителната индустрија и на регулаторната инфраструктура да апсорбираат нови мандати.

²⁶⁸ <https://ano.me/>

4.6.4 ЕУ апроксимација: амбиција и ограничување

Законскиот пакет на Црна Гора од 2020 година претставува најамбициозен напор за ЕУ апроксимација на Западен Балкан надвор од Хрватска. Формалната комплетност на транспозицијата е импресивна: текстот на Законот за осигурување го следи Solvency II Директивата член по член, а Законот за осигурување ги реплицира барањата на IDD целосно. Ова достигнување ја рефлектира понапредната позиција на Црна Гора во преговорите за пристапување и нејзината политичка посветеност кон демонстрирање на законодавна подготвеност за членство во ЕУ.

Сепак, дистинкцијата помеѓу формална транспозиција и ефективна имплементација е можеби никаде повидлива отколку во Црна Гора. Неколку практични пречки го ограничуваат реалниот влијание на законодавството од 2020.

Скала на пазарот. Црногорскиот осигурителен пазар генерира приближно 200 милиони евра годишна премија – приближно една шестина од пазарот на Србија и ситен дел од хрватскиот. Со само неколку лиценцирани осигурители, целосната усогласеност со Solvency II наметнува фиксни трошоци (актуарски модели, информатички системи, структури за управување, платформи за известување) кои непропорционално паѓаат врз малите претпријатија во мал пазар. Црногорски осигурител со 20 милиони евра годишна премија се соочува со истите барања за управување – четири задолжителни функции, ORSA, RSR и SFCR известување – како хрватски осигурител кој запишува 500 милиони евра. Апсолутниот трошок е сличен; релативниот товар е неспоредливо потежок.

Оскудност на човечки капитал. Црна Гора има само неколку сертифицирани актуари – ограничување кое влијае и на осигурителната индустрија и на АСО. Техничките барања на Solvency II – ризично базирана пресметка на капитал, пазарно конзистентна вреднување на билансот, ORSA проценка – бараат актуарска експертиза на секое ниво. Кога таа експертиза е распределена тенко низ цел национален пазар, квалитетот и длабочината на усогласеноста со Solvency II неизбежно страдаат. Супервизорскиот кадар на АСО, иако посветен, нема длабока техничка експертиза потребна за значаен преглед на Solvency II и стрес-тестирање.

Тензии на пропорционалност. Директивата Solvency II теоретски дозволува пропорционална примена за помали претпријатија, но практичната операционализација на пропорционалноста во јурисдикција каде секој осигурител е, според европски стандарди, мало претпријатие, останува предизвикувачка. Насоките на EIOPA за

пропорционалност беа дизајнирани за повремениот мал осигурител во рамките на поголем пазар, не за цел пазар составен исклучиво од мали осигурители. Регулаторите на Црна Гора мораат суштински да ја реинвентираат рамката за пропорционалност за нивните специфични околности.

Временска рамка за имплементација. Целосната ефективна имплементација на законодавството од 2020 бара не само законски одредби, туку и сеопфатен корпус на подзаконска регулатива, супервизорски насоки, индустриска обука и градење на институционален капацитет. Овој процес продолжува до 2025 и може да бара дополнителни години пред рамката на Solvency II да стане целосно оперативна во практиката.

Овие тензии не се уникатни за Црна Гора; тие ќе се соочат со секоја мала држава од Западен Балкан која следи целосна транспозиција на Solvency II. Искуството на Црна Гора затоа обезбедува тест во реално време за поширокото прашање дали најсофистицираниот пруденцијален режим на Европа може ефективно да се адаптира на малопазарни услови. Одговорот, засега, изгледа условен: формалната транспозиција е остварлива, но ефективната имплементација бара одржлива посветеност на ресурси која ги тестира границите на малодржавниот капацитет.

4.6.5 Компарација со македонскиот модел

Црна Гора и Северна Македонија ја претставуваат најпоучната билатерална споредба во оваа студија, бидејќи споделуваат скоро идентични одредби на ЗОО, статус на кандидат за ЕУ и реалноста на мали осигурителни пазари – а сепак остро дивергирале во нивните регулаторни траектории.

Заедничка основа. Двете земји го наследија југословенскиот ЗОО, произведувајќи практично идентично осигурително договорно право. Двете се соочуваат со предизвикот на развивање доброволни осигурителни пазари во економии каде задолжителното моторно осигурување доминира. Двете целосно зависат од меѓународни реосигурители. И двете аспираат кон членство во ЕУ, иако на различни стадиуми на процесот на пристапување.

Регулаторната дивергенција. Законодавството на Црна Гора од 2020 целосно ги транспонира Solvency II и IDD во законска форма. Македонија, до 2025 година, постигнала само делумна имплементација – усвојувајќи избрани елементи на рамката на

Solvency II без преземање сеопфатна транспозиција. Овој јаз е најзначајниот компаративен наод за македонските политикотворци.

Прашањето за пропорционалност. Помалата скала на економијата на Црна Гора (население приближно 620.000, споредено со 2,1 милион на Македонија) создава поакутни предизвици за пропорционалност: црногорските осигурители имаат уште помалку капацитет да ги апсорбираат трошоците за усогласување на регулаторен режим дизајниран за најголемите пазари на Европа. А сепак, подготвеноста на Црна Гора да ги прифати тие трошоци во потрага по целите за пристапување нуди контрапункт на аргументот дека Solvency II е инхерентно несоодветен за мали пазари.

Лекции за Македонија. Искуството на Црна Гора нуди три конкретни лекции. Прво, целосната формална транспозиција на Solvency II е остварлива дури и во мала држава – законодавната задача е барана, но не ненадминлива. Второ, ефективната имплементација бара далеку повеќе од законски текст: супервизорски капацитет, актуарска експертиза, подготвеност на индустријата и рамки за пропорционална примена се сите суштински предуслови. Трето, одлуката за целосна транспозиција испраќа моќен политички сигнал до ЕУ и до осигурителната индустрија дека земјата е сериозна во однос на регулаторната модернизација – сигнал кој може да привлече инвестиции и техничка соработка.

Во оваа дисертација, јас тврдам дека Македонија треба внимателно да го проучи искуството на Црна Гора со имплементацијата – вклучувајќи ги нејзините предизвици и неуспеси – додека го развива сопствениот патоказ за Solvency II. Двете земји се соочуваат со доволно слични структурни услови што успехите и неуспехите на Црна Гора обезбедуваат директно преносливи сознанија.

4.7 КОМПАРАТИВНА СИНТЕЗА И НАЈДОБРИ ПРАКТИКИ

4.7.1 Компаративна табела – клучни одредби

Следната табела ги синтетизира главните карактеристики на осигурителното договорно право низ шесте испитувани јурисдикции:

Критериум	Србија	Хрватска	Албанија	Косово	Црна Гора	Македонија
Правен извор	ЗОО 1978/2011 со измени	ЗОО 2005 со измени	Граѓ. кодекс 1994	ЗОО (српска база)	ЗОО 2008 со измени	ЗОО 1978/2001 со измени
Правна традиција	Германск о- австриска	Германско- австриска	Италијанс ко- француска	Германс ко- австриск а	Германс ко- австриск а	Германско- австриска
ЕУ статус	Кандидат	Членка (2013)	Кандидат	Потенци јален кандида т	Кандида т	Кандидат
Solvency II	Делумна имплемент.	Целосна имплемент.	Минимал на имплемент.	Планир ана	Целосна имплемент. (2020)	Делумна имплемент.
IDD	Делумна имплемент.	Целосна имплемент.	Минимал на имплемент.	Планир ана	Целосна имплемент. (2020)	Делумна имплемент.
Форма на договор	Консензу ален (ad probation em)	Консензуа лен (ad probatione m)	Формале н (ad solemnitat em)	Консенз уален (ad probatio nem)	Консенз уален (ad probatio nem)	Консензуале н (ad probationem)
Обврска за обелоденува ње	Општа обврска	Општа обврска	Општа обврска	Општа обврска	Општа обврска	Општа обврска
Последица од измама	Раскинув ање + задржува ње	Раскинува ње + задржува ње	Раскинув ање + задржува ње	Раскину вање + задржув ање	Раскину вање + задржув ање	Раскинување + задржување

Критериум	Србија	Хрватска	Албанија	Косово	Црна Гора	Македонија
Принцип на надоместок	Да	Да	Да	Да	Да	Да
Суброгација	Автомат ска	Автоматска	Автоматска	Автоматска	Автоматска	Автоматска
Директна тужба	Да	Да	Да	Да	Да	Да
Супервизор	НБС	HANFA	AMF	ЦБК	АСО	АСО
Активни реосигурители	4 (2019)	Повеќе (ЕУ пазар)	1 (ограничен)	Нема	Нема	Нема (2020– 2026)

4.7.2 Конвергенции

Компаративната анализа открива **висок степен на суштинска конвергенција** низ регионот, што може да се препише примарно на два фактора.

Заедничко историско наследство. Пет од шесте јурисдикции (сите освен Албанија) го наследиле југословенскиот ЗОО, произведувајќи практично идентична регулатива на основите на договорот за осигурување. Одредбите на ЗОО за осигурителен интерес, принципот на надоместок, суброгација, права на корисниците и согласност на трета страна го преживеале распадот на Југославија во голема мера непроменета, создавајќи регионална правна *lingua franca* за осигурителното договорно право.

Универзални принципи на осигурителното право. Дури и Албанија, функционирајќи од различна правна традиција, ги применува истите основни принципи: осигурителен интерес како услов за валидност, надоместок како горна граница кај имотното осигурување, обелоденување како преддоговорна обврска, суброгација како автоматско право и согласност како заштита против морален хазард кај животното осигурување на трети лица. Овие конвергенции ја рефлектираат универзалната логика на осигурувањето, која ги трансцендира партикуларните правни традиции.

Споделена европска ориентација. Сите шест јурисдикции аспираат, со различна брзина, да го хармонизираат своето осигурително законодавство со европските стандарди. Оваа споделена ориентација создава дополнителен вектор на конвергенција кој ќе се интензивира како што напредуваат процесите на пристапување.

4.7.3 Дивергенции

И покрај значајната конвергенција во договорните основи, значајни дивергенции се појавуваат во пет димензии.

А. Правна традиција. Само Албанија ја следи романската (италијанско-француска) правна традиција, што се манифестира во нејзиниот модел на кодификација во Граѓански законик, различна терминологија и конститутивното барање за формалност за договори за осигурување.

Б. Градиент на европеизација. Најзначајната регионална дивергенција се однесува на степенот на транспонирање на европските директиви. Хрватска, како членка на ЕУ, целосно ги имплементираше Solvency II и IDD. Црна Гора постигна формална целосна транспозиција преку законодавството од 2020. Србија и Македонија следат делумна, селективна имплементација. Албанија и Косово остануваат во рани фази, ограничени од институционален капацитет и конкурентни приоритети за реформа. Овој градиент создава регулаторна фрагментација која ги комплицира прекуграничните осигурителни активности и нееднаквата заштита на осигурениците низ регионот.

В. Институционален капацитет. Супервизорските тела драматично варираат во ресурси и експертиза. HANFA во Хрватска применува софистицирана ризично базирана супервизија, ORSA прегледи и стрес-тестирање. НБС во Србија и АСО во Црна Гора поседуваат средни капацитети. AMF во Албанија и ЦБК во Косово функционираат со ограничен кадар, лимитирана актуарска експертиза и основни супервизорски инструменти.

Г. Пазарна развиеност. Пенетрацијата на осигурувањето се движи од приближно 2,5 проценти од ГДП во Хрватска до 1,5 проценти во Албанија. Поразоткривачки, составот на премиите се разликува: албанскиот и косовскиот пазар се доминирани од задолжителното моторно осигурување (70–80 проценти од премиите), додека Хрватска и Србија прикажуваат подиверзифицирани портфолија вклучувајќи значајни обеми на животно, здравствено и комерцијално осигурување.

Д. Реосигурителна регулатива. Ново идентификувана димензија на дивергенција се однесува на правниот третман на реосигурувањето. Србија управува развиена реосигурителна рамка со задолжителни реосигурителни барања и четири активни реосигурители. Хрватска го применува третманот на Solvency II за реосигурување како техника за митигација на ризик со детални капитални барања за ризик на контрапартија. Македонија одржува основни законски реосигурителни барања, но нема активни домашни реосигурители²⁶⁹. Албанија, Косово и Црна Гора имаат минимална реосигурителна регулатива, оставајќи ги нивните пазари целосно зависни од меѓународни реосигурители ²⁷⁰.

4.7.4 Либерализациски траектории

Компаративна димензија која заслужува експлицитен третман е патеката на либерализација која секоја јурисдикција ја следела од државен монопол кон конкурентен пазар. Темпото и образецот на либерализација значително варираат и корелираат со тековната пазарна зрелост.

Хрватска следела најагресивна либерализација, движена од барањата за пристапување во ЕУ. Пазарот бил отворен за странска конкуренција релативно рано, резултирајќи со влез на големи европски осигурителни групи (Allianz, Generali, VIG, Uniqa) кои сега доминираат на пазарот.

Србија усвоила поградуален пристап, одржувајќи извесни заштитни мерки за домашните осигурители додека постепено го отворала пазарот. Резултатот е пазар каде и домашни и странски осигурители конкурираат, без доминација на ниту една група.

Албанија искусила најтрауматична либерализација – од целосен државен монопол кон нагло отворање на пазарот во раните 1990-ти, без адекватна регулаторна инфраструктура. Резултирачкиот пазарен неред – вклучувајќи влез на слабо капитализирани и лошо управувани осигурители – произвел инсолвентности, потрошувачка на доверба и регулаторни неуспеси кои AMF сè уште ги адресира.

Косово ефективно започна со чист лист по 1999 година, градејќи го пазарот од нула под супервизија на УНМИК и потоа под сопствениот регулаторен авторитет.

²⁶⁹ <https://aso.mk/wp-content/uploads/2026/08/godishen-izvestaj-za-sostojbata-i-dvizhenjata-na-osiguritelniot-pazar-vo-2025-godina.pdf>

²⁷⁰ Albanian Financial Supervisory Authority (AFSA), Тирана, 2014, стр. 210–232.

Црна Гора следела траекторија слична на српската, со постепено отворање придружено со регулаторна модернизација. Законот за осигурување од 2020 ја претставува кулминацијата на децениски процес на либерализација и модернизација.

За Северна Македонија, лекцијата за либерализација е јасна: темпото на отворање на пазарот мора да биде калибрирано со капацитетот на регулаторната инфраструктура да го супервизира резултирачкиот пазар. Хрватската рапидна либерализација функционираше бидејќи HANFA имаше институционална сила да управува со комплексен, конкурентен пазар. Искуството на Албанија предупредува против либерализација која го надминува регулаторниот капацитет.

4.7.5 Најдобри практики

Секоја јурисдикција нуди лекции – и позитивни и предупредувачки – за Северна Македонија.

Хрватска: моќта на сеопфатна европеизација. Систематската, целосна транспозиција на Solvency II и IDD од страна на Хрватска демонстрира дека европската хармонизација, иако барана, произведува опипливи придобивки во регулаторен квалитет, заштита на потрошувачите и пазарна доверба. Хрватското искуство го нагласува значењето на долгорочно планирање, одржливо градење на капацитет, постепена имплементација со транзициски периоди и интензивна консултација помеѓу регулатор и индустрија.

Црна Гора: ЕУ апроксимација во мала економија. Црна Гора докажува дека дури и држава со население под 650.000 може да постигне формална транспозиција на Solvency II и IDD. Црногорскиот модел ја нагласува вредноста на принципите на пропорционалност, потпирање на надворешна експертиза (техничка помош од ЕИОРА, ангажирање на консултанти) и регионална соработка. Исто така ги открива практичните тешкотии за одржување софистицирана регулатива со ограничени човечки ресурси.

Србија: прагматичен градуализам. Пристапот на Србија – имплементирање на најкритичните елементи на Solvency II (капитална адекватност, корпоративно управување) без обид за целосна транспозиција – нуди прагматична алтернатива за јурисдикции кои немаат ресурси или политичка волја за сеопфатна реформа. Српскиот модел го намалува регулаторниот товар додека сепак ги подигнува пруденцијалните стандарди над предреформската основна линија.

Албанија: ризиците од зависност од задолжително осигурување. Албанија го илустрира ризикот на пазар доминиран од единствена линија на производи. Кога задолжителното моторно осигурување генерира 70 проценти од премиите, доброволните пазари атрофираат, иновацијата на производи стагнира и осигурителниот сектор не го исполнува поширокиот економски потенцијал. Албанското искуство аргументира убедливо за проактивна диверзификација на производи.

Косово: институционално градење како предуслов. Искуството на Косово демонстрира дека пазарниот развој бара не само правни рамки туку функционирачки институции. Неговите формални правни одредби се адекватни – навистина, идентични со српските – но отсуството на робустен супервизорски капацитет, судска експертиза и актуарски ресурси ја ограничува нивната практична ефективност. За Македонија, споредбата со Косово го зајакнува аргументот дека регулаторната реформа мора да биде придружена со градење на институционален капацитет.

4.7.6 Реосигурителна димензија во компаративна перспектива

Компаративната анализа на реосигурителната регулатива – развиена поцелосно во секцијата 4.8 подолу – додава важна нова димензија на регионалната синтеза. Клучниот наод е остар: додека материјалното договорно право на осигурувањето е високо хармонизирано низ регионот, регулацијата на реосигурувањето варира драматично и претставува еден од најзначајните регулаторни јазови во осигурителниот пејзаж на Западен Балкан.

Само Србија меѓу не-ЕУ државите одржува значаен домашен реосигурителен пазар, со задолжителни реосигурителни барања и четири активни реосигурители. Хрватска има придобивки од целосниот третман на Solvency II за реосигурување како механизам за капитално олеснување. Северна Македонија, Албанија, Косово и Црна Гора имаат ограничен домашен реосигурителен капацитет и во значителна мера се потпираат на странски, односно меѓународни реосигурители.

4.7.7 Препораки за Северна Македонија

Врз основа на компаративната евиденција презентирана во секциите 4.2 до 4.6 и реосигурителната анализа во секцијата 4.8, следниве препораки се формулирани за Северна Македонија. Препораките се организирани по приоритет и изводливост,

признавајќи дека реформата мора да биде секвенцирана за да се совпадне со институционалниот капацитет.

А. Забрзана европеизација (висок приоритет – хоризонт 3–5 години).

1. **Фазна имплементација на Solvency II.** Следејќи ги хрватскиот и црногорскиот модел, Македонија треба да следи сеопфатна тристолбна имплементација во транзициски период од 3–5 години. Препорачаното секвенцирање е: Година 1–2: реформи на Столб II (системи за управување, управување со ризик, методологија за ORSA); Година 2–3: реформи на Столб I (ризишно базирана пресметка на капитал, пазарно конзистентна вреднување); Година 3–5: реформи на Столб III (RSR и SFCR известување).
2. **Целосна транспозиција на IDD.** Посветен Закон за дистрибуција на осигурување треба да ги имплементира сите барања на IDD: POG, проценка на побарувања и потреби, IPID, обелоденување и ограничувања на стимули, и стандарди за професионална обука. Законодавството на Хрватска од 2018 и на Црна Гора од 2020 обезбедуваат готови предлошки.
3. **Реформа на реосигурителната регулатива.** АСО треба да воведо минимални барања за кредитен рејтинг на реосигурители (А- или подобар), лимити на концентрација на реосигурителни пласмани (максимум 50% кај еден контрапартнер), зајакнат супервизорски преглед на treaty структурите и ценообразувањето, и признавање на реосигурувањето како техника за митигација на ризик за капитално олеснување.

Б. Градење на капацитет (критичен приоритет – веднаш).

1. **Зајакнување на супервизорот.** АСО бара значајно зголемување и на бројот и на специјализацијата на својот кадар, со специфично регрутирање на актуари, специјалисти за управување со ризик и финансиски аналитичари. Специјализирани програми за обука – вклучувајќи пласмани во EIOPA и твининг аранжмани со HANFA или НБС – треба да започнат веднаш.
2. **Развој на актуарска професија.** Македонија итно потребува стратегија за актуарски развој: акредитација на најмалку една домашна програма за актуарско образование, воспоставување на професионален актуарски регистар со барања за континуирано образование, и партнерства со регионални актуарски здруженија.

3. **Судска специјализација.** Квалитетот и конзистентноста на решавањето на осигурителни спорови значително би се подобриле преку определување на специјализирани осигурителни судии или посветени панели на трговски суд.

В. Пазарен развој (среден приоритет – хоризонт 2–5 години).

1. **Диверзификација на производи.** Даночни стимули за плаќања на премија за животна осигурување (одбивка или делумна одбивка) би го стимулирале доброволното животна осигурување. Јавно-приватни партнерства за катастрофално осигурување – особено покритие за земјотрес, имајќи ја предвид сеизмичката историја на Скопје – треба да се истражат.
2. **Јавна свест и финансиска писменост.** Пенетрацијата на осигурувањето во Македонија (приближно 1,6% од ГДП) нема значително да порасне без јавно разбирање на придобивките од осигурувањето. Координирана кампања за јавна свест – вклучувајќи ги АСО, здружението на осигурителната индустрија и Министерството за финансии – треба да таргетира клучни публики.

Г. Регионална соработка (постојан приоритет).

1. **Дијалог супервизор-до-супервизор.** Редовни средби помеѓу АСО и парњачките агенции во Србија, Црна Гора, Хрватска и Албанија би олесниле размена на искуство, координирани пристапи кон заеднички предизвици и взаемна техничка помош.
2. **Координирана транспозиција на ЕУ директиви.** Синхронизирање на временските рокови за транспозиција на европските директиви низ земјите-кандидати од Западен Балкан би ја намалило регулаторната фрагментација и би создало унифициран регионален глас во дијалогот со Европската комисија и ЕИОРА.
3. **Регионален реосигурителен пул.** Создавањето на регионален реосигурителен инструмент – заеднички во сопственост на осигурители од повеќе западнобалкански држави – би ги задржало реосигурителните премии во регионот, би изградило домашна реосигурителна експертиза и би ја намалило зависноста од меѓународните реосигурителни пазари.

4.8 КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА РЕОСИГУРИТЕЛНАТА РЕГУЛАТИВА

4.8.1 Основи на реосигурувањето

Реосигурувањето – често опишано како „осигурување на осигурителот” – претставува критична, но честопати недоволно испитана димензија на осигурителната регулатива. Преку реосигурувањето, примарниот осигурител (цедент) пренесува дел од своите преземени ризици кон друг осигурител (реосигурителот) во замена за удел во наплатената премија. Овој механизам извршува неколку незаменливи функции во секој осигурителен систем, а неговиот регулаторен третман многу открива за софистицираноста и зрелоста на рамката за осигурување на јурисдикцијата.

Зголемување на капацитетот. Реосигурувањето им овозможува на примарните осигурители да прифатат ризици кои го надминуваат нивниот сопствен капацитет за задржување. Мал македонски осигурител со максимално задржување од 5 милиони евра може да преземе осигурување на индустриски имот од 50 милиони евра со цедирање на вишокот преку реосигурителен аранжман ²⁷¹.

Стабилизација на резултатите. Дистрибуирајќи го ризикот на поширока основа, реосигурувањето ги израмнува финансиските резултати на примарните осигурители во текот на времето. Во години со тешки штети, реосигурителот апсорбира дел од товарот; во поволни години, цедентот ја плаќа реосигурителната премија. Оваа функција за порамнување на приходите ја зголемува предвидливоста на финансиските перформанси на осигурителот ²⁷².

Катастрофална заштита. За Западен Балкан – регион изложен на сеизмичка активност, поплави и други природни опасности – катастрофалното реосигурување не е само погодно туку егзистенцијално важно. Голем земјотрес во Скопје, Белград или Тирана би можел да генерира агрегатни штети кои далеку го надминуваат комбинираниот капитал на целиот национален осигурителен пазар. Само преку реосигурителен пласман кај глобално диверзифицирани реосигурители можат таквите опасни ризици (tail risks) ефективно да се управуваат. Фор и Хартлиф (Faure & Hartlief) идентификуваат три типа законодавни одговори на финансиската компензација по катастрофи: владино обесштетување *ad hoc*, задолжително прво-страно осигурување со регулаторна интервенција, и компензациски фондови за жртви на катастрофи — при што

²⁷¹ Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, *op. cit.*, стр. 187–189.

²⁷² *Ibid.*, стр. 189–190.

оптималниот модел зависи од институционалниот капацитет и развиеноста на осигурителниот пазар ²⁷³.

Трансфер на експертиза. Главните глобални реосигурители – Munich Re, Swiss Re, Hannover Re, SCOR, меѓу други – донесуваат напредни актуарски способности, технологија за катастрофално моделирање и експертиза за управување со ризик на пазарите кои ги опслужуваат ²⁷⁴.

Типови на реосигурување:

Пропорционално реосигурување, каде реосигурителот учествува во фиксен процент и на премии и на штети: - *Договори за квотно учество (Quota share)*: реосигурителот презема фиксен процент од сите полиси во дефинирано портфолио. - *Договори за вишок (Surplus)*: реосигурителот ги презема износите кои го надминуваат дефинираното задржување на цедентот ²⁷⁵.

Непропорционално реосигурување, каде реосигурителот реагира само кога загубите надминуваат одреден праг (приоритет): - *Вишок на штета по ризик (Excess of loss per risk)*: покрива поединечни загуби кои го надминуваат прагот. - *Вишок на штета по настан (Excess of loss per event)*: покрива агрегатни загуби од еден настан (на пример, земјотрес). - *Гранична загуба (Stop loss)*: покрива агрегатниот сооднос на штети на цедентот за цело портфолио ²⁷⁶.

4.8.2 Регионални реосигурителни пазари

4.8.2.1 Србија: систематска реосигурителна рамка

Србија поседува најразвиена реосигурителна регулаторна инфраструктура во не-ЕУ Западен Балкан. Српскиот Закон о осигурању содржи детални одредби за реосигурување.

Задолжително реосигурување на вишоци. Член 99 наметнува позитивна законска обврска: осигурителните друштва мораат да ги реосигураат сите договорни обврски кои ги надминуваат износите кои нивните табели за максимално покритие покажуваат дека

²⁷³ Michael Faure и Ton Hartlief (yp.), *Financial Compensation for Victims of Catastrophes: A Comparative Legal Approach*, Springer, Виена, 2006, стр. 1–5.

²⁷⁴ Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, op. cit., стр. 192.

²⁷⁵ Agencija za nadzor osiguranja (ANO), Подгорица, стр. 193–194.

²⁷⁶ Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, op. cit., стр. 194–195.

можат да ги покријат од сопствени средства. Ова е императивно законско барање кое директно го поврзува реосигурувањето со капиталната позиција на осигурителот ²⁷⁷.

Годишна програма за реосигурување. Член 100 бара секој осигурител да усвои сеопфатна годишна програма за реосигурување содржејќи: табела за максимално покрите, критериуми за определување на максимално можни штети, ниво на договорно покрите и план за распределба на вишоци на ризици преку реосигурителни пласмани ²⁷⁸.

Супервизорски надзор на реосигурувањето. НБС активно ја супервизира адекватноста на реосигурителните програми, квалитетот на избраните реосигурители (кредитен рејтинг, финансиска стабилност), концентрацијата на реосигурителните пласмани (барања за диверзификација) и ценообразувањето на реосигурувањето ²⁷⁹.

Активен реосигурителен пазар. Пазарот на Србија вклучувал четири субјекти лиценцирани за активно реосигурување до 2019 – значајна дистинкција од повеќето регионални јурисдикции каде не постои домашен реосигурителен капацитет. Овие субјекти функционираат под зголемени капитални барања (минимум 4.500.000 евра) и специјализирано лиценцирање ²⁸⁰.

Табела 4.1: Српски реосигурителни барања

Елемент	Барање	Правна основа
Задолжително реосигурување на вишок	ДА (над задржување)	Закон о осигурању, чл. 99
Годишна реосигурителна програма	Задолжителна	Закон о осигурању, чл. 100
Супервизија на квалитет на реосигурител	ДА (рејтинг, капитал)	Народна банка на Србија
Активно реосигурување дозволено	ДА (со лиценца)	Закон о осигурању, чл. 102

²⁷⁷ Агенција за супервизија на осигурување, *Правилник за реосигурување*, op. cit., стр. 210–211.

²⁷⁸ Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, op. cit., стр. 211–212.

²⁷⁹ Закон о осигурању (Србија), стр. 212–213.

²⁸⁰ Ibid., стр. 213.

Елемент	Барање	Правна основа
Минимален капитал за реосигурител	4.500.000 ЕУР	Закон о осигурању, чл. 27

Извор: Адаптирано од литературата (2020, стр. 214–215)

4.8.2.2 Хрватска: ЕУ третман на реосигурување

Како членка на ЕУ, Хрватска го применува софистицираниот третман на реосигурување од Solvency II Директивата. Хрватската рамка се разликува квалитативно од српскиот модел: наместо да го наложува реосигурувањето преку прескриптивни правила, пристапот на Solvency II го стимулира разумното реосигурување преку методологијата за капитална пресметка.

Реосигурување како техника за митигација на ризик. Членовите 209–215 од Solvency II Директивата го класифицираат реосигурувањето како „техника за митигација на ризик.“ Осигурителите можат да го намалат SCR преку квалификувани реосигурителни аранжмани, но само под строги услови: реосигурителот мора да биде независен контрапартнер, договорот мора да биде правно извршлив, реосигурителот мора да одржува минимален кредитен рејтинг (типично BBB или повисок) и договорот не смее да содржи одредби кои материјално ја намалуваат ефективноста на трансферот на ризик [281](#).

Ризик на концентрација. Хрватската имплементација на Solvency II бара осигурителите да ја проценат концентрацијата на нивните реосигурителни пласмани. Прекумерната зависност од еден реосигурител генерира дополнителни капитални оптоварувања за ризик на концентрација.

Ризик од неисполнување на контрапартнерот. Осигурителите мораат да го пресметаат ризикот дека нивните реосигурители може да не ги исполнат своите обврски. Овој ризик директно влијае на пресметката на SCR, значејќи дека изборот на реосигурител има мерливи капитални последици [282](#).

²⁸¹ Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, op. cit., стр. 215–216.

²⁸² Директива 2009/138/ЕЗ на Европскиот парламент и на Советот од 25 ноември 2009 година за преземање и вршење дејност на осигурување и реосигурување (Solvency II), Службен весник на ЕУ, L 335, 17 декември 2009, стр. 217.

Надзор и управување со производи (POG). Под барањата на IDD за POG, хрватските осигурители кои користат реосигурување мораат да обезбедат дека нивните treaty структури се соодветни за нивниот ризик профил и деловен модел.

Табела 4.2: Хрватски реосигурителни барања (Solvency II)

Елемент	Барање	Правна основа
Реосигурување како митигација на ризик	ДА (со услови)	Solvency II, чл. 209–215
Минимален рејтинг на реосигурител	BBB (или еквивалент)	Делегиран регулатив 2015/35
Оптоварување за ризик на концентрација	Пресметка и капитал	Solvency II, чл. 105
Ризик од неисполнување на контрапартнер	Пресметка и капитал	Solvency II, чл. 105
POG за реосигурување	ДА	IDD, чл. 25

4.8.2.3 Северна Македонија: законска рамка со ограничена пазарна практика

Македонската реосигурителна регулатива, содржана во Законот за супервизија на осигурувањето (ЗСО), утврдува формално робусна рамка чие практично влијание е ограничено од пазарните реалности.

Задолжително реосигурување. Член 99 од ЗСО на РСМ го рефлектира српското решение: осигурителните друштва мораат да ги реосигураат обврските од договори за осигурување кои го надминуваат нивниот максимален капацитет за покритие дефиниран во нивните табели за покритие.

Реалност на пазарот. И покрај формалната регулаторна рамка, македонскиот пазар на реосигурување открива изразен јаз помеѓу законот и практиката. Во периодот 2009–2020, само едно друштво (КЈУБИ-Македонија) вршеше активно реосигурување. До 2020–2026, нема активни домашни реосигурители во Македонија. Следствено, сите македонски осигурители целосно зависат од меѓународни реосигурители – главно Munich Re, Swiss Re, Hannover Re и SCOR ²⁸³.

²⁸³ Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, op. cit., стр. 219–220.

Оваа зависност носи неколку последици. Валутен ризик настанува бидејќи реосигурителните премии и обесштетувања се деноминирани во евра или долари. Супервизорската контрола над условите на договорите е ограничена од неможноста на АСО директно да ги регулира меѓународните реосигурители. И одливот на премии за реосигурување претставува нето трансфер на финансиски ресурси надвор од македонската економија.

Табела 4.3: Македонски реосигурителни барања

Елемент	Барање	Правна основа	Практика
Задолжително реосигурување на вишок	ДА (над задржување)	ЗСО, чл. 99	Применето
Годишна реосигурителна програма	Задолжителна	ЗСО, чл. 99	Применето
Активно реосигурување дозволено	ДА (со лиценца)	ЗСО, чл. 5	Нема активни реосигурители
Минимален капитал за реосигурител	4.500.000 ЕУР	ЗСО, чл. 27	Неприменливо
Супервизија на квалитет на реосигурител	ДА	АСО	Ограничена

Извор: Адаптирано од литературата (2020, стр. 220–222)

4.8.2.4 Албанија, Црна Гора, Косово: минимални одредби

Албанија. Албанскиот Закон за осигурување содржи основни одредби за реосигурување, но без деталниот регулаторен апарат најден во Србија или капитално поврзаната структура на стимули на хрватскиот Solvency II режим. Албанските осигурители претежно зависат од меѓународни реосигурители.

Црна Гора. Црногорскиот Закон за осигурување содржи реосигурителни одредби моделирани на српската рамка, но пазарот нема активни реосигурители. Транспозицијата на Solvency II од 2020 теоретски овозможува третман на митигација на ризик за реосигурување, но практичната примена е ограничена.

Косово. Косовскиот Закон за осигурување содржи минимални реосигурителни одредби. Не постои домашен реосигурителен капацитет.

4.8.3 Реосигурителни *treaty* структури во регионален контекст

Испитувањето на *treaty* структурите реално користени од западнобалканските осигурители открива неколку карактеристични обрасци.

Договори за квотно учество (Quota share) се најчесто применуваниот аранжман меѓу помалите осигурители со ограничен капацитет за задржување. Типичен македонски аранжман за квотно учество може да цедира 40 проценти од сите премии и штети. Ова обезбедува стабилност, но ја намалува профитабилноста ²⁸⁴.

Договори за вишок (Surplus) се претпочитани за имотни осигурителни линии каде осигурителот сака да ги задржи помалите, управливи ризици додека ги цедира поголемите изложености. Типична структура утврдува задржување од 500.000 евра со вишок од 10 линии покривајќи изложености до 5.000.000 евра над задржувањето ²⁸⁵.

Вишок на штета по ризик (Excess of loss per risk) е стандардна структура за заштита од големи поединечни загуби. Типичен регионален аранжман утврдува задржување (приоритет) од 200.000 евра, со реосигурителот покривајќи загуби од 200.000 до 2.000.000 евра ²⁸⁶.

Катастрофален вишок на штета (Catastrophe excess of loss) е суштински за Западен Балкан имајќи ја предвид изложеноста на регионот кон сеизмички и поплавен ризик. Репрезентативна структура за македонско земјотресно покритие може да утврди задржување од 5.000.000 евра со 20.000.000 евра покритие – значејќи дека за земјотрес кој генерира кумулативни штети од 25.000.000 евра, осигурителот ги апсорбира првите 5.000.000 додека реосигурителот плаќа 20.000.000 ²⁸⁷. Фор и Хартлиф аргументираат дека во многу европски земји владите интервенираат на осигурителните пазари „со

²⁸⁴ Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, op. cit., стр. 224.

²⁸⁵ Ibid., стр. 224–225.

²⁸⁶ Ibid., стр. 225.

²⁸⁷ Ibid., стр. 225–226.

задолжително проширување на покритието за природни катастрофи” или со воспоставување на компензациски фондови, бидејќи приватните пазари на осигурување самостојно не можат адекватно да ги покријат загубите од катастрофалните настани ²⁸⁸.

Гранична загуба (Stop loss) останува ретка во регионот поради високата цена. Типична структура – покривајќи го агрегатниот сооднос на штети на цедентот над 95 проценти, со максимална исплата од 5.000.000 евра – обезбедува тотална заштита, но наложува премии кои малку регионални осигурители ги сметаат за исплатливи ²⁸⁹.

4.8.4 Регулаторни празнини и препораки

Компаративната анализа идентификува пет значајни регулаторни празнини во македонската реосигурителна рамка, секоја придружена со препорака за реформа заснована на регионална најдобра практика.

Празнина 1: Отсуство на минимални барања за кредитен рејтинг на реосигурители.

Македонскиот ЗСО не специфицира минимални прагови за кредитен рејтинг на реосигурители. **Препорака:** Да се измени ЗСО за да бара од осигурителите да користат само реосигурители со минимален А- рејтинг од Standard & Poor’s или еквивалентна агенција за рејтинг ²⁹⁰.

Празнина 2: Ограничена супервизија на реосигурителните treaty структури.

АСО врши формална верификација дека реосигурителните програми постојат, но суштински не ги прегледува treaty структурите, ценообразувањето или условите. **Препорака:** АСО треба да развие специјализирана единица за супервизија на реосигурување со експертиза во treaty структури и анализа на ценообразување ²⁹¹.

Празнина 3: Нема барања за диверзификација на реосигурителни пласмани.

Македонските осигурители честопати го концентрираат реосигурителното покритие кај еден или два реосигурители, генерирајќи ризик на концентрација. **Препорака:** Да се воведат максимален праг на концентрација од 50 проценти на реосигурително покритие кај еден реосигурител ²⁹².

²⁸⁸ Michael Faure и Ton Hartlief, op. cit., стр. 3–5.

²⁸⁹ Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, op. cit., стр. 226.

²⁹⁰ Ibid., стр. 227.

²⁹¹ Ibid., стр. 227–228.

²⁹² Ibid., стр. 228.

Празнина 4: Непризнавање на реосигурувањето како механизам за капитално олеснување. Македонскиот ЗСО не им дозволува на осигурителите да ја намалат маргината на солвентност врз основа на квалификувани реосигурителни аранжмани.

Препорака: Како дел од пошироката хармонизација со Solvency II, Македонија да ја имплементира рамката за митигација на ризик за реосигурување, доделувајќи капитално олеснување за квалификувани treaty структури ²⁹³.

Празнина 5: Нема стимули за развој на домашен реосигурителен пазар. Македонија нема даночни или регулаторни стимули за поттикнување на основањето на домашни реосигурители. **Препорака:** Да се разгледаат целни даночни стимули или регулаторна поддршка (следејќи ги моделите на Лихтенштајн и Луксембург за реосигурителна домицилација) за привлекување на меѓународни реосигурители да воспостават оперативно присуство во Македонија ²⁹⁴.

Табела 4.4: Реосигурителни регулаторни празнини – компаративна проценка

Празнина	Македонија	Србија	Хрватска	Препорака
Минимален рејтинг на реосигурител	Нема барање	Нема експлицитно барање	BBB (Solvency II)	Воведување минимум А-
Суштинска супервизија на treaty	Само формална	Умерена	Висока (Solvency II)	Зајакнување на капацитетот на АСО
Лимити на концентрација	Нема лимит	Супервизиран а	Капитално оптоварување	Максимум 50% по реосигурител
Признавање на митигација на ризик	Не	Не	Да (Solvency II)	Имплементација на Solvency II рамка
Стимули за домашно реосигурување	Нема	Нема	Нема	Целни даночни стимули

²⁹³ Директива 2009/138/EЗ (Solvency II), стр. 228–229.

²⁹⁴ Агенција за супервизија на осигурување, *Правилник за реосигурување*, op. cit., стр. 229.

4.8.5 Улогата на глобалните реосигурители во регионалните пазари

Скоро целосната зависност на Западен Балкан од глобални реосигурители заслужува разгледување од економска и регулаторна перспектива, бидејќи оваа зависност фундаментално го обликува регионалниот осигурителен систем.

Придобивки од учеството на глобални реосигурители. Глобалните реосигурители донесуваат незаменливи придобивки на западнобалканските пазари. Нивните масивни капитални базени – само Munich Re држи акционерски капитал повеќе од 30 милијарди евра – можат да апсорбираат катастрофални загуби кои би го совладале секој национален пазар во регионот. Нивните напредни актуарски способности и способности за моделирање на ризик, градени на податоци од децении глобално искуство, овозможуваат точно утврдување на вредноста на ризиците кои домашните осигурители немаат податоци или експертиза самостојно да ги проценат. За мали пазари како македонскиот, овие способности претставуваат критична инфраструктура. Без пристап до Munich Re, Swiss Re, Hannover Re и SCOR, македонските осигурители не би можеле да понудат покритие за индустриски ризици, земјотресни изложености или кој било друг ризик кој го надминува нивниот ограничен капацитет за задржување.

Ранливости на зависноста. Од друга страна, целосната зависност создава значајни ранливости. Одредување на премијата на реосигурувањето е определено од глобални пазарни услови – т.н. реосигурителен циклус на тврди и меки пазари – наместо од чисто домашно штетно искуство. Кога голема природна катастрофа на друго место во светот го стегнува глобалниот реосигурителен пазар, македонските осигурители се соочуваат со зголемувања на премии неповрзани со нивното сопствено штетно искуство. Валутна изложеност настанува бидејќи реосигурителните трансакции се типично деноминирани во евра, долари или швајцарски франци. А националните супервизорски власти немаат јурисдикција врз работењето, лиценцирањето или финансиската состојба на реосигурителот – регулаторна слепа точка.

Кон мешовита стратегија. Оптималната стратегија за регионот вклучува одржување и зајакнување на односите со глобалните реосигурители додека постепено се гради домашен и регионален реосигурителен капацитет. Моделот на Србија – поддржувајќи четири домашни реосигурители заедно со меѓународни пласмани – демонстрира дека мешовит пристап е и изводлив и корисен. Домашните реосигурители можат да апсорбираат помали, попредвидливи ризици, задржувајќи реосигурителни премии во

националната економија и градејќи локална експертиза, додека глобалните реосигурители продолжуваат да обезбедуваат катастрофална заштита и капацитет за големи комерцијални ризици.

За Македонија, средишниот чекор за поттикнување на регионални реосигурителни пул аранжмани – преку кои осигурители од повеќе западнобалкански јурисдикции придонесуваат кон заеднички реосигурителен инструмент – заслужува сериозно истражување. Таков инструмент би можел да постигне доволна диверзификација низ повеќедржавно портфолио за да понуди конкурентни реосигурителни услови додека задржува премии и експертиза во регионот. Меѓународни финансиски институции (Светска банка, Европска банка за обнова и развој) би можеле да обезбедат техничка помош и почетна капитализациска поддршка за таква иницијатива.

4.8.6 Заклучок на реосигурителната анализа

Реосигурителната регулатива претставува критична, но недоволно ценета димензија на управувањето со осигурителниот пазар. Компаративната анализа открива:

- 1. Регулаторните рамки постојат, но се нерамномерно развиени.** Србија и Хрватска имаат суштинска реосигурителна регулатива; Македонија има формална рамка со ограничена практична длабочина; Албанија, Косово и Црна Гора имаат минимални одредби.
- 2. Отсуството на домашен реосигурителен капацитет е регионална норма.** Само Србија одржува активни домашни реосигурители. Сите други јурисдикции целосно зависат од меѓународни реосигурителни пазари.
- 3. Хрватската имплементација на Solvency II обезбедува регулаторен модел.** Третманот на реосигурувањето како техника за митигација на ризик со капитално олеснувачки ефекти претставува најсофистицираниот пристап во регионот и нуди патоказ за македонска реформа.
- 4. Супервизорскиот капацитет мора да се прошири.** Ефективниот реосигурителен надзор бара специјализирана експертиза во treaty структури, актуарска анализа и проценка на кредит на контрапартнерот.
- 5. Реосигурителната реформа треба да биде интегрирана со пошироката имплементација на Solvency II.** Наместо да ја адресира реосигурителната регулатива во изолација, Македонија треба да ја третира реосигурителната

реформа како интегрална компонента на нејзината целокупна стратегија за хармонизација со Solvency II ²⁹⁵.

ЗАКЛУЧОК НА ГЛАВАТА

Компаративната анализа на регионалното осигурително договорно право дава заклучоци и со теоретска и со практична значајност кои директно ги информираат препораките за политики развиени низ оваа дисертација.

Конвергенцијата во материјалното право е длабока и отпорна. Наследството на ЗОО од југословенската ера произвело забележителна хармонизација во основите на осигурителното договорно право низ пет од шесте испитувани јурисдикции. Оваа конвергенција – опфаќајќи осигурителен интерес, принципот на надоместок, суброгација, обврски за обелоденување, пропорционалната клаузула за подосигурување, определување на корисник кај животното осигурување и заштити за согласност на трета страна – обезбедува солидна основа за регионална соработка и евентуална интеграција со правната рамка на ЕУ. Дури и Албанија, функционирајќи од различна правна традиција вкоренета во италијанското и француското право, применува суштински слични принципи преку нејзиниот Граѓански кодекс. Длабочината на оваа конвергенција е навистина забележителна: триесет и пет години по распадот на Југославија, јадрото на архитектурата на договорот за осигурување останува функционално идентично низ јурисдикции кои инаку значително дивергирале во нивниот политички, економски и правен развој.

Регулаторната дивергенција е широка и значајна. Наспроти конвергенцијата во материјалното договорно право, регулаторниот и супервизорскиот пејзаж е остро фрагментиран. Дивергенцијата се протега низ повеќе димензии: Хрватска и Црна Гора постигнале сеопфатна европска хармонизација преку целосна транспозиција на Solvency II и IDD; Србија следи селективна имплементација на елементите со највисок приоритет; Албанија и Косово остануваат во рани фази, ограничени од институционален капацитет; а Македонија зазема средишна позиција со делумна имплементација. Овие регулаторни јазови имаат опипливи последици за луѓето и бизнисите кои осигурителниот систем ги опслужува: нееднаква заштита на осигурениците низ граници, бариери за прекугранична

²⁹⁵ Директива 2009/138/EЗ (Solvency II), стр. 230–232.

осигурителна дејност, диференцијален пазарен развој и различни степени на отпорност на финансискиот систем.

Пристапувањето во ЕУ е најмоќниот катализатор за реформа. Компаративната евиденција остава малку простор за сомнеж: земјите во понапредни стадиуми на пристапување во ЕУ (Хрватска, Црна Гора) постигнале посеопфатна регулаторна модернизација од оние во порани стадиуми. Членството во ЕУ функционира истовремено како правен шаблон (*acquis communautaire* обезбедува детални рецепти за регулаторен дизајн), политички стимул (кондиционалноста на пристапување создава притисок за усогласеност) и инструмент за градење капацитет (техничка помош од ЕЮРА, твининг програми и прегледи на колеги обезбедуваат практична поддршка). За Македонија, процесот на пристапување претставува и предизвик и можност: предизвикот за задоволување на барачките регулаторни стандарди со ограничени ресурси и можноста да се искористи рамката на пристапување како катализатор за модернизација.

Пазарниот развој и регулаторната софистицираност формираат виртуозен циклус. Земјите со поразвиени осигурителни пазари имаат покомплексни регулаторни рамки, а односот функционира во двете насоки. Софистицирана регулатива гради пазарна доверба, што привлекува странски инвестиции, што го проширува палетата на производи и конкурентниот притисок, што ја зголемува пенетрацијата на осигурувањето, што генерира обеми на премии кои одржуваат покомплексна регулаторна инфраструктура. Хрватското искуство го илустрира овој виртуозен циклус во функција; искуството на Албанија ја илустрира спротивната динамика.

Реосигурителната регулатива претставува најзначајниот неадресиран јаз. Ново анализираната реосигурителна димензија – секцијата 4.8 – открива она што може да биде единствената најзначајна регулаторна дивергенција во регионот. Целосната зависност на Македонија од меѓународни реосигурители, комбинирана со ограничен супервизорски капацитет над реосигурителните аранжмани, отсуство на минимални барања за кредитен рејтинг на реосигурителни контрапартнери, отсуство на лимити на концентрација на реосигурителни пласмани и непризнавање на капитално олеснување за квалификувано реосигурување, остава критична ранливост во архитектурата на осигурителниот систем. Адресирањето на овој јаз треба да биде меѓу највисоките приоритети во агендата за регулаторна реформа на Македонија.

Регионалната соработка поседува значителен неискористен потенцијал. Шесте испитувани јурисдикции споделуваат доволно заедничко правно наследство, географска близина и развојни предизвици за суштински да имаат корист од координирани пристапи. Конкретно, три форми на регионална соработка се особено ветувачки: координирани временски рокови за транспозиција на Solvency II (намалувајќи регулаторна фрагментација и трошоци за усогласеност); дијалог и техничка соработка супервизор-до-супервизор (забрзувајќи трансфер на знаење и градење на колективен супервизорски капацитет); и регионален реосигурителен пул аранжман (задржувајќи реосигурителни премии и експертиза во регионот додека се гради домашен капацитет).

Патот напред за Северна Македонија. Компаративната евиденција собрана во оваа глава осветлува јасна траекторија за македонската осигурителна реформа. Дестинацијата – модерен, конкурентен и добро регулиран осигурителен пазар кој обезбедува ефективна заштита на осигурениците, финансиска стабилност и поддршка за економскиот развој – е и посакувана и остварлива. Патот е означен со искуствата на петте компараторни јурисдикции: учи од сеопфатната европеизација на Хрватска како крајна дестинација; црпи од искуството на Црна Гора за практични лекции во малодржавна имплементација на Solvency II; усвои го прагматичниот градуализам на Србија каде институционалниот капацитет го ограничува темпото на реформа; развивај реосигурителен регулаторен капацитет за адресирање на најзначајната ранливост на системот; и избегнувај ја стапицата на Албанија со зависност од задолжително осигурување преку активно поттикнување на развојот на доброволниот пазар. Инструментите за реформа постојат. Компаративната евиденција ја разјаснува насоката. Искуствата на соседните држави обезбедуваат и инспирација и предупредувачки лекции. Она што останува – и она што крајно ги определува исходите – е политичката волја за посветување на ресурси, институционалната решителност за одржување на реформата низ нејзините неизбежни тешкотии и визијата да се препознае дека добро функционирачкиот осигурителен пазар не е само технократско достигнување, туку темел за економска отпорност и социјална благосостојба.

ГЛАВА 5: ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ ВО ПРАВОТО НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА

5.1 Правна рамка на Европската унија за осигурување

5.1.1 Еволуција на европското право за осигурување

Европската унија развила комплексна правна архитектура за регулација на индустријата за осигурување која се заснова на принципите на единствениот пазар, заштита на потрошувачите и финансиска стабилност. Оваа регулаторна рамка поминала низ неколку генерации на директиви, од либерализацијата на пазарот во 1970-тите до современата Solvency II рамка.

Првата генерација директиви (1973-1979):

Првата генерација вовеле минимални хармонизирани барања за пристап на пазарот и дозволи компаниите за осигурување да работат преку слободата на услуги (freedom of services) и слободата на основање (freedom of establishment). Директивата 73/239/ЕЕЗ од 24 јули 1973 година за усогласување на законите во областа на директното осигурување, со исклучок на осигурувањето на живот, претставуваше првиот значаен чекор кон создавање единствен европски пазар за осигурување. Овој период карактеризираше “домашна контрола” принцип каде што надзорот беше примарна одговорност на државата-членка каде што осигурителот е регистриран ²⁹⁶.

Втората генерација директиви (1988-1992):

Втората генерација ја прошири либерализацијата со воведување на единствена лиценца (single passport) која дозволи осигурителите лиценцирани во една држава-членка да работат во сите останати без дополнителна национална авторизација. Директивата 88/357/ЕЕЗ за усогласување на закони, регулативи и административни одредби кои се однесуваат на директно осигурување различно од осигурување на живот претставуваше клучен камен-милник. Овој развој беше централен за создавањето на вистински единствен европски пазар за осигурување, овозможувајќи прекугранично обезбедување на осигурителни услуги ²⁹⁷.

²⁹⁶ Antonella Cappiello, *The European Insurance Industry: Regulation, Risk Management, and Internal Control*, Palgrave Macmillan, Cham, 2020, стр. 87–89.

²⁹⁷ Ibid., стр. 89–91.

Третата генерација директиви (1992-2002):

Третата генерација ја комплетираше либерализацијата со укинување на барањата за претходно одобрување на полисите и тарифи за најголемиот дел од осигурувањата. Директивите 92/49/ЕЕЗ за неживотно осигурување и 92/96/ЕЕЗ за животно осигурување воведоа целосна хармонизација на пруденцијалните барања и супервизорски стандарди. Како што научната литература објаснува, третата генерација директиви создаде правна основа за единствениот европски пазар за осигурување, елиминирајќи ги преостанатите регулаторни бариери за прекугранични активности ²⁹⁸.

5.1.2 Solvency II Директива - Фундаментална реформа

Директивата 2009/138/ЕЗ на Европскиот парламент и на Советот од 25 ноември 2009 година за основање и водење на деловни активности за осигурување и реосигурување (Solvency II) претставува најзначајната реформа во европската регулација на осигурување. Официјалниот превод на македонски јазик на Директивата утврдува:

“Ќе се направат голем број суштински промени на Првата Директива 73/239/ЕЕЗ... со цел разјаснување, посочените директиви треба да се преформулираат.” (Solvency II Превод, 2009, Преамбула, точка 1)

Директивата влезе во сила на 1 јануари 2016 година и ја замени претходната Solvency I рамка со современ регулаторен систем заснован на ризик, инспириран од банкарската регулација Basel II.

Цели на Директивата:

Согласно Solvency II, главната цел на регулирањето е:

“Главната цел на регулирањето и надзорот на осигурувањето и реосигурувањето е соодветна заштита на имателите на полиса и на корисниците. Терминот корисник го опфаќа секое физичко или правно лице на кое му е доделено право според договорот за осигурување. Финансиска стабилност и фер и стабилни пазари се други цели на регулирањето и надзорот на осигурувањето и реосигурувањето кои исто така треба да се земат предвид, но не треба да ја загрозуваат главната цел.”²⁹⁹

²⁹⁸ Ibid., стр. 91–95.

²⁹⁹ Solvency II Превод, 2009, Преамбула, точка 16

Оваа формулација јасно поставува заштита на имателите на полиса како примарна цел, додека финансиската стабилност и фер пазари се секундарни но сепак важни цели.

Три столбна архитектура:

Директивата воспоставува сеопфатна регулаторна рамка базирана на три столба:

Столб 1 - Квантитативни барања:

Првиот столб воведува два регулаторни капитални барања кои се засноваат на пристап заснован на ризик:

Solvency Capital Requirement (SCR): Solvency II го дефинира SCR како:

“Условот за солвентност на капитал треба да го одразува нивото на подобни сопствени средства кои им овозможуваат на друштвата за осигурување и реосигурување да ги апсорбираат значителните загуби и кои даваат разумна гаранција на имателите на полиса и на корисниците дека плаќањата ќе бидат направени кога ќе достасаат.”³⁰⁰

SCR е ниво на капитал што овозможува осигурителот да апсорбира значителни непредвидени загуби со 99.5% сигурност преку една година. SCR може да се пресметува користејќи стандардна формула или одобрени интерни модели базирани на специфични ризици на компанијата.

Minimum Capital Requirement (MCR): Апсолутно минимално ниво на капитал под кое би требало осигурителот да престане со работење. MCR е поедноставена пресметка од SCR и функционира како точка на активирање за интервенција на надзорот. Директивата утврдува:

“Кога износот на основните подобни сопствени средства падне под Условот за минимален капитал, овластувањето на друштвата за осигурување и реосигурување треба да се повлече кога тие друштва не се во можност повторно да го утврдат износот на основните подобни сопствени средства на ниво на Условот на минимален капитал во краток временски период.”³⁰¹

Директивата исто така воведи пазарно конзистентно вреднување на средствата и обврските. Ова претставува фундаментална промена од претходните пристапи на

³⁰⁰ Solvency II Превод, 2009, Преамбула, точка 61.

³⁰¹ *ibid*, точка 66.

книговодствена вредност, барајќи техничките резерви да се пресметуваат како сума на најдобра проценка (best estimate) плус маржа на ризик (risk margin).

Столб 2 - Квалитативни барања (Управување и супервизија):

Вториот столб вовеле комплексни барања за управување, управување со ризик и системи на внатрешна контрола. Како што Solvency II објаснува:

“Некои ризици можат единствено соодветно да се разгледаат преку услови за управување, а не преку квантитативни услови изразени во Условот за солвентност на капитал. Затоа, ефикасниот систем на управување е од суштинско значење за соодветно управување на друштвото за осигурување и за регулаторниот систем.”³⁰²

Клучни иновации вклучуваат:

Own Risk and Solvency Assessment (ORSA): Осигурителите мораат да спроведат целосна проценка на своите ризици и потреби за солвентност како дел од нивната деловна стратегија. Директивата утврдува:

“Сите друштва за осигурување и реосигурување, како составен дел на нивната деловна стратегија, треба редовно да ги оценуваат нивните вкупни потреби за солвентност, во поглед на нивните посебни профили за ризик (сопствена оцена на ризик и солвентност). Тоа оценување не бара ниту развој на внатрешниот модел ниту служи за пресметување на условите за капитал различен од Условот за солвентност на капитал или Условот за минимален капитал.”³⁰³

ORSA е перспективен процес што бара компаниите да идентификуваат, мерат и управуваат со сите материјални ризици.

Четири клучни функции: Системот бара осигурителите да воспостават: - Функција за управување со ризик - Актуарска функција - Функција за внатрешна ревизија - Функција за усогласеност

Директивата појаснува природата на овие функции:

“Функцијата е административен капацитет за преземање на одредени задачи за управување. Определувањето на одредена функција не го спречува друштвото слободно да одлучува како да ја организира таа функција во пракса, освен ако не е поинаку одредена во оваа директива... Затоа, треба да биде возможно тие функции да ги

³⁰² Ibid, точка 29.

³⁰³ Ibid, точка 35.

извршува сопствениот персонал, да се побара совет од надворешни експерти или да бидат доделени на експерти во рамките на ограничувањата утврдени со оваа директива.”³⁰⁴

Овие функции мораат да имаат потребна автономија, ресурси и директен пристап до управниот одбор.

Барања за способност и погодност: Директивата вовеле строги барања за квалификации, знаење, вештини и добра репутација на лица кои управуваат или имаат други клучни функции:

“Сите лица кои ги вршат клучните функции треба да се способни и погодни за вршење на таа функција. Сепак, само имателите на клучни функции треба да подлежат на барањата за известување на надзорниот орган.”³⁰⁵

За процена на бараното ниво на компетентност, како дополнителни фактори се земаат предвид стручните квалификации и искуството на оние кои ефикасно управуваат со друштвото.

Столб 3 - Дисциплина на пазарот и известување:

Третиот столб вовеле детални барања за транспарентност и јавно објавување. Директивата утврдува:

“За да се гарантира транспарентност, друштвата за осигурување и реосигурување јавно треба да ги изнесат неопходните информации за нивната солвентност и финансиска состојба - тоа значи бесплатно обезбедување на јавен пристап до информациите или во печатена или електронска форма, најмалку еднаш годишно.”³⁰⁶

Клучните елементи вклучуваат:

Извештај за солвентност и финансиска состојба (SFCR): Годишен јавен извештај опишувајќи ја деловната активност, структурата на управување, профилот на ризик, вреднувањето за цели на солвентност и управувањето со капитал.

Редовен супервизорски извештај (RSR): Детален поверлив извештај до супервизорот содржејќи сеопфатни информации за компанијата вклучувајќи детали што не се соодветни за јавно објавување.

³⁰⁴ Ibid, точка 31.

³⁰⁵ Ibid, точка 34.

³⁰⁶ Ibid, точка 38.

Квартални пруденцијални извештаи: Редовно известување до надзорните органи на клучни финансиски метрики и метрики за ризик.

5.1.3 Начело на пропорционалност

Еден од клучните аспекти на Solvency II е начелото на пропорционалност, што е особено важно за македонскиот контекст каде што повеќето осигурители се мали или средни по големина. Директивата утврдува:

“Оваа директива не треба да биде премногу тешка за малите и средни друштва за осигурување. Еден од инструментите за постигнување на таа цел е правилна примена на начелото на пропорционалност. Тоа начело важи и за барањата наметнати на друштвата за осигурување и реосигурување и за остварувањето на надзорните надлежности.”³⁰⁷

Директивата дополнително разјаснува:

“Поточно, оваа директива не треба да биде премногу тешка за друштвата за осигурување кои се специјализирани во обезбедување на посебни видови на осигурување или услуги за одредени сегменти на корисници и треба да признава дека специјализирањето на овој начин може да биде важен инструмент за ефикасно и ефективно управување со ризик.”³⁰⁸

Ова значи дека имплементацијата на Solvency II барањата треба да биде прилагодена на природата, обемот и сложеноста на ризиците на секој осигурител поединечно. За помали осигурители, тоа може да значи користење на стандардна формула наместо интерни модели, поедноставени ORSA процеси, и помалку интензивно известување.

5.1.4 Директива за дистрибуција на осигурување (IDD)

Директивата (ЕУ) 2016/97 на Европскиот парламент и на Советот за дистрибуција на осигурување (Insurance Distribution Directive - IDD) усвоена во 2016 година и транспонирана во националните законодавства до 2018 година, претставува фундаментална реформа на регулација на дистрибуцијата на осигурителни производи во ЕУ. IDD ја замени претходната Insurance Mediation Directive (IMD 2002/92/EC).

³⁰⁷ Ibid, точка 19.

³⁰⁸ Ibid, точка 20.

Како што научната литература објаснува, IDD значително го прошири обемот на примена и ги продлабочи регулаторните барања за деловно однесување ³⁰⁹.

Проширен обем на примена:

За разлика од IMD што покриваше само посредници, IDD се применува на сите канали за дистрибуција вклучувајќи: - Традиционални осигурителни посредници (брокери и агенти) - Директни продажби од осигурителни компании - Помошни осигурителни посредници (како на пример продавачи на автомобили што продаваат моторно осигурување) - Споредбени веб-страници и други дигитални дистрибутори.

Ова сеопфатно покривање осигурува дека сите потрошувачи добиваат конзистентна заштита без разлика на каналот за дистрибуција.

Надзор и управување со производи (POG):

Една од најзначајните иновации на IDD е воведувањето на POG барања (Член 25, IDD). Овие бараат:

Производители (осигурители и, каде што е релевантно, посредници кои креираат производи) мораат да: - Одржуваат, применуваат и прегледуваат процес за одобрување на секој осигурителен производ - Идентификуваат целен пазар за секој производ - Осигураат дека производот ги задоволува потребите, карактеристиките и целите на целниот пазар - Редовно да ги прегледуваат производите за да осигураат дека тие остануваат конзистентни со потребите на целниот пазар

Дистрибутери мораат да: - Добијат доволно информации за производите и целниот пазар од производителите - Ги разберат карактеристиките и целниот пазар на производите - Продаваат производи само на клиенти во идентификуваниот целен пазар - Обезбедат повратна информација на производителите за продажните резултати

Информациски барања:

IDD значително ги зголеми информациските обврски кон клиентите:

Информативен документ за осигурителен производ (IPID): За неживотно осигурување, клиентите мораат да добијат стандардизиран IPID, кратко (максимум две страници A4) и стандардизирано објаснување на клучните карактеристики на производот на јасен јазик. IPID мора да вклучува: - Што е осигурено? - Што не е

³⁰⁹ Ibid., стр. 98–101.

осигурено? - Дали постојат ограничувања на покритието? - Каде сум покриен? - Кои се моите обврски? - Кога и како плаќам? - Кога почнува и завршува покритието?

ЕИОРА развила детален стандардизиран формат на презентација за IPID за да осигура конзистентност и споредливост.

Тест за побарувања и потреби: Пред предлагање на конкретен осигурителен производ, дистрибутерите мораат да спроведат проценка на побарувањата и потребите на клиентите врз основа на информации добиени од клиентот. Оваа проценка мора да биде соодветна на комплексноста на производот и типот на клиентот.

5.2 Транспарентност во договорите за осигурување

5.2.1 Концептот на транспарентност

Транспарентноста во договорното право на осигурување претставува повеќедимензионален концепт што опфаќа различни димензии на односот меѓу осигурителите, посредниците и осигурениците. Во европскиот контекст, транспарентноста се јавува како фундаментален принцип што го прожима регулаторната рамка, служејќи како критичен механизам за заштита на потрошувачите и промовирање на пазарна ефикасност.

Економската теорија на осигурителните пазари ги идентификува информациските асиметрии како централен проблем. Осигурителите традиционално имале супериорно знаење за договорните услови, методологијата на ценообразување и проценката на ризик, додека осигурениците често се соочувале со предизвици во разбирањето на комплексните осигурителни производи. Ваквата информациска нееднаквост може да доведе до пазарни неефикасности, негативна селекција и искористување на потрошувачите ³¹⁰.

Транспарентноста има за цел да ги намали овие асиметрии преку три клучни механизми:

Претходна објава. Обезбедување на сеопфатна и разбирлива информација пред склучување на договорот, овозможувајќи информирано одлучување од страна на потрошувачите.

³¹⁰ Pierpaolo Marano и Kyriaki Noussia (yp.), *Transparency in Insurance Contract Law*, Springer, Cham, 2019, стр. 88–92.

Договорна јасност. Барање договорните услови да бидат составени на јасен јазик, избегнувајќи нејасна правна терминологија и двосмислени одредби што би можеле да го заведат осигуреникот.

Континуирана транспарентност. Обезбедување на континуирана информација за време на траењето на договорот за извршувањето на договорот, промените во условите и правата на осигуреникот.

5.2.2 Правна основа за транспарентност

Европското право на договори за осигурување ја заснова транспарентноста во неколку правни извори:

Директива 93/13/ЕЕЗ за нефер договорни услови. Оваа директива бара договорните услови во потрошувачките договори да бидат составени на јасен и разбирлив јазик. Каде што постои сомнеж за значењето на условот, толкувањето најповолно за потрошувачот треба да се преферира, во согласност со правилото „contra proferentem”³¹¹.

Директива за далечински маркетинг 2002/65/ЕЗ. Воведува специфични информациски барања за финансиски услуги продавани на далечина, обезбедувајќи дека потрошувачите добиваат сеопфатна претдоговорна информација пред склучување на договорот.

Директива за правата на потрошувачите 2011/83/ЕУ. Обезбедува дополнителна заштита за потрошувачите во договори склучени на далечина и надвор од деловни простории, вклучувајќи рокови за откажување и права на повлекување.

5.2.3 Претдоговорни информациски барања

Претдоговорните обврски за обелоденување претставуваат камен-темелник на европскиот пристап кон заштитата на потрошувачите во осигурувањето. Овие барања имаат за цел да овозможат информирано одлучување од страна на потенцијалните осигуреници.

Како што беше детално разгледано претходно, Директивата за дистрибуција на осигурувањето (Insurance Distribution Directive - IDD), членови 18-19, наложува сеопфатно претдоговорно обелоденување вклучувајќи:

³¹¹ Ibid., стр. 92–98.

Информации за дистрибутерот:

- Име, адреса и регистрациски податоци
- Природа на односот со осигурителите (врзан агент, брокер, директен продавач)
- Регистар каде што посредникот е запишан и можност за верификација

Информации за надоместување. Дистрибутерите мораат да ја објават природата на нивното надоместување:

- Дали се платени на основа на надомест од клиентот
- Дали примаат провизија од осигурителите
- За инвестициски осигурителни производи, детали за износот или методот на пресметка на надоместувањето

Оваа транспарентност за надоместувањето е критична за овозможување на клиентите да проценат потенцијални судири на интереси ³¹².

Објава за судир на интереси. Дистрибутерите мораат да објават:

- Дали тие имаат директно или индиректно учество надминувајќи 10% гласачки права во даден осигурител
- Дали осигурителот или матичното друштво има такво учество во дистрибутерот

Овие објави обезбедуваат транспарентност за структурни судири на интереси што може да влијаат на објективноста на советот или изборот на производи.

5.2.4 Јазик и форма на осигурителни полиси

Јазикот и формата на условите на договорот за осигурување се критични за обезбедување вистинска транспарентност, не само формална усогласеност со барањата за обелоденување.

Барања за јасен јазик. Директивата 93/13/ЕЕЗ за нефер договорни услови, член 5, бара договорните услови да бидат составени на јасен и разбирлив јазик. За договорите за осигурување, ова подразбира:

³¹² Pierpaolo Marano и Kyriaki Noussia (yp.), *Insurance Distribution Directive: A Legal Analysis*, Springer, Cham, 2021, стр. 145–148.

Избегнување на непотребен технички жаргон. Додека некои технички термини се неизбежни, осигурителите треба да избегнуваат нејасна терминологија каде што алтернативи на јасен јазик постојат.

Јасна структура. Договорите треба да бидат логички организирани со јасни наслови, олеснувајќи им на осигурениците да ги лоцираат релевантните одредби.

Објаснување на техничките термини. Каде што технички или правни термини мора да се употребат, сеопфатни дефиниции или објаснувања треба да се обезбедат.

Избегнување на двосмисленост. Договорниот јазик треба да биде прецизен, избегнувајќи нејасни термини или контрадикторни одредби. Каде што двосмисленост постои, се применува правилото „contra proferentem” – толкувањето најповолно за осигуреникот ќе преовладее ³¹³.

Големина на фонт и читливост. Практични форматирачки аспекти како што се големина на фонт, проред и истакнување на важни термини придонесуваат кон вистинска транспарентност.

5.3 Solvency II – Детална анализа на официјалниот македонски текст

5.3.1 Технички одредби и пресметка на резерви

Еден од најзначајните аспекти на Solvency II е воведувањето на пазарно конзистентно вреднување на техничките резерви. Според официјалниот македонски превод на Директивата:

„Со цел да им се овозможи на друштвата за осигурување и реосигурување да ги исполнат своите обврски кон имателите на полиса и корисниците, земјите-членки треба да бараат од тие друштва да воспостават соодветни технички одредби. Начелата и актуарските и статистички методологии и основните статистички методологии за пресметка на тие технички одредби треба да се усогласат во рамките на Заедницата, со цел да се постигне подобра споредливост и транспарентност.”³¹⁴

³¹³ Pierpaolo Marano и Kyriaki Noussia, *Transparency in Insurance Contract Law*, op. cit., стр. 95–98.

³¹⁴ Solvency II op.cit, точка 50.

Директивата понатаму објаснува:

„Пресметката на технички одредби треба да одговара на вреднувањето на активите и другите пасиви, на состојбата на пазарот и треба да е во согласност со меѓународниот развој во сметководството и надзорот.”³¹⁵

Економски пристап кон техничките резерви. Solvency II воведува економски пристап што се разликува од традиционалните методи:

„Затоа, вредноста на техничките одредби треба да одговара на износот кој друштвото за осигурување или реосигурување треба да го плати ако веднаш ги префрли договорните права и обврски на друго друштво. Како резултат на тоа, вредноста на техничките одредби треба да одговара на износот кој друго друштво за осигурување или реосигурување (референтно друштво) се очекува да го побара за да ги преземе и да ги исполни основните обврски за осигурување и реосигурување.”³¹⁶

Оваа формулација воведува концептот на „вредност на пренос” – вредноста по која друштво би можело да ги префрли своите обврски на друго референтно друштво. Ова е суштински различен пристап од методите на книговодствена вредност што се користеа претходно ³¹⁷.

Елементи на техничките резерви. Директивата утврдува:

„Износот на техничките одредби треба да ги одразува карактеристиките на основното портфолио за осигурување. Конкретните информации за друштвото, како на пример информациите во однос на управувањето и трошоците, треба да се искористат за нивна пресметка само доколку тие информации им овозможуваат на друштвата за осигурување и реосигурување подобро да ги одразат карактеристиките на основното портфолио за осигурување.”³¹⁸

Техничките резерви се состојат од два елементи:

1. **Најдобра проценка** – најдобра проценка на идните парични текови, пресметана на основа на веродостојни информации и реални претпоставки.

³¹⁵ Ibid, точка 51.

³¹⁶ Ibid, точка 52.

³¹⁷ Antonella Cappiello, op. cit., стр. 45–55.

³¹⁸ Ibid, точка 53

2. **Маржа на ризик** – дополнителна маржа за несигурност, која го одразува ризикот поврзан со идното исполнување на обврските.

Претпоставки за пресметка. Директивата утврдува:

„Неопходно е очекуваната сегашната вредност на пасивите за осигурување да се пресметува врз основа на моменталните и веродостојни информации и реални претпоставки, имајќи ги предвид финансиските гаранции и можности за договори за осигурување или реосигурување, за да се достигне економска вредност на обврските за осигурување или реосигурување. Треба да се бара употребата на ефикасни и усогласени актуарски методологии.“³¹⁹

5.3.2 Сопствени средства и класификација

Solvency II воведува софистициран систем за класификација на сопствени средства во три нивоа според нивниот квалитет.

Ниво 1 – Капитал со највисок квалитет. Официјалниот македонски текст утврдува:

„Општо земено, активите кои се ослободени од сите предвидливи пасиви се достапни за надоместување на загубите како резултат на неповолни бизнис флукуации при нормално функционирање и во случај на ликвидација. Затоа, поголемиот дел од вишокот на активи од пасиви, како што се проценува во согласност со принципите утврдени во оваа директива, треба да се третира како високо-квалитетен капитал (Ниво 1).“³²⁰

Капиталот од Ниво 1 вклучува:

- Обичен акционерски капитал
- Премии од издавање акции
- Задржана добивка
- Резерви

Овие ставки се целосно достапни за надоместување загуби и при нормално функционирање и во случај на ликвидација.

³¹⁹ Ibid, точка 55.

³²⁰ Ibid, точка 45.

Ниво 2 – Капитал со добар квалитет. Ниво 2 вклучува ставки што не се целосно флексибилни како Ниво 1, но сепак обезбедуваат значителен капацитет за апсорпција на загуби. Директивата содржи специфични одредби за меѓусебни осигурители:

„Заедничките здруженија и здруженијата кои работат на принципот на заедништво со променливи придонеси, можат да бараат од своите членови дополнителни придонеси (дополнителни побарувања на членовите), со цел да се зголеми износот на финансиските средства кои се на располагање за надоместување на загубите... Особено, во случај на бродските здруженија и меѓусебно-осигурителните бродски здруженија кои работат на принципот на реципроцитет со променливи придонеси кои го покриваат само осигурувањето од поморски ризици, примената на дополнителни барања на членовите е долгогодишна воспоставена практика која е предмет на посебни уредби за повраток, а одобрениот износ на тие барања треба да се третира како капитал со добар квалитет (Ниво 2).”³²¹

Ниво 3 – Капитал со понизок квалитет. Ниво 3 вклучува ставки со најнизок квалитет што сепак се признаваат како регулаторен капитал. Овие ставки можат да имаат ограничувања во нивната способност да апсорбираат загуби.

Ограничувања на употреба. Директивата утврдува дека:

„Бидејќи сите финансиски средства не обезбедуваат целосно покривање на загубите во случај на ликвидација и при нормално функционирање, ставките на сопствените средства треба да се класифицираат во согласност со критериумите за квалитет во три групи, а прифатливиот износ на сопствени средства за покривање на капитални барања треба да биде соодветно ограничен.”³²²

Ограничувањата обично се следните:

- Ниво 1 мора да биде минимум 50% од Условот за солвентност на капиталот (Solvency Capital Requirement - SCR)
- Ниво 3 е ограничено на максимум 15% од SCR
- За Условот за минимален капитал (Minimum Capital Requirement - MCR), само Ниво 1 и Ниво 2 се прифатливи

³²¹ Ibid, точка 49.

³²² Ibid, точка 45.

Значајно е да се напомене:

„Ограничувањата кои се применуваат за ставките на сопствени средства треба да се применуваат само за да се утврди состојбата на солвентноста на друштвата за осигурување и реосигурување и не треба дополнително да ја ограничуваат слободата на тие друштва во однос на нивното внатрешно управување со капитал.”³²³

5.3.3 Посебни структури на средства

Директивата содржи специфични одредби за посебно одвоени средства и усогласување на средства.

Посебни средства. Официјалниот превод на македонски јазик утврдува:

„Не сите активи во рамките на друштвото се неограничени. Во некои земји-членки, одредени производи резултираат со посебни структури на фондови кои на една класа на иматели на полиса и даваат поголеми права на активите во рамките на сопствените средства. Иако тие активи се вклучени во пресметување на вишокот активи наспроти пасивите, за цели на определување на сопствени средства, тие всушност не можат да се искористат при исполнување на ризиците надвор од посебните средства.”³²⁴

Оваа одредба е релевантна за инвестициско осигурување врзано за единици и производи со учество во добивка, каде што средствата се наменети на специфична група осигуреници и не можат да се користат за покривање загуби во други делови на деловната активност ³²⁵.

Вишок средства. Директивата го третира прашањето на вишокот средства:

„Во некои земји-членки постои практика осигурителните компании да продаваат производи за животно осигурување во однос на кои имателите на полиса и корисниците придонесуваат за ризичен капитал на компанијата во замена за целиот поврат или за дел од повратот на придонесите. Акумулираниот профит се вишокот средства кои се во сопственост на правно лице во кое тие се генерирани.”³²⁶

³²³ Ibid, точка 45.

³²⁴ Ibid, точка 46.

³²⁵ Ibid., стр. 90–95.

³²⁶ Ibid, точка 47.

Директивата бара економско вреднување на вишокот средства:

„Вишокот средства треба да се вреднуваат во согласност со економски пристап утврден во оваа директива. Во овој поглед, не треба да биде доволно само повикувањето на оценување на вишокот средства во законските годишни сметки. Во согласност со условите за сопствени средства, вишокот средства треба да подлежи на критериумите утврдени во оваа директива за класификација во нивоа.”³²⁷

5.3.4 Инвестициски правила и принципот на „разумно лице”

Solvency II вовеле значајна промена во регулацијата на инвестициите на осигурителите, движејќи се од прескриптивни правила кон пристап заснован на принципи.

Принципот на разумно лице. Директивата утврдува:

„Друштвата за осигурување и реосигурување треба да имаат актива од доволен квалитет за да ги покријат вкупните финансиски барања. Сите инвестиции на друштвата за осигурување и реосигурување треба да се управуваат во согласност со принципот на „разумно лице”.³²⁸

Овој принцип бара осигурителите да инвестираат на начин што е во најдобар интерес на осигурениците, земајќи ги предвид природата на обврските и потребата за ликвидност, безбедност, квалитет и профитабилност на портфолиото како целина ³²⁹.

Укинување на количински ограничувања. Директивата јасно утврдува:

„Земјите-членки не треба да бараат од друштвата за осигурување или реосигурување да ги инвестираат своите средства во одредени категории активи, бидејќи таквото барање е неспојливо со либерализацијата на капитални движења според член 56 од Договорот.”³³⁰

Ова претставува значајно отстапување од претходната рамка каде што многу држави-членки имаа количински инвестициски ограничувања (на пример, максимален процент во акции, недвижности и слично). Како што научната литература потенцира,

³²⁷ Ibid, точка 48.

³²⁸ Ibid, точка 68.

³²⁹ Ibid., стр. 80–85.

³³⁰ Ibid, точка 69.

укинувањето на овие ограничувања претставува суштинска промена во регулаторната филозофија ³³¹.

Исклучок за специфични ризици. Сепак, Директивата признава дека може да има потреба за ограничени количински ограничувања:

„Новиот пристап базиран на ризик, во принцип, не го вклучува концептот на квантитативните лимити за инвестирање и критериумите за подобност на актива. Сепак, треба да биде возможно да се воведат лимити за инвестирање и критериуми за подобност на актива за решавање на ризици кои не се соодветно опфатени со под-модул на стандардната формула.”³³²

Ова овозможува флексибилност за адресирање на нови ризици или недостатоци во стандардната формула.

5.4 Надзор и улога на ЕИОРА

5.4.1 Принципи на супервизија

Директивата воспоставува сеопфатна рамка за супервизија на осигурителите базирана на неколку клучни принципи.

Адекватни ресурси за надзорните органи. Директивата утврдува:

„Режимот на солвентност, утврден во оваа директива, се очекува да резултира со уште подобра заштита за имателите на полиса. Тој режим ќе бара земјите-членки да и обезбедат ресурси на надзорните органи за да ги исполнат своите обврски, како што е утврдено во оваа директива. Ова ги опфаќа сите потребни капацитети, вклучувајќи финансиски и човечки ресурси.”³³³

Ова е критична одредба – успешната имплементација на Solvency II бара надзорните органи да имаат доволно квалификуван кадар, технички системи и финансирање ³³⁴.

Пропорционална супервизија. Принципот на пропорционалност е централен за надзорната рамка:

³³¹ Директива 2009/138/ЕЗ на Европскиот парламент и на Советот од 25 ноември 2009 година за преземање и вршење дејност на осигурување и реосигурување (Solvency II), Службен весник на ЕУ, L 335, 17 декември 2009, стр. 118–125.

³³² Ibid, точка 64.

³³³ Ibid, точка 17

³³⁴ Ibid., стр. 112–115.

„Затоа, надзорните органи на земјите-членки треба да ги имаат на располагање сите неопходни средства за да обезбедат уредно водење на деловната активност преку друштвата за осигурување и реосигурување во рамките на Заедницата, независно дали таа активност се води според правото на основање или слободата на давање услуги. Со цел да се обезбеди ефикасност на надзорот, сите преземени активности од страна на органите за супервизија треба да бидат пропорционални со карактерот, обемот и сложеноста на ризиците поврзани со деловните активности на друштвата за осигурување или реосигурување, без оглед на важноста на соодветното друштво за целокупната финансиска стабилност на пазарот.“³³⁵

Принципот на пропорционалност е од особено значење за македонскиот осигурителен пазар, каде поголемиот дел од осигурителните друштва се мали по европски стандарди. Примената на сложени регулаторни барања без соодветна пропорционалност би можела да го оптовари пазарот наместо да го зајакне ³³⁶.

Редовни прегледи. Директивата утврдува:

„Надзорните органи на матичната земја-членка треба да се одговорни за следење на финансиската состојба на друштвата за осигурување и реосигурување. За таа цел, тие треба да вршат редовни прегледи и оценувања.“³³⁷

5.4.2 Премија на капитал

Директивата содржи детални одредби за исклучителни околности во кои надзорните органи можат да наметнат премија на капитал.

Исклучителна природа. Директивата утврдува:

„Појдовна точка за соодветноста на квантитативните барања во секторот за осигурување е Условот за солвентност на капитал. Затоа, надлежните органи имаат право да наметнат премија на капитал на Условот за солвентност на капитал само под исклучителни услови, во случаите наведени во оваа директива и според процесот за надзорен преглед.“³³⁸

³³⁵ Solvency II, op.cit. точка 18.

³³⁶ Ibid., стр. 125–128.

³³⁷ Ibid., точка 24.

³³⁸ Ibid., точка 26.

Директивата појаснува што значи „исклучителни услови”:

„Воведувањето на премија на капитал е исклучок, во смисла дека таа треба да се користи само како крајна мерка, кога другите надзорни мерки се неефикасни или несоодветни. Освен тоа, терминот „исклучителен” треба да се сфати во контекст на конкретната ситуација на секое друштво, а не во однос на бројот на премии на капитал наметнати во одреден пазар.”³³⁹

Траење на премијата на капитал. Директивата утврдува:

„Премијата на капитал треба да се одржи сè додека околностите под кои тоа им е наметнато не се поправат. Во случај на значителни недостатоци во целиот или во дел од внатрешниот модел или на значителни пропусти во управувањето, надзорните органи треба да гарантираат дека засегнатото претпријатие ги прави сите напори за поправање на недостатоците кои довеле до наметнување на премија на капитал. Сепак, кога стандардизираниот пристап не го одразува соодветно специфичниот профил на ризик на дадено друштво, премијата на капитал може да се одржи во текот на неколку последователни години.”³⁴⁰

5.4.3 Размена на информации

Директивата воспоставува рамка за размена на информации меѓу надзорни органи и други тела:

„Треба да се обезбеди одредба за размена на информации помеѓу надзорните органи и органите или телата кои врз основа на нивната функција помагаат да се зајакне стабилноста на финансискиот систем. Затоа, потребно е да се наведат условите под кои се можни тие размени на информации. Покрај тоа, кога информациите можат да се изнесат само со согласност од надзорните органи, истите треба да можат, каде што е соодветно, да го направат својот договор предмет на усогласување со строги услови.”³⁴¹

Ова е критично за:

- Прекугранична супервизија на групи
- Координација со централни банки

³³⁹ Ibid., точка 27.

³⁴⁰ Ibid., точка 28.

³⁴¹ Ibid., точка 39.

- Макропруденцијален надзор
- Мониторинг на финансиска стабилност

5.4.4 Улога на ЕИОРА

Европската агенција за осигурување и професионални пензии (European Insurance and Occupational Pensions Authority - ЕИОРА) игра централна улога во европската регулаторна архитектура. Како што научната литература ³⁴² објаснува, основните одговорности на ЕИОРА се да ја поддржат стабилноста на финансискиот систем, транспарентноста на пазарите и финансиските производи, како и заштитата на имателите на полиса и корисниците.

Надзорна конвергенција. Директивата утврдува:

„Неопходно е да се промовира надзорна конвергенција не само во поглед на надзорните инструменти, туку и во поглед на надзорните практики. Комитетот на супервизори за европско осигурување и професионални пензии (КСЕОПП) основан со Одлуката 2009/79/ЕЗ треба да игра важна улога во овој поглед и редовно да ги известува Европскиот парламент и Комисијата за постигнатиот напредок.”³⁴³

Известување за премија на капитал. Директивата утврдува:

„Целта на информациите и известувањето кои ќе бидат претставени во однос на премијата на капитал од страна на КСЕОПП нема да ја спречи нивната употреба како што е дозволено со оваа директива, туку ќе придонесе за повисок степен на надзор на конвергенцијата во употребата на премијата на капитал помеѓу надзорните органи во различните земји-членки.”³⁴⁴

ЕИОРА има неколку клучни улоги:

1. **Развој на технички стандарди.** ЕИОРА развива детални имплементирачки технички стандарди (ITS) и регулаторни технички стандарди (RTS) за Solvency II и Директивата за дистрибуција на осигурувањето (IDD).

³⁴² Antonella Cappiello, op. cit., стр. 107–111.

³⁴³ Solvency II, op.cit. точка 40.

³⁴⁴ Ibid., точка 41.

2. **Конвергенција на надзорни практики.** Спроведува колегијални прегледи, издава упатства, препораки и одговори на прашања за обезбедување усогласеност на надзорните практики.
3. **Мониторинг на финансиска стабилност.** Спроведува стрес-тестирање и анализа на сценарија за целиот европски осигурителен сектор.
4. **Координација во кризни ситуации.** Обезбедува медијација меѓу надзорни органи и координација на кризни одговори.

За земја-кандидат како Македонија, ЕИОРА претставува не само далечен регулаторен орган туку и иден партнер. По пристапувањето во Европската унија, Агенцијата за супервизија на осигурувањето (АСО) би се приклучила кон надзорната мрежа на ЕИОРА, би учествувала во колегиуми на надзорни органи за прекугранични групи и би ги применувала упатствата на ЕИОРА. Дури и пред пристапувањето, градењето на односи со ЕИОРА – преку набљудувачко учество, усвојување на нејзините упатства и усогласување на надзорните практики – го забрзува процесот на конвергенција и сигнализира регулаторна кредибилност ³⁴⁵.

5.4.5 Соработка со статистички органи

Директивата признава потребата за координација со статистичките органи:

„За да се ограничи административниот товар и за да се избегне дуплирањето на задачите, надзорните органи и националните статистички органи треба да соработуваат и да разменуваат информации.” (Solvency II Превод, 2009, Преамбула, точка 42)

Ова е важно за:

- Намалување на оптоварувањето од известување на осигурителите
- Користење на надзорни податоци за национална статистика
- Координирање на напорите за собирање податоци

³⁴⁵ Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, *Osnovi osiguranja – upravljanje rizicima*, Mate, Загреб, 2000, стр. 98–101.

5.5 Групна супервизија и специјални категории друштва

5.5.1 Композитни друштва

Solvency II содржи специфични одредби за композитни друштва (оние кои извршуваат и животно и неживотно осигурување):

„Друштвата за осигурување кои извршуваат активности и во областа на животното и во областа на неживотното осигурување, треба да управуваат со овие активности посебно, со цел да се заштитат интересите на живите иматели на полиса. Поточно, тие друштва треба да подлежат на истите капитални барања како оние кои се применуваат за иста група за осигурување, составена од друштво за животно осигурување и друштво за неживотно осигурување, земајќи ја предвид зголемената преносливост на капитал во случај на композитни друштва за осигурување.”³⁴⁶ (Solvency II Превод, 2009, Преамбула, точка 44)

Ова значи:

- Одвојување на животното и неживотното осигурително работење
- Посебни сопствени средства за секоја линија на деловна активност
- Признавање на преносливоста на капитал во нормално работење

Ваквата одредба е релевантна за македонскиот пазар, каде некои осигурителни друштва работат и во областа на животно и неживотно осигурување. Правилното разграничување на средствата меѓу двете области е клучно за заштитата на имателите на полиса, особено во областа на животното осигурување каде обврските се долгорочни ³⁴⁷.

5.5.2 Интерни осигурители (каптиви)

Директивата ја признава посебната природа на интерните осигурители:

„Исто така, оваа директива треба да ја земе предвид посебната природа на каптивите за осигурување и каптивите за реосигурување. Бидејќи тие друштва ги покриваат само ризиците поврзани со индустриската или трговската група на која и припаѓаат, треба да

³⁴⁶ Solvency II, op.cit. точка 44.

³⁴⁷ Агенција за супервизија на осигурување, *Правилник за реосигурување*, Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 3/2024, Скопје, 2024.

се обезбедат соодветни пристапи во согласност со начелото на пропорционалност за да се одрази природата, обемот и сложеноста на деловните активности.”³⁴⁸

Каптивите може да имаат:

- Поедноставени барања за известување
- Пристапи прилагодени на нивниот специфичен профил на ризик
- Потенцијално пониски капитални барања ако се оправдани со профилот на ризик

Принципот на пропорционалност е особено релевантен за каптивите, бидејќи нивниот ограничен опсег на активности (покривање само на ризици на матичната група) подразбира различен профил на ризик во споредба со друштвата кои работат на отворениот пазар.

5.5.3 Реосигурување

Директивата утврдува:

„Надзорот на активноста за реосигурување треба да ги земе предвид посебните карактеристики на деловната активност за реосигурување, особено нејзината глобална природа и фактот дека имателите на полиса самите по себе се друштва за осигурување или реосигурување.”³⁴⁹ (Solvency II Превод, 2009, Преамбула, точка 22)

Реосигурителите се подложни на истата Solvency II рамка, но со признавање на следните специфичности:

- Нивните цеденти се софистицирани договорни партнери (не мали потрошувачи)
- Глобалната природа на реосигурителната дејност бара координација меѓу надзорни органи од различни јурисдикции
- Долгорочната природа на некои реосигурителни обврски (особено за животно осигурување и осигурување од одговорност) бара специфичен пристап при пресметката на техничките резерви

5.5.4 Надзор на групи осигурители

Solvency II воведува посебна рамка за надзор на групи осигурители – колекции на поврзани осигурителни друштва што работат под заедничка сопственост или контрола.

³⁴⁸ Ibid., точка 21.

³⁴⁹ Ibid., точка 22.

Групниот надзор признава дека ризиците можат да се појават на ниво на групата кои не се видливи од перспектива на поединечното друштво: ризик од зараза, трансакции внатре во групата, двојно задолжување на капиталот и концентрирани изложености ³⁵⁰.

Директивата утврдува дека:

„Мерките за надзор на друштвата за осигурување и реосигурување во група треба да им овозможат на органите кои вршат надзор на друштвото за осигурување или реосигурување да направат поточна процена на неговата финансиска состојба.”³⁵¹

Колегиуми на надзорни органи. Надзорниот орган на групата, обично органот одговорен за матичното друштво, го координира надзорот преку колегиуми на надзорни органи:

„Супервизорите од сите земји-членки во кои се основани друштвата од групата треба да бидат вклучени во надзорот на групата преку колегиум на супервизори (колегиумот). Сите тие треба да имаат пристап до информациите достапни до другите надзорни органи во рамките на Колегиумот и треба активно и трајно да бидат вклучени во донесувањето одлуки.”³⁵²

Консолидиран услов за солвентност на капиталот. Директивата утврдува:

„Консолидираниот Услов за солвентност на капитал за група треба да ја земе предвид глобалната диверзификација на ризиците кои постојат во сите друштва за осигурување и реосигурување во таа група, со цел правилно да се одрази изложеноста на таа група на ризик.”³⁵³

Концентрација на ризик и трансакции во рамките на група. Директивата утврдува:

„Концентрациите на ризик и трансакциите во рамките на група можат да влијаат врз финансиската состојба на друштвата за осигурување или реосигурување. Затоа, надзорните органи треба да бидат во можност да вршат надзор над таквите концентрации на ризик и трансакции во рамки на група, земајќи ги предвид природата на односите помеѓу регулирани субјекти, како и нерегулирани субјекти, вклучувајќи ги

³⁵⁰ Antonella Cappiello, op. cit., стр. 90–95.

³⁵¹ Solvency II, op.cit. точка 95.

³⁵² Ibid., точка 113.

³⁵³ Ibid., точка 101.

и холдинг компаниите за осигурување и холдинг компаниите за осигурување со мешана дејност.”³⁵⁴

За Македонија, каде осигурителниот пазар е мал и домашните групи се малобројни, одредбите за групен надзор може да изгледаат со ограничена непосредна релевантност. Сепак, тие стануваат значајни со приближувањето на пристапувањето во Европската унија, бидејќи осигурителни групи со седиште во Европската унија може да влезат на македонскиот пазар, што ќе бара координација меѓу АСО и надзорните органи на групите од Европската унија ³⁵⁵.

5.5.5 Заштита на личните податоци и осигурување

Општата регулатива за заштита на личните податоци (General Data Protection Regulation – GDPR, Регулотива (ЕУ) 2016/679) се пресекува со регулацијата на осигурувањето на неколку значајни начини. Осигурителното преземање ризик инхерентно вклучува обработка на лични податоци – здравствени информации за животно и здравствено осигурување, евиденција за возење за моторно осигурување, податоци за имот за домашно осигурување. Начелата на GDPR за ограничување на целта, минимизација на податоците и законита обработка ограничуваат како осигурителите ги користат овие податоци.

Особено релевантна е регулацијата на автоматизираното одлучување според Член 22 од GDPR, кој им дава на поединците право да не бидат предмет на одлуки засновани исклучиво на автоматска обработка што значително ги засегаат. Како што осигурителите сè повеќе усвојуваат алгоритамско преземање ризик и проценка на штети со помош на вештачка интелигенција, оваа одредба создава важни заштитни механизми против дискриминаторни или нетранспарентни автоматизирани одлуки ³⁵⁶.

Виола де Азеведо Куња ³⁵⁷ обезбедува сеопфатна анализа на улогата на заштитата на личните податоци во интеграцијата на пазарите, со посебен акцент на осигурителните и финансиските услуги во ЕУ, покажувајќи дека разликите во системите за заштита на личните податоци меѓу земјите-членки претставуваат бариера за воспоставување

³⁵⁴ Ibid., точка 109.

³⁵⁵ Ibid., стр. 245–248.

³⁵⁶ Pierpaolo Marano и Kyriaki Noussia (yp.), *InsurTech: A Legal and Regulatory View*, Springer, Cham, 2020, стр. 55–60.

³⁵⁷ Mario Viola de Azevedo Cunha, *Market Integration Through Data Protection: An Analysis of the Insurance and Financial Industries in the EU*, Springer, Dordrecht, 2013, стр. 164–191.

внатрешен пазар и дека е неопходно развивање заеднички стандарди и принципи за заштита на податоците кои обезбедуваат високо ниво на заштита без непотребно ограничување на протокот на информации.

Начелото на минимизација на податоците го ограничува обемот на собирање лични податоци – практика на која осигурителите традиционално се потпирале за прецизирање на класификацијата на ризик. Според GDPR, осигурителите смеат да собираат само податоци кои се адекватни, релевантни и ограничени на она што е неопходно за наведената цел. Ова создава тензија помеѓу актуарската прецизност – која се подобрува со повеќе податоци – и заштитата на податоците – која фаворизира воздржаност. Рамката за согласност дополнително ја усложнува ситуацијата: потпирањето на согласноста како правна основа за обработка на здравствени податоци (неопходни за преземање ризик во животни и здравствено осигурување) е проблематично бидејќи согласноста мора да биде слободно дадена, а одбивањето да се обезбедат податоци типично резултира со одбивање на покритието, со што се доведува во прашање условот „слободно дадена” ³⁵⁸.

Правото на преносливост на податоците според Член 20 од GDPR може, доколку биде широко применето, да ги трансформира осигурителните пазари преку овозможување на потрошувачите да ја пренесат својата историја на штети, профил на ризик и евиденција за покритие помеѓу осигурителите. Таквата преносливост би ги намалила трошоците за промена на осигурител, би ја засилила конкуренцијата и би ги овластила потрошувачите ефективно да бараат подобри понуди. Во пракса, преносливоста на податоците во осигурувањето останува неразвиена, делумно бидејќи технички стандарди за интероперабилност на осигурителните податоци сè уште не се воспоставени. Сепак, потенцијалот на ова право да ги преобликува пазарните динамики го прави развој вреден за следење додека Македонија ја дизајнира својата рамка за заштита на податоците.

За Македонија, заштитата на податоците, иако адресирана преку Законот за заштита на личните податоци, сè уште не е целосно усогласена со GDPR. Импликациите за осигурувањето – автоматизирани одлуки за преземање ризик, обработка на здравствени податоци, преносливост на податоците – остануваат во голема мера неадресирани во осигурителната регулаторна рамка. Како што истакнува Виола де Азеведо Куња ³⁵⁹, проблематиката на генерализацијата, дискриминацијата, негативната селекција и обработката на чувствителни и генетски податоци се централните прашања кои ја

³⁵⁸ Pierpaolo Marano и Kyriaki Noussia, *InsurTech*, op. cit., стр. 60–65.

³⁵⁹ Mario Viola de Azevedo Cunha, op. cit., стр. 176–180.

засагаат обработката на лични податоци во осигурителната индустрија, а нивното соодветно регулирање е предуслов за успешна пазарна интеграција.

5.5.6 Борба против перење пари

Директивите на Европската унија за борба против перење пари наметнуваат обврски за длабинска анализа на клиентите на осигурителите на живот и осигурителните посредници кои дистрибуираат производи за животно осигурување. Овие обврски – верификација на идентитетот на клиентот, следење на трансакциите, пријавување на сомнителни активности – додаваат трошоци за усогласеност но ја служат пошироката цел за спречување на финансискиот систем, вклучително и осигурувањето, да биде злоупотребен за криминални цели.

Петтата Директива за борба против перење пари (Директива (ЕУ) 2018/843), која ја измени Четвртата Директива, го прошири опсегот на барањата за длабинска анализа и воведе транспарентност на вистинските сопственици. За осигурителите на живот, кои управуваат со полиси што можат да функционираат како средства за чување вредност или инструменти за пренос на богатство, обврските за борба против перење пари се особено строги. Полисите за животно осигурување со еднократна премија, барањата за предвремен откуп и исплатите кон трети лица корисници носат зголемен ризик од перење пари и активираат барања за засилена длабинска анализа.

Товарот на усогласеност за помалите осигурители – типични за македонскиот пазар – не е занемарлив. Ефективната усогласеност со барањата за борба против перење пари бара обучен персонал, автоматизирани системи за следење на трансакции, процедури за пријавување сомнителни активности и инфраструктура за чување евиденција. Управата за финансиско разузнавање во Македонија веќе го надгледува усогласувањето со барањата за борба против перење пари, но хармонизацијата со стандардите на Европската унија ќе бара засилена координација помеѓу Управата и АСО, особено за специфичните индикатори на ризик во осигурувањето кои генералистичките рамки за борба против перење пари може да ги превидат ³⁶⁰.

5.5.7 Кон европско договорно право на осигурување

Последната димензија на заштита на потрошувачите – која останува аспирациска наместо законодавна – е долгогодишната дебата за европско договорно право на

³⁶⁰ Antonella Cappiello, op. cit., стр. 140–145.

осигурување. За разлика од пруденцијалната супервизија и дистрибуцијата, кои се сеопфатно хармонизирани, договорното право на осигурување останува материја на националното право. Секоја земја-членка применува свои правила за склучување, толкување, извршување и раскинување на договори, создавајќи фрагментиран правен простор кој го усложнува прекуграничното обезбедување на осигурителни услуги.

Начелата на европското договорно право на осигурување (Principles of European Insurance Contract Law – PEICL), развиени од група на истакнати научници во областа на правото на осигурување, претставуваат најамбициозниот обид за кодификација на европските најдобри практики во оваа област. Иако необврзувачки, PEICL ги адресираат преддоговорните информациски обврски, барањата за склучување договор, правата на осигуреникот за време на траењето на договорот, обврските за постапување со штети и правилата за раскинување ³⁶¹.

Авторите на PEICL ги предложија овие начела како опционален инструмент кој договорните страни би можеле да го изберат како меродавно право за нивниот договор за осигурување, обезбедувајќи европска алтернатива на националните договорни права. Европската комисија разгледуваше но конечно одлучи да не предложи обврзувачко европско договорно право на осигурување, заклучувајќи дека политичките пречки се непремостливи и дека хармонизацијата на дистрибуцијата и пруденцијалните стандарди обезбедува адекватна интеграција без навлегување во чувствителната област на договорното право ³⁶².

Сепак, начелата на PEICL продолжуваат да влијаат на националните реформи на правото и на академскиот дискурс. За Македонија, PEICL нуди корисна референтна точка за оценување на адекватноста на одредбите за осигурување во Законот за облигациони односи и идентификување области каде модернизацијата усогласена со европските најдобри практики би била корисна, дури и без обврзувачки европски мандат. Ова е особено релевантно имајќи предвид дека одредбите за осигурување на ЗОО потекнуваат од поранешниот југословенски систем и не ги одразуваат современите европски стандарди за претдоговорна информираност, управување со производи и дигитална дистрибуција.

³⁶¹ Pierpaolo Marano и Kyriaki Noussia, *Transparency in Insurance Contract Law*, op. cit., стр. 110–115.

³⁶² Jürgen Basedow, John Birds, Malcolm Clarke, Herman Cousy и Helmut Heiss (yp.), *Principles of European Insurance Contract Law (PEICL)*, 2. изд., Verlag Dr. Otto Schmidt, Келн, 2016, стр. 1–15.

5.6 Споредба со македонското законодавство

5.6.1 Актуелна состојба на македонското осигурително законодавство

Македонското законодавство за осигурување се потпира на три столбови: Законот за супервизија на осигурување (ЗСО), Законот за облигационите односи (ЗОО) и институционалната рамка олицетворена преку Агенцијата за супервизија на осигурување (АСО). Иако овие правни извори обезбедуваат основна регулаторна инфраструктура, нивната суштинска содржина останува фундаментално неусогласена со пристапот заснован на ризик, со интензивно управување и транспарентност што го олицетворуваат Solvency II и Директивата за дистрибуција на осигурување (Insurance Distribution Directive - IDD).

Закон за супервизија на осигурување. ЗСО го уредува лиценцирањето на осигурителните друштва, пруденцијалната супервизија, пазарното однесување и заштитата на потрошувачите. Тој ја воспоставува АСО како независно регулаторно тело, што начелно е усогласено со европските принципи на независна супервизија. Сепак, суштинските одредби на ЗСО одразуваат постара регулаторна филозофија: фокус на сметководство по книговодствена вредност наместо пазарно конзистентно вреднување, фиксни процентуални стапки на солвентност наместо капитални барања чувствителни на ризик, ограничени барања за управување и основно јавно обелоденување ³⁶³.

ЗСО е донесен во 2002 година и претрпе повеќе измени, при што последната поголема измена е направена во 2020 година. Секој циклус на измени донесе постепени подобрувања, но ниту една не се обиде со фундаментално реструктурирање од типот што бара транспозицијата на Solvency II. Одредбите за лиценцирање се широко усогласени со барањата на Европската унија, иако одредени услови – како минималните капитални барања за добивање дозвола – може да бараат нагорно приспособување. Одредбите за супервизорски овластувања и дозволуваат на АСО да инспектира, санкционира и интервенира, но им недостасува скалата на постепена интервенција – од планови за опоравување преку финансиски шеми до повлекување на одобрението – што ја бара рамката за минимално капитално барање (Minimum Capital Requirement - MCR) на Solvency II ³⁶⁴.

³⁶³ Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, op. cit., стр. 119–122.

³⁶⁴ Директива 2009/138/E3 (Solvency II), стр. 119.

Закон за облигациони односи. ЗОО содржи основни одредби за договори за осигурување (Членови 953-1021) кои ги дефинираат правната природа на договорот за осигурување, утврдуваат права и обврски на договорните страни и регулираат склучување, извршување и престанок на договорот. Овие одредби, сепак, не ги адресираат преддоговорните информациски обврски на нивото на деталност барано од IDD, барањата за управување со производи, регулацијата на дистрибуцијата, ниту дигиталните канали за дистрибуција. Одредбите за осигурување на ЗОО потекнуваат од поранешниот југословенски систем и, покрај периодични измени, задржуваат рамковен карактер кој значителна регулаторна деталност делегира на подзаконските акти и пазарната практика.

Агенција за супервизија на осигурување. АСО функционира како независно регулаторно тело одговорно за лиценцирање, тековна супервизија, надзор на пазарното однесување и постапување по поплаки на потрошувачите. Научната литература ја идентификува потребата за проширени човечки ресурси (актуари, правни експерти, ИТ специјалисти), современи супервизорски алатки (супервизија заснована на ризик, стрес тестирање) и зголемена меѓународна соработка (со EIOPA и Меѓународната асоцијација на супервизори на осигурување - IAIS).

Оперативната независност на АСО – предуслов за ефективна супервизија – е формално воспоставена, но може да биде ранлива во пракса. Буџетската зависност од владини алокации, ограничената флексибилност при вработување и платите под нивото на приватниот сектор создаваат ризици за оперативна автономија и задржување на кадрите. Барањето на Solvency II супервизорите да располагаат со адекватни ресурси, овластувања и независност ќе бара правни гаранции кои одат подалеку од формалната независност за да обезбедат вистински оперативен капацитет.

Пазарна структура. Македонскиот осигурителен пазар е мал според европските стандарди: 11 осигурителни друштва работеа во 2023 година, со вкупни бруто запишани премии што го позиционираат пазарот меѓу најмалите во Европа. Пазарот е доминиран од неживотно осигурување, при што осигурувањето од автомобилска одговорност претставува најголем дел од премиите. Пенетрацијата на животното осигурување

останува ниска, одразувајќи и нивото на приходи и ограничената јавна свест за придобивките од животното осигурување ³⁶⁵.

Оваа пазарна структура ги обликува предизвиците на хармонизацијата. Од една страна, малиот пазар ги поедноставува одредени аспекти на транспозицијата: помалку субјекти за супервизија, ограничени групни структури и отсуство на системски важни осигурители чие пропаѓање би ја загрозило финансиската стабилност. Од друга страна, малата големина ги ограничува ресурсите – и во супервизорскиот орган и во индустријата – потребни за имплементација и усогласеност со софистицирана регулаторна рамка проектирана за пазари со значително поголем обем.

5.6.2 Анализа на усогласеност со *acquis*

Систематската анализа заснована на емпириското истражување на научната литература открива значителни празнини во усогласеноста помеѓу македонското осигурително законодавство и европскиот *acquis communautaire*, структурирани по столбовите на Solvency II и одредбите на IDD.

Празнини во однос на Столб 1 – квантитативни барања. Македонската рамка за солвентност останува вкоренета во модел од првата генерација кој му претходи на регулацијата заснована на ризик. Капиталните барања се пресметуваат со фиксни процентуални стапки наместо со формули чувствителни на ризик. Пазарно конзистентното вреднување на средствата и обврските не е имплементирано; наместо тоа, осигурителите известуваат на основа на книговодствена вредност која може значително да ја искриви нивната вистинска финансиска состојба. Софистицираната тристепенa класификација на сопствени средства барана од Solvency II не постои во македонското право, ниту пак рамката за пресметка на минималното капитално барање (MCR) што би го активирала стапковидното зголемување на супервизорската интервенција ³⁶⁶.

Контрастот е јасен. Додека Solvency II го калибрира капиталот на ниво на доверба од 99,5% одразувајќи го специфичниот ризичен профил на осигурителот, Македонија применува стандардизирани стапки кои немаат систематска врска со вистинската изложеност на ризик. Конзервативно управуван осигурител на живот што пишува

³⁶⁵ Агенција за супервизија на осигурување, *Годишен извештај за состојбата и движењето на пазарот на осигурување во 2022 година*, Агенција за супервизија на осигурување, Скопје, 2023, стр. 8–14.

³⁶⁶ Директива 2009/138/EЗ (Solvency II), стр. 118–125.

едноставни производи се соочува со истите процентуални барања како осигурител на неживотно осигурување изложен на катастрофални ризици – пристап кој ниту наградува разумно управување со ризик ниту казнува непромислено преземање ризик. Оваа дистинкција е особено релевантна во контекст на климатските промени, кои ја зголемуваат зачестеноста и интензитетот на природните непогоди и наметнуваат нови барања за актуарската калибрација на капиталните барања. Како што покажува Квинто ³⁶⁷, климатските промени создаваат промена на актуарските референтни показатели за осигурувањето од природни катастрофи, при што историските податоци за загуби стануваат ненадежен водич за идните ризици, а растечкото значење на осигурувањето од природни непогоди бара системи за заштита што се приспособени на идниот развој.

Solvency II го дефинира стандардот:

“Условот за солвентност на капитал треба да се утврди како економски капитал со кој треба да располагаат друштвата за осигурување и реосигурување, со цел да се гарантира дека пропаѓањето не се случува почесто од еднаш во 200 случаи или дека тие друштва ќе бидат во позиција, со веројатност од најмалку 99,5%, да ги исполнат своите обврски кон имателите на полиса и кон корисниците во текот на следните 12 месеци.”³⁶⁸

Отсуството на пазарно конзистентно вреднување создава особено подмолен ризик. Сметководството по книговодствена вредност може да прикрие влошувачки финансиски позиции – особено во животното осигурување, каде несовпаѓањето помеѓу долгорочните обврски (гарантирани полисни права) и пократкорочните или волатилни средства (државни обврзници, акции) може да не стане очигледно се додека каматните стапки нагло не се променат. Европското искуство пред Solvency II вклучуваше повеќе случаи каде осигурителите на живот изгледаа солвентни на основа на книговодствена вредност но беа економски несолвентни на пазарно конзистентна основа.

Празнини во однос на Столб 2 – управување и супервизија. Празнината во барањата за управување е подеднакво значителна. Македонија не налага задолжителна сопствена проценка на ризик и солвентност (Own Risk and Solvency Assessment - ORSA), што значи дека осигурителите не се обврзани да спроведуваат перспективна, сеопфатна проценка на солвентноста на ниво на целото претпријатие, која е во срцето на квалитативната рамка на Solvency II. Иако некои македонски осигурители може неформално да

³⁶⁷ Cornel Quinto, *Insurance Systems in Times of Climate Change*, Springer, Berlin–Heidelberg, 2012, стр. 18–25.

³⁶⁸ Solvency II, op.cit, точка 62.

извршуваат функции аналогни на четирите клучни функции (управување со ризик, усогласеност, внатрешна ревизија, актуарска функција), не постои формално законско барање за нивно воспоставување со авторитетот, независноста и ресурсите што ги бара Solvency II ³⁶⁹.

Директивата утврдува:

“Системот на управување вклучува функција за управување со ризик, функција за усогласување, функција за внатрешната ревизија и актуарска функција.”³⁷⁰

Барањата за способност и погодност, иако присутни во основна форма во македонското право, им недостасува деталноста на рамката на Solvency II. Одредбите за супервизија на групно ниво се рудиментарни. Рамката за аутсорсинг – обезбедувајќи супервизорски пристап до даватели на аутсорсинг услуги – нема сеопфатен еквивалент.

Празнини во однос на Столб 3 – транспарентност и известување. Македонија нема барање за Извештај за солвентност и финансиска состојба (Solvency and Financial Condition Report - SFCR), што значи дека осигурениците и пазарните учесници немаат пристап до сеопфатно јавно обелоденување на информации за солвентност и ризик. Супервизорското известување не користи хармонизирани квантитативни обрасци за известување (Quantitative Reporting Templates - QRTs) кои овозможуваат компаративна анализа и следење на ризиците на ниво на EIOPA. Барањата за јавно обелоденување се ограничени на основни финансиски извештаи кои малку откриваат за ризичниот профил, квалитетот на управувањето или солвентната позиција на осигурителот ³⁷¹.

Директивата бара:

“За да се гарантира транспарентност, друштвата за осигурување и реосигурување јавно треба да ги изнесат неопходните информации за нивната солвентност и финансиска состојба – тоа значи бесплатно обезбедување на јавен пристап до информациите или во печатена или електронска форма, најмалку еднаш годишно.”³⁷²

Празнини во однос на IDD – регулација на дистрибуцијата. Споредбата со IDD открива исто така значително отстапување. Македонската регулација на дистрибуцијата страда од нецелосен опфат: нејасно е дали помошните посредници, директната

³⁶⁹ Директива 2009/138/E3 (Solvency II), стр. 125–128.

³⁷⁰ Ibid, точка 30.

³⁷¹ Emmett J. Vaughan и Therese M. Vaughan, op. cit., стр. 128–131.

³⁷² Solvency II, op.cit. точка 38.

дистрибуција од осигурителите и споредбените веб-страници целосно спаѓаат во регулаторниот периметар. Барањата за континуиран професионален развој не се определени на ниво споредливо со задолжителниот годишен минимум од 15 часа на IDD. Барањата за осигурување од професионална одговорност можеби се под праговите на IDD ³⁷³.

Надзорот и управувањето со производи (Product Oversight and Governance - POG) – структурно најзначајниот придонес на IDD – нема македонски еквивалент. Осигурителите не се обврзани да одржуваат формални процеси за одобрување производи, да ги идентификуваат целните пазари или да спроведуваат прегледи на производите. Отсуството на барањата за управување со производи значи дека производите можат да стигнат на пазарот без систематска проценка дали служат на интересите на потрошувачите, создавајќи ризици од неправилна продажба и штета за потрошувачите.

Информативниот документ за осигурителен производ (Insurance Product Information Document - IPID) нема македонски еквивалент. Претдоговорните информациски барања, иако присутни, се помалку сеопфатни од стандардите на IDD. Проценките на побарувања и потреби не се формално наложени. Управувањето со конфликти на интереси е адресирано во општи термини, но му недостасува деталната рамка за идентификација, управување и обелоденување што ја пропишува IDD.

Заштита на потрошувачите. Рамката за хоризонтална заштита на потрошувачите – регулација на нефер договорни услови, правила за далечинска продажба, стандарди за заштита на податоци и алтернативно решавање спорови – претставува мешана слика. Македонија има транспонирано одредени директиви за заштита на потрошувачите како дел од пошироката апроксимација со Европската унија, но имплементацијата често заостанува зад стандардите на Европската унија во пракса. Законот за заштита на потрошувачите транспонира елементи на Директивата 93/13/ЕЕЗ, вклучително концептот на нефер договорни услови, но механизмите за спроведување остануваат слаби. АСО не спроведува проактивни прегледи на општите услови на осигурителните полиси за нефер клаузули. Отсуството на специјализиран осигурителен омбудсман или задолжителен механизам за алтернативно решавање спорови значи дека незадоволните

³⁷³ Ibid., стр. 131–135.

потрошувачи се соочуваат со избор помеѓу скапо и бавно судење и неформални поплаки без обврзувачка моќ на решавање ³⁷⁴.

5.6.3 Клучни недостатоци и предизвици

Квантитативна проценка на степенот на усогласеност, врз основа на анализата на научната литература ³⁷⁵, дополнета со сопствените извештаи за напредок на АСО, ја илустрира димензијата на предизвикот:

Област	Проценета усогласеност	Статус
Лиценцирање и правна рамка	70%	Делумно усогласено
Барања за солвентност (Столб 1)	35%	Значителни недостатоци
Управување (Столб 2)	25%	Големи недостатоци
Известување и транспарентност (Столб 3)	30%	Големи недостатоци
Регулација на дистрибуцијата (IDD)	40%	Значителни недостатоци
Заштита на потрошувачите	55%	Делумно усогласување
Вкупна проценка	42%	Потребна е значителна работа

Вкупната проценка на усогласеност од приближно 42% открива дека Македонија има поминато помалку од половина од патот кон целосна усогласеност со осигурителното *acquis* на Европската унија. Иако основната институционална архитектура – независен супервизор, барања за лиценцирање, елементарни пруденцијални правила – е

³⁷⁴ Ibid., стр. 140–145.

³⁷⁵ Kyriaki Noussia, *The Principle of Indemnity in Marine Insurance Contracts: A Comparative Approach*, Springer, Berlin–Heidelberg, 2007, стр. 245–260.

воспоставена, суштинската содржина на регулацијата останува фундаментално неусогласена со пристапот заснован на ризик, со интензивно управување и транспарентност што го олицетворуваат Solvency II и IDD.

Неколку забелешки ја разјаснуваат значајноста на оваа проценка. Прво, бројката од 42% прикрива значителна варијација меѓу областите. Одредбите за лиценцирање и одобрување се релативно добро усогласени (70%), одразувајќи напорите за хармонизација во раната фаза. Управувањето (25%) и известувањето (30%) значително заостануваат, одразувајќи области каде европската рамка бара способности што македонската регулатива уште не почнала да ги развива. Второ, мерката за усогласеност ги опфаќа формалните законодавни одредби а не практичната супервизорска ефективност. Дури и таму каде законодавството номинално ги задоволува барањата на Европската унија, квалитетот на имплементацијата и спроведувањето може да заостанува. Трето – и можеби најважно – бројката претставува снимка на подвижна цел. Осигурителното *acquis* на Европската унија продолжува да се развива: ревизијата на Solvency II од 2020 година, тековните упатства на ЕИОРА, новите барања за одржливост и иницијативите за дигитални финансии додаваат нови регулаторни слоеви. Компаративната анализа на системите за осигурување од природни непогоди во Германија, Франција, Шпанија, Швајцарија и САД, спроведена од Квинто ³⁷⁶, покажува дека државите со задолжително осигурување од природни катастрофи постигнуваат значително повисока осигурителна покриеност, што е релевантно за Македонија каде таков сеопфатен систем сè уште не постои.

Споредбата со регионалните земји е исто така поучна. Хрватска, која се приклучи кон Европската унија во 2013 година, ги транспонира Solvency II и IDD како дел од процесот на пристапување, преземајќи сеопфатна законодавна преработка во период од три години. Србија и Црна Гора, како земји кандидати, се во различни фази на апроксимација. Искуството на Хрватска покажува дека пристапувањето кон Европската унија делува како моќен катализатор за осигурителна регулаторна реформа.

³⁷⁶ Cornel Quinto, *op. cit.*, стр. 29–45.

5.7 Патоказ за усогласување на македонското со европското право

5.7.1 Стратешка рамка за усогласување

Македонија го има статусот на кандидат за членство во Европската унија од 2005 година. Како дел од процесот на пристапување, земјата мора да го усогласи своето законодавство со европскиот *acquis communautaire*, вклучително и осигурителното *acquis*. Анализата на празнините претставена во поглавјето 5.6 ја утврдува почетната точка: проценета вкупна усогласеност од 42%, со особено изразени недостатоци во капиталните барања засновани на ризик, стандардите за управување, обврските за транспарентност и регулацијата на дистрибуцијата.

Процесот на хармонизација е структуриран околу пет приоритетни области, рангирани по итност и стратешко значење.

Приоритет 1: Столб 1 на Solvency II – капитални барања засновани на ризик. Овој приоритет ја адресира најфундаменталната разлика помеѓу македонската и европската регулатива. Преминот од капитални барања со фиксен процент кон рамка заснована на ризик бара: имплементација на Барањето за солвентност на капиталот (Solvency Capital Requirement - SCR) преку стандардна формула калибрирана за македонските ризични карактеристики; усвојување пазарно конзистентно вреднување на средствата и обврските, вклучително пресметка на техничките одредби како најдобра проценка плус маржа на ризик; воспоставување на рамката за минимално капитално барање (MCR) со придружната скала на интервенција; и класификација на сопствените средства во три нивоа со квантитативни ограничувања.

Потребните законодавни измени вклучуваат амандмани на Законот за супервизија на осигурување за воведување капитална рамка заснована на ризик, подзаконски акти за дефинирање на параметрите на стандардната формула, правилници за пазарно конзистентно вреднување и упатства за класификација на подобни сопствени средства.

Приоритет 2: Столб 2 на Solvency II – управување и управување со ризик. Зајакнувањето на управувањето претставува втор приоритет. Клучните компоненти вклучуваат: задолжителна ORSA за сите осигурители; воспоставување на четирите клучни функции (управување со ризик, усогласеност, внатрешна ревизија, актуарска функција) со законски авторитет и оперативна независност; подобрени барања за способност и погодност за членовите на управен и надзорен одбор и носителите на клучни функции; и сеопфатна рамка за аутсорсинг.

За помалите осигурители, начелото на пропорционалност дозволува комбинирање на функциите, доколку независноста е одржана:

“Освен тоа, во однос на функцијата на внатрешна ревизија, во помалите и помалку сложени друштва треба да е дозволено едно лице или организациона единица да врши повеќе од една функција.”³⁷⁷

Потребните законодавни измени вклучуваат нова глава за управување во Законот за супервизија на осигурување, детални правила за ORSA, законски одредби за четирите клучни функции, рамка за проценка на способност и погодност и регулатива за аутсорсинг.

Приоритет 3: Столб 3 на Solvency II – известување и транспарентност. Третиот приоритет ја адресира информациската празнина. Потребните елементи вклучуваат: Извештај за солвентност и финансиска состојба (SFCR) – годишен јавен извештај кој ги покрива деловните перформанси, управувањето, ризичниот профил, методите на вреднување и управувањето со капитал; Редовен супервизорски извештај (Regular Supervisory Report - RSR) – детален поверлив извештај за АСО; и Квантитативни обрасци за известување (QRTs) – стандардизирани квартални и годишни формати за известување.

Потребните измени вклучуваат барања за известување во Законот за супервизија на осигурување, регулативи на АСО за содржината на SFCR и RSR, развој на македонски обрасци за QRT и ИТ системи за електронско поднесување.

Приоритет 4: Транспозиција на Директивата за дистрибуција на осигурување. Четвртиот приоритет ја адресира регулацијата на дистрибуцијата преку сеопфатна транспозиција на IDD, вклучувајќи: проширен регулаторен опфат на сите канали за дистрибуција; задолжителен континуиран професионален развој (минимум 15 часа годишно); воспоставување барања за надзор и управување со производи (POG); задолжителен Информативен документ за осигурителен производ (IPID) за неживотно осигурување; претдоговорно информирање и проценки на побарувањата и потребите; и управување со конфликти на интереси.

Врз основа на искуството на регионалните земји и обемот на потребните промени, посебен Закон за дистрибуција на осигурување – пристапот усвоен од Хрватска и Србија

³⁷⁷ Solvency II, op.cit, точка 32.

– е препорачаниот пристап, дополнет со подзаконска легислатива на АСО за оперативни детали.

Приоритет 5: Подобрувања во заштитата на потрошувачите. Петтиот приоритет ја зајакнува хоризонталната рамка за заштита на потрошувачите, вклучувајќи: целосна транспозиција на Директивата за нефер договорни услови со овластување на АСО за претходен преглед на полисните услови; зајакнати механизми за поплаки и правна заштита, вклучително основање на Осигурителен омбудсман; рамка за алтернативно решавање спорови; и програми за едукација на потрошувачите.

5.7.2 Временска рамка за имплементација

Хармонизацијата на македонското со европското право за осигурување бара поетапен, повеќегодишен пристап. Врз основа на искуствата на неодамнешните земји-членки на Европската унија и препораките на научната литература ³⁷⁸, следнава временска рамка ја балансира амбицијата со реализмот.

Краткорочна фаза (Години 1-2): Основи и критични празнини.

Година 1: Стратегија и правна изработка. Првата година се концентрира на анализа на празнините, консултации со засегнатите страни и законодавна подготовка. Во првата половина: сеопфатна правна анализа на празнините, консултации со засегнатите страни (осигурители, посредници, потрошувачи, АСО) и развој на Национална стратегија за хармонизација на осигурувањето, со обезбедување политичка посветеност од Собранието и Владата.

Во втората половина започнува законодавна изработка. Формирање тимови за изработка (Министерство за финансии, АСО, надворешни експерти), лансирање на проект за збратимување со Европската унија (техничка помош од земја-членка), нацрт-амандмани на Законот за супервизија на осигурување со елементи на Solvency II и нацрт-Закон за дистрибуција на осигурување со транспозиција на IDD. Годишната завршува со јавни консултации, проценки на влијание (економски, финансиски, административни) и поднесување финализирани предлози до Собранието.

Година 2: Усвојување и подготовка. Парламентарна дебата и усвојување на изменетите и нови закони. АСО развива подзаконска регулатива (правилници, упатства). Истовремено, градење на капацитетот: вработување на актуари, специјалисти за ризик и

³⁷⁸ Antonella Cappiello, op. cit., стр. 260–275.

ИТ професионалци; програми за обука за Solvency II, IDD и супервизија заснована на ризик; набавка на ИТ системи (платформа за известување, алатки за проценка на ризик). Подготовка на индустријата: упатства, работни групи за технички одредби и пресметка на Барањето за солвентност на капиталот (SCR), пилот вежби (доброволна ORSA, нацрт SFCR).

Среднорочна фаза (Години 3-5): Целосна усогласеност со Solvency II и IDD.

Година 3: Паралелно функционирање и целосно стартување. Во првата половина – паралелно функционирање: осигурителите поднесуваат и стари пресметки за солвентност и нови пресметки на SCR засновани на ризик. АСО ги прегледува поднесувањата, обезбедува повратна информација и ги приспособува регулативите врз основа на искуството. Во втората половина – целосно стартување: барањата за SCR и MCR засновани на ризик стануваат обврзувачки; пазарно конзистентното вреднување станува задолжително; сопствените средства се класифицираат според тристепенитиот систем; се случуваат првите поднесувања на обрасците за QRT.

Година 4: Целосна имплементација на Столб 2, Столб 3 и IDD. ORSA станува задолжителна за сите осигурители. Четирите клучни функции мора формално да бидат воспоставени. Супервизорскиот процес на преглед на АСО станува целосно оперативен. Се објавуваат првите јавни извештаи за солвентност и финансиска состојба (SFCR). Процесите за управување со производи (POG) стануваат оперативни. Информативниот документ за осигурителен производ (IPID) станува задолжителен за неживотно осигурување. Подобрените професионални барања и рамката за конфликти на интереси стапуваат на сила.

Година 5: Усовершување и оптимизација. Преглед на искуството од имплементацијата. АСО идентификува области кои бараат регулаторно приспособување. Споредбена анализа на македонските практики со практиките во Европската унија. Воспоставување процес за одобрување интерни модели за посоефицицираните осигурители. Напредни механизми – усогласување на средства, приспособување на волатилност, преодни мерки – се воведуваат по потреба.

Долгорочна фаза (Години 6-10): Напредни карактеристики и подготовка за пристапување кон Европската унија.

Години 6-7: Напредни способности. Развој на софистицирано стрес тестирање и анализа на сценарија. Протоколи за прекугранична супервизија со соседните супервизори од

Европската унија. Можно основање на регулаторен песочник за поддршка на иновациите во осигурителните технологии. Стекнување набљудувачки статус во ЕИОРА, учество во работни групи, усвојување на упатствата на ЕИОРА и ангажман во процеси на колегијален преглед.

Години 8-10: Подготвеност за пристапување. Сеопфатна ревизија на усогласеноста во однос на најновите регулаторни развои на Европската унија. Ажурирање на законодавството за да ги одрази неодамнешните измени во Европската унија. АСО демонстрира целосна подготвеност за членство во ЕИОРА, учество во режимот на единствена лиценца и интеграција во европскиот единствен пазар. По пристапувањето, македонските осигурители го добиваат правото да работат низ целата Европска унија под единствената лиценца, додека осигурителите од Европската унија можат да влезат на македонскиот пазар под истата дозвола.

5.7.3 Институционални и кадровски потреби

Успешната имплементација бара значително зајакнување на институционалните капацитети, особено на Агенцијата за супервизија на осигурување.

Организациско реструктурирање на АСО. Научната литература ³⁷⁹ ја идентификува потребата за сеопфатна трансформација на АСО. Реструктурираната АСО треба да содржи неколку специјализирани дирекции:

Дирекција за пруденцијална супервизија со два тима: тим за квантитативна анализа (актуари и финансиски аналитичари) одговорен за валидација на технички одредби, преглед на пресметки на SCR и MCR, класификација на сопствени средства и стрес тестирање; и тим за квалитативна анализа (специјалисти за ризик) задолжен за проценка на ORSA, прегледи на управувањето, евалуација на управувањето со ризик и евентуална валидација на интерни модели.

Дирекција за пазарно однесување со тим за супервизија на дистрибуцијата (регистрација и следење на посредниците, прегледи на усогласеност со барањата за управување со производи, програми за таен клиент) и тим за заштита на потрошувачите (постапување по поплаки, прегледи на полисни услови, програми за едукација на потрошувачите, координација на алтернативно решавање спорови).

³⁷⁹ Ibid., стр. 112–115.

Придружни дирекции за правни работи, ИТ и управување со податоци, и меѓународна соработка.

Развој на човечки ресурси. Сегашниот кадар на АСО од приближно 25 вработени е недоволен за супервизија по Solvency II. Целната бројка треба да биде приближно 50 вработени, со потреба за вработување на: 5-7 актуари, 3-5 специјалисти за ризик, 2-3 правници, 3-4 финансиски аналитичари, 2-3 ИТ професионалци и 2 специјалисти за заштита на потрошувачи. Програмите за обука мора да ги покриваат техничките барања на Solvency II, регулацијата на дистрибуцијата по IDD, техниките за супервизија заснована на ризик, напредните актуарски методи и ИТ системите. Конкурентните плати се суштински важни за привлекување и задржување квалификувани професионалци кои инаку би побарале вработување во приватниот сектор или би емигрирале кон пазарите на Европската унија.

Инвестиции во ИТ инфраструктура. Современата супервизија бара современа технологија. Суштинските инвестиции вклучуваат: платформа за супервизорско известување за електронско поднесување на обрасците за QRT со автоматизирани правила за валидација; алатки за проценка на ризик за агрегирање на SCR, стрес тестирање и рано предупредување; системи за следење на пазарното однесување вклучително бази на податоци за поплаки и регистри на производи; и инфраструктура за сајбер безбедност. Вкупната потребна ИТ инвестиција се движи од приближно 700.000 до 1.150.000 евра во период од три до пет години.

Зајакнување на регулаторните овластувања. АСО има потреба од проширени правни овластувања за извршување на зголемените одговорности: овластувања за интервенција во производи, овластување за наметнување премија на капитал, подобрени способности за инспекции на самото место и соодветно калибрирани административни казни. Рамка за опоравување и решавање – која од осигурителите бара подготовка на планови за опоравување и ја овластува АСО за мерки за рана интервенција – ја дополнува пруденцијалната рамка.

Механизми за прекугранична соработка, вклучувајќи меморандуми за разбирање со супервизори од Европската унија, протоколи за размена на информации и аранжмани за соработка во управување со кризи, ја подготвуваат АСО за супервизорската координација што ја бара членството во Европската унија.

Градење на капацитетот на индустријата. Осигурителната индустрија самата мора да се подготви за преминот. Осигурителите треба да инвестираат во интерни системи за управување со ризик, структури на управување, актуарски капацитети и ИТ инфраструктура.

Зајакнувањето на пазарната инфраструктура е подеднакво важно: Актуарското здружение треба да развие професионални стандарди, програми за континуиран професионален развој и квалификациски испити. Здружението на осигурители треба да воспостави кодекси на однесување на индустријата и платформи за споделување податоци. Осигурителниот омбудсман, откако ќе биде основан, бара законодавство, финансирање од давачка на индустријата, кадрирање и простории, со проценети трошоци за основање од 200.000-300.000 евра и годишни оперативни трошоци од 150.000-250.000 евра.

5.7.4 Финансирање на хармонизацијата

Буџетот на АСО мора да се зголеми од приближно 1-1,5 милиони евра годишно на 3-4 милиони евра, финансиран преку зголемени надоместоци за лиценцирање, годишни супервизорски надоместоци засновани на обемот на премиите на осигурителите и преодни владини буџетски алокации. Инструментите за претпристапна помош на Европската унија – фондовите на ИПА (Инструмент за претпристапна помош), проектите за збратимување и работилниците на TAIEХ (Техничка помош и размена на информации) – би можеле да придонесат со проценети 2-3 милиони евра во период од пет години.

5.7.5 Предизвици при имплементација и стратегии за ублажување

Реалистичната проценка бара да се препознаат предизвиците за имплементација и да се развијат стратегии за нивно ублажување.

Предизвик 1: Ограничени ресурси. Буџетот на АСО, малиот домашен пазар со ограничени ресурси на осигурителите, конкурентските приоритети меѓу финансиските сектори и одливот на квалификувани професионалци кон пазарите на Европската унија ги ограничуваат капацитетите за имплементација.

Стратегиите за ублажување вклучуваат максимално користење на фондовите на Европската унија преку инструментите на ИПА, проектите за збратимување и работилниците на TAIEХ. Регионалната соработка со земјите од Западен Балкан –

Србија, Албанија, Црна Гора – кои сите поминуваат низ слични процеси на транспозиција, овозможува споделени искуства, заеднички обуки и потенцијално споделени ИТ решенија. Постепената имплементација преку поетапниот пристап опишан претходно ги намалува непосредните оптоварувања и дозволува учење од раното искуство. Строгата примена на начелото на пропорционалност, вклучувајќи поедноставени пристапи за малите осигурители и приоритизирање на супервизорското внимание засновано на ризик, спречува непропорционални трошоци за усогласеност.

Предизвик 2: Техничка сложеност. Ограничената домашна актуарска експертиза, отсуството на способност за одобрување интерни модели, скапите напредни ИТ барања и јазичните бариери во пристапот до претежно англојазичните технички материјали создаваат значителни технички пречки.

Стратегиите за ублажување вклучуваат ангажирање меѓународни актуарски консултанти за техничка помош и пренос на знаење. Започнувањето исклучиво со стандардната формула (одложувајќи го капацитетот за одобрување интерни модели до Години 5-10) го поедноставува супервизорскиот товар на АСО. Етапниот ИТ развој, давајќи приоритет на критичните системи (платформата за известување прва), користејќи готови наместо прилагодени решенија и искористувајќи платформи засновани на облак, ги намалува почетните трошоци. Преведувањето на клучните документи на Европската унија – Solvency II, IDD, упатствата на EIOPA, развивање стандардизирани терминолошки речници и обезбедување поддршка за превод од Европската унија преку ИПА финансирање ја адресира јазичната бариера.

Предизвик 3: Политичка економија. Отпорот на индустријата кон зголемените трошоци за усогласеност, загриженоста на потрошувачите за потенцијално зголемување на премиите, политичките притисоци за одлагање и интересите на оние кои го фаворизираат регулаторното статус кво создаваат политички пречки.

Стратегиите за ублажување вклучуваат континуиран ангажман со засегнатите страни преку редовни консултации, индустриски работни групи, вклучување на претставници на потрошувачите и академски придонес. Строгите проценки на влијание кои ги демонстрираат долгорочните придобивки – подобрена заштита на потрошувачите, финансиска стабилност, пристап до пазарот на Европската унија, привлекување странски инвестиции – додека искрено ги квантифицираат краткорочните трошоци, ја градат аргументацијата за реформата. Преодните периоди и преодните мерки го

олеснуваат товарот на приспособување. Посветеноста на високо политичко ниво, вклучувајќи парламентарна резолуција за временската рамка за интеграција во Европската унија и стратегија за јавна комуникација што објаснува зошто хармонизацијата е важна, го одржува моментумот на реформата.

Предизвик 4: Прекугранични димензии. Ограничената прекугранична осигурителна активност, недостапноста на единствената лиценца до членство, нетестираните механизми за координација домаќин-земја и неизвесните проценки за еквивалентност создаваат предизвици во прекуграничната сфера.

Стратегиите за ублажување вклучуваат преговарање билатерални меморандуми за разбирање со соседните супервизори – членки на Европската унија (Бугарија, Грција), активно учество во Меѓународната асоцијација на супервизори на осигурување (IAIS) за сигнализирање посветеност кон меѓународните стандарди, ангажман со ЕИОРА преку набљудувачки канали дури и пред пристапувањето, и проучување на искуството на неодамнешните членки на Европската унија – Хрватска (2013), Романија и Бугарија (2007) – за усвојување на успешните стратегии и избегнување на грешките.

5.7.6 Очекувани ефекти од хармонизацијата

Успешната имплементација на Solvency II и IDD во Македонија ќе произведе и позитивни и негативни ефекти кои креаторите на политиките мора да ги предвидат и управуваат.

Очекувани позитивни ефекти. Капиталните барања засновани на ризик ја намалуваат веројатноста за пропаст на осигурител, директно штитејќи ги осигурениците. Подобрените барања за управување го подобруваат квалитетот на одлучувањето. Транспарентните извештаи за солвентност и финансиска состојба ги овластуваат потрошувачите да носат информирани одлуки. Посилниот супервизорски капацитет и овозможува на АСО да ги идентификува и адресира проблемите пред тие да ги загрозат интересите на осигурениците. Подобрените механизми за постапување по поплаки и правна заштита обезбедуваат рекурс кога проблемите се појавуваат.

Директивата ја артикулира крајната цел:

“Режимот на солвентност, утврден во оваа директива, се очекува да резултира со уште подобра заштита за имателите на полиса.”³⁸⁰

Финансиската стабилност се подобрува бидејќи економските капитални барања се приспособени на вистинските ризици, процесите на ORSA ги идентификуваат ранливостите, скалата на супервизорска интервенција спречува пропаѓања, а намалената проциклична динамика – преку механизми како симетричното приспособување и усогласувањето на средствата – го стабилизира пазарот низ економските циклуси.

Пазарната ефикасност расте преку еднакви услови каде сите осигурители се подложни на исти строги стандарди, подобро обелоденување што ја олеснува споредбата, управување со производи што го подобрува квалитетот, регулација на дистрибуцијата што ја намалува неправилната продажба и конкуренција заснована на вредност наместо на регулаторна арбитража.

Интеграцијата во Европската унија – можеби стратешки најзначајната придобивка – напредува бидејќи осигурителната хармонизација задоволува предуслов за членство. По пристапувањето, македонските осигурители го добиваат правото да работат низ целата Европска унија под единствената лиценца, додека осигурителите од Европската унија можат да влезат во Македонија, зголемувајќи ја конкуренцијата и изборот. Зголемениот регулаторен квалитет привлекува странски инвестиции и ја позиционира Македонија како веродостојна јурisdикција за финансиски услуги на Западен Балкан.

Негативни ефекти, концентрирани краткорочно. Зголемените трошоци за усогласеност за осигурителите (проценети на 5-10 милиони евра за целата индустрија), за АСО (1,5-2 милиони евра дополнителен годишен буџет) и за посредниците може делумно да бидат пренесени на потрошувачите како повисоки премии. Конкурентскиот притисок врз помалите осигурители кои се борат со трошоците за усогласеност може да доведе до излегувања од пазарот или консолидација, зголемувајќи ја пазарната концентрација. Кривата на учење за сите пазарни учесници создава неизвесност и потенцијал за почетни грешки во имплементацијата.

Ублажување на негативните ефекти. Насочена поддршка за малите осигурители преку примена на пропорционалност, упатства на АСО и програми за поддршка на индустриските здруженија. Следење на конкурентските ефекти преку мониторинг на пазарната концентрација од страна на АСО и координација со органот за заштита на

³⁸⁰ Solvency II, op.cit, точка 17.

конкуренцијата. Јасна комуникација – објаснување на причините за реформата, управување со очекувањата преку реалистични временски рамки и обезбедување редовни ажурирања – ја одржува јавната и индустриската доверба низ преодниот период.

5.7.7 Поуки од земјите што пристапија кон Европската унија

Искуството на земјите кои неодамна го хармонизираа своето осигурително законодавство со стандардите на Европската унија нуди практични увиди за патот на хармонизацијата на Македонија.

Хрватска (пристапување кон ЕУ во 2013 година) обезбедува најрелевантен прецедент како земја од Западен Балкан со споредлива осигурителна пазарна структура. Осигурителната хармонизација на Хрватска се одвиваше низ три фази: почетна законодавна апроксимација (2005-2009), интензивна транспозиција (2009-2012) и пост-пристапно усовршување (2013-2016). Клучните поуки од хрватското искуство ја вклучуваат важноста на раното започнување со законодавна изработка – дури и пред формалните пристапни преговори за финансиски услуги да започнат – за да се избегнат збиени временски рамки подоцна. Хрватска, исто така, значително имаше придобивки од проектите за збратимување на Европската унија, соработувајќи со австрискиот и германскиот супервизор на осигурување за градење еквивалентен капацитет. Хрватските осигурители открија дека трошоците за усогласеност, иако значителни, беа компензирани со подобрен пристап до пазарите за реосигурување и приливи на странски инвестиции кои пристигнаа откако регулаторната рамка стекна кредибилност ³⁸¹.

Романија и Бугарија (пристапување кон ЕУ во 2007 година) нудат предупредувачки поуки покрај позитивните. И двете земји го транспонираа осигурителното законодавство пред пристапувањето, но се соочија со предизвици во имплементацијата потоа. Пост-пристапните проценки открија разлики помеѓу формалната транспозиција и практичната примена: супервизорските органи немаа доволно човечки ресурси за спроведување ефективна супервизија заснована на ризик, осигурителите поднесуваа обрасци за QRT со значителни проблеми со квалитетот на податоците, а извештаите за SFCR понекогаш беа формални наместо вистински информативни. Механизмот за пост-пристапен мониторинг на Европската комисија ги идентификуваше овие недостатоци и изврши

³⁸¹ Hrvatska agencija za nadzor finansijskih usluga (HANFA), Загреб, стр. 248–252.

притисок за корективна акција, но поуката за Македонија е јасна – транспозицијата без капацитет за имплементација е недоволна ³⁸².

Република Чешка и Полска претставуваат успешни примери. И двете земји значително инвестираа во градење на супервизорски капацитет пред пристапувањето, регрутираа квалификуван кадар од приватниот сектор и воспоставија тековни партнерства за обука со ЕИОРА и искусни супервизори од Европската унија. Нивните осигурителни пазари напредуваа по пристапувањето, привлекувајќи странски инвестиции, проширувајќи ја понудата на производи и постигнувајќи стапки на пенетрација на осигурувањето кои конвергираат кон западноевропските нивоа. Клучниот диференцирачки фактор не беше брзината на законодавната транспозиција туку длабочината на институционалната подготовка.

За Македонија, овие прецеденти сугерираат јасна стратегија: рано да се започне со законодавна изработка, значително да се инвестира во капацитетот на АСО, агресивно да се искористат инструментите за техничка помош на Европската унија и да се даде приоритет на квалитетот на имплементацијата пред брзината на формалната усогласеност. Патоказот за хармонизација претставен во поглавјето 5.7.3 ги одразува овие поуки.

5.8 Заклучок на Глава 5

Европската унија изгради регулаторна рамка за осигурување која го претставува врвот на глобалните достигнувања во оваа област. Капиталните барања на Solvency II засновани на ризик, стандардите за управување и обврските за транспарентност, дополнети со сеопфатната регулација на дистрибуцијата и управувањето со производи на IDD, создаваат систем кој ги балансира заштитата на осигурениците, финансиската стабилност и пазарната ефикасност со забележлива софистицираност.

Директивата Solvency II обезбедува јасна правна основа за разбирање на европските стандарди и барањата за транспозиција:

“За да се олесни основањето и водењето на активностите за осигурување и реосигурување, неопходно е да се отстранат најсериозните разлики во законодавствата на земјите-членки во однос на правилата на кои подлежат друштвата за осигурување и

³⁸² Antonella Cappiello, op. cit., стр. 252–256.

реосигурување. Затоа, треба да се обезбеди правна рамка за друштвата за осигурување и реосигурување која би им овозможила да извршуваат деловни активности во рамките на внатрешниот пазар.”³⁸³

За Македонија, усогласувањето со осигурителното *acquis* на Европската унија е предизвикувачка но неопходна задача. Анализата во оваа глава, поткрепена со емпириското истражување на научната литература и Директивата солвентност II, демонстрира дека тековната усогласеност изнесува приближно 42%, со значителни празнини во капиталните барања засновани на ризик, рамките за управување, стандардите за транспарентност и регулацијата на дистрибуцијата.

Процесот на хармонизација бара не само формална законодавна транспозиција туку фундаментална трансформација на:

- Регулаторната филозофија – од заснована на правила кон заснована на принципи и чувствителна на ризик;
- Супервизорските капацитети – удвојување на кадровскиот потенцијал на АСО;
- Индустриските практики – управување со ризик, актуарски капацитети, квалитет на управувањето;
- Заштитата на потрошувачите – транспарентност, правна заштита, едукација.

Десетгодишниот патоказ за хармонизација претставен во поглавјето 5.7 зацртува реалистичен пат:

- **Години 1-2** (краткорочно): Законодавен развој, затворање на критичните празнини, градење на основите
- **Години 3-5** (среднорочно): Целосна имплементација на Solvency II и IDD, стартување на новиот систем
- **Години 6-10** (долгорочно): Напредни карактеристики, усовршување, подготовка за пристапување кон Европската унија

Временската рамка е амбициозна но остварлива, под услов да бидат исполнети четири услови. Прво, одржлива политичка посветеност што ја поврзува осигурителната хармонизација со пошироката агенда за пристапување кон Европската унија. Второ, адекватна распределба на ресурси – и домашни и преку претпристапната помош на

³⁸³ Solvency II, *op.cit.*, точка 2

Европската унија – за финансирање на градењето капацитети на АСО и преодните трошоци на индустријата. Трето, соработка на индустријата во пилот вежби, работни групи и поетапна имплементација. Четврто, меѓународна поддршка преку проекти за збратимување, ангажман со ЕЮРА и учење од искуството на неодамнешните земјо-членки на Европската унија.

Наградите го оправдуваат напорот. Модернизиран осигурителен сектор усогласен со европските стандарди ќе ја подобри заштитата на осигурениците, ќе ја зајакне финансиската стабилност, ќе го олесни учеството на единствениот пазар на Европската унија и ќе ја позиционира Македонија како веродостојна јурисдикција за осигурителни услуги на Западен Балкан. Патот е долг, но дестинацијата – добро регулиран, потрошувачки ориентиран осигурителен пазар интегриран во европскиот главен тек – ги служи интересите на секој македонски осигуреник, осигурител и граѓанин.

Анализата во оваа глава носи импликации кои се протегаат надвор од границите на Македонија. Регулаторната рамка за осигурување на Европската унија обезбедува образец што земјите низ целиот Западен Балкан – Србија, Албанија, Црна Гора, Косово и Босна и Херцеговина – го следат со различна брзина и со различен степен на посветеност. Македонското искуство со хармонизацијата, откако ќе биде завршено, ќе понуди поуки за овие соседи, исто како што хрватското искуство понуди поуки за Македонија.

Оваа глава, исто така, открива тензија која се провлекува низ целото *acquis* на Европската унија: тензијата помеѓу хармонизацијата и пропорционалноста, помеѓу рамка проектирана за најголемите и најсложени осигурителни пазари во светот и реалноста на малите пазари во развој каде таа рамка мора да се примени. Предизвикот на Македонија е да ја транспонира суштината на европската регулатива додека ја приспособува нејзината примена на локалните пазарни услови – одржувајќи ги заштитните и стабилизирачки цели на Solvency II и IDD без наметнување товар на усогласеност кој би можел да го дестабилизира самиот пазар што овие инструменти се наменети да го заштитат. Навигирањето низ оваа тензија – преку одредби за пропорционалност, поетапни временски рамки, поедноставени пристапи и прагматични супервизорски приоритети – ќе одреди дали хармонизацијата ќе стане двигател на развојот или извор на регулаторно претерување. Патоказот во поглавјето 5.7 е проектиран со оваа рамнотежа цврсто на ум.

ГЛАВА 6: ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

6.1 РЕЗИМЕ НА ГЛАВНИТЕ НАОДИ

Овој докторски труд ја проследи еволуцијата, тековната состојба и идните изгледи на македонското право за договорот за осигурување преку призмата на компаративната правна анализа и европската интеграција. Анализата ги обедини доктринарните перспективи на македонската правна наука, регионалните компаративни увиди и европската регулаторна рамка (Директива 2009/138/ЕЗ) за да создаде холистичка слика на правниот режим кој го регулира најважниот инструмент за управување со ризик во современата економија ³⁸⁴.

6.1.1 Македонската доктринарна база: Силни основи, критични празнини

Правните елементи на договорот за осигурување, како што ги артикулира научната литература ³⁸⁵, ја формираат концептуалната рбетна коска на македонското осигурително право. Анализата открива дека Законот за облигационите односи (ЗОО) обезбедува доктринарно кохерентна дефиниција на осигурувањето како билатерален однос заснован на начелата на взаемност и солидарност. Оваа дефиниција успешно ги инкорпорира економската логика на колективната дистрибуција на ризикот, правната структура на синалагматичните обврски и социјалната функција на осигурителната заштита.

Научната литература детално ги разработува суштинските елементи на договорот: ризик, осигурен настан, осигурителен интерес, премија, осигурена сума и договорно траење. Систематизацијата на литературата покажува дека македонската доктрина ги разбира фундаменталните правни концепти, но практичната примена наидува на значајни пречки. Клучниот проблем лежи во она што таа го идентификува како “отсуство на детална законска регулација на посебните услови”. ЗОО обезбедува рамка, но содржината на конкретните полиси - исклучоците, ограничувањата, процедурите за пријава на штета, временските рокови - е целосно препуштена на осигурителните друштва.

³⁸⁴ Antonella Cappiello, *The European Insurance Industry: Regulation, Risk Management, and Internal Control*, Palgrave Macmillan, Cham, 2020, стр. 1.

³⁸⁵ Директива 2009/138/ЕЗ на Европскиот парламент и на Советот од 25 ноември 2009 година за преземање и вршење дејност на осигурување и реосигурување (Solvency II), Службен весник на ЕУ, L 335, 17 декември 2009.

Научната литература ја прошири оваа анализа преку систематска класификација на 23-те класи на осигурување предвидени во Законот за супервизија на осигурување (ЗСО, член 5). Овој труд е особено вреден за разбирањето на тензијата меѓу европската класификациска шема (Life I-IX, Non-life 1-18) и македонската адаптација. Класификацијата не е само техничка работа - таа ги одредува капиталските барања, резервните фондови, актуарските методи и супервизорските протоколи за секоја класа. Литературата покажува дека македонската 23-класна структура е во суштина европска, но имплементацијата страда од неконзистентна апликација на пруденцијалните стандарди низ класите ³⁸⁶.

6.1.2 Типологијата на осигурувањето: Од концепт до пазарна реалност

Постојната научна литература обезбедува еден од најсистематските домашни третмани на типологијата на осигурувањето. Разграничувањето во постојната научна литература меѓу животно и неживотно осигурување ги покажува фундаменталните доктринарни и економски разлики: животното осигурување функционира без примена на принципот на обештетување (бидејќи човечкиот живот нема пазарна вредност), додека неживотното строго го применува тој принцип за да се спречи неправедно збогатување на осигуреникот ³⁸⁷.

Анализата на научната литература на социјалното осигурување - пензиско, инвалидско, здравствено - е особено релевантна во контекст на македонската фискална реалност. Социјалното осигурување во Македонија функционира врз основа на систем на тековно финансирање (pay-as-you-go), кој наидува на демографски предизвици: стареење на популацијата, емиграција на работоспособно население и низок наталитет создаваат несоодветност меѓу придонесите и обврските ³⁸⁸. Ова создава потреба за зајакнување на приватното животно осигурување како дополнителен столб на социјалната сигурност - точно областа каде македонското право покажува најголеми празнини во потрошувачката заштита и регулаторна транспарентност.

³⁸⁶ Ibid.

³⁸⁷ Georges Dionne (yp.), *Handbook of Insurance*, Kluwer Academic Publishers, Boston, 2000.

³⁸⁸ Ibid., стр. 949.

6.1.3 Компаративна перспектива: Регионот како огледало

Споредбената научна литература ги опфаќа Европа (ЕУ хармонизација преку генерациски директиви) и регионалните соседи (Србија, Хрватска итн). Компаративната анализа открива критична лекција: ЕУ членството не е само формална хармонизација на текстови, туку фундаментална трансформација на регулаторната култура.

Р. Хрватска како случај е особено поучен за Македонија. Пред пристапувањето кон ЕУ во 2013 година, хрватското осигурително право било структурно идентично со македонското (заеднички југословенско наследство на ЗОО). Постадхезиската хармонизација наметна имплементација на Insurance Distribution Directive (IDD), Solvency II, Unfair Contract Terms Directive и дополнителни потрошувачки заштитни мерки. Резултатот е систем каде општите услови на полисите се предмет на претходно одобрување од HANFA (Croatian Financial Services Supervisory Agency), предоговорните информации се стандардизирани, а потрошувачите уживаат 30-дневен период на размислување за животно осигурување ³⁸⁹.

Р.Србија, која не е членка на ЕУ, задржа поголема флексибилност но истовремено и поголема регулаторна нејаснота. Српското осигурување се надгледува од Народна банка на Србија (интегриран модел), за разлика од македонската издвоена Агенција за супервизија на осигурувањето (АСО). Српскиот пазар е поразвиен (20 осигурители, поголем премиски волумен), но регулаторната рамка остана во суштина непроменета од југословенскиот период ³⁹⁰.

6.1.4 Европската рамка: Solvency II како парадигма

Директивата 2009/138/EЗ (Solvency II) претставува најзначајниот пруденцијален режим во европското осигурително право.

Директивата почива на три столба:

Столб I - Квантитативни барања: Solvency Capital Requirement (SCR), Minimum Capital Requirement (MCR), технички резерви пресметани според пазарно-конзистентни вредности. Македонската регулација содржи основни капитални барања (€2 милиони за неживотно, €3 милиони за животно осигурување), но не применува софистицирана SCR

³⁸⁹ Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (HANFA), Загреб, стр. 115–118.

³⁹⁰ Народна банка Србије, Београд, стр. 142–161.

методологија базирана на Value-at-Risk 99.5% доверливост преку 1 година (Директива 2009/138/ЕЗ, членови 74-127).

Столб II - Квалитативни барања: Own Risk and Solvency Assessment (ORSA), управување со ризици, супервизорски процес на проверка. Македонската АСО има надлежности за инспекција, но не постои формализирана ORSA рамка која би барала од осигурителите континуирана интерна проценка на целокупниот ризик-профил (Директива 2009/138/ЕЗ, членови 41-49).

Столб III - Дисциплина на пазарот: Извештај за солвентност и финансиска состојба (SFCR), јавни објави, транспарентност. Македонската регулација бара годишни извештаи, но не детално стандардизирани SFCR документи кои европските осигурители мора да ги објават (Директива 2009/138/ЕЗ, членови 51-56).

6.1.5 Либерализацијата на пазарот: Од монопол кон конкуренција

Научната литература ја анализира либерализацијата на македонскиот осигурителен пазар од перспектива на историската транзиција и европските модели. Овој труд покажува дека либерализацијата не е еднократен настан туку континуиран процес кој бара законодавни реформи, институционално зајакнување и културна трансформација ³⁹¹.

Во југословенскиот период, осигурувањето функционираше како општествена дејност во рамките на системот на самоупраување. Транзицијата кон пазарна економија по 1991 година донесе приватизација, но пазарната концентрација остана висока. Научната литература идентификува три клучни бариери за полна либерализација: (1) ниска осигурителна свест на населението (пенетрација ~1.5% од БДП наспроти европски просек 7-8%), (2) недоволна конкуренција базирана на квалитет на услуга (наместо само на цена), и (3) регулаторни пречки за нови влегувачи (високи капитални барања без преодни режими).

Компаративната анализа со Хрватска, Србија и Албанија покажува различни траектории на либерализација. Хрватскиот модел (членство во ЕУ) донесе полна либерализација на услуги и воспоставување, но истовремено и построга регулација на деловно однесување. Српскиот модел (кандидат за ЕУ) ја балансира либерализацијата со постапна хармонизација. Албанскиот модел покажува дека либерализација без силна

³⁹¹ Директива 2009/138/ЕЗ (Solvency II).

институционална инфраструктура резултира со пазарна фрагментација и низок квалитет на услуги ³⁹².

6.1.6 Синтеза на наодите: Македонското право во европски контекст

Синтетизирајќи ги сите извори, неколку клучни наоди се издвојуваат:

Наод 1: Доктринарна кохерентност, имплементациски дефицит

Македонската правна наука покажува длабоко разбирање на правните елементи, типологијата и класификацијата на осигурувањето. Научните истражувања обезбедуваат теориска база која е компатибилна со европската доктрина. Проблемот не е во концептуалното разбирање, туку во трансформацијата на тие концепти во конкретни регулаторни стандарди, супервизорски практики и судски пресуди.

Наод 2: ЗОО како рамка, не детална регулација

Законот за облигационите односи обезбедува општи правила кои важат за сите договори за осигурување. Но модерниот осигурителен пазар бара детална регулација на посебните услови за секоја класа на осигурување - што животно осигурување мора да покрие, кои исклучоци се дозволени во автомобилско осигурување, како се процесуваат штетите од пожар. Отсуството на таква детална регулација го препушта обликувањето на пазарот на осигурителите, кои природно го приоритизираат профитот над потрошувачката заштита.

Наод 3: Класификацијата е европска, пруденцијалните стандарди се непотполни

Македонија ја прифати европската 23-класна класификација на осигурувањето, но не ги имплементира соодветните пруденцијални режими за секоја класа. Животното осигурување и неживотното осигурување имаат различни ризик-профили и бараат различни капитални барања, резервни методологии и инвестициски ограничувања. Директивата Solvency II го признава ова преку детални параметри за секоја класа (SCR калибрација, longevity risk за животно, catastrophe risk за неживотно). Македонската регулација применува помалку софистицирани паушални барања.

³⁹² Albanian Financial Supervisory Authority (AFSA), Тирана, 2014, стр. 11.

Наод 4: Супервизијата е формална, не ризик-базирана

АСО врши надзор врз основа на годишни извештаи, капитална адекватност и периодични инспекции. Но европската супервизорска парадигма (Столб II на Solvency II) бара континуиран ризик-базиран надзор каде супервизорот алоцира ресурси пропорционално на ризик-профилот на секој осигурител. Високо-ризични друштва (концентрирани портфолија, агресивни инвестиции, слаби управувачки контроли) бараат интензивен надзор; ниско-ризични друштва бараат полесен надзор. Македонската АСО не располага со методологија, податоци и ресурси за ваков пристап.

Наод 5: Либерализацијата е формална, конкуренцијата е ограничена

Македонскиот пазар е формално либерализиран - не постојат легални монополи, барањата за лиценци се транспарентни, странските осигурители може да воспостават филијали. Но фактичката либерализација бара конкуренција базирана на квалитет на услуга, транспарентност на полиси, иновации во производи и потрошувачка доверба. Ниската пенетрација (~1.5% од БДП) сигнализира дека населението не го смета осигурувањето како вредна инвестиција - или поради недоверба во осигурителите, или поради непознавање на бенефициите, или поради лоши искуства со исплата на штети.

Наод 6: ЕУ хармонизацијата е императив, не опција

Компаративната анализа на научната литература покажува дека регионалните земји конвергираат кон европските стандарди со различни брзини, но во иста насока. Хрватската траекторија (целосна хармонизација за 2-3 години пред пристапување) е најверојатниот модел за Македонија. Ова значи дека македонското осигурително право ќе мора да ги имплементира IDD, Solvency II, Unfair Contract Terms Directive, Distance Marketing Directive во релативно краток период. Проактивна хармонизација (почнувајќи сега) е многу поевтина и поефикасна од реактивна хармонизација (под притисок на ЕУ рок).

6.2 ОДГОВОРИ НА ИСТРАЖУВАЧКИТЕ ПРАШАЊА

Ова истражување беше структурирано околу централни истражувачки прашања кои сега може да бидат одговорени врз основа на синтетизирани наоди.

Прашање 1: Дали ЗОО обезбедува адекватна правна рамка за регулација на договорите за осигурување?

Одговор: ЗОО обезбедува доктринарно кохерентна, но оперативно недоволна рамка. Општите одредби (членови 953-979) правилно ги дефинираат суштинските елементи: договорот како билатерален однос, ризикот како иден и неизвестен настан, премијата како финансиска противпрестација, принципот на обештетување за имотно осигурување. Оддел II или осигурување на имот (членови 980-997) покрива имотно осигурување со јасни правила за подосигурување, соосигурување, суброгација. Оддел III или осигурување на живот (членови 998-1021) покрива животно осигурување со правила за корисник, откуп, аванс итн.

Но модерниот осигурителен пазар функционира врз основа на детални полиси кои содржат стотици клаузули за покриени и исклучени ризици, временски рокови, процедури за пријава на штета, документација, начини на исплата. ЗОО не регулира ништо од ова - остава целосно на осигурителите. Резултатот е асиметрија на моќ: осигурителот дефинира сè, потрошувачот само прифаќа или одбива.

Компарацијата со Хрватска (по ЕУ пристапувањето) и Германија (VVG - *Versicherungsvertragsgesetz*) покажува дека европските системи содржат стотици детални одредби кои го ограничуваат дискреционото право на осигурителот: кои исклучоци се дозволени, каков јазик мора да се користи, колку долг може да биде периодот на чекање, колку брзо мора да се процесуира штета. ЗОО не содржи ништо од тоа.

Прашање 2: Како се позиционира Македонија во однос на регионалните компаративни системи?

Одговор: Македонија се наоѓа на **промежна позиција** - понапредна од Албанија и Косово, но позади од Србија (пазарна зрелост) и значително позади од Хрватска (регулаторна софистицираност).

Во однос на Србија: Структурно речиси идентични (ист ЗОО од југословенскиот период), но српскиот пазар е поразвиен (20 осигурители наспроти македонските 10-14, поголем премиски волумен, поразвиена дистрибутивна мрежа). Србија го интегрира надзорот на осигурувањето во Народна банка, што овозможува подобра координација на финансиска супервизија, но може да го намали фокусот на специјализирани осигурителни прашања.

Во однос на Хрватска: Пред 2013 (ЕУ пристапување) системите биле слични; по 2013 Хрватска имплементира ЕУ *acquis* и создаде значително посоефициран регулаторен режим. Хрватската HANFA (Croatian Financial Services Supervisory Agency) одобрува општи услови, надгледува деловно однесување, санкционира непочитување на транспарентни барања. Македонската АСО нема такви надлежности.

Во однос на Албанија: Албанија има Граѓански кодекс (Kodi Civil) наместо одделен ЗОО, што создава структурна разлика. Албанскиот кодекс е поопширен (помалку детални одредби), но содржи некои интересни решенија (строга писмена форма *ad solemnitatem*, различно третирање на убиство на осигуреник од страна на корисник). Албанскиот пазар е понеразвиен од македонскиот.

Прашање 3: Кои се приоритетните области за хармонизација со ЕУ правото?

Одговор: Врз основа на анализата на Solvency II, IDD и компаративните системи, **пет приоритетни области** се идентификуваат:

Приоритет 1 - Транспарентност и предоговорни информации: Имплементација на стандардизирани документи за производи на осигурување (Insurance Product Information Documents - IPID) како што го бара IDD. Тие документи мора да бидат 2-3 страници, јасен јазик, визуелно истакнување на исклучоци, ограничувања и обврски на осигуреникот.

Приоритет 2 - Деловно однесување и дистрибуција: Имплементација на IDD барања за професионализација на посредниците (обука, тестирање, сертификација), забрана на конфликти на интереси, документирање на совети дадени на клиентите.

Приоритет 3 - Пруденцијална регулација (Solvency II, Столб I): Имплементација на ризик-базирани капитални барања (SCR) наместо паушални минимуми. Ова бара развој на вредносни модели за технички резерви, стандардна формула или интерни модели за SCR, и триместечно репортирање.

Приоритет 4 - Управување со ризици (Solvency II, Столб II): Воспоставување на ORSA (Own Risk and Solvency Assessment) рамка каде осигурителите континуирано го проценуваат целокупниот ризик-профил и соодветноста на капиталот. Ова бара внатрешни контроли, актуарска функција, compliance функција, внатрешна ревизија.

Приоритет 5 - Јавна транспарентност (Solvency II, Столб III): Објавување на годишни SFCR извештаи кои содржат детални информации за деловниот модел,

управувањето со ризици, вреднување на активи и пасиви, капитална адекватност и солвентност.

Прашање 4: Какви реформи се потребни за зајакнување на потрошувачката заштита?

Одговор: Според анализата се идентификувани **шест критични реформски приоритети:**

Реформа 1 - Период на размислување (cooling-off period): Воведување на минимум 14-дена (за неживотно) и 30-дена (за животно) период по склучување на договорот во кој потрошувачот може да го раскине без наведување причина и со полн рефунд на премијата.

Реформа 2 - Претходно одобрување на полиси: Општите и посебните услови да подлежат на претходно одобрување од АСО пред да се користат. АСО да развие критериуми за јасност, фер третман, пропорционалност на исклучоци.

Реформа 3 - Contra proferentem правило: Експлицитно кодифицирање на правилото дека нејасни клаузули се толкуваат во корист на осигуреникот (contra proferentem). Ова правило постои во општото договорно право, но треба експлицитно да се внесе во ЗОО за осигурување.

Реформа 4 - Временски рокови за процесирање на штети: Законско пропишување на максимални рокови: 7 дена за првичен одговор, 30 дена за одлука за прифаќање/одбивање, 60 дена за исплата (со можност за продолжување со писмено образложение).

Реформа 5 - Алтернативно решавање спорови: Воспоставување на осигурителен омбудсман (insurance ombudsman) кој ги решава споровите до одредена вредност (на пример, €10,000) без судска постапка, брзо (60-90 дена) и без трошок за потрошувачот.

Реформа 6 - Едукација на потрошувачи: Кампањи за подигање на свеста за правата, задолженијата, како да се чита полиса, како да се пријави штета, како да се жали.

Потврда на истражувачките хипотези

Врз основа на наодите од Глави 2–6, четирите работни хипотези поставени во Глава 1 (секција 1.1.4) може формално да се оценат:

Хипотеза Х1 — *Одредбите на ЗОО за договорот за осигурување не обезбедуваат доволна заштита на потрошувачите во споредба со хрватското законодавство хармонизирано со правото на ЕУ.* — **ПОТВРДЕНА.** Анализата во Глава 2 покажа дека ЗОО содржи само рамковни одредби без регулирање на предоговорните информации, периодот за размислување, контролата на непоштени клаузули и стандардизираните документи за производи. Споредбата со Хрватска (Глава 4, секција 4.3) потврди дека по пристапувањето во ЕУ, хрватскиот режим содржи стотици детални одредби кои го ограничуваат дискреционото право на осигурителот.

Хипотеза Х2 — *Оставањето на посебните услови на осигурителните компании без задолжителна контрола создава правна несигурност и е извор на судски спорови.* — **ПОТВРДЕНА.** Наодите од Глава 2 (секција 2.5) и Глава 3 (секција 3.3) документираат дека АСО нема надлежност за претходно одобрување на полиси, што резултира со нестандардизирани услови, нејасни исклучоци и асиметрија на информации на штета на потрошувачите.

Хипотеза Х3 — *Македонското законодавство не е усогласено со Директивата за дистрибуција на осигурување (IDD).* — **ПОТВРДЕНА.** Анализата во Глава 5 (секции 5.3 и 5.4) покажа дека Македонија нема транспониран ниту еден од клучните елементи на IDD: стандардизирани IPID документи, проценка на побарувања и потреби (demands-and-needs assessment), правила за надзор и управување на производи (POG), ниту специфични барања за осигурителни инвестициски производи (IBIPs).

Хипотеза Х4 — *Земјите кои го модернизирале своето осигурително законодавство обезбедуваат подобра рамнотежа помеѓу правата на осигурителите и осигурениците.* — **ПОТВРДЕНА.** Компаративната анализа во Глава 4 покажа дека Хрватска (по ЕУ пристапувањето) значително ја подобрила заштитата на потрошувачите преку имплементација на IDD и Solvency II. Србија, со поголем пазар и поинтегрирана супервизија, исто така покажува позитивни резултати. Спротивно, Албанија и Косово, со поограничена модернизација, имаат послаба заштита и помалку развиени пазари.

Потврдувањето на сите четири хипотези го зајакнува централниот аргумент на дисертацијата: потребата од сеопфатна реформа на македонското осигурително право во правец на европска хармонизација.

6.3 ПРЕПОРАКИ ЗА ЗАКОНОДАВНИ, РЕГУЛАТОРНИ И ПАЗАРНИ РЕФОРМИ

Врз основа на синтетизираните наоди од научните извори и компаративната анализа, оваа секција презентира 52 конкретни препораки организирани во четири категории: законодавни, регулаторни, пазарни и институционални.

6.3.1 Законодавни препораки (15 препораки)

Препорака 1.1 - Ревизија на ЗОО Глава XXX за осигурување

ЗОО треба да се ревидира за да вклучи детални одредби за посебните услови на најчестите класи на осигурување. Конкретно, треба да се додадат одредби за:

- **Автомобилско каско осигурување:** Дефиниција на вкупна штета (total loss), делумна штета (partial loss), критериуми за проценка на штета, права на осигуреникот да избере автосервис, максимални рокови за поправка.
- **Осигурување од пожар и елементарни непогоди:** Дефиниција на пожар (вклучувајќи експлозија, муња), елементарни непогоди (поплава, земјотрес, град), исклучени ризици (војна, граѓански немири), обврска на осигуреникот да презема мерки за спречување на ширење на штета.
- **Животно осигурување - смртен случај:** Периоди на чекање (waiting periods) - максимум 2 години за општа смрт, 3 години за самоубиство, откуп (surrender value) - минимална формула базирана на математичка резерва минус административни трошоци (максимум 5% од резервата), бенефициенти - право на повикување, неотповиклив корисник.

Правното образложение: научната литература демонстрира дека отсуството на детални законски одредби ја препушта содржината на полисите целосно на осигурителите, што создава дисбаланс во договорната моќ. Европските системи (германскиот VVG, хрватскиот Zakon o osiguranju) содржат детални одредби кои го ограничуваат осигурителното дискреционо право ³⁹³.

Препорака 1.2 - Експлицитно пропишување на период на размислување

ЗОО да додаде нов член по член 957 (склучување на договор) кој гласи:

“Член 957-а (Период на размислување)

³⁹³ Ibid., стр. 118–122.

- (1) Договарачот на осигурување има право да го раскине договорот во рок од 14 дена од денот на склучувањето на договорот за имотно осигурување, односно 30 дена за животно осигурување, без да наведе причини.
- (2) Осигурувачот е должен да ја врати целокупната премија во рок од 7 дена од денот на приемот на изјавата за раскинување.
- (3) Ако во периодот од став (1) настапил осигурениот случај, осигурувачот е должен да исплати обештетување, а има право да ја задржи пропорционалната премија за поминатиот период.
- (4) Одредбите на овој член се императивни и секое договорно отстапување на штета на договарачот е ништовно.”

Правното образложение: Директивата на ЕУ за правата на потрошувачите и Директивата за дистрибуција на осигурување (IDD) предвидуваат период за размислување како фундаментална заштита за финансиски услуги продавани на далечина или преку посредници. Научната литература покажува дека хрватското право го имплементира овој период по ЕУ пристапувањето ³⁹⁴.

Препорака 1.3 - Кодификација на *contra proferentem* правило

ЗОО да додаде нов член 957-б:

“Член 957-б (Толкување на договорот)

- (1) Одредбите на договорот за осигурување се толкуваат според општите правила за толкување на договорите.
- (2) Кога некоја одредба е нејасна или дозволува повеќе толкувања, ја има предност оној што е поповолно за договарачот, односно осигуреникот.
- (3) Исклучоците од покритието мора да бидат јасно, недвосмислено и видно истакнати во полисата. Секој исклучок кој не е јасно и видно истакнат е ништовен.”

Правното образложение: *Contra proferentem* е општо начело на договорното право (постои во општиот дел на ЗОО), но потребно е експлицитно да се внесе за договорите за осигурување поради нивната адхезиона природа.

³⁹⁴ Antonella Cappiello, op. cit.

Препорака 1.4 - Регулација на предоговорни информации

ЗОО член 963 (должност за пријавување) да се прошири:

“Член 963 (измена)

(1) Договаработ на осигурувањето е должен при склучувањето на договорот да му ги пријави на осигурувачот сите околности што се од значење за оцена на ризикот, а што му се познати или не можеле да му останат непознати.

(2) **[Да се додаде нова алинеја]** Осигурувачот е должен на договаработ, пред склучувањето на договорот, да му достави:

а) Документ за информации за производот на осигурување (не повеќе од 3 страници, на јазик лесно разбирлив за просечен потрошувач);

б) Општи и посебни услови на полисата;

в) Јасна и видна информација за исклучоците од покритието;

г) Информација за процедурата за пријава на штета и максималните рокови за процесирање;

д) Информација за начините на решавање спорови (вклучувајќи алтернативно решавање спорови и судска постапка);

е) Информација за периодот на размислување (член 957-а).

(3) **[Да се додаде нова алинеја]** Документите од став (2) мора да се достават минимум 7 дена пред склучувањето на договорот, освен ако договаработ експлицитно се откаже од тој рок.

(4) **[Да се додаде нова алинеја]** Непочитувањето на должностите од став (2) и (3) дава право на договаработ да го раскине договорот во рок од 6 месеци од денот на сознанието за непочитувањето, со враќање на премијата.”

Правното образложение: IDD бара детални предоговорни информации во стандардизиран формат (IPID - Insurance Product Information Document). Научните извори покажуваат дека АСО има улога во промовирање на транспарентноста, но без експлицитна законска основа таа улога е ограничена.

Препорака 1.5 - Регулација на временски рокови за процесирање штети

ЗОО да додаде нов член 975-а:

“Член 975-а (Рокови за процесирање штети)

- (1) Осигурувачот е должен во рок од 7 дена од приемот на пријавата на штета да му соопшти на осигуреникот дека ја примил пријавата и да наведе кои дополнителни документи се потребни.
- (2) Осигурувачот е должен во рок од 30 дена од приемот на комплетната документација да одлучи за барањето и да го извести осигуреникот за одлуката. Ако одлуката е негативна, осигурувачот мора да наведе детални причини и правна основа.
- (3) Ако се потребни дополнителни увиди (вештачење, медицински преглед, истрага), рокот од став (2) може да се продолжи за дополнителни 30 дена, со писмено известување до осигуреникот.
- (4) Осигурувачот е должен да го исплати одобреното обештетување во рок од 15 дена од одлуката.
- (5) За секој ден доцнење по роковите од ст. (1)-(4), осигурувачот должи законска затезна камата.”

Правното образложение: ЗОО содржи одредби за должноста на осигуреникот да пријави штета и да соработува, но не содржи одредби за должноста на осигурувачот да процесува штети во разумен рок. Ова создава можност за неоправдано одложување. Компаративните системи содржат строги временски рокови ³⁹⁵.

Препораки 1.6-1.15:

1.6 - Забрана на неправични одредби во полисите (транспонирање на Unfair Contract Terms Directive)

1.7 - Регулација на електронски договори за осигурување (електронска полиса, електронски потпис, електронска пријава на штета)

1.8 - Јасна дефиниција на 23-те класи на осигурување во ЗОО (не само во ЗСО)

³⁹⁵ Agencija za nadzor osiguranja (ANO), op.cit., стр. 122–125.

1.9 - Регулација на параметриско осигурување (новиот тип на осигурување базирано на објективни индекси)

1.10 - Регулација на peer-to-peer осигурување (нов бизнис модел)

1.11 - Зајакнување на регулацијата на соосигурување (co-insurance) и реосигурување (reinsurance)

1.12 - Експлицитна регулација на суброгација во сите класи на имотно осигурување

1.13 - Регулација на групно осигурување (group insurance) - работодавец склучува за вработени

1.14 - Регулација на обврзно автомобилско осигурување - зголемување на минимални суми

1.15 - Усогласување на ЗОО со GDPR (General Data Protection Regulation) за лични податоци на осигуреници

6.3.2 Регулаторни препораки (15 препораки)

Препорака 2.1 - Претходно одобрување на општи и посебни услови

АСО да воведо процес на претходно одобрување (prior approval) на општите и посебните услови на полисите пред да се користат. Процесот треба да вклучува:

- **Критериуми за одобрување:** Јасност на јазикот (просечен потрошувач мора да разбере), пропорционалност на исклучоци (ограничени на стварно неосигурливи ризици), фер процедури за штети, разумни временски рокови.
- **Процедура:** Осигурителот поднесува барање со нацрт на полиса, АСО има 60 дена да одобри/одбие/побара измени, молчењето на АСО се смета како одобрување.
- **Санкции:** Користење на неodobрени полиси - административна глоба, забрана на користење, право на потрошувачот да бара поврат на наплатена премија.

Правното образложение: Хрватската HANFA одобрува општи услови по ЕУ пристапувањето. Научната литература покажува дека хрватскиот модел обезбедува подобра потрошувачка заштита без да ја гуши пазарната конкуренција - осигурителите натпреваруваат на квалитет во рамките на фер правила, не на двосмислени клаузули.

Препорака 2.2 - Имплементација на ризик-базирана супервизија

АСО да го трансформира супервизорскиот модел од модел заснован на усогласеност (проверка дали се исполнети минимални стандарди) кон модел заснован на ризик (алокација на супервизорски ресурси според ризик-профилот на осигурителот). Ова бара:

- **Ризик-скоринг модел:** Секој осигурител добива ризик-оценка (1-5, каде 5 е најризичен) врз основа на параметри: капитална адекватност, ликвидност, концентрација на портфолија, квалитет на управување, compliance историја, раст на портфолија, инвестициски профил.
- **Супервизорски интензитет:** Високо-ризични осигурители (оценка 4-5) - месечни извештаи, квартални инспекции, задолжителен ORSA. Средно-ризични (оценка 3) - квартални извештаи, годишни инспекции. Ниско-ризични (оценка 1-2) - годишни извештаи, инспекции на 2 години.
- **Превентивни мерки:** Ако ризик-оценката расте (на пример, од 2 на 4), АСО интервенира превентивно - бара план за управување со ризици, ограничува нови активности до подобрување и наложува зголемување на капиталот.

Правното образложение: Solvency II Столб II бара пропорционален надзор (Директива 2009/138/ЕЗ, членови 27-39). Научната литература објаснува дека ризик-базираниот надзор е глобален стандард (Меѓународно здружение на осигурителни супервизори — МАИС (IAIS) Insurance Core Principles) кој оптимизира алокација на ограничени супервизорски ресурси ³⁹⁶.

Препорака 2.3 - Воведување ORSA (Own Risk and Solvency Assessment)

АСО да донесе правилник кој бара од осигурителите годишно да спроведуваат ORSA. ORSA е внатрешна проценка на целокупниот ризик-профил и адекватноста на капиталот. Треба да вклучува:

- **Идентификација на сите ризици:** ризик на преземање (дали премиите се адекватни), ризик на резерви (дали резервите се доволни), пазарен ризик (инвестициски ризици), ликвидносен ризик, оперативен ризик, стратешки ризик.

³⁹⁶ Директива 2009/138/ЕЗ (Solvency II), стр. 95–98.

- **Квантификација на капитал потребен за секој ризик:** Користење на стандардна формула (која АСО ќе ја обезбеди) или интерен модел (за посоефистицирани осигурители).
- **Стрес-тестирање:** Како осигурителот би издржал екстремни, но веродостојни сценарија - пораст на штети за 50%, колапс на акциски пазар за 40%, пораст на каматни стапки за 3 процентни поени.
- **Governance:** ORSA мора да го одобри управниот одбор, да ја реферира резултатите кон ризик-менаџмент и стратегиско планирање.

Правното образложение: Solvency II член 45 го пропишува ORSA како клучна алатка за управување со ризици. Научната литература покажува дека македонските осигурители имаат ризик-менаџмент функција, но не систематска ORSA методологија ³⁹⁷.

Препораки 2.4-2.15:

2.4 - SCR (Solvency Capital Requirement) стандардна формула за Македонија

2.5 - Триместечно репортирање на солвентност (наместо годишно)

2.6 - Fit and proper критериуми за управници на осигурители

2.7 - Задолжителна актуарска функција за сите осигурители. Воспоставувањето на професионална актуарска функција бара солидна основа во математичко-статистичките методи применети во осигурувањето и финансиите, вклучувајќи анализа на ризик на портфолио, модели на солвентност, ризик на долговечност и стохастички модели — области систематски обработени од Перна и Сибило ³⁹⁸

2.8 - Задолжителна compliance функција

2.9 - Задолжителна внатрешна ревизија

2.10 - Product oversight and governance (POG) - процес на одобрување нови производи

2.11 - Регулација на outsourcing (надворешни услуги)

2.12 - Инвестициски лимити (prudent person principle)

2.13 - Регулација на трансакции со поврзани лица

³⁹⁷ Ibid.

³⁹⁸ Cira Perna и Marilena Sibillo (yp.), *Mathematical and Statistical Methods in Insurance and Finance*, Springer-Verlag Italia, Милано, 2008, стр. 88–100.

2.14 - Објавување на SFCR (Solvency and Financial Condition Report)

2.15 - Стрес-тестирање и сценарио анализа

6.3.3 Препораки за развој на пазарот (12 препораки)

Препорака 3.1 - Кампања за подигање на осигурителна свест

Либерализацијата на пазарот не може да успее ако населението нема свест за вредноста на осигурувањето. Научните извори покажуваат дека македонската осигурителна пенетрација (~1.5% од БДП) е меѓу најниските во регионот (Србија ~2.5%, Хрватска ~3%, ЕУ просек ~7-8%). Ова сигнализира дека населението не го разбира/не му верува на осигурувањето.

АСО, во соработка со Здружение на осигурителни друштва, да лансира петгодишна кампања со следни елементи:

- **Образовни материјали:** Брошури, видеа, веб-содржини кои објаснуваат како работи осигурувањето, какви видови постојат, како да се избере соодветна полиса, како да се чита полиса, како да се пријави штета.
- **Училишни програми:** Вклучување на финансиска писменост (вклучувајќи осигурување) во средношколски курикулум.
- **Телевизиски спотови:** Краткометражни едукативни спотови за најчести заблуди (на пример: “Осигурувањето не е губење пари - е трансфер на ризик”, “Осигурувањето не е комарција - е математичка распределба на штети”).
- **Односи со јавноста:** Транспарентност на индустријата - објавување на годишни статистики за штети, исплатени обештетувања, најчести типови на штети, навремени исплати.

Препорака 3.2 - Диверзификација на дистрибутивни канали

Македонскиот пазар е доминиран од традиционални канали - агенти и директна продажба. Треба да се поттикне диверзификација:

- **Bancassurance:** Продажба на осигурување преку банки. Регулацијата треба да биде јасна (банката е посредник, не осигурител), обуката на банкарски персонал задолжителна, конфликти на интереси (продажба на осигурување за да се одобри кредит) забранета.

- **Електронски платформи:** Онлајн продажба директно од осигурителот или преку агрегатори (веб-страници за споредба). Регулацијата треба да биде јасна за електронски договори, период за размислување, електронско потврдување.
- **Peer-to-peer платформи:** Нови бизнис модели каде групи на луѓе со слични ризик-профили формираат мали заеднички фондови и заедно се осигуруваат, со професионален осигурител или реосигурител како резервна заштита. Регулацијата треба да биде флексибилна за да дозволи иновации, но строга за солвентност.

Правното образложение: IDD ги регулира сите дистрибутивни канали (Директива EU 2016/97). Научната литература ³⁹⁹ покажува дека хрватската имплементација на IDD донесе диверзификација и подобра конкуренција.

Препорака 3.3 - Специјализирани осигурителни производи за МСП

Македонските мали и средни претпријатија (МСП) се недоволно осигурени. Треба да се развијат специјализирани производи:

- **Пакет-полиси:** Комбинација на имотно осигурување, одговорност, прекин на деловна активност, компјутерски ризици, транспорт на стоки - во една полиса со поповолна премија.
- **Индекс-базирано осигурување:** За земјоделски МСП - осигурување врз основа на објективни индекси (врнежи, температура, приноси) наместо индивидуално утврдување штета кое е скапо.
- **Сајбер осигурување:** За МСП кои работат онлајн - покритие за хакерски напади, откупнина за софтвер, нарушување на безбедноста на податоци, прекин на дигитални системи.

Правното образложение: научните извори покажуваат дека македонскиот пазар е концентриран на автомобилско осигурување (задолжително) и имотно осигурување на големи компании. МСП сè уште немаат пристап до достапни производи.

Препораки 3.4-3.12:

3.4 - Промовирање на животно осигурување како дополнителен пензиски столб

3.5 - Развој на здравствено осигурување (приватно, дополнително)

³⁹⁹ M. Stipić, *Hrvatski osiguratelji i tržište osiguranja u EU*, Zagreb, 2012.

3.6 - Микро-осигурување за ниско-приходни домаќинства

3.7 - Катастрофично осигурување (земјотрес, поплава) со јавно-приватно партнерство

3.8 - Зелено осигурување (поволни премии за екоприодно однесување)

3.9 - Иновации во автомобилско осигурување (telematics, pay-as-you-drive)

3.10 - Параметриско осигурување за бизнис-прекин (пандемии, природни непогоди)

3.11 - Регионална интеграција на осигурителни пазари (Западен Балкан freedom of services)

3.12 - Кластери на InsurTech стартапи (regulatory sandbox за дигитални иновации)

6.3.4 Препораки за хармонизација со ЕУ (10 препораки)

Препорака 4.1 - Зајакнување на капацитетот на АСО

АСО треба да биде зајакнато во три димензии:

- **Човечки капацитет:** Вработување на специјализирани профили - актуари (минимум 5), менаџери за ризик, информатички специјалисти за надзор на осигурителните технологии, правни експерти за договорно право, економски аналитичари.
- **Буџет:** Зголемување на буџетот за 50% во наредните 3 години - финансирано преку индустриски придонеси (levy од 0.1% на премии) и државен буџет.
- **Технологија:** Модернизација на системите - електронско репортирање од осигурители, data analytics за ризик-базиран надзор, јавна база на податоци за солвентност, штети, complaints.

Правното образложение: научната литература документира дека Македонија соработува со Европскиот орган за осигурување и професионални пензии — ЕИОПА (EIOPA) и МАИС (IAIS) за меѓународна размена на искуства, но АСО нема доволно капацитет да ги имплементира современите супервизорски практики. Зајакнувањето на АСО е предуслов за успешна ЕУ хармонизација ⁴⁰⁰.

⁴⁰⁰ Antonella Cappiello, op. cit.

Препорака 4.2 - Воспоставување на осигурителен омбудсман

Република Македонија да воспостави институција на осигурителен омбудсман (insurance ombudsman) за алтернативно решавање на потрошувачки спорови. Омбудсманот треба да биде:

- **Независен:** Финансирање од индустријата (обврзен придонес), но номинација и надзор од Собрание. Мандат 5 години, невозобновувачки.
- **Достапен:** Поплака до €10,000 вредност, електронско поднесување, едноставна процедура.
- **Брз:** Одлука во рок од 60-90 дена (наспроти судска постапка која трае 2-5 години).
- **Обврзувачки за осигурител:** Одлуката на омбудсманот е обврзувачка за осигурителот (ако потрошувачот ја прифати), но не и за потрошувачот (може да оди на суд).

Правното образложение: ЕУ Alternative Dispute Resolution Directive бара воспоставување на ADR схеми. Научните извори ⁴⁰¹ покажуваат дека хрватскиот омбудсман (Financial Services Ombudsman) ги намали судските спорови за 40% и ја зголеми довербата на потрошувачите ⁴⁰².

Препораки 4.3-4.10:

4.3 - Воспоставување на Национално биро за осигурување (за MTPL cross-border claims)

4.4 - Зајакнување на Здружението на осигурителни друштва (саморегулација)

4.5 - Кооперација меѓу АСО и Комисија за заштита на потрошувачите

4.6 - Соработка меѓу АСО и Народна банка (за системски ризици)

4.7 - Воспоставување на осигурителен гарантен фонд (за insolvency cases)

4.8 - Професионализација на актуарската професија (лиценцирање, continuous education)

4.9 - Регионална кооперација - Западен Балкан супервизорски колегиум

4.10 - Институција за статистика на осигурување (централизирана база на податоци)

⁴⁰¹HANFA, op.cit., стр. 11.

⁴⁰² Ibid.

6.4 ОГРАНИЧУВАЊА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Оваа докторска дисертација, иако сеопфатна по својот предмет и методологија, има неколку ограничувања кои треба транспарентно да се наведат. Нивното признавање не ја намалува вредноста на истражувањето, туку ги определува границите во рамките на кои наодите треба да се толкуваат.

6.4.1 Ограничена емпириска база

Истражувањето првенствено се потпира на доктринарна анализа на законски текстови, академска литература и компаративна правна анализа. Емпириските податоци — судски пресуди, потрошувачки поплаки, статистики за исплатени штети — се ограничени поради повеќе причини.

Недостаток на јавно достапни судски пресуди. Македонските судови не објавуваат систематски пресуди од граѓански спорови, што оневозможува квантитативна анализа на судската пракса во осигурителни спорови. Без пребарлива база на судски одлуки, идентификацијата на обрасци во судското резонирање — колку често судовите го применуваат правилото против составувачот, како ја оценуваат важноста на исклучителните клаузули, дали исходите претежно одат во корист на осигуреници или осигурители — останува неостварлива во поголем обем.

Доверливост на осигурителните податоци. Осигурителните друштва не објавуваат детални податоци за одбиени побарувања, причини за одбивање, потрошувачки жалби или стапки на исплата, третирајќи ги ваквите информации како трговска тајна. Оваа информатичка непрозрачност го оневозможува независното оценување на квалитетот на деловното однесување на пазарот.

Ограничена транспарентност на АСО. Агенцијата за супервизија на осигурување објавува годишни извештаи со агрегирани податоци (вкупни премии, број на осигурители), но не и детални податоци за супервизорски мерки, изречени санкции или решавање на потрошувачки поплаки. Зголемена транспарентност би овозможила поригорозна емпириска анализа.

Идеално, емпириската анализа би вклучила статистичка обработка на повеќе од петстотини судски пресуди за идентификација на најчести типови спорови, анкета со повеќе од илјада потрошувачи за мерење на свесноста и задоволството, како и структурирани интервјуа со судии, адвокати, осигурители и регулатори за квалитативни

увиди. Овие податоци не беа достапни во рамките на временските и ресурсните ограничувања на ова истражување.

6.4.2 Динамичка природа на регулативата на Европската Унија

Анализата на европската рамка е базирана на нормативната состојба во 2025–2026 година. Меѓутоа, осигурителното право на Европската Унија е исклучително динамично.

Ревизија на Директивата Солвентност II. Европската комисија подготвува ревизија на Директивата Солвентност II (2024–2026) која може да го промени капиталниот режим, особено за долгорочно гарантирани производи.

Одржливо финансирање. Нови барања за зелено осигурување, обелоденување на климатски ризици и интеграција на еколошки, социјални и управувачки стандарди во инвестициските стратегии брзо се развиваат.

Дигитална финансиска стратегија. Регулацијата на осигурителните технологии, блокчејн технологијата и вештачката интелигенција во проценката на ризик е во фаза на формулирање.

Следствено, препораките за хармонизација со правото на Европската Унија може да бараат ажурирање во согласност со еволуцијата на европското правно наследство.

6.4.3 Ограничена географска покриеност на компаративната анализа

Компаративната анализа се фокусира на земјите од Западен Балкан (Србија, Хрватска, Албанија, Косово, Црна Гора) како најрелевантни компаратори за Македонија. Глобална перспектива би вклучила:

- **Системи на обичајно право:** Велика Британија, САД, Австралија и Канада — како различните правни традиции го третираат контролирањето на адхезионите договори и судската ревизија на исклучителните клаузули.
- **Азиски системи:** Јапонија, Јужна Кореја и Сингапур — како брзорастечките пазари ги комбинираат традиционалното осигурување со иновациите на осигурителните технологии.
- **Латиноамерикански системи:** Бразил, Мексико и Чиле — како земјите со среден доход ја менаџираат тензијата меѓу либерализацијата и заштитата на потрошувачите.

Овие системи не беа вклучени поради јазични бариери, културни разлики кои би го отежнале правниот трансфер, и фокусот на регионалната хармонизација како приоритет за Македонија.

6.4.4 Временски хоризонт на податоците

Пазарните податоци го покриваат периодот 2015–2025 година (најнови достапни годишни извештаи на АСО). Пандемијата предизвикана од вирусот Ковид-19 (2020–2022) создаде атипични услови — пад на автомобилските штети за време на затворањата, зголемување на здравствените побарувања и спорови околу покривање на прекин на деловна активност. Долгорочните трендови може да се разликуваат од податоците во пандемиските години, па потребна е претпазливост при екстраполација на краткорочни тенденции во долгорочни проекции.

6.5 НАСОКИ ЗА ИДНИ ИСТРАЖУВАЊА

Ова истражување отвори повеќе прашања од што даде одговори. Секоја анализирана тема содржи потенцијал за продлабочено истражување. Идните истражувачи може да ги проследат следниве насоки.

6.5.1 Емпириска анализа на судска пракса

Систематската анализа на македонски судски одлуки во осигурителни спорови би создала непроценлива емпириска основа. Идеална истражувачка програма би опфатила:

- **Квантитативна анализа:** Кодирање на повеќе од петстотини пресуди по тип на осигурување (автомобилско, имотно, животно), тип на спор (одбивање на побарување, задоцнета исплата, толкување на полиса), исход (во корист на осигуреникот наспроти осигурителот), примена на правилото против составувачот и цитирање на одредби од ЗОО. Статистичките обрасци би покажале дали судовите систематски ја фаворизираат едната страна, дали одредени класи на осигурување генерираат повеќе спорови и дали судската доктрина еволуира со текот на времето.
- **Квалитативна анализа:** Длабинско читање на педесетина до стотина клучни пресуди за идентификација на судските аргументативни обрасци, пристапите кон толкување на нејасни клаузули и третманот на правата на трети лица и суброгациските спорови.

- **Временска димензија:** Споредба на пресудите по периоди (2000–2010, 2010–2020, 2020–денес) за следење на еволуцијата на судската доктрина и реагирањето на законодавните реформи.

Овие наоди би ја информирале законодавната реформа (кои одредби бараат појаснување), судската обука (кои концепти најмалку се разбираат) и индустриската пракса (кои клаузули најчесто генерираат спорови).

6.5.2 Потрошувачка перспектива за осигурувањето

Ова истражување беше доктринарно — анализа на правото како што е напишано. Идното истражување може да усвои емпириски пристап — испитување на правото во дејство од перспективата на потрошувачот:

- **Потрошувачка анкета (повеќе од илјада испитаници):** Мерење на тоа дали потрошувачите разбираат што нивните полиси покриваат, како ги читаат документите на полисите (целосен текст наспроти само резиме), дали биле изненадени од исклучоците при пријавување на побарувања, нивото на задоволство од процесот на побарувања и дали го сметаат осигурувањето за вредна инвестиција.
- **Бихевиорални експерименти:** Тестирање на тоа како потрошувачите избираат меѓу полиси (само по цена наспроти разгледување на квалитетот на покритието), дали ги читаат општите услови и дали форматот на презентација на информациите (ефекти на обрамкување) влијае на одлучувањето.
- **Фокус групи:** Квалитативни дискусии со осигуреници кои имале позитивни и негативни искуства со побарувања — што го направило искуството задоволително или незадоволително, што би промениле доколку можеле.

Овие наоди би ја информирале регулаторната политика (како да се дизајнираат разбирливи документи за информации за производи), индустриската пракса (како да се подобри искуството на клиентите) и едукативните кампањи (каде да се фокусираат напорите за финансиска писменост).

6.5.3 Дигитализација и осигурително право

Осигурителната технологија брзо го трансформира глобалниот осигурителен пазар. Идните истражувања треба да ги проучат правните импликации на оваа трансформација во македонски контекст.

Блокчејн и паметни договори. Блокчејн технологијата може да го автоматизира процесот на побарувања преку параметриски предизвикувачи кои активираат автоматско плаќање без човечка интервенција. Правните прашања се суштински: дали паметниот договор претставува „договор“ во смисла на Законот за облигационите односи (ЗОО), кои формални барања се применуваат и што се случува доколку постои грешка во програмскиот код.

Вештачка интелигенција во проценка на ризик. Осигурителите се повеќе користат вештачка интелигенција за одредување на премии и проценка на ризик, анализирајќи огромни збирки податоци — социјални мрежи, поврзани уреди, кредитна историја. Хео и сор. ⁴⁰³ покажуваат дека техниките на машинско учење — невронски мрежи и алгоритми засновани на динамичка еколошка системска теорија — обезбедуваат значително подобра предиктивна моќ за анализа на побарувачката за животно осигурување во споредба со традиционалните линеарни модели, поврзувајќи ги потрошувачкиот избор, семејната динамика и макроекономските фактори во интегриран аналитички пристап. Етичките и правните прашања се сериозни: дискриминација, приватност, објасливост на одлуките донесени од алгоритми и усогласеност со регулативата за заштита на лични податоци.

Взаемно осигурување преку дигитални платформи. Нови деловни модели каде мали групи на луѓе формираат заеднички фонд за покривање на ризици преку дигитални платформи бараат регулаторна јасност: дали ваквите аранжмани претставуваат осигурување, финансиска технологија или засебна правна категорија.

Осигурување по побарување. Краткотрајни полиси — на пример, осигурување само за времетраењето на патувањето или осигурување на возилото само додека се управува — поставуваат прашања за склучување на договор, минимални периоди на покритие и права на осигуреникот.

⁴⁰³ Wookjae Heo, *The Demand for Life Insurance: Dynamic Ecological Systemic Theory Using Machine Learning Techniques*, Palgrave Pivot, Cham, 2020, стр. 81–100.

Овие истражувања бараат интердисциплинарни тимови (правници, информатичари, економисти) и експериментални методи, вклучувајќи пилот-програми во регулаторен заштитен простор. Пристапот на Хео и сор. ⁴⁰⁴ демонстрира дека конзументската економија, финансиското планирање и компјутерските науки може успешно да се интегрираат во единствена теориска рамка — модел кој е применлив и за анализа на правните и регулаторните импликации на осигурителните технологии во македонски контекст.

6.5.4 Климатски промени и катастрофичен ризик

Климатските промени ја зголемуваат зачестеноста и интензитетот на екстремните временски настани — поплави, суши, пожари, бури. Идните истражувања треба да ги анализираат последиците за осигурителниот сектор.

Осигурливост на климатски ризици. Кои ризици стануваат неосигурливи — премногу чести, премногу тешки, премногу корелирани? Дали приватниот пазар може да понуди покритие, или е потребна државна интервенција преку шеми за катастрофично осигурување?

Јавно-приватни партнерства. Како функционираат постојните системи: британскиот систем за осигурување од поплави, францускиот систем за природни катастрофи, турскиот фонд за катастрофично осигурување? Дали Македонија треба да воспостави сличен систем за земјотреси, со оглед на нејзината висока сеизмичка изложеност?

Правни механизми за климатска адаптација. Како осигурителното право може да промовира отпорност: поволни премии за климатски отпорна инфраструктура, обврзно покритие за климатски ризици, градежни стандарди поврзани со осигурливоста?

Обелоденување на климатски ризици. Дали осигурителите треба да ја објавуваат изложеноста на климатски ризици, слично на тестовите за климатски стрес во банкарскиот сектор? Како климатскиот ризик влијае на капиталните барања?

Овие прашања се глобални, но Македонија е посебно ранлива поради сеизмичката изложеност и ризикот од поплави, а истовремено нема сеопфатен систем за катастрофично осигурување. Компаративниот правен пристап на Фор и Хартлиф ⁴⁰⁵ покажува дека финансиската компензација на жртвите на катастрофи бара координиран

⁴⁰⁴ Ibid., стр. 3–10.

⁴⁰⁵ Michael Faure и Ton Hartlief (yp.), *Financial Compensation for Victims of Catastrophes: A Comparative Legal Approach*, Springer, Виена, 2006, стр. 1–6.

систем на одговорност, социјално осигурување, приватно осигурување и државни фондови — модели кои земјите ги конфигурираат различно, но чија компаративна анализа обезбедува вредни поуки за дизајнирање на македонски систем за катастрофично осигурување.

6.5.5 Компаративни студии за имплементација на директивите на Европската Унија

Идно истражување може компаративно да проучи како различни земји-членки на Европската Унија ги имплементираат истите директиви.

Имплементација на Директивата Солвентност II. Зошто Германија избра конзервативен пристап со повисоки капитални барања, додека Велика Британија избра полиберален пристап? Кои се компромисите меѓу финансиска стабилност и пазарна конкурентност?

Имплементација на Директивата за дистрибуција на осигурување. Како Франција ја регулира продажбата на осигурување преку банки? Како Холандија ја регулира провизиската наспроти хонорарската награда за посредници?

Потрошувачка заштита. Како скандинавските земји постигнуваат високо ниво на потрошувачка доверба? Кои институционални и културни фактори го објаснуваат нивниот успех?

Македонија може да учи од искуствата на земјите-членки на Европската Унија — не мора да ги повтори грешките кои други земји ги направиле при сопствените хармонизациски процеси ⁴⁰⁶.

6.5.6 Регионална хармонизација — Западен Балкан

Идните истражувања треба да ја проучат можноста за регионална хармонизација на осигурителните пазари во Западен Балкан.

Слобода на услуги. Дали земјите од Западен Балкан може да создадат регионален единствен пазар за осигурување пред членство во Европската Унија? Кои се правните и институционалните пречки?

⁴⁰⁶ Antonella Cappiello, op. cit., стр. 115–118.

Супервизорска соработка. Како АСО (Македонија), НБС (Србија), ХАНФА (Хрватска), AMFSH (Албанија) и ЦБК (Косово) може да соработуваат во прекугранична супервизија, размена на информации и заеднички инспекции?

Хармонизирани стандарди. Може ли регионот да усвои заеднички стандарди — модел-закон за договор за осигурување, хармонизирани правила за деловно однесување — заради намалување на трансакциските трошоци?

Овие прашања имаат политичка димензија (постоење на политичка волја), правна комплексност (договорна основа за регионална интеграција) и економски импликации (однос меѓу трошоци и придобивки од хармонизацијата).

6.6 НАУЧЕН ПРИДОНЕС НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Оваа докторска дисертација придонесува кон македонската правна наука и компаративното осигурително право на неколку суштински начини.

6.6.1 Прва сеопфатна доктринарна анализа на македонското осигурително договорно право

Ова истражување претставува првата систематска, сеопфатна академска анализа на правните елементи, типологијата, класификацијата и регулацијата на договорот за осигурување во македонското право. Постојат неколку трудови кои покриваат одделни аспекти, но ниту еден претходен труд не ги интегрира сите димензии — доктрина, практика, компаративно право и хармонизација со правото на Европската Унија — во единствена студија.

Синтезата на македонската доктринарна база со компаративната перспектива и европската регулаторна рамка (Солвентност II, Директива за дистрибуција на осигурување) создава целосна слика која претходно не постоеше. Ова е референтна точка за идни истражувачи, законодавци и регулатори.

6.6.2 Идентификација на критични празнини во македонското право

Истражувањето ги документира — со детални правни и компаративни аргументи — клучните слабости на македонското осигурително право.

Рамка наспроти детали. ЗОО обезбедува општа рамка, но отсуството на детални одредби ја препушта содржината на полисите на осигурителите, што е документирано

преку споредба со германскиот ВВГ (повеќе од двесте детални одредби) и хрватските барања по хармонизацијата со Европската Унија.

Отсуство на период на размислување. Оваа празнина е експлицитно идентификувана и документирана преку Директивата за правата на потрошувачите на Европската Унија, барањата на Директивата за дистрибуција на осигурување и компаративната анализа на хрватскиот 30-дневен период, и претставува конкретен дефицит во потрошувачката заштита кој претходните истражувања не го адресираа систематски.

Пруденцијални стандарди. Компаративната анализа со Директивата Солвентност II покажува дека македонските капитални барања (паушални два, односно три милиони евра) не се засновани на ризик. Методологијата за потребен солвентен капитал, сопствената проценка на ризик и солвентност и стрес-тестирањето постојат во европското право, но не и во македонската регулатива ⁴⁰⁷. Теоријата на веројатноста и стохастичкото моделирање обезбедуваат математичка основа за овие пресметки, вклучувајќи актуарско наспроти финансиско ценообразување, теорија на пропаст и Марковски модели во животното осигурување ⁴⁰⁸.

Овие празнини не беа систематски документирани пред ова истражување.

6.6.3 Методолошки придонес: Интеграција на доктрина, компарација и европеизација

Методолошки, ова истражување комбинира три пристапи кои ретко се интегрирани во македонската правна наука.

Доктринарна анализа. Систематско читање и интерпретација на членовите 953–1021 од ЗОО, структурирани според правните елементи, со идентификација на логички врски меѓу одредбите и екстраполација на имплицитните начела — правилото против составувачот и пропорционалноста.

Компаративна анализа. Не површна споредба (Македонија има едно решение, Србија има друго), туку аналитичка компарација: зошто Србија усвоила определено решение, какви се последиците, дали Македонија треба да го усвои истото решение или трето,

⁴⁰⁷ Директива 2009/138/E3 (Solvency II), чл. 74–127.

⁴⁰⁸ Søren Asmussen и Mogens Steffensen, *Risk and Insurance: A Graduate Text*, Springer, Cham, 2020, стр. 15–30.

поинакво решение. Функционалниот метод — компаративно решавање на проблеми наместо описна споредба — создава практично применливи увиди.

Европеизација. Правото на Европската Унија не е третирано како „странско право“, туку како идно македонско право — доколку и кога Македонија пристапи кон Европската Унија. Анализата на европското правно наследство е спроведена не како академска куриозност, туку како водич за домашни реформи. Оваа перспективна ориентација го разликува истражувањето од ретроспективните доктринарни студии.

Интеграцијата на овие три пристапа создава повеќедимензионална анализа која е посложена и покорисна од традиционалните доктринарни дисертации.

6.6.4 Оперативни препораки за законодавни реформи

Повеќето докторски дисертации завршуваат со општи препораки. Ова истражување обезбедува педесет и две конкретни, оперативни препораки категоризирани во четири групи:

- **Петнаесет законодавни препораки** — со нацрт-текстови на нови членови во ЗОО (на пример, нов член 957-а за период на размислување, нов член 957-б за толкување на договорот, нов член 975-а за рокови за процесирање на штети). Овие текстови може директно да ги користи законодавецот.
- **Петнаесет регулаторни препораки** — со детални критериуми, процедури и организациски структури (на пример, параметри на моделот за скоринг за ризик-базиран надзор, матрица на супервизорски интензитет и критериуми за интервенција).
- **Дванаесет пазарни препораки** — со конкретни иницијативи за развој на пазарот (структура на едукативна кампања, стратегија за диверзификација на дистрибутивни канали, специјализирани производи за мали и средни претпријатија).
- **Десет препораки за хармонизација со Европската Унија** — со организациски детали (мандат на осигурителен омбудсман, буџет, процедури, овластувања за спроведување).

Ова ниво на конкретност е невообичаено во докторски дисертации и претставува значаен практичен придонес за законодавецот, за регулаторот и за осигурителната индустрија.

6.6.5 Импликации за правна едукација

Ова истражување може да се користи како основа за повеќе образовни иницијативи:

- **Универзитетски курсеви:** Посветен курс „Право на договор за осигурување” — кој моментално не постои како посебен предмет на правните факултети, каде осигурувањето се третира површно во рамките на трговското или облигационото право. Ова истражување ја обезбедува структурата и материјалите за самостоен курс.
- **Судска обука:** Програми за судии кои решаваат осигурителни спорови, бидејќи многу судии не ја познаваат доволно специфичноста на осигурителните договори — нивната алеаторна природа, адхезиониот карактер и техничката сложеност. Ова истражување може да послужи како основа за прирачник за обука.
- **Зајакнување на регулаторниот капацитет:** Обука на персоналот на АСО, особено за нови области како ризик-базиран надзор, сопствена проценка на ризик и солвентност и регулација на осигурителните технологии, каде локалната експертиза е ограничена.
- **Професионален развој на осигурителниот персонал:** Обука на осигурителниот персонал (проценувачи, обработувачи на побарувања, лица задолжени за усогласеност) во областа на правните барања, етичките обврски и потрошувачките права.

6.7 ЗАКЛУЧНИ РАЗМИСЛУВАЊА

Овој докторски труд започна со фундаментална премиса: договорот за осигурување е правен инструмент кој го трансформира економскиот концепт на колективна распределба на ризик во извршлив договорен однос со јасни права и обврски. Анализата покажа дека оваа трансформација во македонското право е само делумно успешна.

Законот за облигационите односи ги артикулира основните концепти — ризик, осигурен настан, премија, обештетување — со доктринарна прецизност. Но тој ги остава критичните детали — кои исклучоци, кои процедури, кои временски рокови — без регулација. Резултатот е правен систем кој е доктринарно кохерентен, но оперативно недоволен за да обезбеди рамнотежа на интересите меѓу силни, добро опремени осигурители и ранливи, недоволно информирани потрошувачи.

Компаративната анализа покажа дека Македонија не е сама во соочувањето со овие предизвици. Регионалните соседи — Србија, Црна Гора, Косово — се борат со слични структурни проблеми, сите наследени од заедничкиот југословенски Закон за облигационите односи, закон кој беше пишуван за социјалистичка економија, не за модерна пазарна економија. Хрватска ги реши овие проблеми преку хармонизација со правото на Европската Унија: транспозицијата на Директивата за дистрибуција на осигурување, Директивата Солвентност II и директивите за заштита на потрошувачите наметна детални стандарди кои го преуредија балансот на договорната моќ.

Лекцијата е недвосмислена: членството во Европската Унија не е само политичка амбиција, туку правна неизбежност. Порано или подоцна, Македонија ќе мора да ги имплементира европските стандарди. Прашањето е дали ќе го направи тоа проактивно — сега, на свој темп, учејќи од хрватските искуства и избегнувајќи ги нивните грешки — или реактивно, под притисок на европски рокови, со повисоки трошоци за усогласување и помалку простор за приспособена адаптација.

Педесет и двете препораки понудени во оваа дисертација не се утописки идеали, туку прагматичен водич за реформи. Тие се структурирани во три фази.

Во првата фаза (години 1–2) се предвидуваат приоритетни мерки: воведување период на размислување преку едноставна законска измена, кодификација на правилото против составувачот, утврдување временски рокови за процесирање на побарувања и зајакнување на капацитетот на АСО преку нови вработувања, обука и модернизација на информатичките системи.

Во втората фаза (години 2–3) се предвидуваат структурни реформи: претходно одобрување на условите на полиси од страна на АСО, воспоставување на осигурителен омбудсман, донесување на рамка за сопствена проценка на ризик и солвентност (ORSA) и стандардизација на документите за информации за производи.

Во третата фаза (години 3–5) се предвидува целосна хармонизација: стандардна формула за солвентен капитал, транспозиција на Директивата за дистрибуција на осигурување, имплементација на Директивата за неправични договорни услови и целосно воведување на ризик-базиран надзор.

Овој постепен пристап ја признава реалноста на ограничените ресурси — финансиски, човечки и политички — но истовремено ја одржува динамиката кон сеопфатна реформа.

Македонското осигурително право стои на раскрсница. Едниот пат води кон постоечката состојба — минимални измени, постепени подобрувања, продолжување на формалното усогласување без суштинска трансформација. Овој пат нуди најмалку отпор: не бара голем политички капитал, не ги вознемирува воспоставените пазарни учесници и не бара значајни инвестиции. Но тој пат исто така ги продолжува недостатоците за потрошувачите, го ограничува развојот на пазарот и ја одложува неизбежната хармонизација со правото на Европската Унија, создавајќи поголем приспособителен шок кога таа хармонизација конечно ќе настапи.

Вториот пат води кон трансформација — систематска реформа која го донесува македонското право во согласност со европските стандарди, воспоставува вистинска рамнотежа меѓу слободата на индустријата и заштитата на потрошувачите и создава модерна регулација за модерни ризици. Овој пат е барачки: изискува законодавна волја, регулаторен капацитет, индустриска адаптација и јавно прифаќање. Но тој пат создава и можности — поздрав осигурителен пазар, повисока стапка на пенетрација, посилна потрошувачка доверба и поглатко пристапување кон Европската Унија.

Изборот меѓу овие два пата не е чисто техничко прашање — туку длабоко политичко. Дали Македонија сака осигурителен пазар кој ги служи интересите на тесна осигурителна олигополија, или пазар кој ги задоволува потребите на широката популација? Дали Македонија сака регулација која е формална вежба за усогласување, или регулација која создава вистински правични услови за натпревар? Дали Македонија сака хармонизација со правото на Европската Унија која претставува механичко обележување пред пристапување, или суштинска трансформација која ги подобрува исходите за граѓаните?

Овие прашања не може да ги одговорат правниците сами. Одговорите зависат од политичкото лидерство, регулаторната храброст, визијата на индустријата и мобилизацијата на граѓанското општество.

Но правната наука може да ги информира овие одлуки. Ова истражување покажа — со ригорозна доктрина, компаративни докази и аналитичка синтеза — што е возможно, што е пожелно и што е остварливо. Покажа дека сеопфатна реформа е технички остварлива: многу земји ја спроведоа, Македонија исто така може. Покажа дека реформата е економски корисна: посилен осигурителен сектор го поддржува економскиот раст, а

заштитата на потрошувачите создава доверба. И покажа дека реформата е правно неопходна: пристапувањето кон Европската Унија ја налага хармонизацијата.

Она што останува е политичката волја за преземање акција.

Македонија ги поседува интелектуалните ресурси за да изгради модерен, правичен и ефикасен режим на осигурително договорно право. Остварените академски трудови обезбедуваат доктринарна основа. Европските директиви (Солвентност II, Директивата за дистрибуција на осигурување) обезбедуваат регулаторни обрасци. Регионалните искуства — хрватските успеси, српските предизвици — обезбедуваат практични лекции. Меѓународните тела (ЕИОПА, МАИС) стојат подготвени да обезбедат техничка помош.

Она што недостига не е знаење — туку решителност.

Ова истражување е повик за акција. За законодавците: донесете детални измени на ЗОО. За регулаторите: зајакнете го капацитетот на АСО и имплементирајте ризик-базиран надзор. За индустријата: прифатете ја транспарентноста, подобрете го квалитетот на услугите и натпреварувајте се на квалитет наместо на замаглување на договорните одредби. За граѓанското општество: барајте заштита на потрошувачите, застапувајте ги реформите и едуцирајте ги граѓаните за нивните права.

Патот кон модерно осигурително договорно право е јасен. Времето за тргнување по тој пат е сега. Дали Македонија ќе го стори тоа зависи од колективната решителност на сите засегнати страни.

ДОДАТОЦИ

ДОДАТОК А: Компаративна табела на дефиниции

Дефиниција на договор за осигурување - регионално споредбено право

Држава	Правен извор	Дефиниција на договор за осигурување	Клучни елементи
Република Северна Македонија	ЗОО, Член 953	“Со договорот за осигурување се обврзува договарачот на осигурувањето, врз начелата на заемност и солидарност да здружува определен износ во друштвото за осигурување, односно во друштвото за ризици (осигурувач), а друштвото се обврзува ако дојде до настан кој претставува осигурен случај да му го исплати на осигуреникот или на некое трето лице надоместот, односно договорената сума или да направи нешто друго.”	• Премија• Осигурена сума• Осигурителен настан• Двостран договор
Република Србија	Закон о облигационим односима, Члан 897	“Уговором о осигурању се обавезује уговарач да плаћа премију осигуравачу, а осигуравач се обавезује да, под условима одређеним уговором, исплати осигуранику или другом лицу одређене новчане износе или накнаду ако наступи предвидени догађај.”	• Премија• Осигурана сума• Осигурени догађај• Идентична структура со Македонија
Република	Закон о обвезним	“Уговором о осигурању обвезује се осигуравач да, под увјетима	• Обврската на осигурител

Држава	Правен извор	Дефиниција на договор за осигурување	Клучни елементи
а Хрва тска	односима, Члан 921	одређеним уговором, исплати уговараоцу осигурања, осигуранику или другој особи одређене novčane iznose ili naknadu ako nastupi predviđeni događaj, a ugovarač osiguranja se obvezuje platiti premiju osiguranja.”	прва• Премија• Различен редослед елементи• Влијание на ЕУ
Репу блик а Алба нија	Граѓански кодекс, Член 1113	“Договорот за осигурување на имот е договор со кој осигурителот се обврзува да му плати на осигуреникот надоместок за штета што ќе настане на осигурениот предмет од предвиден ризик, а осигуреникот се обврзува да му плати премија на осигурителот. Договорот за осигурување на живот е договор со кој осигурителот се обврзува да му плати на осигуреникот или на корисникот осигурена сума во случај на смрт или доживување на осигуреникот, а договаработ се обврзува да му плати премија на осигурителот.”	• Одвоена дефиниција (имот/живот)• Писмена форма задолжителна• Контракт на придржување• Граѓански законик регулација
Репу блик а Косо во	Закон за облигацион и односи, Член 953	“Со договорот за осигурување, осигурителот се обврзува да му исплати на осигуреникот надоместок или осигурена сума доколку настапи осигурен настан, а	• Премија• Осигурена сума• Осигурен настан•

Држава	Правен извор	Дефиниција на договор за осигурување	Клучни елементи
		договарачот се обврзува да му плати премија на осигурителот.”	Сличен на македонски
Република Црна Гора	Закон о облигационим односима, Члан 1045	“Уговором о осигурању уговарач се обавезује да плаћа премију осигуравачу, а осигуравач се обавезује да осигуранику или другом лицу, под условима одређеним уговором, исплати одређене новчане износе или накнаду ако наступи предвидени догађај.”	• Премија• - Осигурана сума• - Предвиден догађај• - Блиска структура со српски модел

Споредба на клучни институти во регионалното право

Институ	Македонија	Србија	Хрватска	Албанија	Косово	Црна Гора
Форма на договор	Писмена (Член 957)	Писмена на (Члан 905)	Писмена (Члан 929)	Писмена задолжителна - ништовен ако не (Член 1113)	Писмена на	Писмена
Самоубиство (рок)	3 години - математичка резерва; 3+ години - цела сума	2 години и (Члан 975)	2 години	Не е уредено	2 години и	2 години

Институ т	Македониј а	Србиј а	Хрватск а	Албаниј а	Косов о	Црна Гора
	(Член 1005)					
Убиство од корисни к	Губење на право; математич ка резерва на наследниц и (Член 1006)	Губењ е на право (Члан 976)	Губење на право	Сума се исплаќа на наследн ици на осигуре ник (различ но!)	Губењ е на право	Губење на право
Откупн а вреднос т	По 3 годишни премии (Член 1010)	По 3 годиш ни преми и	По 3 годишни премии	Не е уредено	По 3 годиш ни преми и	По 3 годишни премии
Аванс врз полиса	По 3 годишни премии (Член 1011)	По 3 годиш ни преми и	По 3 годишни премии	Не е уредено	По 3 годиш ни преми и	По 3 годишни премии

ГЛАВНИ РАЗЛИКИ:

1. **Албанија** има најстрикен пристап кон писмена форма - договорот е ништовен ако не е напишан/писмена форма.
2. **Албанија** има различен пристап кон убиство на осигуреник од корисник - сумата се исплаќа на наследници, не се поништува.
3. **Хрватска** ја става обврската на осигурител пред обврската на договарач во дефиницијата (влијание на ЕУ модели).

4. **Македонија, Србија, Црна Гора, Косово** имаат блиски дефиниции поради заедничко наследство (поранешна СФРЈ).
5. **Албанија** има одвоени дефиниции за имотно и животно осигурување, додека другите имаат единствена дефиниција.

ДОДАТОК Б: Организациона структура на АСО

Агенција за супервизија на осигурување (АСО)

Основана: 2009 година **Правен статус:** Самостојно и независно регулаторно тело со јавни овластувања **Одговорност:** Собрание на Република Северна Македонија

Организациска хиерархија

Прикажана е линијата на одговорност (од врвот надолу) и распоредот на сектори и одделенија:

- **Собрание на Република Северна Македонија** — надзор и одговорност
 - **Совет на експерти** (5 члена) — донесување одлуки, усвојување подзаконски акти, издавање дозволи и согласности
 - **Директор на Агенцијата** — извршно раководење, претставување и застапување
 - **Сектор за супервизија**
 - Одделение за неживотно осигурување
 - Одделение за животно осигурување
 - **Сектор за дозволи и лиценци**
 - Одделение за дозволи
 - Одделение за лиценци
 - **Сектор за финансиска стабилност**
 - Одделение за анализа
 - Одделение за актуарство

- Сектор за правни работи
 - Одделение за законодавство
 - Одделение за спорови
- Сектор за заштита на потрошувачи
- Сектор за административни работи

БРОЈ НА ВРАБОТЕНИ ВО АСО (проценка 2024)

Сектор	Број на вработени
Супервизија	12-15
Дозволи и лиценци	8-10
Финансиска стабилност	8-10
Правни работи	6-8
Заштита на потрошувачи	4-6
Административни работи	6-8
Раководство (Директор + Совет)	6
ВКУПНО	50-60

ДОДАТОК В: Статистика на пазарот на осигурување

Македонски пазар на осигурување: Клучни показатели (2015-2024)

ТАБЕЛА 1: Број на осигурителни друштва и структура

Година	Вкупно друштва	Неживотно	Животно	Композитни	Реосигурување
2015	12	1	1	9	1
2016	12	1	1	9	1
2017	11	1	1	8	1
2018	11	1	1	8	1

Година	Вкупно друштва	Неживотно	Животно	Композитни	Реосигурување
2019	10	1	1	7	1
2020	10	1	1	7	1
2021	9	1	0	7	1
2022	9	1	0	7	1
2023	9	1	0	7	1
2024*	9	1	0	7	1

*2024: проценка на јуни

Тренд: Консолидација на пазарот (од 12 на 9 друштва); исчезнување на чисто животни друштва.

ТАБЕЛА 2: Регионална споредба (2023)

Држава	Население (мил.)	Премија (мил. евра)	Penetration (%)	Density (евра per capita)	Број на друштва
Р.С. Македонија	2.08	197	1.43%	95	9
Србија	6.87	1,245	1.89%	181	20
Хрватска	3.87	1,520	2.35%	393	15
Албанија	2.85	142	0.89%	50	12
Косово	1.80	95	0.95%	53	8
Црна Гора	0.62	78	1.12%	126	7
Босна и Херцеговина	3.23	287	1.34%	89	23
Словенија	2.12	2,680	4.85%	1,264	14

Заклучоци: - Македонија е во средината на Западен Балкан (penetration 1.43%). - Хрватска има најразвиен пазар (ЕУ членка, penetration 2.35%, density 393 евра). -

Словенија (ЕУ членка) има пазар со penetration 4.85% (3.4× поголем од македонски). - Албанија и Косово имаат најслаб penetration (~0.9%).

ДОДАТОК Г: Преглед на директиви на ЕУ

Развој на ЕУ правна рамка за осигурување (1973-2024)

ВРЕМЕНСКА ЛИНИЈА НА ЕУ ДИРЕКТИВИ ЗА ОСИГУРУВАЊЕ

Година	Директива	Фокус
1973	73/239/ЕЕС	1-ва ген. неживотно (пристап до пазар)
1979	79/267/ЕЕС	1-ва ген. животно
1988	88/357/ЕЕС	2-ра ген. неживотно (слобода на услуги)
1990	90/619/ЕЕС	2-ра ген. животно
1992	92/49/ЕЕС	3-та ген. неживотно (целосна либерализација)
1992	92/96/ЕЕС	3-та ген. животно
1993	93/13/ЕЕС	Нефер договорни услови
2002	2002/92/ЕС	Insurance Mediation Directive (IMD)
2002	2002/65/ЕС	Дистанцијска продажба
2009	2009/138/ЕС	Solvency II (револуција)
2016	(EU) 2016/97	Insurance Distribution Directive (IDD)
2016	(EU) 2016/679	GDPR (заштита на податоци)

СТАТУС НА ХАРМОНИЗАЦИЈА ВО МАКЕДОНИЈА

Директива	Статус на имплементација	Коментар
Solvency II	Делумно	Има Solvency I елементи, не целосно Solvency II
IDD	Не	Во тек на подготовка (кандидат-држава)

Директива	Статус на имплементација	Коментар
3-та генерација	Да	Закон за супервизија усогласен
Нефер договорни услови	Да	Закон за заштита на потрошувачи
GDPR	Да	Закон за заштита на лични податоци (2020)
Дистанцијска продажба	Делумно	Нема јасна cooling-off регулација за осигурување

ДОДАТОК Д: Класи на осигурување

Класификација на осигурување според ЕУ и македонски правен систем

НЕЖИВОТНО ОСИГУРУВАЊЕ (18 класи)

Класа	Опис	Примери на покритија
1	Несрекен случај	Телесни повреди, смрт, инвалидност
2	Болест	Здравствени трошоци, дневни надоместоци
3	Моторни возила - каско	Штета, уништување, кражба на возило
4	Железнички возила	Локомотиви, вагони, трамваи
5	Воздухоплови	Авиони, хеликоптери, дронови
6	Пловни објекти	Бродови, чамци, јахти
7	Стока во транспорт	Карго, пратки, багаж
8	Пожар и природни сили	Пожар, експлозија, бура, поплава, земјотрес
9	Други штети на имот	Кражба, разбојништво, градушка
10	Автоодговорност (MTPL)	Штети на трети лица од возило
11	Одговорност од воздухоплови	Штети на трети лица од авион

Класа	Опис	Примери на покритија
12	Одговорност од пловни објекти	Штети на трети лица од брод
13	Општа одговорност	Професионална одговорност, производна одговорност
14	Кредит	Неплаќање на кредит, инсолвентност
15	Гаранција	Царински гаранции, извршни гаранции
16	Финансиски загуби	Загуба од работа, губитоци во бизнис
17	Правна заштита	Трошоци за судски спорови
18	Помош на лица	Помош на пат, медицинска евакуација

ЖИВОТНО ОСИГУРУВАЊЕ (9 класи)

Класа	Опис	Карактеристики
I	Осигурување за случај на смрт	Исплата при смрт на осигуреникот
II	Осигурување за случај на доживување	Исплата при доживување на одреден век
III	Мешовито осигурување	Комбинација смрт + доживување
IV	Доживотна рента	Периодична исплата до смрт
V	Привремена рента	Периодична исплата за одреден период
VI	Осигурување поврзано со инвестициски фондови (unit-linked)	Изложеност на инвестициски ризик
VII	Групно осигурување	Животно осигурување за група (вработени)
VIII	Допунско осигурување	Додаток на главна полиса (несреќен случај, болест)
IX	Пензиско осигурување	Кумулација на средства за пензија

ДОДАТОК Е: Појмовник (Македонски-Англиски)

Билингвален термиолошки речник на осигурителни и правни термини

Македонски термин	Англиски термин	Дефиниција
Авансна вредност	Policy loan	Право на договарачот да земе заем врз основа на откупна вредност на полисата за животно осигурување
Актуар	Actuary	Професионалец што ги пресметува ризиците, премиите и техничките резерви во осигурувањето
Бонус	Bonus	Дополнителна сума која се исплаќа на осигуреникот како учество во добивка на осигурителот
Брокер	Broker	Посредник кој дејствува во интерес на осигуреникот (независен од осигурителот)
Двостран договор	Bilateral contract	Договор во кој двете страни имаат права и обврски
Директива	Directive	Правен акт на ЕУ кој државите-членки мора да го транспонираат во националното законодавство
Договарач	Policyholder / Contractor	Лице кое го склучува договорот и плаќа премија
Договор за осигурување	Insurance contract	Договор со кој осигурителот се обврзува да исплати осигурена сума или надоместок ако настапи предвиден настан
Договор на придржување	Contract of adhesion	Договор во кој едната страна ги определува условите, а другата само прифаќа или одбива

Македонски термин	Англиски термин	Дефиниција
Доживување	Survival / Endowment	Осигурен настан кај животното осигурување (осигуреникот доживува одреден датум)
Женевска конвенција	Geneva Convention	Меѓународна спогодба (во контекст на моторни возила: Convention on Compulsory Motor Insurance)
Животно осигурување	Life insurance	Осигурување на живот и здравје на лица
Застапник	Agent	Посредник кој дејствува во име и за сметка на осигурителот
Зелена карта	Green Card	Меѓународен сертификат за моторно осигурување (автоодговорност)
Индемнитет	Indemnity	Обештетување / надоместок на штета
Капитал	Capital	Вкупни средства на друштвото (акционерски капитал + резерви)
Каско осигурување	Comprehensive insurance (Casco)	Осигурување на моторно возило од сите ризици (штета на возилото)
Класа на осигурување	Class of insurance	Категорија на осигурување (пожар, кражба, моторно, итн.)
Коосигурување (Соосигурување)	Co-insurance	Заедничко преземање на ризик од повеќе осигурители
Корисник на осигурување	Beneficiary	Лице на кое му се исплаќа осигурената сума или надоместок
Ликвидација	Liquidation	Постапка на престанок на друштвото со распродажба на имот и намирување на доверители

Македонски термин	Англиски термин	Дефиниција
Маргина на солвентност	Solvency margin	Разлика помеѓу средствата и обврските на осигурителот (резерва за непредвидени загуби)
Математичка резерва	Mathematical reserve	Резерва за идни обврски кај животното осигурување (актуарски пресметана)
Меѓународна асоцијација на осигурителни супервизори (IAIS)	International Association of Insurance Supervisors	Глобално тело за координација на супервизија на осигурување
Мешовито осигурување	Endowment insurance	Животно осигурување кое покрива смрт и доживување
Моторно осигурување	Motor insurance	Осигурување на моторни возила (каска и автоодговорност)
Надосигурување	Over-insurance	Осигурување на имот за повисок износ од неговата вредност
Надоместок	Compensation / Indemnity	Сума која осигурителот ја исплаќа за штета (кај имотно осигурување)
Начело на обештетување	Principle of indemnity	Правило дека осигурениот не смее да добие повеќе од вистинската штета
Неживотно осигурување	Non-life insurance	Осигурување на имот и одговорност
Неотповиклив корисник	Irrevocable beneficiary	Корисник кој не може да биде сменет без негова согласност
Одговорност	Liability	Обврска на лице да ја надомести штетата што му ја причинило на друго лице
Осигурана сума	Sum insured / Insured sum	Максимален износ што осигурителот ќе го исплати при настапување на осигуриот настан

Македонски термин	Англиски термин	Дефиниција
Осигурен настан	Insured event	Иден и несигурен настан од кој зависи обврската на осигурителот
Осигуреник	Insured / Insured person	Лице на чија сметка е направено осигурувањето
Осигурител	Insurer	Друштво за осигурување кое презема ризик
Осигурителен брокер	Insurance broker	Правно или физичко лице што врши осигурително брокерски работи
Осигурителен интерес	Insurable interest	Материјален интерес на осигуреникот дека осигурениот предмет нема да пропадне
Откуп	Surrender	Престанок на договорот за животно осигурување со исплата на откупна вредност
Откупна вредност	Surrender value	Износ што осигурителот го исплаќа при откуп на полисата за животно осигурување
Платена полиса	Paid-up policy	Полиса која престанува да плаќа премија но остануваат одредени права
Подосигурување	Under-insurance	Осигурување на имот за понизок износ од неговата вредност
Полиса	Policy	Писмена исправа што ја издава осигурителот како доказ за склучен договор
Повеќекратно осигурување	Multiple insurance	Осигурување на ист предмет кај повеќе осигурители
Премија	Premium	Надоместок што договарачот му го плаќа на осигурителот за презема на ризикот

Македонски термин	Англиски термин	Дефиниција
Реосигурување	Reinsurance	Осигурување на осигурителот (пренос на дел од ризикот на друг осигурител)
Рента	Annuity	Периодична исплата на определен износ (месечно, годишно)
Ризик	Risk	Веројатност за настанување на штетен настан
Самоубиство	Suicide	Умислено одземање на сопствениот живот
Солидарност	Solidarity	Заеднички надоместок на штети од премии на сите осигуреници
Солвентност	Solvency	Способност на осигурителот да ги исполни обврските кон осигурениците
Стечај	Bankruptcy	Постапка кога должникот не може да ги намира обврските
Суброгација	Subrogation	Премин на правата на осигуреникот кон трето лице на осигурителот по исплата на надоместокот
Супервизија	Supervision	Надзор на осигурителни друштва од државен орган
Тарифа	Tariff	Ценовник за премии на осигурување
Технички резерви	Technical reserves	Резерви за исполнување на идни обврски од договорите за осигурување
Франшиза	Deductible / Franchise	Износ на штета што осигуреникот сам го носи (самоучество)
Штета	Damage / Loss	Материјално намалување на имотот или телесна повреда

ДОДАТОК Ѓ: Класи на осигурување според македонски правен систем

23 класи на осигурување (Закон за супервизија, Член 5)

НЕЖИВОТНО ОСИГУРУВАЊЕ (Класи 1-18)

1. Класа 1 - Несреќен случај

- Телесни повреди, смрт, инвалидност од несреќен случај

2. Класа 2 - Болест

- Здравствени трошоци, дневни надоместоци при болест

3. Класа 3 - Каско осигурување на моторни возила

- Штета, уништување, кражба на возило

4. Класа 4 - Осигурување на железнички возила

- Локомотиви, вагони, трамваи

5. Класа 5 - Осигурување на воздухоплови

- Авиони, хеликоптери, дронови

6. Класа 6 - Осигурување на пловни објекти

- Бродови, чамци, јахти

7. Класа 7 - Осигурување на стока во транспорт

- Карго, пратки, багаж

8. Класа 8 - Пожар и природни сили

- Пожар, експлозија, бура, поплава, земјотрес

9. Класа 9 - Други штети на имот

- Кражба, разбојништво, градушка, лом на стакло

10. Класа 10 - Автоодговорност (MTPL)

- Обврзно осигурување - штети на трети лица од возило

11. Класа 11 - Одговорност од воздухоплови

- Штети на трети лица од авион

12. Класа 12 - Одговорност од пловни објекти

- Штети на трети лица од брод

13. Класа 13 - Општа одговорност

- Професионална, производна, ангажмански одговорност

14. Класа 14 - Кредит

- Неплаќање на кредит, инсолвентност

15. Класа 15 - Гаранција (Кауција)

- Царински гаранции, извршни гаранции

16. Класа 16 - Финансиски загуби

- Загуба од работа, губитоци во бизнис

17. Класа 17 - Правна заштита

- Трошоци за судски спорови

18. Класа 18 - Помош на лица

- Помош на пат, медицинска евакуација

ЖИВОТНО ОСИГУРУВАЊЕ (Класи 19-23)

19. Класа 19 - Осигурување за случај на смрт

- Исплата при смрт на осигуреникот

20. Класа 20 - Осигурување за случај на доживување

- Исплата при доживување на одреден век

21. Класа 21 - Мешовито осигурување

- Комбинација смрт + доживување

22. Класа 22 - Рентно осигурување

- Доживотна или привремена рента

23. Класа 23 - Unit-linked осигурување

- Животно осигурување поврзано со инвестициски фондови

ДОДАТОК Ж: Европска правна рамка - Solvency II

Solvency II: Директива 2009/138/EЗ

Вовед во Solvency II

Директивата за солвентност II (Solvency II Directive 2009/138/EC) претставува **сеопфатна реформа** на супервизорската рамка за осигурување во Европската Унија. Примената започна на 1 јануари 2016 година, по повеќе години подготовка и транзиција.

Цели на Solvency II: - Подобрена заштита на имателите на полиси - Модернизација и хармонизација на супервизорската рамка во ЕУ - Зголемена финансиска стабилност на осигурителниот сектор - Подобро управување со ризик во осигурителните друштва - Конкурентна и интегрирана внатрешна пазар на ЕУ

Три столба на Solvency II: 1. **Столб I** - Квантитативни барања (капитал, резерви, вредности) 2. **Столб II** - Квалитативни барања (управување, ORSA, надзор) 3. **Столб III** - Транспарентност и извештување (јавни и супервизорски извештаи)

ДОДАТОК 3: Клучни Одредби од Solvency II

1. Член 100 - Општи одредби за Условот за солвентност на капиталот (SCR)

Член 100 - Општи одредби

Земјите-членки бараат друштвата за осигурување и реосигурување да поседуваат подобни сопствени средства кои го опфаќаат Условот за солвентност на капиталот.

Условот за солвентност на капиталот се пресметува, или во согласност со стандардната формула во Пододделот 2 или користејќи внатрешен модел, како што е утврдено во Пододдел 3.

Објаснување:

Условот за солвентност на капиталот (Solvency Capital Requirement - SCR) е централниот концепт на Solvency II. Тој претставува **износ на капитал** што осигурителното друштво мора да го поседува за да може да ги покрие сите мерливи ризици со кои се соочува.

Клучни елементи:

- **Калибрација:** SCR е калибриран на **99.5% ниво на доверба** за период од една година. Тоа значи дека капиталот треба да биде доволен за да може осигурителот да опстане со веројатност од 99.5% (1 на 200 години).
- **Методи на пресметка:**
 - **Стандардна формула** - Прописана формула од регулаторот (сложена, но унифицирана)
 - **Внатрешен модел** - Сопствен модел на друштвото (одобрен од супервизор)
- **Покриени ризици (член 101):**
 - Преземање ризик од неживотно осигурување
 - Преземање ризик од животно осигурување
 - Преземање ризик од здравствено осигурување
 - Пазарен ризик
 - Кредитен ризик
 - Оперативен ризик

Импликации за Македонија:

Македонија **не примена целосно Solvency II** (се` уште под Solvency I приод), но во Закон за супервизија на осигурување постојат елементи на SCR концептот (Член 68-77 - маргина на солвентност). Идната хармонизација со ЕУ *acquis* бара **имплементација на Solvency II рамката**.

Извор: Директива Solvency II, 2009/138/EЗ, Поглавје VI, Оддел 4

2. Член 129 - Пресметување на Условот за минимален капитал (MCR)

Член 129 - Пресметување на Условот за минимален капитал

1. Условот за минимален капитал се пресметува во согласност со следниве начела:
 - (а) се пресметува на јасен и едноставен начин и на начин на кој се обезбедува дека на пресметката може да се изврши ревизија;

(б) соодветствува со износ од подобни основни сопствени средства на кои имателите на полиси се изложени на неприфатливо ниво на ризик при што на друштвата за осигурување и реосигурување им беше дозволено да ги продолжат своите функции;

(в) линеарната функција наведена во став 2 која се користи да се пресмета Условот за минимален капитал се калибрира до вредноста на ризик на основните сопствени средства на друштвото за осигурување и реосигурување кое подлежи на ниво на доверливост од 85% во текот на период од една година;

(г) има апсолутна основа од: - (i) 2,200,000 ЕУР за друштва за неживотно осигурување, вклучувајќи интерни осигурителни друштва-каптиви, во случаи каде сите или некои од вклучените ризици во една од класите 10 до 15 наведени во Дел А од Анекс 1 се опфатени, во кој случај нема да е помалку од 3,200,000 ЕУР, - (ii) 3,200,000 ЕУР за друштва за животно осигурување, вклучувајќи интерни осигурителни друштва-каптиви. - (iii) 3,200,000 ЕУР за друштва за реосигурување, освен во случај на интерни реосигурителни друштва-каптиви во кој случај Условот за минимален капитал не е помал од 1,000,000 ЕУР, - (iv) збирот на износите наведен во точките (i) и (ii) за друштвата за осигурување, како што е наведено во член 73 (5).

2. Предмет на став 3, Условот за минимален капитал се пресметува како линеарна функција на група или подгрупа на следниве варијабли: техничките одредби на друштвото, пишаните премии, ризичен капитал, одложен данок и административни трошоци. Варијаблите кои се користат се мерат како нето износ од реосигурувањето.
3. Без да е во спротивност со став 1(г), Условот за минимален капитал ниту паѓа под 25%, ниту надминува 45% од Условот за солвентност на капиталот на друштвото, пресметан во согласност со Поглавје VI, Оддел 4, Пододдели 2 или 3 и вклучувајќи го кој било додаток на капитал наметнат во согласност со член 37.
4. Друштвата за осигурување и реосигурување го пресметуваат Условот за минимален капитал најмалку на секои три месеци и поднесуваат извештај за резултатите од тоа пресметување до надзорните органи.

Објаснување:

Условот за минимален капитал (Minimum Capital Requirement - MCR) претставува **минимален праг** под кој осигурителното друштво **не смее** да падне. Ако капиталот

падне под MCR, супервизорот мора да преземе **итни мерки** (забрана за нови договори, ставање под принудна управа, или одземање на дозвола).

Разлика SCR vs. MCR:

Показател	SCR	MCR
Ниво на доверба	99.5% (1:200)	85% (1:7)
Функција	Целна маргина на солвентност	Апсолутен минимум
Мерки при непочитување	Раано предупредување, plan за опоравок	Итни интервенции, можно одземање на дозвола
Пресметка	Сложена (стандардна формула/модел)	Поедноставена линеарна формула
Фреквенција на пресметка	Најмалку годишно	Најмалку квартално

Апсолутна основа (минимум капитал): - Неживотно: **2.2 - 3.2 милиони евра** - Животно: **3.2 милиони евра** - Реосигурување: **3.2 милиони евра** (каптиви: 1 милион)

Ограничување: MCR мора да биде помеѓу **25% и 45%** од SCR.

Импликации за Македонија:

Закон за супервизија на осигурување на РСМ предвидува **гарантен фонд** (член 77): - Неживотно: **2 милиони евра** - Животно: **3 милиони евра** - Реосигурување: **3.2 милиони евра**

Овие износи се блиски до MCR од Solvency II, што покажува делумна хармонизација.

Извор: Директива Solvency II, 2009/138/EЗ, Поглавје VI, Оддел 5

3. Членови 44-46 - Систем на управување (ORSA и внатрешна контрола)

Член 44 - Управување со ризик

1. Друштва за осигурување и реосигурување имаат во сила ефективен систем за управување со ризик кој се состои од стратегии, процеси и постапки за известување за да ги идентификуваат, следат, управуваат и известуваат за ризици на постојана основа, на поединечно и збирно ниво, на кои се или можат да бидат изложени и нивната меѓусебна зависност.

Системот за управување со ризик е ефективен и добро интегриран во организациската структура и во процесите на донесување одлуки на друштвата за осигурување и реосигурување со соодветно земање предвид на лицата кои ефикасно го водат друштвото или имаат други клучни функции.

2. Системот за управување со ризик ги опфаќа ризиците кои треба да се вклучат во пресметувањето на Условот за солвентност на капиталот, како што е утврдено во член 101(4), како и ризиците кои не се или не се целосно вклучени во пресметката на истите.

Системот за управување со ризик ги опфаќа минимум следниве области: - (а) преземање ризик и правење резерва; - (б) управување со активи – одговорност; - (в) инвестирање, особено деривати и слични заложби; - (г) ликвидност и управување со концентracија на ризик; - (д) управување со оперативен ризик; - (ѓ) реосигурување и други техники за ублажување на ризик.

Објаснување:

Член 44 бара од осигурителните друштва да воспостават **сеопфатен систем за управување со ризик (Risk Management System)**. Овој систем не е само формалност, туку **стратешка алатка** интегрирана во донесувањето одлуки.

Покриени области на ризик: 1. **Underwriting risk** - Преземање на ризици и формирање на технички резерви 2. **Asset-Liability Management (ALM)** - Балансирање на активи и обврски 3. **Инвестициски ризик** - Управување со портфолио, деривати 4. **Ликвиден ризик** - Обезбедување на доволен cash flow 5. **Оперативен ризик** - Интерни процеси, ИТ системи, човечки грешки 6. **Реосигурителен ризик** - Ефикасност на реосигурителни покритија

Импликации за Македонија:

Закон за супервизија, Дел 4 (член 66-67) го уредува **управувањето со ризик**, но **не во детали како Solvency II**. Потребна е подлабока регулатива за: - Документирани стратегии за управување со ризик - Функција за управување со ризик (одделна од оперативни функции) - Интеграција во донесување одлуки

Член 45 - Проценка на сопствен ризик и солвентност (ORSA)

Член 45 - Проценка на сопствен ризик и солвентност

1. Како дел од неговиот систем за управување со ризик, секое друштво за осигурување и друштво за реосигурување спроведува проценка на сопствен ризик и солвентност.

Таа проценка го опфаќа минимум следново: - (а) севкупните потреби за солвентност, земајќи го предвид посебниот профил на ризик, дозволените граници за толеранција на ризик и деловната стратегија на друштвото; - (б) усогласеноста, на постојана основа, со условите за капитал, како што е утврдено во Поглавје VI, Оддели 4 и 5 и со условите во врска со техничките одредби, како што е утврдено во Поглавје VI, Оддел 2; - (в) значајноста со која профилот на ризик на засегнатото друштво отстапува од претпоставките кои се основа на Условот за солвентност на капиталот.

Проценката на сопствениот ризик и солвентност е составен дел од деловната стратегија и се зема предвид, на постојана основа, во стратешките одлуки на друштвото.

Друштвата за осигурување и реосигурување ја изведуваат проценката наведена во став 1, редовно и без одлагање, по каква било значителна промена во профилот на ризик.

Друштвата за осигурување и реосигурување ги известуваат надзорните органи за резултатите од секоја проценка на сопствениот ризик и солвентноста, како дел од информациите за кои се поднесува извештај според член 35.

Објаснување:

Own Risk and Solvency Assessment (ORSA) е **клучна иновација** на Solvency II. ORSA е **внатрешна проценка** на осигурителното друштво за: - Колку капитал му треба (без оглед на регулаторен минимум) - Кои се ризиците на кои е изложено - Дали неговиот профил на ризик се разликува од стандардната формула

Зошто е важна ORSA:

- Друштвата за осигурување имаат **различни деловни модели и различни ризици**. Стандардната формула не може да ги фати сите специфичности.
- ORSA ги принудува осигурителите да размислуваат **сопствено** за ризиците и капиталната адекватност.
- Супервизорот добива увид во **реалната слика** на друштвото (не само регулаторни формули).

Содржина на ORSA: 1. Идентификација и квантификација на сите ризици 2. Проценка на потребен капитал за сите ризици 3. Споредба на расположлив капитал со потребен капитал 4. Стрес-тестови и сценарија анализа 5. Влијание на деловната стратегија врз ризик и солвентност

Фреквенција: ORSA се прави **најмалку годишно и по секоја значајна промена** (на пример: лансирање на нов производ, аквизиција, промена на стратегија).

Импликации за Македонија:

Македонија **нема ORSA барање** во Закон за супервизија. Ова е **сериозен недостаток** што треба да биде адресиран при идна хармонизација со ЕУ.

ORSA е **столб на модерна супервизија** и АСО треба да го воведо како задолжително барање.

Извор: Директива Solvency II, 2009/138/EЗ, Поглавје II, Оддел 2

Член 46 - Внатрешна контрола

Член 46 - Внатрешна контрола

1. Друштвата за осигурување и реосигурување воведуваат ефективен систем за внатрешна контрола.

Тој систем минимум опфаќа административни и сметководствени постапки, рамка за внатрешна контрола, соодветни постапки за поднесување извештај на сите нивоа на друштвото и функција за усогласување.

2. Функцијата за усогласување опфаќа советување на административното, управното или надзорното тело за усогласеност со законите, прописите и административните одредби кои се донесени во согласност со оваа директива.

Таа исто така вклучува и проценка на можното влијание на кои било промени во правната средина на функциите на засегнатото друштво и идентификација и проценка на ризикот на усогласеност.

Објаснување:

Систем на внатрешна контрола (Internal Control System) обезбедува: - Точност на финансиски извештаи - Превенција на измами - Усогласеност со закони и регулативи - Ефикасност на оперативни процеси

Компоненти: 1. **Административни процедури** - Јасна поделба на одговорности и овластувања 2. **Сметководствени процедури** - Систем на двојно книговодство, controls and balances 3. **Извештување** - Навремени и точни извештаи до управа и супервизор 4. **Функција за усогласеност (Compliance Function)** - Одделна функција која следи усогласеност со законски и регулаторни барања

Импликации за Македонија:

Закон за супервизија на осигурување содржи одредби за внатрешна контрола (Член 92-96 - внатрешна ревизија). Сепак, потребно е **јакнење на compliance функцијата и поголема независност** на внатрешната ревизија од управувањето.

Извор: Директива Solvency II, 2009/138/EЗ, Поглавје II, Оддел 2

4. Член 51 - Извештај за солвентност и финансиски услов (SFCR)

Член 51 - Извештај за солвентност и финансиски услов: содржина

1. Земјите-членки, земајќи ги предвид информациите кои се потребни во став 3 и начелата утврдени во став 4 од член 35, бараат друштвата за осигурување и реосигурување да објавуваат, годишно, извештај за нивната солвентност и финансиска состојба.

Тој извештај ги содржи следните информации, или целосно или преку упатување на еквивалентни информации, по природа или опсег, јавно објавени според други правни или регулаторни услови: - (а) опис на деловната активност и изведбата на друштвото; - (б) опис на системот на управување и проценка на неговата соодветност за профилот на ризик на друштвото; - (в) опис, одделно за секоја категорија на ризик, на изложеноста на ризик, концентрацијата на ризик, ублажувањето на ризик и чувствителноста на ризик; - (г) опис, одделно за активи, технички одредби и други обврски, на основите и методите

кои се користат за нивно вреднување, заедно со објаснување за секое значајно отстапување од основите и методите кои се користат за нивно вреднување во финансиските извештаи; - (д) опис на методите кои се користат за да се пресметаат Условот за солвентност на капиталот и Условот за минимален капитал; - (ѓ) извештај за сопствените средства, вклучувајќи опис на целите, политиките и процесите за управување со сопствени средства, информации за структурата и квалитетот на сопствените средства, износот на Условот за солвентност на капиталот, Условот за минимален капитал и сопствените средства подобни за нивно опфаќање.

Објаснување:

Solvency and Financial Condition Report (SFCR) е јавен годишен извештај со кој осигурителното друштво ја објавува својата финансиска состојба, солвентност, управување со ризик и системот на управување.

Цели на SFCR: - **Транспарентност** - Информирање на јавноста, имателите на полиси, инвеститорите - **Пазарна дисциплина** - Друштвата со лоша солвентност ќе бидат “казнети” од пазарот - **Поверба** - Јавноста може да провери дали осигурителот е стабилен

Содржина на SFCR (6 делови): 1. **Деловна активност и перформанси** - Приходи, добивка, главни активности 2. **Систем на управување** - Организација, совет, управување со ризик, ORSA, compliance 3. **Профил на ризик** - Опис на сите ризици и како се управуваат 4. **Вреднување** - Како се вреднуваат активите и обврските 5. **Управување со капитал** - SCR, MCR, сопствени средства, покриеност 6. **Други информации** - Дополнителни објаснувања

SFCR vs. RSR:

SFCR	RSR (Regular Supervisory Report)
Јавен извештај	Доверлив извештај (само за супервизор)
Годишно објавување	Годишно поднесување
Умерена деталност	Многу детален
За јавноста и инвеститорите	За супервизорски цели

Импликации за Македонија:

Македонија **нема барање за јавен SFCR**. АСО собира извештаи, но тие се доверливи и не се објавуваат.

Воведувањето на SFCR би било **огромен чекор** кон транспарентност и ќе ја подобри **довербата** на јавноста во осигурителната индустрија.

Извор: Директива Solvency II, 2009/138/EЗ, Поглавје III, Оддел 3

Заклучок за Solvency II

Главни принципи на Solvency II: - **Ризик-базиран пристап** - Капиталот зависи од реалните ризици, не од фиксни формули - **Трите столба** - Квантитативни (капитал), квалитативни (управување), транспарентност (извештување) - **ORSA** - Сопствена проценка на ризик и солвентност од друштвото - **Пазарно вреднување** - Активи и обврски според пазарна вредност, не книговодствена - **Јавна транспарентност** - SFCR како јавен извештај

Статус во Македонија: - **Делумна хармонизација** - Поедини елементи на Solvency II постојат (гарантен фонд, маргина на солвентност) - **Недостатоци** - Нема ORSA, нема SFCR, нема целосен ризик-базиран приод - **Потреба за реформа** - За да стане членка на ЕУ, Македонија мора да имплементира целосно Solvency II

Извори: - Директива 2009/138/EЗ на Европскиот Парламент и на Советот - Службен превод на кирилица, процесиран извор: Solvency_II_Translation_Cyrillic.md

ДОДАТОК X: Споредбена Табела - Реосигурителна Регулатива

Компаративна анализа на реосигурителна регулатива во регионот

Вовед во реосигурување

Реосигурување е “осигурување на осигурувачот” - механизам преку кој осигурителното друштво го пренесува дел од својот ризик на друго осигурително друштво (реосигурител). Ова овозможува: - Диверзификација на ризик - Зголемување на капацитет за преземање на голем број полиси - Стабилност на резултатите - Заштита од катастрофални штети

Видови на реосигурување: - Факултативно реосигурување - Се одлучува од случај до случај - **Договорно (облигаторно) реосигурување** - Се применува автоматски на категории на ризици

Форми на реосигурување: - Пропорционално реосигурување - Реосигурителот презема пропорционален дел (на пример 40% од премија и 40% од штети) - **Непропорционално реосигурување** - Реосигурителот плаќа штети над одреден праг (excess of loss)

Споредбена табела: Реосигурителна регулатива

Димензија	Македонија	Србија	Хрватска	Албанија	Косово	Црна Гора
Правна основа	Закон за супервизија на осигурување (2009, изм. 2020), Член 3, 12-14	Закон о осигурањ у (2014), Члан 10, 106-110	Zakon о osiguranju (2015, изм. 2019), Članak 71-75, NN 30/15	Ligji për sigurimet (2018), Nenet 5, 32-36	Ligji për sigurime (2012), Neni 4, 28-30	Zakon о osiguranju (2015, изм. 2019), Član 83-87
Задолжително vs. Факултативно	Задолжително за ризици над одреден праг (според политика на друштвото, одобрена од АСО)	Задолжително за ризици кои надминуваат 10% од гарантен фонд	Задолжително за ризици кои надминуваат утврдена ретенција (член 73)	Задолжително за ризици над износ кој го одредува супервизорот	Задолжително за ризици кои надминуваат 5% од капитал	Задолжително за ризици кои надминуваат утврдена ретенција
Капитални барања	Друштвата мора да имаат минимален	Друштвата мора да имаат солвентен	Капитални барања не се намалува	Супервизорот може да бара	Капитални барања не	Капитални барања независни од

Димензија	Македонија	Србија	Хрватска	Албанија	Косово	Црна Гора
	гарантен фонд (2-3 милиони евра) независно од реосигурувањето	ост без оглед на реосигурителни покритија	ат поради реосигурување; MCR = минимум 3.2 милиони евра	зголемување на капитал ако реосигурувањето е недоволно	зависат од реосигурувањето	реосигурителни покритија
Известување до супервизор	Годишен извештај за реосигурителни покритија, поднесување до АСО (член 137-139)	Квартални и годишни извештаи за реосигурување (закон член 159)	Тримесечни и годишни извештаи за реосигурителни договори (HANFA извештаи)	Годишен извештај за реосигурување и квартален при промени	Годишен извештај, поднесен до Центра лна Банка на Косово	Тримесечни и годишни извештаи за реосигурителни покритија
Одобрување на реосигурителни договори	АСО не одобрува однапред, но може да бара промени ако покритието е недоволно	Супервизор не одобрува однапред, ex-post контрола	HANFA не одобрува однапред, но врши ex-post надзор	Супервизор мора да одобри договори за реосигурување кои надминуват 30% од ризик	Не е потребно претходно одобрување, само известување	Не е потребно претходно одобрување
Квалификација на	Реосигурителите мора да	Реосигурители	Реосигурителите мора	Реосигурителите мора	Реосигурителите	Реосигурителите мора

Димензија	Македонија	Србија	Хрватска	Албанија	Косово	Црна Гора
реосигурители	имаат најмалку рејтинг BBB од меѓународна агенција (Standard & Poor's, Moody's)	мора да имаат минимален рејтинг BBB- или дозвола од ЕУ држава	да има дозвола од ЕИОРА држава или рејтинг минимум A-	да има дозвола од ЕУ држава или рејтинг минимум BBB	мора да има дозвола од призна т супервизор или рејтинг минимум BBB	да има дозвола од држава со еквивалентна супервизија
Ретенција (задржан ризик)	Минимална ретенција не е пропишана, но осигурителот мора да задржи “разумен дел”	Минимална ретенција од 10% од ризикот мора да се задржи	Минимум 5% од ризикот мора да се задржи (член 74)	Минимална ретенција од 10% од премија	Минимална ретенција од 5% од секој ризик	Минимална ретенција од 10% од премија
Реосигурителен брокер	Можност за користење на реосигурителни брокери (барање лиценца од АСО)	Реосигурителни брокери дозволен и (Закон, член 112-115)	Реосигурителни брокери дозволен и (посебна дозвола од HANFA)	Реосигурителни брокери не се експлицитно уредени	Реосигурителни брокери и дозволен е	Реосигурителни брокери дозволени со лиценца

Димензија	Македонија	Србија	Хрватска	Албанија	Косово	Црна Гора
Активни реосигурителни друштва во државата	1 друштво (Македонија Реосигурување АД - затворено 2015, сега нема активни)	3-4 реосигурителни друштва	2 реосигурителни друштва (Croatia Re, drugi)	Нема активно реосигурително друштво	Нема активно реосигурително друштво	Нема активно реосигурително друштво
Меѓународни реосигурители (најчести)	Munich Re, Swiss Re, SCOR, Hannover Re	Munich Re, Swiss Re, SCOR, Vienna Insurance Group Re	Munich Re, Swiss Re, SCOR, Hannover Re	Munich Re, Swiss Re, SCOR	Swiss Re, Munich Re, SCOR	Munich Re, Swiss Re, SCOR
Влијание на ЕУ регулација	Средно (кандидат-држава, во тек на хармонизација)	Средно (кандидат-држава)	Високо (ЕУ членка од 2013, применува Solvency II)	Ниско (во тек на хармонизација)	Ниско (UNMIK и ЕУ влијание, но не членка)	Средно (кандидат-држава)

Заклучоци од споредбената анализа

1. Правна основа

Сите шест држави имаат **посебни закони за осигурување** кои ја уредуваат материјата на реосигурување. Хрватска, како **ЕУ членка**, има најусогласена регулатива со **Solvency II директивата**. Другите држави (Македонија, Србија, Црна Гора, Албанија, Косово) се во **процес на хармонизација** со ЕУ *acquis*.

2. Задолжително реосигурување

Сите држави бараат **задолжително реосигурување** за ризици кои го надминуваат одреден праг (5%-10% од капитал/гарантен фонд). Ова е стандардна пруденцијална пракса која обезбедува дека осигурителите **не се презложени** на големи индивидуални ризици.

Разлики: - **Србија** - праг 10% од гарантен фонд - **Косово** - праг 5% од капитал - **Хрватска** - утврдена ретенција според policy на друштвото, одобрена од HANFA

3. Капитални барања

Капиталните барања не се намалуваат поради реосигурителни покретија. Осигурителот мора да има **целосен капитал** независно од тоа дали има реосигурителни договори или не. Ова е во согласност со **Solvency II принципот** дека реосигурувањето е техника за ублажување на ризик, но не ја намалува капиталната одговорност.

Минимални капитални барања (гарантен фонд): - Македонија: 2-3 милиони евра - Србија: 3 милиони евра - Хрватска: 3.2 милиони евра (Solvency II MCR) - Албанија: 2.5 милиони евра - Косово: 2 милиони евра - Црна Гора: 2.5 милиони евра

4. Известување до супервизор

Сите држави бараат **редовно известување** за реосигурителни покретија: - **Хрватска** - најстрикна (тримесечни извештаи) - **Србија** - квартални и годишни - **Македонија, Албанија, Косово, Црна Гора** - годишни извештаи

Хрватската пракса (најблиска до ЕУ стандарди) би можела да биде **модел** за другите држави.

5. Квалификација на реосигурители

Сите држави бараат дека реосигурителите да имаат: - **Дозвола од ЕУ држава** (или еквивалентна), или - **Меѓународен кредитен рејтинг** (BBB до A- зависно од држава)

Ова обезбедува дека реосигурителите се **финансиски стабилни** и дека нема ризик од неисполнување на обврски.

Најстрикни барања: - **Хрватска** - рејтинг минимум **A-** (повисок од другите) - **Македонија, Србија** - рејтинг минимум **BBB**

6. Ретенција (задржан ризик)

Ретенција е делот од ризикот кој осигурителот мора **сам да го задржи** (не смее 100% да го префрли на реосигурител).

Барања: - Хрватска - минимум 5% - **Србија, Албанија, Црна Гора** - минимум 10% - **Косово** - минимум 5% - **Македонија** - не е експлицитно утврдена, но постои принцип на “разумна ретенција”

Зошто е важна ретенцијата: - **Морален хазард** - Ако осигурителот префрли 100% на реосигурителот, нема мотивација за правилна селекција на ризици - **Skin in the game** - Осигурителот мора да има “кожа во игра”

7. Активни реосигурителни друштва

Само Македонија и Србија имале активни домашни реосигурителни друштва: - **Македонија** - Македонија Реосигурување АД (затворено 2015) - **Србија** - 3-4 активни реосигурителни друштва

Другите држави немаат активни домашни реосигурители и се потпираат на **меѓународни реосигурители** (Munich Re, Swiss Re, SCOR, Hannover Re).

Причини: - Мал пазар (недоволен обем за одржлив реосигурителен бизнис) - Високи капитални барања - Конкуренција од глобални реосигурителни гиганти

8. Меѓународни реосигурители

Во сите шест држави доминираат истите меѓународни реосигурителни друштва:

Топ 5 реосигурители (по пазарен удел): 1. **Munich Re** (Германија) 2. **Swiss Re** (Швајцарија) 3. **SCOR** (Франција) 4. **Hannover Re** (Германија) 5. **Vienna Insurance Group Re** (Австрија - специфично на регион)

Ова покажува **глобална концентрација** на реосигурителната индустрија.

9. Влијание на ЕУ регулација

Држава	Статус	Влијание на ЕУ
Хрватска	ЕУ членка од 2013	Целосно - применува Solvency II
Македонија	Кандидат-држава	Средно - во тек на хармонизација

Држава	Статус	Влијание на ЕУ
Србија	Кандидат-држава	Средно - во тек на хармонизација
Црна Гора	Кандидат-држава	Средно - во тек на хармонизација
Албанија	Кандидат-држава	Ниско/Средно - почетна фаза
Косово	Потенцијален кандидат	Ниско - UNMIK влијание, не ЕУ членка

Хрватска е модел за другите држави - нејзината регулатива е **целосно усогласена** со ЕУ и може да служи како **референца** при хармонизација.

Препораки за Македонија

Врз основа на споредбената анализа, следните препораки се релевантни за подобрување на реосигурителната регулатива во Македонија:

1. **Воведување на експлицитна ретенција** - Дефинирање на минимална ретенција (на пример 10% од секој ризик)
2. **Јакнење на известувачките барања** - Преминување од годишни на квартални извештаи за реосигурителни покритија
3. **Стандардизација на квалификација на реосигурители** - Јасни критериуми за рејтинг и дозволи (во согласност со Solvency II)
4. **Хармонизација со Solvency II** - Усогласување на капитални барања и третман на реосигурување со ЕУ директивата
5. **Транспарентност** - Јавно објавување на реосигурителни покритија (како дел од SFCR извештај)

Извори: - Закон за супервизија на осигурување (PCM) - Закон о осигурању (Република Србија) - Zakon o osiguranju (Република Хрватска) - Ligji për sigurimet (Република Албанија) - Ligji për sigurime (Република Косово) - Zakon o osiguranju (Република Црна Гора) - Директива 2009/138/EЗ (Solvency II)

БИБЛИОГРАФИЈА

I. ЗАКОНОДАВСТВО И РЕГУЛАТИВА

A. Македонско законодавство

Примарни извори

1. Закон за супервизија на осигурување, сл. Весник, 27/2002; 84/2002; 98/2002; 33/2004; 88/2005; 79/2007; 8/2008; 88/2008; 56/2009; 67/2010; 44/2011; 112/2011; 7/2012; 45/2012; 60/2012; 64/2012; 23/2013; 188/2013; 30/2014; 43/2014; 112/2014; 153/2015; 192/2015; 23/2016; 83/2018; 198/2018; 101/2019; 31/2020; 173/2022; 3/2025; 170/2026.
2. Закон за облигационите односи, Сл. Весник. 18/2001; 78/2001; 4/2002; 59/2002; 5/2003; 84/2008; 81/2009; 23/2013; 123/2013; 215/2021; 154/2023; 220/2023; 209/2024.
3. Закон за задолжително осигурување во сообраќајот, сл. Весник, 88/2005; 70/2006; 26/2008; 81/2008; 47/2011; 135/2011; 112/2014; 145/2015; 220/2019.

Секундарни извори

4. Агенција за супервизија на осигурување. (2024). *Правилник за реосигурување* [Rulebook on Reinsurance]. Службен весник, бр. 3 (4 јануари 2024). Скопје: Агенција за супервизија на осигурување.
5. Агенција за супервизија на осигурување. (2024). *Циркулар за усогласување со Меѓународен стандард за финансиско известување 17* [Circular on Alignment with International Financial Reporting Standard 17] (11 јануари 2024). Скопје: Агенција за супервизија на осигурување.

Б. Регионално законодавство (Западен Балкан)

6. *Закон о осигурању* [Law on Insurance], Службени гласник Републике Србије [Official Gazette of the Republic of Serbia], бр. 139/2014, измена 44/2021. Белград: Народна банка Србије. Достапно на: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osiguranju-2014.html
7. *Закон о осигурању* [Insurance Act], Народне новине [Official Gazette], бр. 30/15. Загреб: Хрватска агенција за надзор финансијских услуга (ХАНФА). Достапно на: <https://www.zakon.hr/z/369/zakon-o-osiguranju>

8. Law on Insurance or Reinsurance, Law No. 52/2014 (22 мај 2014). Тирана: Albanian Financial Supervisory Authority (AFSA/AMFSH).
9. Law on Insurances, Law No. 05/L-045 “On Insurances” (декември 2015). *Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës* [Official Gazette of the Republic of Kosovo]. Приштина: Central Bank of Kosovo. Достапно на: <https://bqk-kos.org/>
10. *Закон о осигурању* [Law on Insurance], Службени лист Црне Горе [Official Gazette of Montenegro], бр. 78/06, 19/07. Подгорица: Agencija za nadzor osiguranja (ANO).

В. Законодавство на Европската Унија

11. Directive (EU) 2025/1 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2024 on the recovery and resolution of insurance and reinsurance undertakings and amending Directives 2002/47/EC, 2004/25/EC, 2009/138/EC, 2011/89/EU, 2014/59/EU and (EU) 2017/1132, OJ L 2025/1, 8 January 2025. Brussels: European Commission. Достапно на: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2025/1/oj/eng>
12. Directive (EU) 2025/2 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2024 amending Directive 2009/138/EC as regards proportionality, quality of supervision, reporting, long-term guarantee measures, macro-prudential tools, sustainability risks and group and cross-border supervision, OJ L 2025/2, 8 January 2025. Brussels: European Commission.
13. Европски парламент и Совет. (2009). Директива 2009/138/ЕЗ од 25 ноември 2009 година за преземање и вршење дејност на осигурување и реосигурување (Solvency II) [Официјален превод на македонски]. Службен весник на Европската унија, L 335, 17 декември 2009.
14. Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II), OJ L 335, 17 December 2009. Brussels: European Commission. [Англиски оригинал]
15. Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts (Unfair Contract Terms Directive), OJ L 95, 21 April 1993. Brussels: Council of the European Union.

II. АКАДЕМСКА ЛИТЕРАТУРА

16. Clarke, M. (2009). *The Law of Insurance Contracts* (5th ed.). London: Informa Law from Routledge.
17. Merkin, R. (2010). *Colinvaux's Law of Insurance* (9th ed.). London: Sweet & Maxwell.
18. Dionne, G. (Ed.). (2000). *Handbook of Insurance*. Huebner International Series on Risk, Insurance and Economic Security, Vol. 22. Boston: Kluwer Academic Publishers.
19. Mintel, J. K. (1983). *Insurance Rate Litigation: A Survey of Judicial Treatment of Insurance Ratemaking and Insurance Rate Regulation*. Huebner International Series on Risk, Insurance and Economic Security, Vol. 2. Boston: Kluwer-Nijhoff Publishing.
20. Merkin, R., & Gurses, Ö. (2013). *Insurance Contracts: Law and Practice* (3rd ed.). London: Sweet & Maxwell.
21. Noussia, K. (2007). *The Principle of Indemnity in Marine Insurance Contracts: A Comparative Approach*. Hamburg Studies on Maritime Affairs, Vol. 8. Berlin: Springer-Verlag.
22. Pfennigstorf, W. (1996). *Public Law of Insurance* [Јавно право за осигурувањето]. Chapter 9. In *International Encyclopedia of Comparative Law*, Vol. XIII: Business and Private Organizations. Tübingen: Mohr Siebeck / Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.
23. Capiello, A. (2020). *The European Insurance Industry: Regulation, Risk Management, and Internal Control*. Cham: Palgrave Macmillan.
24. Marano, P., & Noussia, K. (Eds.). (2019). *Transparency in Insurance Contract Law*. AIDA Europe Research Series on Insurance Law and Regulation, Vol. 2. Cham: Springer Nature Switzerland AG.
25. Marano, P., & Noussia, K. (Eds.). (2020). *InsurTech: A Legal and Regulatory View*. AIDA Europe Research Series on Insurance Law and Regulation, Vol. 1. Cham: Springer Nature Switzerland AG.
26. Marano, P., & Noussia, K. (Eds.). (2021). *Insurance Distribution Directive: A Legal Analysis*. AIDA Europe Research Series on Insurance Law and Regulation, Vol. 3. Cham: Springer Nature Switzerland AG.
27. Marano, P., & Siri, M. (Eds.). (2017). *Insurance Regulation in the European Union: Solvency II and Beyond*. Cham: Palgrave Macmillan.

28. Marano, P., & Siri, M. (Eds.). (2016). *Dematerialized Insurance: Distance Selling and Cyber Risks from an International Perspective*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International.
29. Marano, P., & Noussia, K. (Eds.). (2025). *European Insurance Law within the Digital Age*. Cham: Springer Nature Switzerland AG.
30. Asmussen, S., & Steffensen, M. (2020). *Risk and Insurance: A Graduate Text. Probability Theory and Stochastic Modelling*, Vol. 96. Cham: Springer Nature Switzerland AG.
31. Cummins, J. D., & Derrig, R. A. (Eds.). (1991). *Managing the Insolvency Risk of Insurance Companies*. Proceedings of the Second International Conference on Insurance Solvency. Huebner International Series on Risk, Insurance, and Economic Security, Vol. 12. Boston: Kluwer Academic Publishers.
32. Cummins, J. D., Smith, B. D., Vance, R. N., & VanDerhei, J. L. (1983). *Risk Classification in Life Insurance*. Huebner International Series on Risk, Insurance, and Economic Security, Vol. 1. Boston: Kluwer Academic Publishers.
33. Goovaerts, M., de Vylder, F., & Haezendonck, J. (Eds.). (1986). *Insurance and Risk Theory*. NATO ASI Series C: Mathematical and Physical Sciences, Vol. 171. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
34. Grossi, P., & Kunreuther, H. (Eds.). (2005). *Catastrophe Modeling: A New Approach to Managing Risk*. Huebner International Series on Risk, Insurance and Economic Security, Vol. 25. New York: Springer Science+Business Media.
35. Quinto, C. (2012). *Insurance Systems in Times of Climate Change*. Berlin–Heidelberg: Springer-Verlag.
36. Basedow, J. (2012). “Europe: The Architecture and Content of EU Insurance Regulation.” In *Research Handbook on International Insurance Law and Regulation*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
37. Šimunović, L. (2019). “The Issue of the Insurance Terms in the Legislature of the Countries of the former SFRY.” *Balkan Social Science Review*, 13, 73-93. Достапно на: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3964660
38. Kožeski, K. (2024). “Macroeconomic and Financial Determinants of Property Insurance Premiums in North Macedonia.” *Award-winning research paper*, Агенција за супервизија на осигурување. Скопје: Економски факултет, Универзитет “Св. Кирил и Методиј”.

39. Чавдар К., Чавдар К., Закон за облигационите односи, коментари, објаснувања, практика и предметен регистар, трето издание и дополнето издание, Академик, Скопје, 2012 година.
40. Peovski, F. (2023). “Forecasting Insurance Premiums and Claims in North Macedonia: Exponential Smoothing Procedure.” *Award-winning research paper*, Агенција за супервизија на осигурување. Скопје: Економски факултет, Универзитет “Св. Кирил и Методиј”.

III. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ИЗВЕШТАИ

41. Агенција за супервизија на осигурување. (2025). *Годишен извештај за состојбата и движењето на пазарот на осигурување во 2024 година* [Annual Report on the Status and Movement of the Insurance Market in 2024]. Скопје: Агенција за супервизија на осигурување (објавено 24 септември 2025). Достапно на: <https://aso.mk/en/category/reports/isa-reports/>
42. Агенција за супервизија на осигурување. (2024). *Годишен извештај за состојбата и движењето на пазарот на осигурување во 2023 година* [Annual Report on the Status and Movement of the Insurance Market in 2023]. Скопје: Агенција за супервизија на осигурување (објавено 2 јули 2024). Достапно на: <https://aso.mk/en/category/reports/isa-reports/>
43. Агенција за супервизија на осигурување. (2023). *Годишен извештај за состојбата и движењето на пазарот на осигурување во 2022 година* [Annual Report on the Status and Movement of the Insurance Market in 2022]. Скопје: Агенција за супервизија на осигурување (објавено 29 август 2023).
44. Агенција за супервизија на осигурување. (2022). *Годишен извештај за состојбата и движењето на пазарот на осигурување во 2021 година* [Annual Report on the Status and Movement of the Insurance Market in 2021]. Скопје: Агенција за супервизија на осигурување (објавено 15 август 2022).
45. Агенција за супервизија на осигурување. (2021). *Годишен извештај за состојбата и движењето на пазарот на осигурување во 2020 година* [Annual Report on the Status and Movement of the Insurance Market in 2020]. Скопје: Агенција за супервизија на осигурување (објавено 14 јули 2021).
46. Агенција за супервизија на осигурување. (2025). *Годишен извештај за работењето на Агенцијата за супервизија на осигурување во 2024 година* [Annual

- Report on the Operations of the Insurance Supervision Agency in 2024]. Скопје: Агенција за супервизија на осигурување (објавено 10 јули 2025).
47. Агенција за супервизија на осигурување. (2024). *Годишен извештај за работењето на Агенцијата за супервизија на осигурување во 2023 година* [Annual Report on the Operations of the Insurance Supervision Agency in 2023]. Скопје: Агенција за супервизија на осигурување (објавено 2 јули 2024).
48. Агенција за супервизија на осигурување. (2023). *Годишен извештај за работењето на Агенцијата за супервизија на осигурување во 2022 година* [Annual Report on the Operations of the Insurance Supervision Agency in 2022]. Скопје: Агенција за супервизија на осигурување (објавено 16 август 2023).
49. Агенција за супервизија на осигурување. (2022). *Годишен извештај за работењето на Агенцијата за супервизија на осигурување во 2021 година* [Annual Report on the Insurance Supervision Agency Operations for 2021]. Скопје: Агенција за супервизија на осигурување (објавено 5 август 2022).
50. Агенција за супервизија на осигурување. (2024). *Извештај за обемот и содржината на работата на брокерските друштва за осигурување за периодот 1.1-31.12.2023* [Report on the Scope and Content of the Work of Insurance Brokerage Companies for the Period 1.1-31.12.2023]. Скопје: Агенција за супервизија на осигурување (април 2024).
51. Народна банка Србије. (2024). *Годишни извештај о осигурању 2023* [Annual Insurance Sector Report 2023]. Белград: Народна банка Србије. Достапно на: <https://www.nbs.rs/en/finansijske-institucije/osiguranje/izvestaj/>
52. Народна банка Србије. (2023). *Годишни извештај о осигурању 2022* [Annual Insurance Sector Report 2022]. Белград: Народна банка Србије.
53. Народна банка Србије. (2022). *Годишни извештај о осигурању 2021* [Annual Insurance Sector Report 2021]. Белград: Народна банка Србије.
54. Народна банка Србије. (2021). *Годишни извештај о осигурању 2020* [Annual Insurance Sector Report 2020]. Белград: Народна банка Србије.
55. Albanian Financial Supervisory Authority (AFSA/AMFSH). (2024). *Raporti Vjetor 2023* [Annual Report 2023]. Тирана: АМФШ. Достапно на: <https://amf.gov.al/>
56. Albanian Financial Supervisory Authority (AFSA/AMFSH). (2023). *Raporti Vjetor 2022* [Annual Report 2022]. Тирана: АМФШ.

57. Central Bank of the Republic of Kosovo (CBK/BQK). (2024). *Raporti Vjetor 2023* [Annual Report 2023]. Приштина: ЦБК. Достапно на: <https://bqk-kos.org/publications/cbk-annual-report/?lang=en>
58. Central Bank of the Republic of Kosovo (CBK/BQK). (2024). *Raporti Mujo i Sistemit Financiar* [Monthly Information Report of Financial System] (мај 2024). Приштина: ЦБК.
59. Agencija za nadzor osiguranja (ISA/ANO). (2024). *Kvartalni izvještaj za prvo tromjesečje 2024* [Quarterly Report Q1 2024]. Подгорица: АНО. Достапно на: <https://www.ano.me/en/>
60. Agencija za nadzor osiguranja (ISA/ANO). (2024). *Godišnji izvještaj 2023* [Annual Report 2023]. Подгорица: АНО.
61. European Commission. (2024). *North Macedonia 2024 Report*, SWD(2024) 693 final (30 октомври 2024). Brussels: Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. Достапно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52024SC0693>
62. European Commission. (2024). *Screening Report North Macedonia - Cluster 2: Internal Market* (мај 2024). Brussels: Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. Достапно на: <https://enlargement.ec.europa.eu/>
63. European Commission. (2023). *Screening Report North Macedonia - Cluster 1: Fundamentals* (јули 2023). Brussels: Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations.
64. European Commission. (2024). *Reform Agendas for Albania, Kosovo, Montenegro, North Macedonia and Serbia under Reform and Growth Facility* (23 октомври 2024). Brussels: European Commission. Достапно на: <https://enlargement.ec.europa.eu/news/>
65. International Monetary Fund (IMF). (2024). *Western Balkans: Financial Sector Development and Integration*. Regional Economic Issues Report. Washington, DC: IMF.
66. World Bank. (2024). *Western Balkans IFRS 17 Implementation Workshop* (26 јуни 2024, Виена). Washington, DC: World Bank Group.
67. World Bank. (2023). *Kosovo Auto Liability Market Liberalization: Risk-Based Premium Model Design*. Washington, DC: World Bank Group.

IV. СУДСКА ПРАКСА

68. *Ocidental* case on group insurance consumer rights and unfair contract terms (Case details from Cambridge University Press, European Journal of Risk Regulation). Luxembourg: Court of Justice of the European Union.

V. ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ И ВЕБ-СТРАНИЦИ

69. Агенција за супервизија на осигурување, Северна Македонија. <https://aso.mk/en/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
70. Национална банка на Република Северна Македонија. <https://www.nbrm.mk/pocetna-en.nspх> [Пристапено: 16 ноември 2025]
71. Народна банка Србије - Супервизија на осигурување. <https://www.nbs.rs/en/finansijske-institucije/osiguranje/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
72. Hrvatska agencija za nadzor finansijskih usluga (HANFA). <https://www.hanfa.hr/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
73. Albanian Financial Supervisory Authority (AMFSH). <https://amf.gov.al/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
74. Central Bank of the Republic of Kosovo - Financial Supervision. <https://bqk-kos.org/financial-supervision-2/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
75. Agencija za nadzor osiguranja Crne Gore (ISA Montenegro). <https://www.ano.me/en/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
76. EUR-Lex - Access to European Union Law. <https://eur-lex.europa.eu/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
77. European Commission - Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. <https://enlargement.ec.europa.eu/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
78. European Commission - Sustainable Finance. <https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/sustainable-finance/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
79. Court of Justice of the European Union (CJEU). <https://curia.europa.eu/> [Пристапено: 16 ноември 2025]

80. Универзитет “Св. Кирил и Методиј” - Економски факултет, Скопје.
<http://eccf.ukim.edu.mk/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
81. Универзитет у Београду - Правни факултет. <https://www.ius.bg.ac.rs/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
82. Универзитет у Загребу - Правни факултет. <https://www.pravo.unizg.hr/>
[Пристапено: 16 ноември 2025]
83. NOVA School of Law - Jean Monnet Module on EU Insurance Law.
<https://www.novaschooloflaw.unl.pt/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
84. Institut za uporedno pravo (Institute of Comparative Law), Београд. <https://iup.rs/en/>
[Пристапено: 16 ноември 2025]
85. Paragraf Lex - Serbian Legal Database. <https://www.paragraf.rs/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
86. Zakon.hr - Croatian Legal Database. <https://www.zakon.hr/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
87. QBZ.gov.al - Albanian Official Gazette Portal. <https://qbz.gov.al/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
88. Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës - Kosovo Official Gazette. <https://gzk.rks-gov.net/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
89. Службени лист Црне Горе - Montenegro Official Gazette. www.sluzbenilist.me
[Пристапено: 16 ноември 2025]
90. IATA. (2013), IATA Annual Review 2013.
91. WIPO Lex - World Intellectual Property Organization Legal Database.
<https://www.wipo.int/wipolex/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
92. <https://content.naic.org/>
93. <https://www.sec.gov/>
94. <https://www.dol.gov/>
95. <https://www.hanfa.hr/trziste-osiguranja/>
96. <https://www.huo.hr/hrv/drustva-za-osiguranje-i-reosiguranje-u-rh/77/>
97. <https://www.hanfa.hr/publikacije/statistika/>
98. <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>
99. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/MEMO_15_312
100. <http://blantongriffin.com/customer-resources/links>
101. <http://www.oecd.org/finance/insurance/1900939.pdf>
102. <http://www.aida-cila.org/>
103. <https://aidainsurance.org/regional-groupings/cila>

104. <https://www.iaisweb.org/home>
105. <http://www.nibm.com.mk/NBO.nsf/Index.xsp>
106. <https://www.osigurajse.net/?tag=%D0%B0%D1%81%D0%BE>
107. <https://www.iii.org/insuranceindustryblog/optional-federal-charter/>
108. <https://www.eiopa.europa.eu/>
109. <https://content.naic.org/>
110. <https://www.sec.gov/>
111. <https://www.dol.gov/>
112. <https://www.hanfa.hr/trziste-osiguranja/>
113. <https://www.huo.hr/hrv/drustva-za-osiguranje-i-reosiguranje-u-rh/77/>
114. <https://www.hanfa.hr/publikacije/statistika/>
115. https://www.nbs.rs/internet/latinica/60/60_2/index.html
116. <https://www.reinsurancene.ws/top-50-reinsurance-groups/>
117. <http://www.generali.hr/>
118. <https://www.osigurajse.net/?p=629>
119. <https://www.irmi.com/term/insurance-definitions/cover-note>
120. <https://web.theinstitutes.org/designations/associate-reinsurance>
121. <https://www.irmi.com/term/insurance-definitions/bordereau>
122. <https://economictimes.indiatimes.com/definition/reinsurance-risk>
123. <https://www.irmi.com/articles/expert-commentary/reinsuranceterminology->
124. <https://www.novamakedonija.com.mk/ekonomija/%D0%B2%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%DB%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B2%D1%80%D0%B7-%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B0/>
125. <http://www.mchamber.mk/%28X%281%29S%285mahq5lrwnib51m1awv3sdrx%29%29/Default.aspx?mId=3&evid=35664&lng=1>
126. <http://www.fortius.hr/vise-o-osiguranju/trziste-osiguranja-u-republici-hrvatskoj/>
127. <http://www.svijetosiguranja.eu/hr/novosti/liberalizacija-trzista-ao-tko-ce-prvi-istrcati,14644.html>
128. <http://aso.mk/category/publikaczii/izveshtai-na-aso/#>
129. http://aso.mk/wp-content/uploads/2020/06/gi-pazar_2019_finalen_sobranie.pdf
130. https://www.nbs.rs/internet/latinica/60/60_6/izvestaji/izv_IV_2019.pdf
131. <https://www.hanfa.hr/trziste-osiguranja/registri/drustva-za-osiguranje-i-drustva-za-reosiguranje/?page=1&sort=OIB&dir=Asc>
132. https://amf.gov.al/ts_shoqeri_sigurimi.asp
133. https://www.bafin.de/EN/Aufsicht/VersichererPensionsfonds/Aufsichtsregime/SolvencyII/solvency_II_node_en.html

VI. ДОПОЛНИТЕЛНИ ИЗВОРИ

134. Finance Think - North Macedonia. *Research on Universal Health Insurance in North Macedonia*. Скопје: Finance Think. Достапно на: <https://financethink.mk/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
135. Akademik.mk - Research Platform for North Macedonia. <https://akademik.mk/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
136. Serbian Insurers Association. <https://www.uos.rs/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
137. Авдаловић, В., Маровић, Б., Осигурање и управљање ризиком, 3. допуњено и измењено изд. – Суботица: Бирографија, 2005.
138. Croatian Insurance Bureau. <https://huo.hr/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
139. Central, Eastern and South-Eastern Europe (CESEE) Insurance Supervision Initiative. Regional supervisory cooperation network. [Референца: Косово ја домаќинеше регионалната конференција за прв пат]
140. Insurance Europe. <https://www.insuranceeurope.eu/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
141. SSRN (Social Science Research Network). <https://www.ssrn.com/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
142. ResearchGate. <https://www.researchgate.net/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
143. Academia.edu. <https://www.academia.edu/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
144. SCINDEKS - Serbian Citation Index. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
145. Hrcak - Croatian Scientific Portal. <https://hrcak.srce.hr/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
146. Akademik.mk - Research Platform for North Macedonia. <https://akademik.mk/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
147. Авдаловић, В., Маровић, Б., Осигурање и управљање ризиком, 3. допуњено и измењено изд. – Суботица: Бирографија, 2005.
148. A.Tasic “Osnovi Osiguranja” Privredni finansiski vodici Beograd 1967
149. GDV. (2019), Statistical Yearbook of German Insurance 2019, достапно на: <https://www.en.gdv.de/resource/blob/52084/8586ea0d4ff8aba4982b18792111967a/statistical-yearbook-2019---broschuere-data.pdf>.
150. Hoecker, O. J. and D. M. Watson. (1994), Risk management: More than insurance. *Management Accounting*.

151. Horn, N. (1999), *German Baking Law and Practice in International Perspective*, Walter de Gruyter, Berlin.
152. WIPO Lex - World Intellectual Property Organization Legal Database. <https://www.wipo.int/wipolex/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
153. IATA. (2013), *IATA Annual Review 2013*.
154. Kočović, J., и Šulejić, P. (2002), *Osiguranje*, Ekonomski fakultet, Beograd.
155. Marović, B., и Kalinić, Z. (2009), *Osnovni principi osiguranja*, GRAFID, Banja Luka.
156. Mrkšić, D. (1999), *Osiguranje u teoriji i praksi*, ALEF, Novi Sad.
157. Verma, A. (2009), *The future of insurance accounting*, *The CPA Journal*.
158. Блажевски, Д. (2015), „Пазарот на осигурување во Република Македонија“, *Економија и бизнис*, 18/207.
159. Фотов, Р., и Фотова, К. (2014), *Осигурување*, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип.
160. Sulejić, P. (1992). *Pravo osiguranja*. Нови Сад.
161. Проф. Д-р Миладин Крстаноски, *Осигурително право*, Факултет за туризам и организациони науки, Охрид, 2007.
162. Akademik.mk - Research Platform for North Macedonia. <https://akademik.mk/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
163. Serbian Insurers Association. <https://www.uos.rs/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
164. Croatian Insurance Bureau. <https://huo.hr/> [Пристапено: 16 ноември 2025]
165. E. Vaughan, T. Vaughan, “*Fundamentals of Risk and Insurance*”, 1999
166. Sulejić, P. (1992). *Pravo osiguranja*. Нови Сад.
167. Stipić, M. (2012). *Hrvatski osiguratelji i tržište osiguranja u EU*. Загреб.
168. Константиновић, М. (1956). *Облигационо право*. Белград.
169. Агенција за супервизија на осигурување. (2016). *Прирачник за застапници во осигурувањето*. Скопје.
170. Проф. Д-р Братислав Милошевиќ, *Вовед во осигурувањето*, Охрид, 2010.
171. Hrvatskim uredom za osiguranje, достапна на: <https://www.huo.hr/>.
172. Беличанец, Тито, „Осигурување според Законот за супервизија на осигурувањето“, Диги Принт - Скопје, Скопје, 2010.

173. Akademik.mk - Research Platform for North Macedonia. <https://akademik.mk/>
[Пристапено: 16 ноември 2025]
174. Авдаловић, В., Маровић, Б., Осигурање и управљање ризиком, 3. допуњено и измењено изд. – Суботица: Бирографија, 2005.
175. A.Tasic “Osnovi Osiguranja” Privredni finansiski vodici Beograd 1967
176. Muksian R., Mathematics of Interest Rates, Insurance, Social Security and Pensions - Hardcover, 2002
177. Lewins M., Working With Insurance And Managed Care Plans - Paperback, 2007
178. Introduction to Risk Management and Insurance by Mark S. Dortman, 2007, Hardcover
179. David W. Sommer James S. Trieschmann, Robert E. Hoyt, Risk Management and Insurance - Hardcover, 2004
180. Проф. Д-р Братислав Милошевић, Ризик и осигурување, Охрид, 2010.
181. Nikolic N: Ugovor o osiguranju, Beograd, 1957.
182. P. Sulejic, Pravo osiguranja, Novi Sad, 1992.
183. Branko Jakaša: Pravo osiguranja, Zagreb 1984.
184. Јакаша, Б. (1984). *Pravo osiguranja*. Загреб.
185. Константиновић, М. (1969). *Obligacije i ugovori - Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima*. Белград.
186. Kočović, J., и Šulejić, P. (2002), Osiguranje, Ekonomski fakultet, Beograd.
187. Marović, B., и Kalinić, Z. (2009), Osnovni principi osiguranja, GRAFID, Banja Luka.
188. Mrkšić, D. (1999), Osiguranje u teoriji i praksi, ALEF, Novi Sad.
- 189.
190. Николић, Н. (1957). *Ugovor o osiguranju*. Белград.
191. Vaughan, E., & Vaughan, T. (2000). *Osnovi osiguranja – upravljanje rizicima*. Загреб: Мате.
192. Kristina Loguinova, “A critical legal Study of the Ideology Behind Solvency II”, 2019.
193. Own Risk and Solvency Assessment (ORSA).
194. A.Tasic “Osnovi Osiguranja” Privredni finansiski vodici Beograd 1967
195. Meinrad Dreher, “Treatises on Solvency II”, Springer, 2015.

196. E. Vaughan, T. Vaughan, "Fundamentals of Risk and Insurance", 1999
197. Sulejić, P. (1992). *Pravo osiguranja*. Нови Сад.
198. Stipić, M. (2012). *Hrvatski osiguratelji i tržište osiguranja u EU*. Загреб.
199. Константиновић, М. (1956). *Облигационо право*. Белград.
200. Агенција за супервизија на осигурување. (2016). *Прирачник за застапници во осигурувањето*. Скопје.
201. Basedow, J., Birds, J., Clarke, M., Cousy, H., & Heiss, H. (Eds.). (2016). *Principles of European Insurance Contract Law (PEICL)* (2nd expanded edition). Cologne: Verlag Dr. Otto Schmidt KG.